

I TI MOŽEŠ RAZUMETI SVETO PISMO!

PREGLED STAROG ZAVETA

1. MOJSIJEVA - MALAHIJA

BOB ATLI (BOB UTLEY)
PROFESOR HERMENEUTIKE
(TUMAČENJA SVETOG PISMA)

BIBLE LESSONS INTERNATIONAL
MARŠAL, TEKSAS
2002. (revidiran 2010.)

PREGLED STAROG ZAVETA
1. MOJSIJEVA - MALAHIJA

DR BOB ATLI (BOB UTLEY)
Bible Lessons International

SADRŽAJ

I. VODIČ ZA DOBRO ČITANJE SVETOG PISMA	5
II. UVODNA LEKCIJA	
A. DEFINICIJE ČESTIH TERMINA	13
B. ZAŠTO PROUČAVAMO STARI ZAVET	13
C. KAKO DA PROUČAVAMO STARI ZAVET (BIBLIJU)	14
D. OSNOVNA MAPA DREVNOG BLISKOG ISTOKA U ODNOSU NA SZ	14
E. OSNOVNA VREMENSKA LINIJA STAROG ZAVETA	15
III. TORA	
A. PRVA MOJSIJEVA	22
B. DRUGA MOJSIJEVA	35
C. TREĆA MOJSIJEVA	45
D. ČETVRTA MOJSIJEVA	59
E. PETA MOJSIJEVA	66
IV. RANIJI PROROCI	
A. ISUS NAVIN	74
B. SUDIJE	82
C. RUTA	89
D. SAMUILO	94
E. CAREVI	103
V. TABELA - CAREVI PODELJENOG CARSTVA	117

VI. SPISI

A. DNEVNICI	122
B. JEZDRA	127
C. NEMIJA	134
D. JESTIRA	141

VII. MUDROSNA LITERATURA

A. HEBREJSKA POEZIJA	151
B. KNJIGE	151
JOV	154
PSALMI	161
PRIČE SOLOMONOVE	170
KNJIGA PROPOVEDNIKOVA	176
PESMA NAD PESMAMA	183

VIII. VELIKI PROROCI

A. UVOD U STAROZAVETNO PROROŠTVO	190
B. KNJIGE	151
ISAIJA	195
JEREMIJA	215
PLAČ	222
JEZEKILJ	228
DANILO	235

IX. MANJI PROROCI

OSIJA	241
JOIL	247
AMOS	253
AVDIJA	262

JONA	269
MIHEJ	274
NAUM	280
AVAKUM	286
SOFONIJA	291
AGEJ	296
ZAHARIJA	301
MALAHIJA	307

VODIČ ZA DOBRO ČITANJE SVETOG PISMA: LIČNO TRAGANJE ZA PROVERLJIVOM ISTINOM

Možemo li znati šta je istina? Gde se može naći? Možemo li da je proverimo upotrebom logike? Postoji li neki vrhovni autoritet? Postoje li apsolutne istine koje bi vodile naš život i naš svet? Da li život ima smisla? Zašto smo ovde? Gde idemo? Ova pitanja - o kojima razmišljaju svi razumni ljudi - zaokupljaju ljudski um od početka sveta (Propovednik 1:13-18; 3:9-11). Sećam se svoje potrage za osnovnim životnim osloncem. Bio sam mlad kada sam poverovao u Hrista, prvenstveno na osnovu svedočanstva dragih članova moje porodice. Ali, kako sam rastao, rasla su i moja pitanja o sebi i svetu u kom živim. Jednostavni i izlizani kulturni i religijski odgovori nisu mogli da objasne iskustva o kojima sam čitao i s kojima sam se susretao. Bilo je to vreme zbunjenosti, traganja i čežnje, tokom kog sam često osećao beznađe suočen sa bezosećajnim i grubim svetom u kom sam živeo.

Mnogi su tvrdili da imaju odgovore na ova najdublja pitanja, ali nakon istraživanja i razmišljanja bih uviđao da se oni zasnivaju (1) na ličnoj filozofiji, (2) na drevnim mitovima, (3) na ličnim iskustvima ili (4) na psihičkim projekcijama. Ali meni je bio potreban određen nivo proverljivosti, nekakav dokaz, nešto razumno na čemu bih temeljio svoj pogled na svet, životni oslonac, razlog da živim.

Sve to pronašao sam proučavajući Sveto pismo. Počeo sam da tražim dokaze za pouzdanost Svetog pisma i pronašao sam ih u sledećim oblastima: (1) u arheologiji, koja potvrđuje istorijsku pouzdanost Svetog pisma, (2) u tačnosti i preciznosti starozavetnih proroštava, (3) u jedinstvu biblijske poruke usprkos tome što je njeno zapisivanje trajalo šesnaest vekova, (4) u ličnim svedočanstvima ljudi čiji životi su se trajno promenili zbog dodira sa Svetim pismom. Hrišćanstvo je zaokružen sistem verovanja i stoga može da se uhvati u koštac sa složenim pitanjima ljudskog života. To mi je pružilo razumnu okosnicu života, a iskustvena strana biblijske vere mi je pružila radost i postojanost.

Mislio sam da sam pronašao oslonac svog života - Hrista koji je predstavljen u Svetom pismu. Bio je to uzbudljiv doživljaj koji mi je doneo emotivno olakšanje. Ali i dalje se sećam preneraženosti i bola koje sam doživeo kad sam počeo da uviđam koliko različitih tumačenja Biblije zastupaju čak i ljudi koji pripadaju istim crkvama ili školama mišljenja. Potvrđivanje bogonadahnutosti i pouzdanosti Svetog pisma nije bilo kraj, nego tek početak. Kako da proverim ili odbacim različita i protivrečna tumačenja mnogih teških odlomaka Svetog pisma koja zastupaju ljudi koji veruju u njegov autoritet i pouzdanost? (Evangeoski hrišćani veruju u pouzdanost Biblije, ali ne mogu da se slože oko njenog značenja!)

Ovo pitanje je postalo moj životni cilj i versko hodočašće. Znao sam da mi je vera u Hrista pružila veliki mir i radost. Moj um je usred relativizma kulture u kojoj živim i oholog dogmatizma suprotstavljenih religija i denominacija čeznuo za apsolutnim istinama. Tokom potrage za ispravnim pristupom drevnoj književnosti iznenadile su me sopstvene predrasude, nastale zbog istorijskog razdoblja, kulture i denominacije kojoj pripadam i zbog mog ličnog životnog iskustva. Često sam čitao Bibliju samo da bih pronašao potvrdu za svoje stavove. Koristio sam je kao izvor dogme, kako bih napao druge i istovremeno učvrstio sebe ublažujući svoju nesigurnost i nedostatke. Ovo spoznanje mi je bilo tako bolno!

Iako nikad neću biti potpuno objektivni, ipak mogu da postanem bolji čitalac Svetog pisma. Mogu ograničiti svoje predrasude tako što ću ih prepoznati i priznati da ih imam. Tako i dalje neću biti slobodan od njih, ali ću se suočiti sa sopstvenim slabostima. Sam tumač često je najveći neprijatelj dobrog čitanja Biblije.

Navešću neke pretpostavke s kojima pristupam proučavanju Biblije kako biste mogli da ih ispitajte zajedno sa mnom:

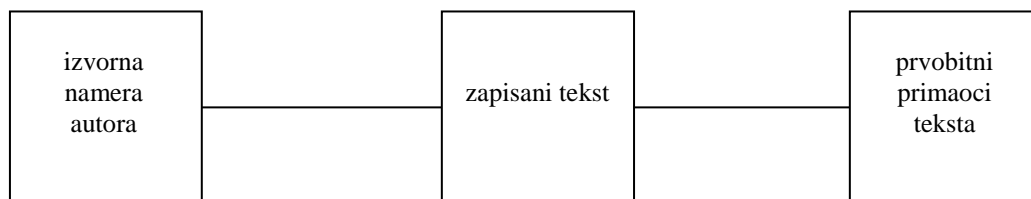
- A. Verujem da je Sveto pismo jedino bogonadahnuto samootkrivenje jedinog istinitog Boga. Ono stoga treba da se tumači u svetlu namere njegovog božanskog pisca koja je izražena kroz ljudskog pisca u tačno određenim istorijskim okolnostima.

- B. Verujem da je Sveto pismo pisano za ljude iz naroda - za svakog čoveka! Bog se prilagodio ljudima i jasno nam progovorio u određenim istorijskim i kulturnim okolnostima. Nije nam sakrio istinu, nego želi da je razumemo! Zato Biblija treba da se tumači u svetlu ondašnjeg, a ne našeg vremena. Ona danas ne može imati značenje koje njeni prvi čitaoci ili slušaoci ne bi tako razumeli. Biblija je shvatljiva ljudima prosečne umnosti i koristi normalne obrasce i tehnike ljudske komunikacije.
- C. Verujem da celo Sveto pismo ima jednu poruku i svrhu. Ono samo sebi ne protivreči, iako sadrži teške i paradoksalne odlomke. Stoga je Sveto pismo svoj najbolji tumač.
- D. Verujem da svaki odlomak Svetog pisma (isključujući proroštva) ima jedno jedino značenje, koje se zasniva na nameri njegovog bogonadahnutog pisca. Iako nikad ne možemo biti sasvim sigurni koja je bila piščeva namera, postoje mnogi pokazatelji koji nam na nju ukazuju:
 1. Književna vrsta (žanr) koja je izabrana za saopštavanje poruke
 2. Istorijske okolnosti i naročit povod koji su bili okidač za pisanje
 3. Književni kontekst, kako cele biblijske knjige, tako i svakog njenog dela
 4. Poredak delova knjige (struktura knjige) i njihov odnos prema poruci cele knjige
 5. Gramatičke posebnosti koja su upotrebljene da se saopšti određena poruka
 6. Reči koje su izabrane da se ta poruka izloži

Prilikom proučavanja nekog biblijskog odlomka cilj nam je da proučimo svaku od ovih oblasti. Ali pre nego što objasnim svoj metod za dobro čitanje Svetog pisma, dozvolite mi da izložim neke od neprikladnih metoda koji se danas koriste. Upravo oni su stvorili tako velik broj raznovrsnih tumačenja i stoga ih treba izbegavati.

- A. Zanemarivanje književnog konteksta biblijskih knjiga i upotreba svake rečenice, fraze ili čak pojedinačnih reči kao istinosnih iskaza, nepovezano s piščevom namerom i širim kontekstom. Ovo se često naziva „izvlačenje iz konteksta”.
- B. Zanemarivanje istorijskih okolnosti biblijske knjige i njihova zamena nekakvim tobože istorijskim okolnostima za koje postoji malo ili nimalo podrške u biblijskom tekstu.
- C. Zanemarivanje istorijskih okolnosti teksta i čitanje biblijskog teksta kao da su u pitanju jutrošnje mesne novine napisane prvenstveno za današnje pojedinačne hrišćane.
- D. Zanemarivanje istorijskih okolnosti teksta alegorizacijom iz koje nastaje filozofska ili teološka poruka koja je potpuno nepovezana s prvim primaocima i namerom bogonadahnutog pisca.
- E. Zanemarivanje izvorne poruke teksta zamenjujući je sopstvenim teološkim sistemom, omiljenom doktrinom ili savremenim pitanjem koje uopšte nije povezano s namerom bogonadahnutog pisca i porukom koju je zapisao. Ova pojava najčešće sledi nakon čitanja biblijskog teksta s ciljem da se uspostavi autoritet govornika. Ovaj pristup se često naziva „tumačenje reakcijom čitaoca” („Šta ovaj tekst znači za mene?”).

Sva pisana ljudska komunikacija sastoji se iz najmanje tri međusobno povezana sastojka:

U prošlosti su se svi pristupi čitanju Biblije usredsređivali na jedan od ova tri sastojka. Ali, da bi se bolje izrazila jedinstvena bogonadahnutost Biblije, potrebno je da se gornji nacrt dopuni:

Neophodno je da sva tri sastojka budu uključena u postupak tumačenja. Da bi provera bila moguća, moje tumačenje se usredsređuje na prva dva sastojka: na pisca i na tekst. Pri tome verovatno reagujem na zloupotrebe teksta koje sam naveo: (1) na alegorizaciju ili produhovljavanje teksta i (2) na tumačenje reakcijom čitaoca („Šta ovaj tekst znači za mene?“). Zloupotreba teksta se može pojaviti u svakom koraku tumačenja. Zato uvek treba proveravati svoje motive, predrasude, pristup tekstu i primenu. Ali kako da ih proverimo ako za tumačenje nema granica, ako u tumačenju ne postoje pravila i merila? Zato nam piščeva namera i struktura njegovog teksta pružaju merila pomoću kojih možemo da ograničimo opseg mogućih ispravnih tumačenja.

Stoga se u svetlu ovih neispravnih pristupa čitanju teksta nameće pitanje koje glasi: koji to pristupi čitanju i tumačenju Biblije pružaju neku meru proverljivosti i doslednosti?

Ovde neću raspravljati o posebnim pristupima za tumačenje pojedinačnih književnih vrsta, nego o opštim načelima hermeneutike koja su dobra za sve vrste biblijskog teksta. Dobra knjiga o posebnim pristupima svakoj književnoj vrsti zove se *Kako izvući maksimum iz čitanja Pisma (How to Read the Bible For All Its Worth)*, a napisali su je Gordon Fi (Gordon Fee) i Daglas Stjuart (Douglas Stuart).

Moj metod se prvo usredsređuje na to da čitalac, pomoću četiri kruga ličnog čitanja, dozvoli Svetom Duhu da baci svetlo na Bibliju. Tako Sveti Duh, biblijski tekst i čitalac dolaze na prvo, a ne na drugo mesto. Čitalac je time istovremeno zaštićen od potpadanja pod prekomerni uticaj biblijskih komentatora.

Čuo sam jednu izreku koja glasi: „Biblija baca mnogo svetla na komentare“. Ne navodim je da bih omalovažio priručnike za proučavanje, nego da vas podstaknem da ih upotrebite u pravo vreme. Moramo biti u stanju da obrazložimo svoja tumačenja iz samog biblijskog teksta. U ovih šest oblasti moguća je bar delimična proverljivost:

1. Prvobitni autor
 - a. Istorijske okolnosti
 - b. Književni kontekst
2. Odluka prvobitnog autora o izboru
 - a. Gramatičke strukture teksta (sintaksa)
 - b. Onovremena upotreba pojedinih reči
 - c. Odgovarajući uporedni tekstovi
 - d. Književna vrsta
3. Naše shvatanje prikladnog

- a. Relevantnog paralelnog poglavlja
- b. Odnosa između doktrina (paradoks)

Moramo biti u stanju da objasnimo razloge i logiku na kojima zasnivamo svoja tumačenja. Biblija je naš jedini izvor vere i dela. Na žalost, hrišćani se često ne slažu oko pitanja čemu nas ona uči i šta podržava.

Četiri kruga čitanja osmišljena su tako da se iz njih mogu steći sledeći uvidi koji su važni za tumačenje:

A. Prvi krug čitanja

1. Pročitajte celu biblijsku knjigu odjednom. Zatim je ponovo pročitajte u drugom prevodu, najbolje nekom sa drugačijim prevodilačkim pristupom:
 - a. Iz prevoda po načelu „reč za reč” (*NKJV, NASB, NRSV*)
 - b. Iz prevoda po načelu „dinamičkog ekvivalenta” (*TEV, NJB*)
 - c. Iz opisnog prevoda (parafraze), (*LB, AB*)
2. Uočite glavnu svrhu pisanja cele knjige. Prepoznajte njenu temu.
3. Ako je moguće, prepoznajte deo knjige ili poglavlje ili pasus ili rečenicu koji jasno iskazuju ovu glavnu svrhu ili temu cele knjige.
4. Prepoznajte koja književna vrsta preovladava
 - a. U Starom zavetu
 - 1) Hebrejska naracija
 - 2) Hebrejska poezija (mudrosna književnost, Psalmi)
 - 3) Hebrejska proroštva (proza i poezija)
 - 4) Zakoni
 - b. U Novom zavetu
 - 1) Naracija (Jevanđelja, Dela apostolska)
 - 2) Parabole (u Jevanđeljima)
 - 3) Pisma i poslanice
 - 4) Apokaliptična književnost

B. Drugi krug čitanja

1. Ponovo pročitajte celu knjigu, ovaj put da biste prepoznali njene najvažnije teme.
2. Zapišite pregled najvažnijih tema knjige i sažeto zabeležite sadržaj svake od njih sa po jednim jednostavnim iskazom.
3. Uporedite svoj iskaz o svrsi knjige i svoj opšti pregled najvažnijih tema s priručnicima za proučavanje Biblije.

C. Treći krug čitanja

1. Još jednom pročitajte celu biblijsku knjigu, ovaj put da biste iz nje saznali istorijske okolnosti i konkretan povod za njeno pisanje.
2. Popišite sledeće istorijske stavke koje se spominju u toj biblijskoj knjizi:
 - a. Pisca
 - b. Datum pisanja
 - c. Primaoce
 - d. Konkretno razloge za pisanje
 - e. Kulturne činioce koji su povezani sa svrhom pisanja
 - f. Spomenute istorijske ličnosti i događaje
3. Proširite svoj pregled tog dela knjige koji proučavate dodajući mu podelu sve do nivoa pasusa. Uvek prepoznajte gde deo knjige počinje i završava i zapišite njegov pregled. Deo knjige se može prostirati na nekoliko poglavlja ili na nekoliko pasusa. Ovo će vam omogućiti da pratite logiku bogonadahnutog pisca i da uočite kako je uredio tekst.

4. Proverite svoja zapažanja o istorijskim okolnostima pomoću odgovarajućih priručnika.
- D. Četvrti krug čitanja
1. Ponovo pročitajte deo knjige koji proučavate iz nekoliko prevoda:
 - a. Iz prevoda po načelu „reč za reč” (*NKJV, NASB, NRSV*)
 - b. Iz prevoda po načelu „dinamičkog ekvivalenta” (*TEV, NJB*)
 - c. Iz opisnog prevoda (parafraze), (*LB, AB*)
 2. Prepoznajte stilske i gramatičke strukture:
 - a. Fraze koji se ponavljaju (Efescima 1:6,12,13)
 - b. Gramatičke strukture koji se ponavljaju (Rimljanima 8:31)
 - c. Suprotstavljene pojmove
 3. Popišite sledeće
 - a. Važne izraze
 - b. Neobične izraze
 - c. Važne gramatičke strukture
 - d. Posebno teške reči, delove rečenice i cele rečenice
 4. Potražite odgovarajuće uporedne odlomke
 - a. pronađite biblijski odlomak koji najjasnije obrazlaže temu koju proučavate koristeći sledeće priručnike:
 - 1) Knjige iz oblasti sistematske teologije
 - 2) Izdanja biblije s adresama uporednih odlomaka
 - 3) Biblijske konkordance
 - b. Istražite da li postoji biblijski tekst koji u paru s odlomkom koji proučavate stvara paradoks o datoj temi. Mnoge biblijske istine su izražene u dijalektičkim parovima. Mnoge netrpeljivosti među denominacijama nastaju jer se kao dokaz koriste stihovi koji predstavljaju samo jednu stranu te biblijske dijalektičke napetosti. Sve Pismo je bogonadahnuo i stoga moramo istražiti njegovu celokupnu poruku kako bi naše tumačenje odražavalo biblijsku ravnotežu.
 - c. Potražite uporedne odlomke u samoj biblijskoj knjizi, zatim u drugim knjigama istog biblijskog pisca, a onda u biblijskim knjigama iste književne vrste. Biblija je svoj najbolji tumač jer ima jednog pisca, Svetog Duha.
 5. Upotrebite sledeće priručnike da proverite svoja zapažanja o istorijskim okolnostima i povodu za pisanje:
 - a. Biblije za proučavanje
 - b. Biblijske enciklopedije, priručnike i rečnike
 - c. Uvode u Bibliju
 - d. Biblijske komentare (u ovom koraku proučavanja dozvolite široj zajednici vernika, iz prošlosti i sadašnjosti, da pomogne i ispravi zaključke vašeg ličnog proučavanja).

U ovom koraku prelazimo na primenu. Odvojili ste vreme da razumete tekst u svetlu njegovih izvornih okolnosti i sada treba da ga primenite u svom životu i u svojoj kulturi. Biblijski autoritet definišem kao „shvatanje poruke koju je bogonadahnuti biblijski pisac saopštio svojim savremenici i njenu primenu u današnje vreme”.

Primena treba da sledi nakon tumačenja namere bogonadahnutog pisca i po ugledu na njegovu logiku. Nijedan biblijski odlomak se ne može primeniti u današnje vreme dok prvo ne saznamo šta je taj odlomak saopštavao u svoje vreme! Biblijski odlomak ne može poprimiti značenje koje nikad nije imao.

Podrobni pregled do nivoa pasusa (iz trećeg kruga čitanja) sada će biti vaš vodič. Tekst treba primeniti na nivou pasusa, a ne na nivou pojedinačnih reči. Reči imaju značenje samo u kontekstu;

delovi rečenice imaju značenje samo u kontekstu; cele rečenice imaju značenje samo u kontekstu. Biblijski pisac je jedina bogonadahnuti osoba u celom postupku tumačenja. Mi samo idemo kuda nas on vodi u skladu s prosvetljenjem koje smo primili od Svetog Duha. Međutim, prosvetljenje nije bogonadahnutost. Da bismo mogli da kažemo „ovako govori Gospod” moramo se držati namere bogonadahnutog pisca. Primena treba da bude izričito povezana s opštom svrhom celog spisa, dela knjige kom pasus pripada i s razvojem misli iz pasusa u pasus.

Ne dozvolite da današnji problemi tumače Bibliju - pustite Bibliju da govori! To će možda zahtevati od nas da iz teksta izdvajamo načela. To je ispravno ako tekst podržava ta načela. Nažalost, naša načela često su upravo to - „naša” načela, a ne načela iz biblijskog teksta.

U primenjivanju Biblije je važno da ne zaboravimo da svaki biblijski tekst (osim proroštava) ima jedno jedino značenje. To značenje je povezano s ciljevima zbog kojih je bogonadahnuti pisac pisao raspravljajući o rešenju za neku krizu ili potrebu u vreme kad je živeo. Iz ovog jednog i jedinog značenja mogu proizaći mnoge i raznovrsne primene. Svaka primena će biti zasnovana na potrebama primalaca, ali mora biti povezana sa značenjem koje je bogonadahnuti pisac imao na umu.

Sve do sada obrazlagao sam logički postupak tumačenja i primene, a sada ću ukratko izložiti duhovnu stranu tumačenja. Meni je u tome pomoglo korišćenje sledećeg spiska koraka:

- A. Molite se za pomoć Svetog Duha (Prva Korinćanima 1:26–2:16).
- B. Molite se za oprostjenje i očišćenje od greha kojih ste svesni (Prva Jovanova 1:9).
- C. Molite se da imate veću želju za poznavanjem Boga (Psalmi 19:7-14 i 42:1).
- D. Odmah primenite sve što otkrijete tokom proučavanja.
- E. Ostanite ponizni i poučljivi.

Veoma je teško održati ravnotežu između logičkog postupka i duhovnog vodstva Svetog Duha. Sledeći odlomci su mi pomogli da je uspostavim:

- A. Iz knjige Džejmisa Sajera (James W. Sire), *Iskrivljavanje Pisma (Scripture Twisting)*, str. 17-18:

„Prosvetljenje uma pripada svim pripadnicima Božjeg naroda, a ne samo duhovnoj eliti. U biblijskom hrišćanstvu nema gurua, nema posebno prosvetljenih ni onih preko kojih stiže jedino pravo tumačenje. Stoga, iako Sveti Duh daje posebne darove mudrosti, znanja i duhovnog razlučivanja, on hrišćane kojima je dao te darove ne postavlja da budu jedini autoriteti za tumačenje Njegove reči. Svaki pripadnik Njegovog naroda treba da uči, prosuđuje i razlučuje na osnovu Svetog pisma, koje ima autoritet čak i nad onima kojima je Bog dao posebne sposobnosti. Dakle, kroz celu knjigu polazim od pretpostavke da je Biblija Božje istinito otkrivenje čitavom ljudskom rodu, da je ona naš vrhovni autoritet u svim pitanjima o kojima govori, da nije obavijena velom misterije nego da obični ljudi iz svake kulture mogu ispravno da je razumeju.”

- B. O Kjerkegoru (Kierkegaard) iz knjige Bernarda Rema (Bernard Ramm) *Protestantski principi tumačenja Biblije (Protestant Biblical Interpretation)* str. 64:

„Po Kjerkegoru (Kierkegaard) je gramatičko, leksičko i istorijsko proučavanje Biblije potrebno, ali samo kao priprema za istinsko čitanje Biblije. Da bi neko čitao Bibliju kao Božju reč, čovek je mora čitati sa srcem u ustima, mora da se popne na vrhove prstiju u iščekivanju, sa iskrenim očekivanjem u razgovoru sa Bogom. Čitati Bibliju bez razmišljanja i lakomislno ili akademski ili profesionalno ne znači čitati Bibliju kao Božju reč. Samo ako je čovek čita kao ljubavno pismo, on je čita kao Božju reč.”

- C. Rouli (H. H. Rowley) piše na 19. stranici knjige *Relevantnost Biblije (The Relevance of the Bible)*:

„Nijedno razumevanje Biblije koje je samo umno, koliko god da je potpuno, ne može da usvoji sva njena blaga. Umno razumevanje nije nevažno, jer je ključno za potpuno razumevanje, ali ono treba da vodi duhovnom razumevanju duhovnih blaga ove

knjige. Tek to je potpuno razumevanje Biblije. Za duhovno razumevanje je potrebno više od umne usredsređenosti. O duhovnim pitanjima se rasuđuje duhovno i svakom proučavaocu Biblije je potreban stav duhovne prijemčivosti, žudnja da nađe Boga kako bi mogao da mu se preda. Jedino tako može da prevaziđe naučno istraživanje i pristupi bogatijem nasleđu ove najveće od svih knjiga.”

I. Metodi tumačenja u ovom komentaru

Predviđeno je da vam ovaj *Komentar s vodičem za proučavanje* pomogne na sledeći način:

- A. Svaka biblijska knjiga ima uvodni istorijski pregled. Pročitajte taj deo štiva kad završite Treći krug čitanja.
- B. Na početku svakog poglavlja pronaći ćete uvid iz konteksta. To će vam pomoći da uočite strukturu tog dela knjige.
- C. Na početku svakog poglavlja ili većeg dela knjige navedena je podela na pasuse s podnaslovima iz nekoliko savremenih engleskih prevoda:
1. *New American Standard Bible* (NASB), ažuriran 1995. godine
 2. *New King James Version* (NKJV)
 3. *New Revised Standard Version* (NRSV)
 4. *Today's English Version* (TEV)
 5. *Jerusalem Bible* (JB).
- Podela na pasuse nije bogonadahnuti i zato treba da je otkrijemo iz konteksta. Poređenjem nekoliko savremenih prevoda koji koriste različite pristupe prevodenju i različita teološka stanovišta možemo da analiziramo strukturu misli bogonadahnutog pisca. Svaki pasus sadrži jednu glavnu istinu, takozvanu „tematsku rečenicu” ili „središnju ideju teksta”. Ova objedinjujuća misao je ključ za ispravno istorijsko i gramatičko tumačenje. Nikada ne bi trebalo da tumačimo tekst koji je manji od jednog pasusa, niti da iz njega propovedamo ili poučavamo! Ne zaboravite da je svaki pasus povezan s pasusima koji ga okružuju. Zato je veoma važno sastaviti pregled cele knjige do nivoa pasusa. Tako ćemo moći da pratimo logički razvoj teme onako kako ga je sastavio bogonadahnuti biblijski pisac.
- D. Beleške u ovom komentaru pristupaju tumačenju stih po stih, što nas primorava da pratimo misao bogonadahnutog pisca. Beleške sadrže podatke iz nekoliko oblasti:
1. Književni kontekst
 2. Uvidi iz istorije i kulture
 3. Podaci o gramatici
 4. Proučavanje pojedinih reči
 5. Odgovarajući uporedni odlomci
- E. Na nekim mestima u ovom komentaru tekst engleskog prevoda *New American Standard Bible* (ažuriran 1995. godine), dopunjen je tekstom nekih drugih savremenih engleskih prevoda:
1. *New King James Version* (NKJV), koji sledi rukopise poznate pod imenom *Textus Receptus*.
 2. *New Revised Standard Version* (NRSV), što je revizija prevoda Revised Standard Verzija koju je objavio savez *National Council of Churches* po načelu „reč za reč”.
 3. *Today's English Version* (TEV), prevod po načelu „dinamičkog ekvivalenta”, *Američkog biblijskog društva* (*American Bible Society*).

4. *New Jerusalem Bible* (NJB), engleski prevod Biblije zasnovan na rimokatoličkom francuskom prevodu po načelu „dinamičkog ekvivalenta”.
- F. Poređenje savremenih prevoda može da pomogne onima koji ne znaju grčki i hebrejski da uoče probleme u tekstu:
1. Razlike među rukopisima
 2. Druga moguća značenja reči
 3. Gramatički teške tekstove i konstrukcije
 4. Dvosmislene tekstove
- Iako savremeni prevodi ne mogu da reše ove probleme, oni pomažu da ih prepoznamo kao mesta koja zahtevaju dublje i detaljnije proučavanje.
- G. Na kraju svakog poglavlja nalaze se odgovarajuća pitanja za razmatranje koja se tiču najvažnijih problema u tumačenju tog poglavlja.

Dostupni vodiči za proučavanje:

Vol. 0	Seminar „I ti možeš razumeti Sveto pismo“
Vol. 1	Prvi hrišćanski bukvar: Matej
Vol. 2	Jevanđelje po Marku: Marko i 1. i 2. Petrova
Vol. 3A	Istoričar Luka: Jevanđelje po Luki
Vol. 3B	Istoričar Luka: Dela apostolska
Vol. 4	Memoari i pisma voljenog učenika: Jevanđelje po Jovanu i 1, 2. i 3. Jovanova
Vol. 5	Jevanđelje po Pavlu: Rimljanima
Vol. 6	Pavlova pisma crkvi u nevolji: 1. i 2. Korinćanima
Vol. 7	Prva Pavlova pisma: Galatima i 1. i 2. Solunjanima
Vol. 8	Pavlova zatvorska pisma: Kološanima, Efescima, Filimonu i Filibljanima
Vol. 9	Pavlovo četvrto misionarsko putovanje: 1. i 2. Timotiju i Titu
Vol. 10	Superiornost Novog saveza: Jevrejima
Vol. 11	Isusova polubraća govore: Jakov i Juda
Vol. 12	Nada u teškim vremenima—Zavesa se spušta: Otkrivenje
Vol. 1AOT	Kako je sve počelo: 1. Mojsijeva 1-11

UVODNA LEKCIJA

I. DEFINICIJE ČESTIH TERMINA

A. BOŽJA IMENA

1. El
2. Elohim
3. YHWH
4. Adon
5. El Shaddai

B. IMENA RUKOPISA I PREVODA:

1. Mazoretski tekst (MT)
2. Septuaginta (LXX)
3. Vulgata
4. Midraš
 - a. Halaha – komentari Tore
 - b. Hagada – priče i parabole o celom Starom zavetu
5. Talmud
 - a. Mišna – usmena tradicija o Tori od starijih čuvenih rabina
 - b. Gemara – komentari Mišne od kasnijih rabina
6. Targumi
7. Svici s Mrtvog mora

II. ZAŠTO PROUČAVAMO STARI ZAVET

A. On je bio jedino Pismo koje su Isus i apostoli imali. Često su ga citirali.

B. On je samootkrivenje Boga. Nadahnut je.

1. Mt 5:17 i dalje	5. 1. Pt 1:23-25
2. 2. Tim 3:15-17	6. 2. Pt 1:20-21
3. 1. Kor 2:9-13	7. 2. Pt 3:15-16
4. 1. Sol 2:13	

C. Pisan je za nas.

1. Rim 4:23-24; 15:4
2. 1. Kor 9:9-10; 10:6, 11

- D. Kakav bi trebalo da bude odnos hrišćana prema njemu?
1. Nekoliko istorijskih pristupa
 2. Potpuno poštovanje
 3. Potpuno zanemarivanje
 4. On jeste otkrivenje, ali nas ne obavezuje
 5. Nije put do spasenja
 - a. Rim 4
 - b. Dap 15; Gal 3
 6. Jevreji
 7. On je Božje otkrivenje čoveku. Ima svrhu za naše živote. Osnova je za Novi zavet (obećanje o ispunjenju).

III. KAKO DA PROUČAVAMO STARI ZAVET (BIBLIJU)

Neki osnovni principi tumačenja:

- A. Biblija je pisana običnim ljudskim jezikom:
1. Bog ne krije istinu.
 2. Bog se prilagodio našoj sposobnosti razumevanja.
- B. Ključ ispravnog tumačenja je prvobitna namera nadahnutog autora. Nju možemo videti u prostom značenju termina u odnosu na način na koji ih je autor upotrebio i na koji su ga shvatali tadašnji slušaoci. Dakle, da bismo ispravno protumačili deo teksta, moramo uzeti u obzir sledeće informacije:
1. Istorijsko okruženje;
 2. Književni kontekst;
 3. Žanr (vrstu literature);
 4. Gramatiku (sintaksu);
 5. Tadašnje značenje reči;
 6. Strukturu teksta koju je odabrao autor
- C. Celokupna Biblija je nadahnuta (2. Tim 3:16), te je stoga sama Biblija najbolji tumač Biblije. Ovo se zove „analogija vere” ili paralelna poglavlja.
1. Tražimo najjasnije poglavlje;
 2. Tražimo Božju opštu nameru;
 3. Tražimo istine predstavljene u paradoksalnim parovima.
- D. Kako možemo da razlikujemo ono što je deo kulture i prolazno, od transkulturalne i večne istine?
1. Da li je starozavetnu istinu potvrdio neki novozavetni autor?
 2. Da li Biblija uvek na isti način predstavlja ovu istinu?
 3. Da li je ona izražena terminima koji su očigledno vezani za tu kulturu?

IV. OSNOVNA MAPA DREVNOG BLISKOG ISTOKA U ODNOSU NA SZ

- A. Vodene površine (od zapada ka istoku)
1. Sredozemno more
(Veliko ili Gornje more)	8. reka Javok
2. reka Nil	9. reka Arnon
3. Crveno more	10. Galilejsko jezero
(jezero Hinerot)
4. Akapski zaliv	11. reka Eufrat

5. Egipatska reka (ili potok)	12 reka Tigar
6. Slano more (Mrtvo more)	13 Persijski zaliv (Donje)
7. reka Jordan	

B. Zemlje koje su uticale na Božji narod u Starom zavetu (od zapada ka istoku)

1. Rim	6. Filisteja	11. Amon	16. Asirija
2. Grčka	7. Juda	12. Fenikija (Liban)	17. Vavilon
3. Kaftor (Krit)	8. Izrael	13. Sirija	18. Persija
4. Kitim (Kipar)	9. Edom	14. Hati (Anatolija)	19. Medija
5. Egipat	10. Moav	15. Arabija	20. Elam

C. Najvažniji glavni gradovi [drugi test]

1. Memfis (Egipat)	5. Damask (Sirija)
2. Jerusalim (Juda)	6. Ninevija (Asirija)
3. Samarija (Izrael)	7. Vavilon (Vavilon)
4. Tir (Fenikija)	8. Susan (Persija)

D. Drugi značajni gradovi [treći test]

1. Ur	6. Vitlejem
2. Haran	7. Hevron
3. Megido	8. Virsaveja
4. Sihem	9. Avaris/Soan/Tanis
5. Jerihon	10. Teba

E. Planine [treći test]

1. Ararat	5. Karmil
2. Ermon	6. Nevon/Fazga
3. Tavor	7. Sion/Morija (Jerusalim)
4. Eval ili Garizim (Sihem)	8. Sinaj/Horiv

V. OSNOVNA VREMENSKA LINIJA STAROG ZAVETA

A. Događaji čije vreme nije utvrđeno (1. Mojs 1-11)

1. stvaranje	3. potop
2. pad	4. vavilonska kula

B. Deset događaja i njihova vremena:

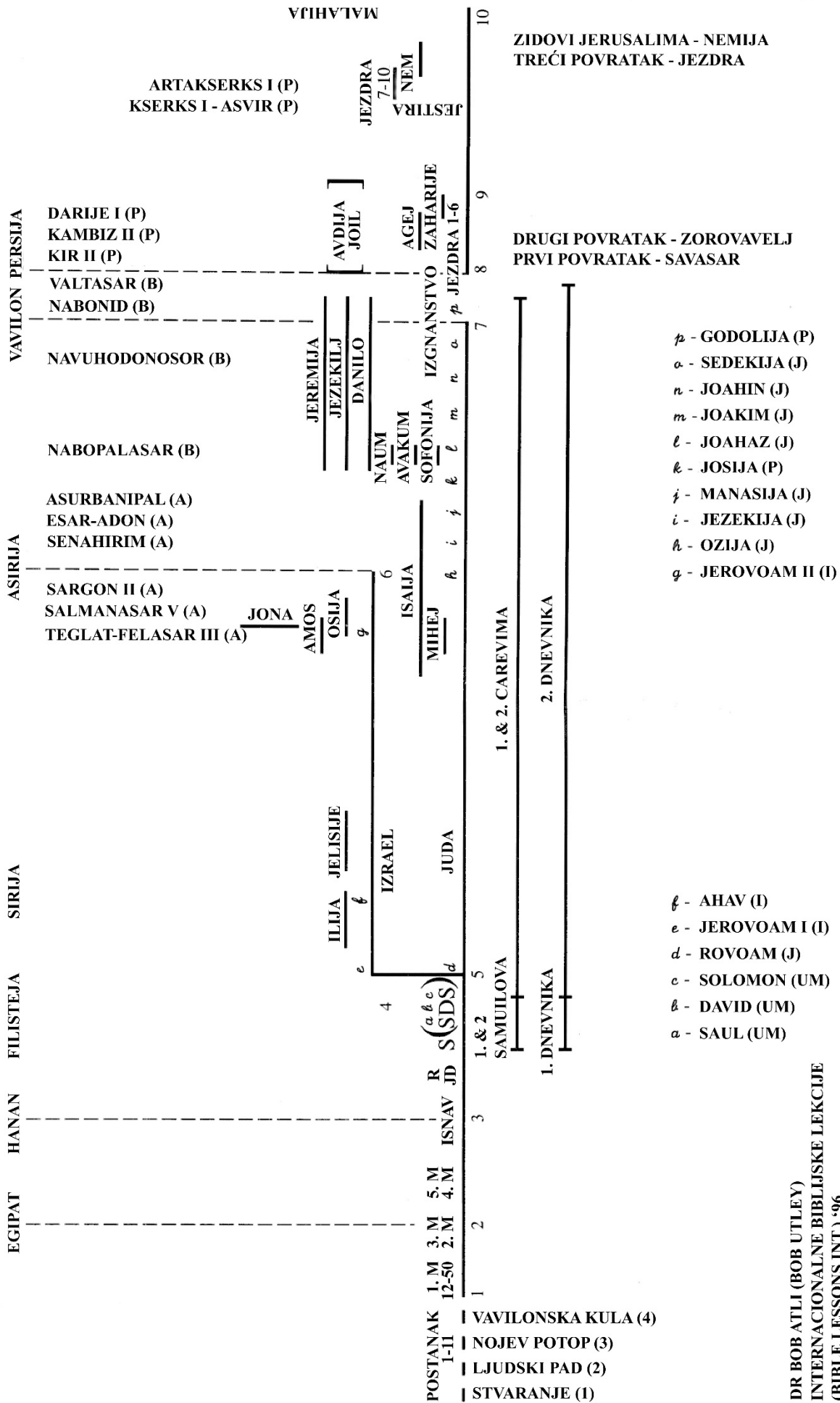
1. Period Patrijarha (1. Mojs 12-50 & Jov) — 2000. g.p.n.e.
2. Izlazak (2. Mojs) — 1445/1290. g.p.n.e.
3. Osvajanje (Isus Navin) — 1400/1250. g.p.n.e.
4. Ujedinjeno carstvo (Saul, David, Solomon) — 1000. g.p.n.e.
5. Podeljeno carstvo (Rovoam-Jerovoam I) — 922. g.p.n.e.
6. pad Samarije (Izrael) — 722. g.p.n.e.
7. pad Jerusalima (Juda) — 586. g.p.n.e.
8. Kirov dekret (Persija) — 538. g.p.n.e.
9. Drugi hram — 516. g.p.n.e.
10. kraj Starog zaveta (Mal) — 430. g.p.n.e.

C. Najveći neprijatelji Božjeg naroda:

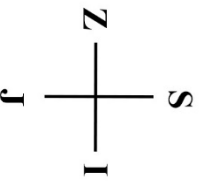
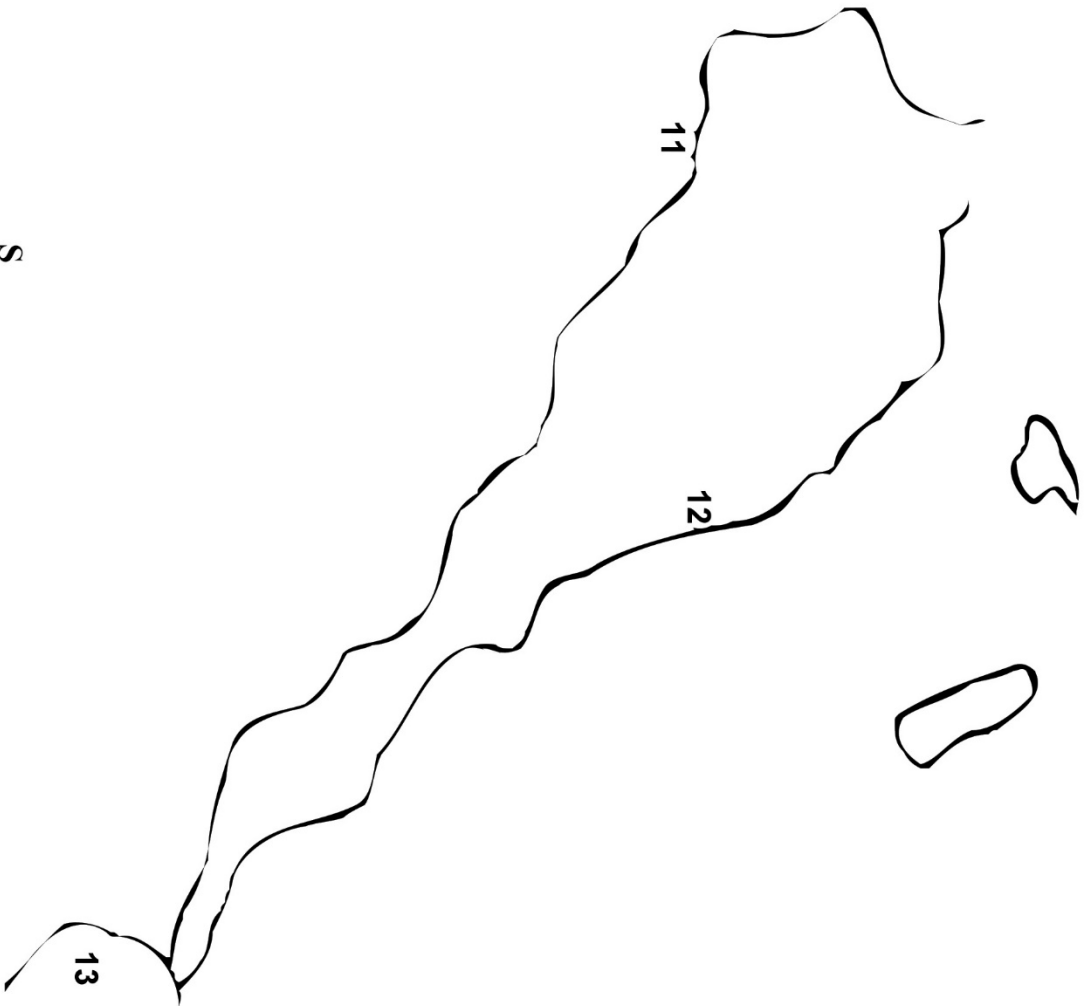
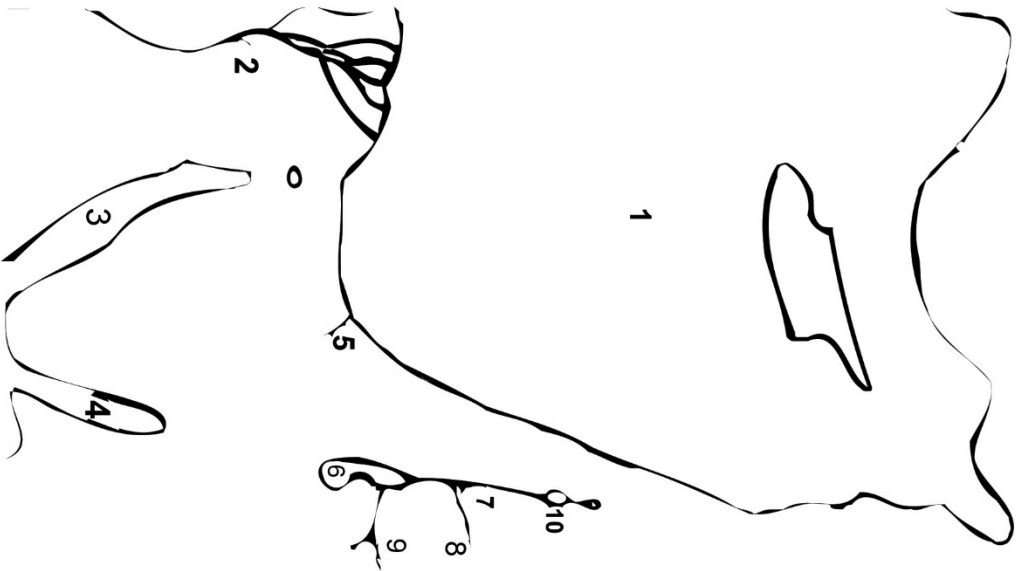
1. Egipat
2. Hanan
3. Filisteja
4. Sirija
5. Asirija
6. Vavilon
7. Persija
8. Grčka
9. Rim

D. Redosled careva:

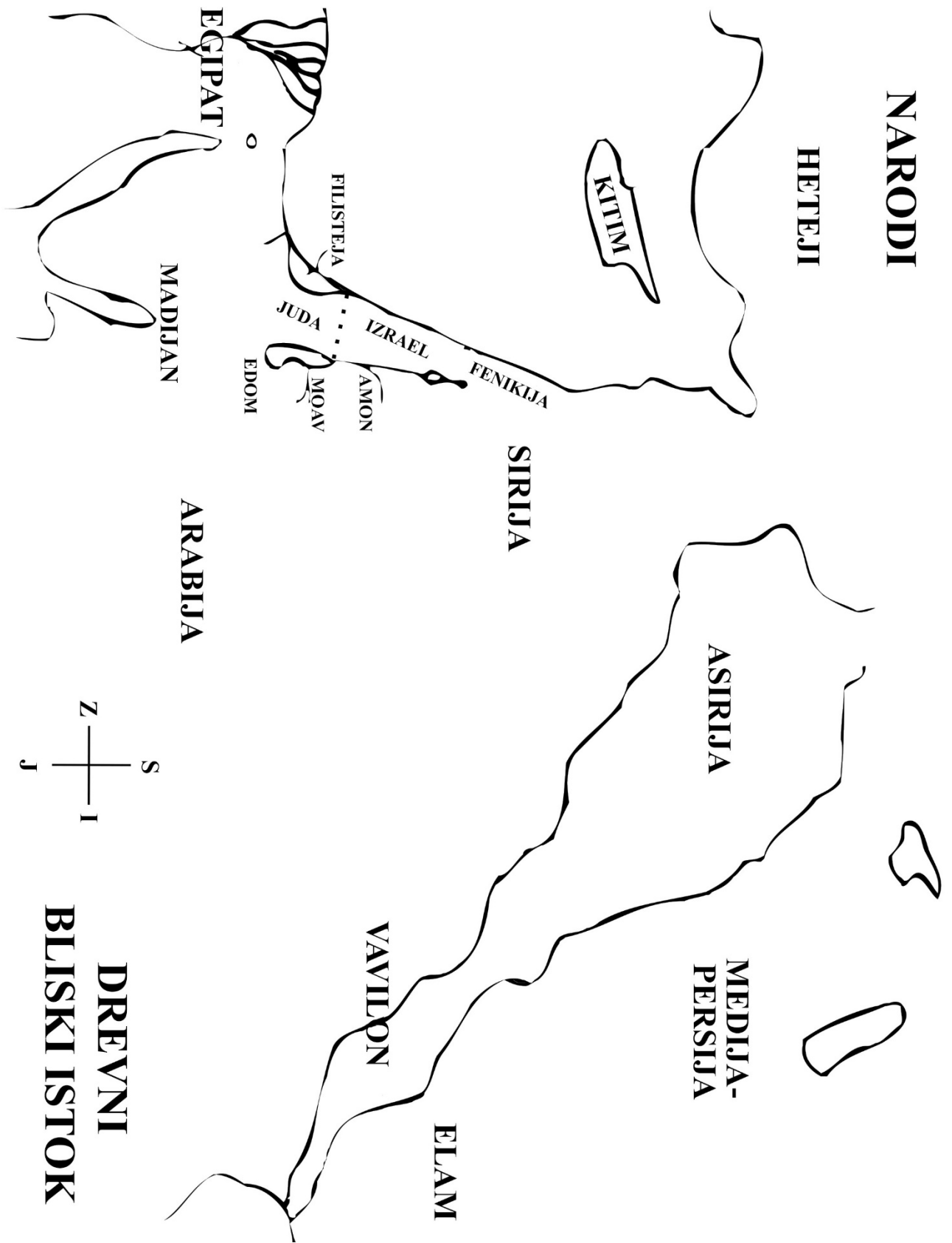
1. Ujedinjeno carstvo
 - a. Saul
 - b. David
 - c. Solomon
2. Izrael
 - a. Jerovoam I
 - b. Ahav
 - c. Jerovoam II
 - d. Osija
3. Juda
 - a. Rovoam
 - b. Ozija
 - c. Jezekija
 - d. Manasija
 - e. Josija
 - f. Joahaz (3 meseca)
 - g. Joakim
 - h. Joahin (3 meseca)
 - i. Sedekija
 - j. Godolija (persijski zapovednik)
4. Persija
 - a. Kir II (550-530. g.p.n.e.)
 - b. Kambiz (530-522. g.p.n.e.)
 - c. Darije I (522-486. g.p.n.e.)
 - d. Kserks I (486-465. g.p.n.e.)
 - e. Artakserks I (465-424. g.p.n.e.)
5. Vidite potpun spisak careva Jude i Izraela, kao i vladara Asirije, Vavilona, Persije i Grčke na kraju 1. i 2. knjige o Carevima.

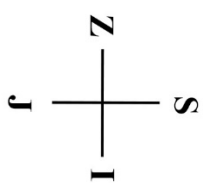
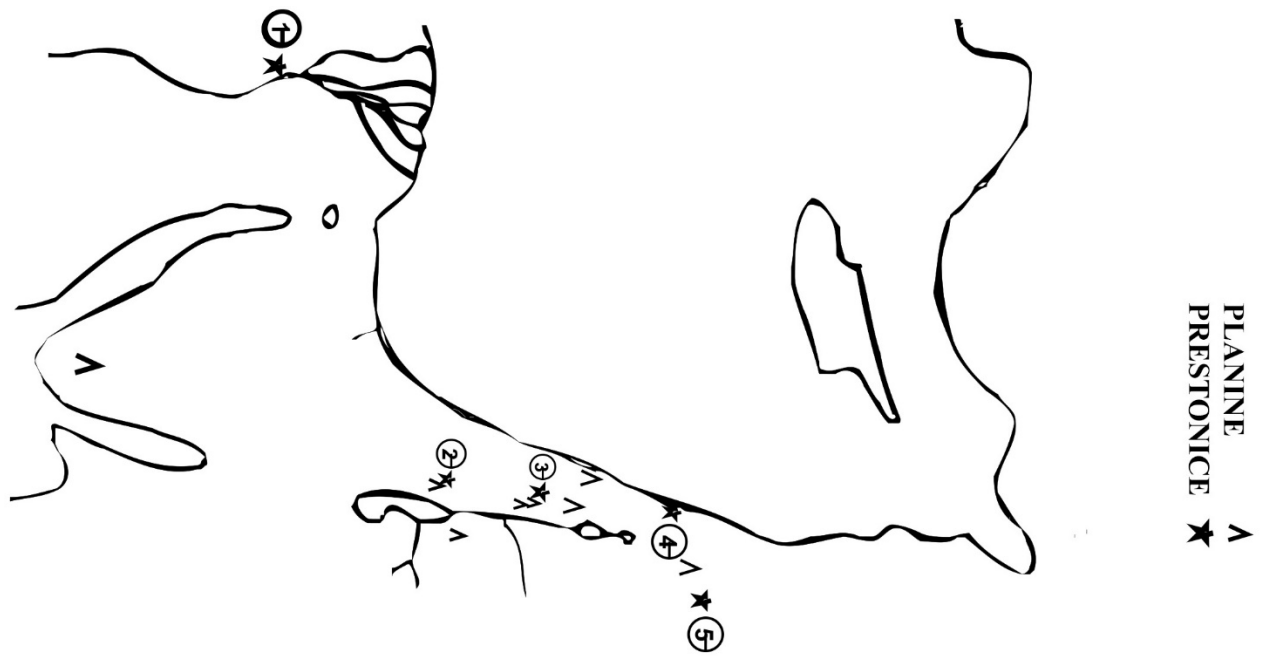

VODENI PUTEVI

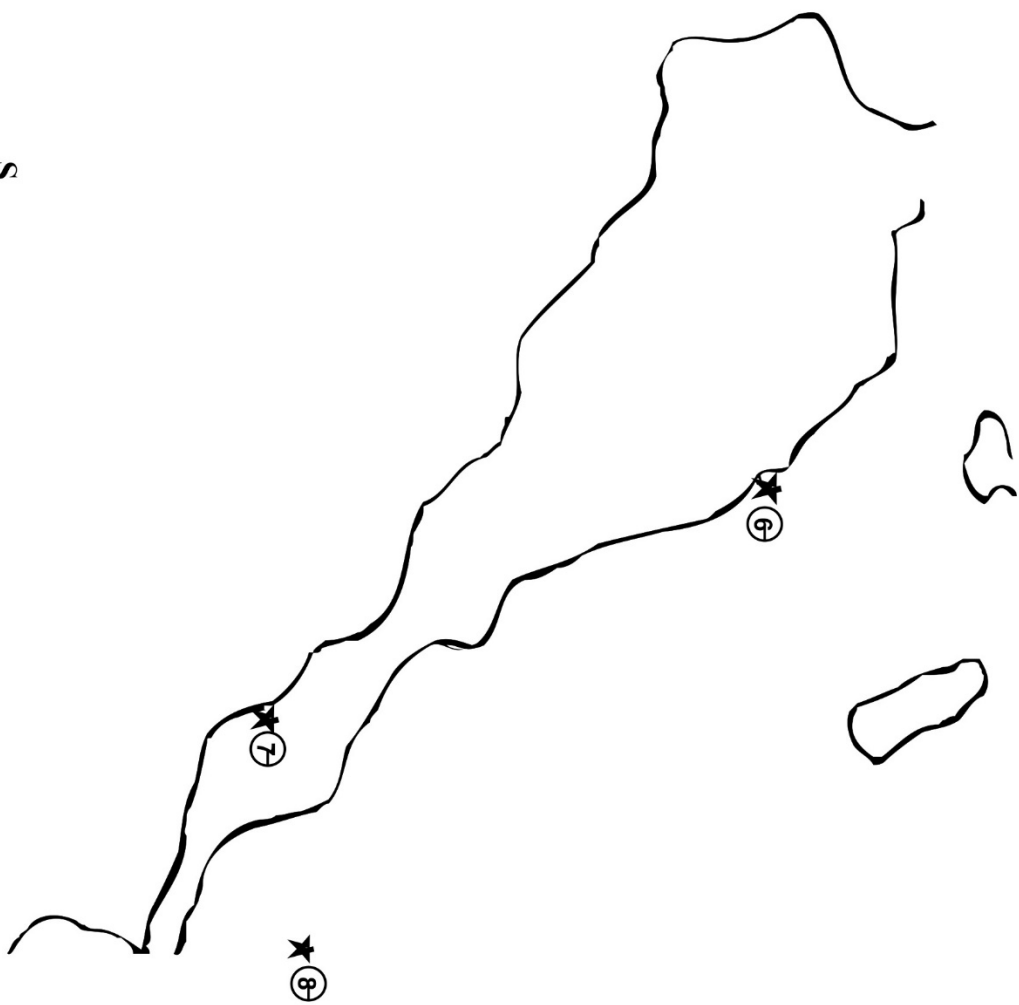

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

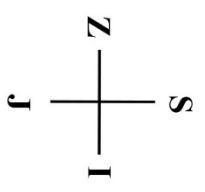
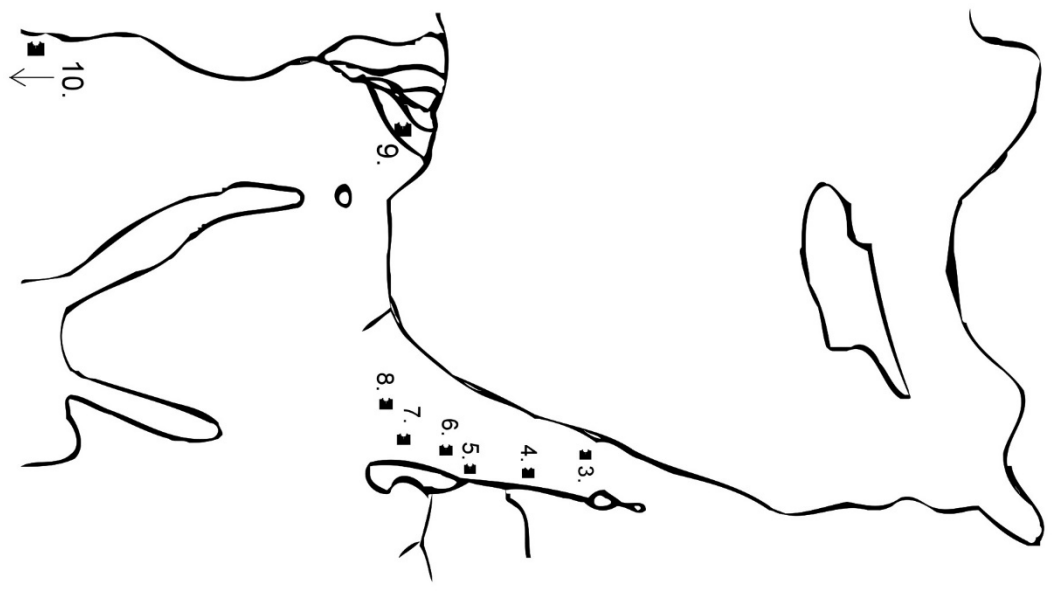

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

DRUGI GRADOVI ■

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

UVOD U PRVU KNJIGU MOJSIJEVU (POSTANAK)

I. NAZIV KNJIGE

- A. U hebrejskom rukopisu (MT) je ovo prva reč u knjizi, *Bereshith*, „u početku” ili „kao početak”.
- B. Prevod u Septuaginti je „postanak”, sa značenjem „početak” ili „poreklo”, na osnovu 2:4a. Moguće je da je ovo ključni izraz/znak autora ili kolofon kojim povezuje različite teološke biografije u celinu, kao što su to radili vavilonski pisci klinastim pismom. Ključni izraz ili znak se odnosi na ono što mu prethodi, a ne na ono što mu sledi.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada prvom delu hebrejskog kanona, koji se naziva „Tora”, „učenje” ili „Zakon”.
- B. Ovaj deo Septuaginte poznat je pod nazivom Petoknjžje (pet svitaka).
- C. Ponekad se prevodi kao „Pet Mojsijevih knjiga”.
- D. Knjige od Prve do Pete Mojsijeve čine povezan zapis o stvaranju i Mojsijevom životu.

III. ŽANR - 1. Mojsijeva je pre svega teološki, istorijski narativ, ali sadrži i druge vrste književnih žanrova:

- A. Poezija, primer 2:23; 4:23 (moguće 1-2)
- B. Proroštvo, primer 3:15; 49:1 i dalje (takođe poetično)

IV. AUTORSTVO

- A. Sama Biblija ne navodi autora. 1. Mojsijeva ne koristi prvo lice jednine („ja”), kao Jezdra, Nemija, niti prvo lice množine („mi”) kao neka poglavlja u Delima.
- B. Jevrejska tradicija:
 - 1. Drevni jevrejski autori beleže da je Mojsije autor ove knjige:
 - a. Ben Sira, Knjiga Sirahova 24:23, pisana oko 185. g.p.n.e.
 - b. Baba Batra 14b, deo Talmuda
 - c. Filon Aleksandrijski, Egipat, jevrejski filozof koji je pisao neposredno pre početka Isusove službe
 - d. Josif Flavije (Flavius Josephus), jevrejski istoričar koji je pisao neposredno nakon Isusove službe
 - 2. Tora je ujednačen istorijski zapis. Nakon 1. Mojs, svaka knjiga počinje veznikom „i” (osim 4. Mojs).
 - 3. Ovo je bilo otkrivenje Mojsiju
 - a. Rečeno je da je Mojsije napisao:
 - (1) 2. Mojs 17:14
 - (2) 2. Mojs 24:4, 7
 - (3) 2. Mojs 34:27, 28
 - (4) 4. Mojs 33:2

- (5) 5. Mojs 31:9, 22, 24-26
- b. Rečeno je da je Bog govorio preko Mojsija:
 - (1) 5. Mojs 5:4-5, 22
 - (2) 5. Mojs 6:1
 - (3) 5. Mojs 10:1
- c. Rečeno je da je Mojsije ljudima govorio reči iz Tore:
 - (1) 5. Mojs 1:1, 3
 - (2) 5. Mojs 5:1
 - (3) 5. Mojs 27:1
 - (4) 5. Mojs 29:2
 - (5) 5. Mojs 31:1, 30
 - (6) 5. Mojs 32:44
 - (7) 5. Mojs 33:1
- 4. Starozavetni autori ovu knjigu pripisuju Mojsiju:
 - a. IsNav 8:31
 - b. 2. Car 14:6
 - c. Jezd 6:18
 - d. Nem 8:1; 13:1-2
 - e. 2. Dne 25:4; 34:12; 35:12
 - f. Dan 9:11
 - g. Mal 4:4

C. Hrišćanska tradicija

- 1. Isus Mojsiju pripisuje citate iz Tore:
 - a. Mt 8:4; 19:8
 - b. Mk 1:44; 7:10; 10:5; 12:26
 - c. Lk 5:14; 16:31; 20:37; 24:27, 44
 - d. Jn 5:46-47; 7:19, 23
- 2. Drugi novozavetni autori Mojsiju pripisuju citate iz Tore:
 - a. Lk 2:22
 - b. Dap 3:22; 13:39; 15:1, 15-21; 26:22; 28:23
 - c. Rim 10:5, 19
 - d. 1. Kor 9:9
 - e. 2. Kor 3:15
 - f. Jev 10:28
 - g. Otk 15:3
- 3. Većina ranih crkvenih otaca prihvata da je Mojsije autor. Irinej, Klement Aleksandrijski, Origen i Tertulijan postavljaju pitanja o Mojsijevom odnosu prema savremenom kanonskom obliku 1. Mojsijeve.

D. Savremeni stručnjaci

- 1. Očigledno je da su neke stvari dodane tokom uređivanja Tore (verovatno da bi drevni tekst postao razumljiviji tadašnjim čitaocima):
 - a. Mojs 12:6; 13:7; 14:14; 21:34; 32:32; 36:31; 47:11
 - b. Mojs 11:3; 16:36
 - c. Mojs 12:3; 13:22; 15:22-23; 21:14-15; 32:33 i dalje
 - d. Mojs 3:14; 34:6
 - e. Drevni pisari su bili veoma stručni i obrazovani. Koristili su različite tehnike u različitim zemljama:
 - (1) U Mesopotamiji su vodili računa o tome da ništa ne izmene, čak su proveravali tačnost nastalog teksta. Ovo je napomena drevnog sumerskog pisara: „posao je

- dovršen od početka do kraja, kopiran, pregledan, upoređen i verifikovan znakom”, nastala oko 1400. g.p.n.e.)
- (2) U Egiptu su imali slobodu da revidiraju drevne tekstove i da ih doraduju u odnosu na tadašnje čitaoce.
- Kumranski pisari su primenjivali ovaj pristup.
2. Stručnjaci iz devetnaestog veka su razvili teoriju da je Tora skup dokumenata nastalih tokom dugog vremenskog perioda i iz različitih izvora (Graf-Wellhausen (Graft-Wellhausen)). Ova teorija se zasniva na:
- Upotrebi različitih imena za Boga,
 - Dublikatima u tekstu,
 - Stilu zapisa,
 - Teologiji zapisa.
3. Pretpostavljeni izvori i vremena:
- J izvor (koristi *Jahve* (YHWH)) - 950. g.p.n.e.
 - E izvor (koristi *Elohim*) - 850. g.p.n.e.
 - JE kombinacija - 750. g.p.n.e.
 - D izvor („Knjiga zakona”, 2. Car 22:8, otkrivena u vreme Josijine reforme, tokom obnove Hrama, navodno je 5. Mojsijeva knjiga, koju je napisao nepoznati sveštenik iz tog vremena, da podrži Josijinu reformu.) - 621. g.p.n.e.
 - P izvor (sav sveštenečki materijal, posebno o ritualima i procedurama) - 400. g.p.n.e.
 - Očigledno je da Tora sadrži uredničke dodatke. Jevreji tvrde da oni potiču od:
 - Prvosveštenika u vreme pisanja,
 - Proroka Jeremije,
 - Pisara Jezdre - IV Jezdrina navodi da ju je on zapisao zato što su originali uništeni tokom pada Jerusalima, 586. g.p.n.e.
 - Međutim, JEDP teorija više govori o našim savremenim književnim teorijama i kategorijama nego o dokazima iz Tore (R. K. Harison (R. K. Harrison), *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 495-541 i *Tindejlovi komentari (Tyndale's Commentaries)* „4. Mojsijeva”, str. 15-25).
 - Karakteristike hebrejske književnosti
 - Dublikati kao 1. Mojs 1 & 2, često se koriste u hebrejskom. Obično je naveden opšti opis, a zatim sledi konkretan zapis. Moguće je da je ovo bio način da se naglase istine ili da se olakša usmeno pamćenje.
 - Drevni rabini su smatrali da dva najčešća Božja imena imaju teološki značaj:
 - Jahve* (YHWH) – savezno Božje ime, po kojem je On Spasitelj i Otkupitelj Izraela (up. Ps 103).
 - Elohim* – Bog kao Onaj koji stvara, održava i brine o celokupnom životu na planeti (up. Ps 104).
 - U ne-biblijskoj, drevnoj, bliskoistočnoj literaturi je uobičajeno da se u okviru ujedinjenog književnog dela koriste različiti stilovi i rečnik (Harison (Harrison), str. 522-526).
- E. Dokazi iz drevne bliskoistočne literature ukazuju na to da je Mojsije za pisanje 1. Mojsijeve koristio dokumente pisane klinastim pismom ili stil mesopotamijske usmene tradicije. Ovo ni na koji način ne govori o nižem nivou nadahnutosti, nego je pokušaj da se objasni književni fenomen 1. Mojsijeve knjige. Od 1. Mojs 37 nadalje, očigledan je egipatski uticaj na stil, formu i rečnik, što verovatno ukazuje na to da je Mojsije koristio ili književne produkte ili usmene tradicije iz vremena koje su Izraelci proveli u Egiptu. Mojsijevo formalno obrazovanje bilo je u potpunosti bilo egipatsko! Nepoznata je tačna književna struktura Petoknjžja. Verujem da je Mojsije sakupio i napisao veći deo Petoknjžja, iako je moguće da je koristio i pisare i/ili pisanu i usmenu tradiciju. Nepobitna je istoričnost i pouzdanost ovih

prvih starozavetnih knjiga.

V. VREME

- A. 1. Mojsijeva obuhvata period od stvaranja univerzuma do Avramove porodice. Moguće je odrediti period u kojem je Avram živio na osnovu sekularne književnosti tog vremena. Pretpostavljen period je 2000. g.p.n.e, drugi milenijum pre nove ere. Ova pretpostavka se zasniva na sledećem:
1. Otac je imao svešteničku ulogu u porodici (kao Jov),
 2. Živeli su nomadski, prateći stada i čopore,
 3. Migracija semitskih naroda je bila u to isto vreme
- B. Prvi događaji opisani u 1. Mojs 1-11 jesu istiniti „istorijski” događaji (moguće i „istorijska drama”), ali je nemoguće utvrditi njihovo vreme na osnovu informacija kojima raspolažemo.
- C. Kada proučavamo 1. Mojs, ne smemo zaboraviti da su ovo istorijski događaji koje je zabeležio Mojsije, koji je Božji narod izveo iz Egipta: (1) 1445. g.p.n.e, po 1. Car 6:1; ili (2) 1290. g.p.n.e, po arheologiji. Dakle, na osnovu usmene tradicije, nepoznatih pisanih izvora ili direktnog Božjeg otkrivenja, Mojsije beleži „kako je sve počelo” i „zašto”.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Druge biblijske knjige
1. Stvaranje - Psalm 8, 19, 50 & 104
 2. Avramovo vreme - Jov
- B. Sekularni arheološki izvori
1. Najstarija poznata književna paralela kulturološkom okruženju iz 1. Mojs 1-11 su pločice iz Elbe, pisane klinastim pismom iz severne Sirije, nastale oko 2500. g.p.n.e, na akademskom jeziku.
 2. Stvaranje
 - a. Najbliži mesopotamijski zapis o stvaranju, Enuma Eliš, nastao je oko 1900-1700. g.p.n.e. i pronađen je u Asurbanipalovoj biblioteci u Nineviji i na nekoliko drugih mesta. On obuhvata sedam pločica na akademskom, pisanih klinastim pismom, na kojima je Marduk opisao stvaranje.
 - (1) Bogovi, *Apsu* (sveža voda-mušskog pola) i *Tiamat* (slana voda-ženskog pola) imali su nevaspitanu, bučnu decu. Ova dva boga su pokušala da utišaju mlade bogove.
 - (2) Jedan božiji sin, *Marduk*, pomogao je da se porazi *Tiamat*. On je od njenog tela napravio zemlju.
 - (3) *Marduk* je napravio ljude od drugog poraženog boga, čije ime je bilo *Kingu* i koji je nakon smrti bio muški partner boginje *Tiamat*. Ljudi su nastali od njegove krvi.
 - (4) *Marduk* je postao vrhovni bog vavilonskog panteona.
 - b. „Pečat stvaranja” je ploča pisana klinastim pismom koja predstavlja sliku golog muškarca i žene pored drveta sa plodovima i sa zmijom koja je obmotana oko debla drveta i nagnuta nad ženino rame, kao da joj se obraća.
 3. Stvaranje i potop – Ep „Atra Hazis” govori tome da su se niži bogovi pobunili zbog teškog rada, te je stvoreno sedam ljudskih parova da bi preuzeli njihove zadatke. Zbog: (1) prenaseljenosti i (2) buke, *Enlil* je poslao epidemiju, dve gladi, te na kraju i potop,

da bi smanjio broj ljudskih bića. Isti redosled događaja vidimo i u 1. Mojs 1-8. Ovaj tekst je pisan klinastim pismom i nastao je u isto vreme kao i Enuma Eliš i Ep o Gilgamešu, oko 1900-1700. g.p.n.e. Svi su pisani akadskim jezikom.

4. Nojev potop
 - a. Sumerijska pločica iz Nipura, priča o stvaranju Eridu, potiče iz vremena oko 1600. g.p.n.e. i govori o Ziusudri i nadolazećem potopu.
 - (1) Enka, bog vode, upozorava na budući potop.
 - (2) Ziusudra, car-sveštenik, spašen je u velikom brodu.
 - (3) Potop traje sedam dana.
 - (4) Ziusudra je otvorio prozor na brodu i pustio nekoliko ptica da vidi da li je kopno u blizini.
 - (5) Takođe je prineo jednog bika i jednu ovcu kao žrtvu kada je napustio brod.
 - b. Ep o Gilgamešu, zapis o vavilonskoj poplavi sačinjen na osnovu četiri sumerske priče, prvobitno je nastao oko 2500-2400. g.p.n.e, iako je znatno kasnije zapisan klinastim pismom na akadskom jeziku. U njemu Utnapištim prepričava Gilgamešu, vladaru Uruka, kako je preživeo veliki potop i zaslužio večan život.
 - (1) Ea, bog vode, upozorava na potop i govori Utnapištimu (vavilonski oblik Ziusudre) da napravi brod.
 - (2) Utnapištim i njegova porodica, kao i odabrane lekovite biljke, preživljavaju potop.
 - (3) Potop je trajao sedam dana.
 - (4) Brod se zaustavio u severoistočnoj Persiji, na planini Nisir.
 - (5) Pustio je tri različite ptice, da vidi da li se pojavio deo kopna.
 5. Sva mesopotamijska literatura koja opisuje drevni potop oslanja se na isti izvor. Imena se često menjaju, ali je tok radnje isti. Primer za to je da se imena Ziusudra, Atrahazis i Utnapištim odnose na istog čoveka-cara.
 6. Istorijske paralele ranim događajima iz 1. Mojs mogu se objasniti kroz iskustvo i znanje o Bogu ljudi iz perioda pre disperzije (1. Mojs 10-11). Ova istinita, istorijska, suštinska sećanja su obrađena i mitologizovana u postojeće zapise o potopu iz celog sveta. Isto se može reći i za stvaranje (1. Mojs 1-2), i za zajednice ljudi i anđela (1. Mojs 6).
 7. Period Patrijarha (Srednje bronzano doba)
 - a. Mari ploče – pravni i lični tekstovi pisani na akadskom jeziku, klinastim pismom (amonska kultura), oko 1700. g.p.n.e.
 - b. Nuzi ploče – arhive o određenim porodicama (horitska ili huritska kultura), pisane klinastim pismom, na akadskom, oko 160 km jugoistočno od Ninevije, oko 1500-1300. g.p.n.e. Beleže porodične i poslovne procedure. Za druge određene primere, vidite Volton (Walton), str. 52-58.
 - c. Alalak ploče – tekstovi pisani klinastim pismom iz severne Sirije, oko 2000. g.p.n.e.
 - d. Neka imena iz 1. Mojs su ista kao i imena mesta u Mari pločama: Seruh, Falek, Tara, Nahor. Česta su i druga biblijska imena: Avram, Isak, Jakov, Lavan i Josif.
 8. „Komparativna historiografska istraživanja su pokazala da Jevreji, pored Hetita, najpouzdanije, najobjektivnije i najodgovornije beleže drevnu bliskoistočnu istoriju”, R. K. Harison (R. K Harrison) u delu *Biblijska kritika (Biblical Criticism)*, str. 5.
 9. Arheologija je značajno doprinela dokazivanju istoričnosti Biblije. Međutim, nužno je da damo i jedno upozorenje. Arheologija nije uvek pouzdan vodič zbog:
 - a. Loših tehnika u vreme prvih iskopavanja
 - b. Različitih, veoma subjektivnih tumačenja otkrivenih predmeta
 - c. Nepostojanja opšteprihvaćene hronologije drevnog Bliskog Istoka (iako se ona razvija na osnovu godova drveta)
- C. Egipatske zapise o stvaranju možemo videti u knjizi Džona H. Voltona (John H. Walton) *Drevna izraelska literatura u svom kulturološkom kontekstu (Ancient Israelite Literature in*

Its Cultural Context), Grand Rapids, MI: Zondervan, 1990, str. 23-34, 32-34.

1. U egipatskoj literaturi, stvaranje počinje sa neuređenom, haotičnom, prvobitnom vodom. Stvaranje je uvođenje strukture u vodeni kaos.
2. U egipatskoj književnosti iz Memfisa, Ptah stvara izgovaranjem reči.

D. Adrese evanđeoskih grupa koje se bave kosmologijom:

1. Institut za istraživanje stvaranja (Mlada Zemlja)
Institute for Creation Research (Young Earth)
P. O. Box 2667
El Cajon, CA 92021-0667
2. Razlozi za verovanje (Stara Zemlja)
Reasons to Believe (Old Earth)
P. O. Box 5978
Pasadena, CA 91117

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (KONTEKST)

A. Nacrt zasnovan na Mojsijevoj upotrebi izraza „ovo su događaji iz života” (*toledoth*):

1. Poreklo neba i zemlje, 1:1-2:3
2. Poreklo čovečanstva, 2:4-4:26
3. Adamov život, 5:1-6:8
4. Nojev život, 6:9-9:17
5. Život Nojevih sinova, 10:1-11:9
6. Simov život, 11:10-26
7. Tarin život (Avramov), 11:27-25:11
8. Ismailov život, 25:12-18
9. Isakov život, 25:19-35:29
10. Isavov život, 36:1-8
11. Život Isavovih sinova, 36:9-43
12. Jakovljevi život, 37:1-50:26 (#1-11 imaju mesopotamijsku književnu pozadinu, ali #12 podseća na egipatsku književnost)

B. Nacrt po svrhama:

1. Stvaranje za čoveka i stvaranje čoveka, 1-2
2. Čovečanstvo i pad, 3:1-11:26
3. Čovek za sve ljude (3:15), 12-50
 - a. Avram (12:1-3), 11:27-23:20
 - b. Isak, 24:1-26:35
 - c. Jakov, 27:1-36:4
 - (1) Juda (iz Mesijine linije)
 - (2) Josif (dvostruko nasledstvo zemlje), 37:1-50:26

VIII. OSNOVNE ISTINE

A. Kako je sve počelo?

1. Bog (1-2). Biblijski pogled na svet nije politeističan, nego monoteističan. Po pitanju stvaranja, nije fokusirana na „zašto”, nego na „ko”. Ovo je bilo sasvim jedinstven slučaj u to vreme.
2. Bog je želeo zajedništvo. Stvaranje je samo pozornica za Božje zajedništvo sa ljudima.
3. Bez 1. Mojs 1-3 i 12, bilo bi nemoguće razumeti ostatak Biblije.
4. Ljudi moraju sa verom odgovoriti na ono što razumeju o Božjoj volji (1. Mojs 15:6 &

Rim 4).

- B. Zašto je svet tako zao i nepravedan?
Sve je bilo „veoma dobro” (1:31), ali je čovek počinio greh (3). Očigledne su strašne posledice:
1. Kain ubija Avelja, (4)
 2. Lamehova osveta, (4:23)
 3. Ljudska pokvarenost, (6:5,11-12; 8:21)
 4. Nojevo pijanstvo, (9)
 5. Vavilonska kula, (11)
 6. Urov politeizam
- C. Kako će Bog to rešiti?
1. Doći će Mesija (3:15)
 2. Bog poziva jednog da pozove sve (1. Mojs 12:1-3 & 2. Mojs 19:5-6)
 3. Bog želi da saraduje sa palim ljudima (Adam, Eva, Kain, Noje, Avram, Jevreji i neznabošci) darovima svoje milosti:
 - a. Obećanja
 - b. Savezi (uslovni i bezuslovni)
 - c. Žrtve
 - d. Slavljenje

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi
1. „Bog reče”, 1:3,6,9,14,20,24 (NASB & NIV)
 2. „hajde da (mi)”, 1:26; 3:22; 11:7 (NASB & NIV)
 3. „po svom obličju”, 1:26,27; 5:1,3; 9:6 (NASB & NIV)
 4. „Gospoda Boga, koji je išao” (antropomorfizam), 3:8 (NASB & NIV)
 5. sinovi Božji, 6:4, (NASB & NIV)
 6. savez, 6:18; 9:9-17 (NASB & NIV)
 7. „i on [Avram] je verovao Gospodu, i on ga je zbog toga smatrao pravednim”, 15:6
 8. milost (*hesed*), 24:12,27; 32:10 (NIV, „dobrota”)
 9. kućni idoli (*teraphim*), 31:19,30,34 (NIV, „kućni bogovi”)
 10. proricanje, 44:5 (NASB & NIV)
- B. Kratko identifikovanje osoba
1. Sit, 4:25	11. Agara, 16:1
2. Enoh, 5:21-24	12. Ismailo, 16:15; 25:12-19
3. Metuzalem, 5:22,25-27	13. Isak, 21:3
4. Sim, 9:18; 10:27-31	14. Lavan, 24:29
5. Hanan, 9:20-27	15. Hetura, 25:1
6. Nevrod, 10:8-10	16. Jakov (Izrael), 25:26; 32:28
7. Tara, 11:24-32	17. Dina, 30:21
8. Lot, 11:31	18. Petefrije, 37:36
9. Avram, 12:18	19. Tamara, 38
10. Melhisedek, 14:18	20. Manasija & Jefrem, 41:51,52

X. MESTA NA MAPI

- A. Prva mapa - 1. Mojs 1-11 (po brojevima)

1. edenski vrt, 2:8	7. Ninevija, 10:12
2. reka Tigar, 2:14	8. Jevus, 10:16
3. reka Eufrat, 2:14	9. Sodom, 10:19; 13:10
4. brda Ararata, 8:4	10. Ur Haldejski, 11:28
5. Senar, 10:10; 11:2	11. Haran, 11:31-32
6. Vavilon, 10:10; 11:9	

B. Druga mapa - 1. Mojs 12-50 (po brojevima)

1. Sihem, 12:6; 33:18	12. Moav, 19:37
2. Vetilj, 12:8; 13:3; 35:6	13. Amon, 19:38
3. Negev, 12:9; 13:1	14. Virsaveja, 21:14; 26:33
4. reka Jordan, 13:10-11	15. filistejska zemlja, 21:32
5. Hevron, 13:18; 23:2	16. pustinja Faran, 21:21
6. Slano more, 14:3	17. zemlja Morija, 22:2
7. Kadis Vereda, 14:7; 16:14	18. Aram, 24:10
8. Damask, 14:15	19. Edom, 25:30; 36:1; 8-9,19
9. Salem, 14:18	20. reka Javok, 32:22
10. reka egipatska, 15:18	21. Vitlejem, 35:19
11. pustinjski put za Sur, 16:7	22. zemlja Gesem, 45:10; 46:34

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

PITANJA O 1. MOJSIJEVOJ 1-11

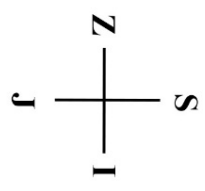
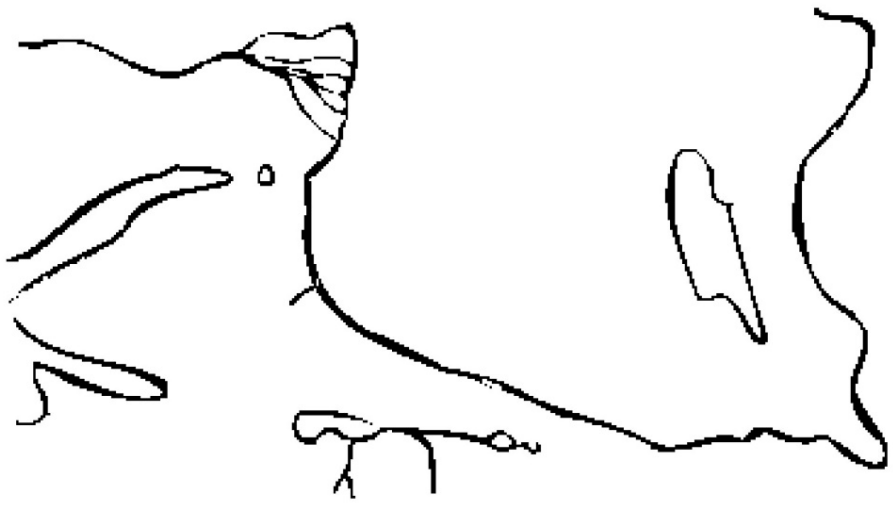
1. Da li Biblija govori o poreklu Boga?
2. Da li se Biblija suprotstavlja nauci oko stvaranja?
3. Kako je poglavlje 1. Mojs 1 povezano sa drugim bliskoistočnim mitovima o stvaranju?
4. Definišite termine *fiat* i *ex nihilo*.
5. Zašto se za Boga koriste različita imena u poglavljima 1 i 2?
6. Da li su navedena dva različita zapisa o stvaranju čoveka?
7. Šta to znači da su muškarac i žena napravljeni po Božjem obličju?
8. Zašto se za Jednog Boga koristi množina? 1:26, 27; 3:22; 11:7
9. Zašto je poglavlje 3 suštinski važno za razumevanje ostatka Biblije?
10. Da li to što životinje govore (3:1) dokazuje da je ova priča mitološka?
11. Zašto je stih 3:15 toliko značajan?
12. Kako se 3:16 može primeniti na savremeni život?
13. Da li u edenskom vrtu postoji jedna posebna vrsta drveta ili dve posebne vrste?
14. Nabrojte društvene tokove koji potiču iz Kainove linije, 4:16-24.
15. Koja je bila svrha Potopa?
16. Koja je bila namera ljudi koji su gradili Vavilonsku kulu?

PITANJA O 1. MOJSIJEVOJ 12-50

1. Po čemu se razlikuje savez sa Nojem od saveza sa Avramom?
2. Kako je Avramov savez povezan sa ne-Jevrejima?
3. Koja dva znaka slabosti i nedostatka vere vidimo kod Avrama u poglavlju 12?
4. Ko je Melhisedek i zašto mu je Avram davao desetak?
5. Zašto su stihovi 15:12-21 toliko značajni?
6. Ko su tri čoveka iz poglavlja 18? (Zašto i gde)?
7. Zašto je Avram lagao o svom braku sa Sarom? Koga je slagao?
8. Zašto su Rebeka i Jakov prevarili Isaka? (27)
9. Objasnite zašto su Ruvim, Levije i Simeon izbačeni iz Mesijine linije? (34 & 49)

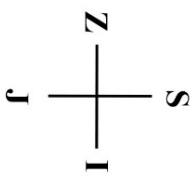
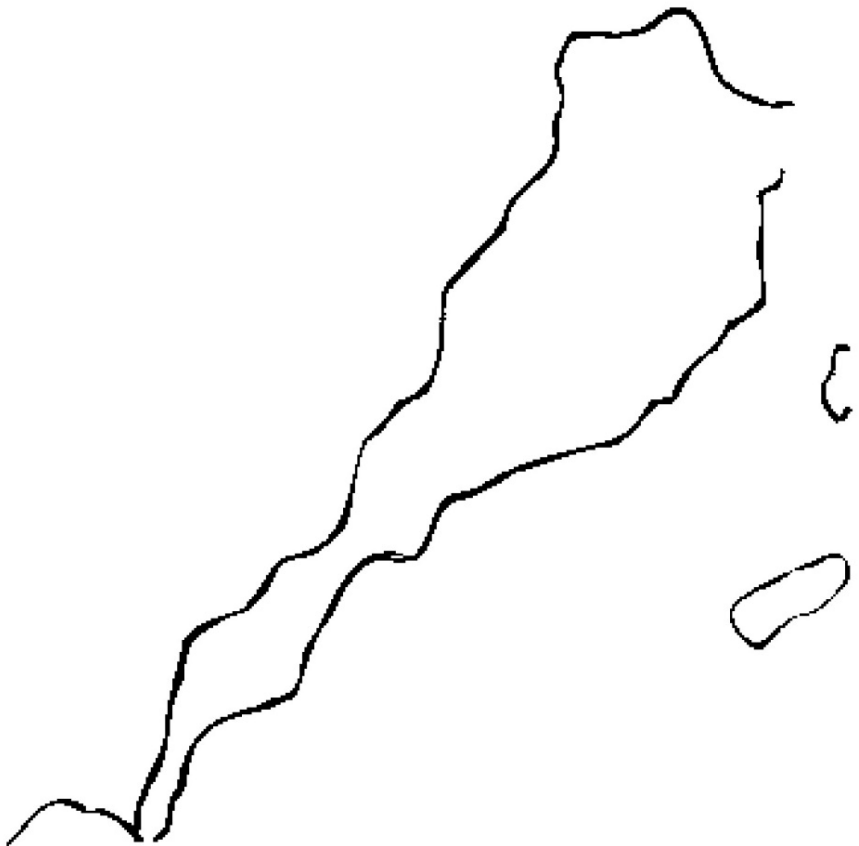
10. Svojim rečima opišite Josifove snove. (37)
11. Zašto se Josif pretvarao da ne prepoznaje svoju braću?
12. Zašto su Josifovi sinovi dobili jednako nasledstvo kao i Jakovljeva druga deca?

POSTANAK 1-II

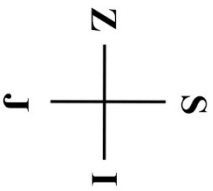
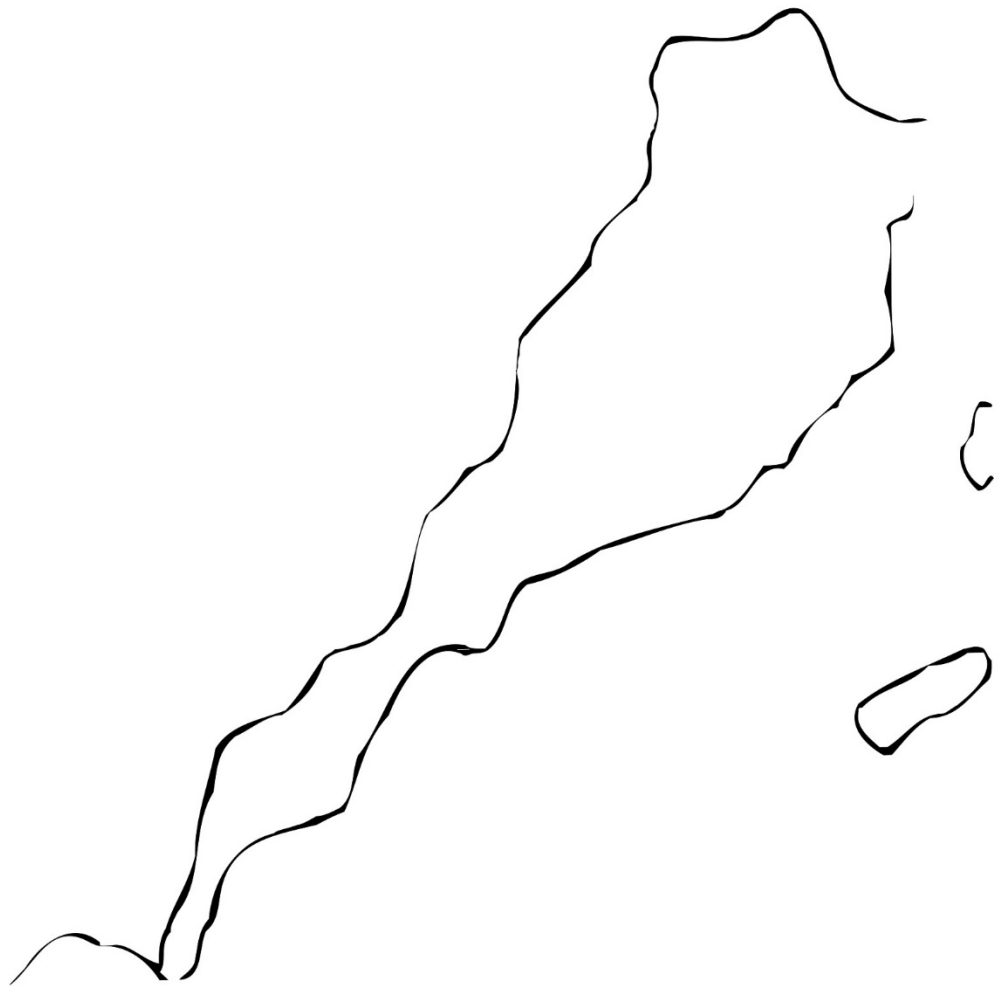
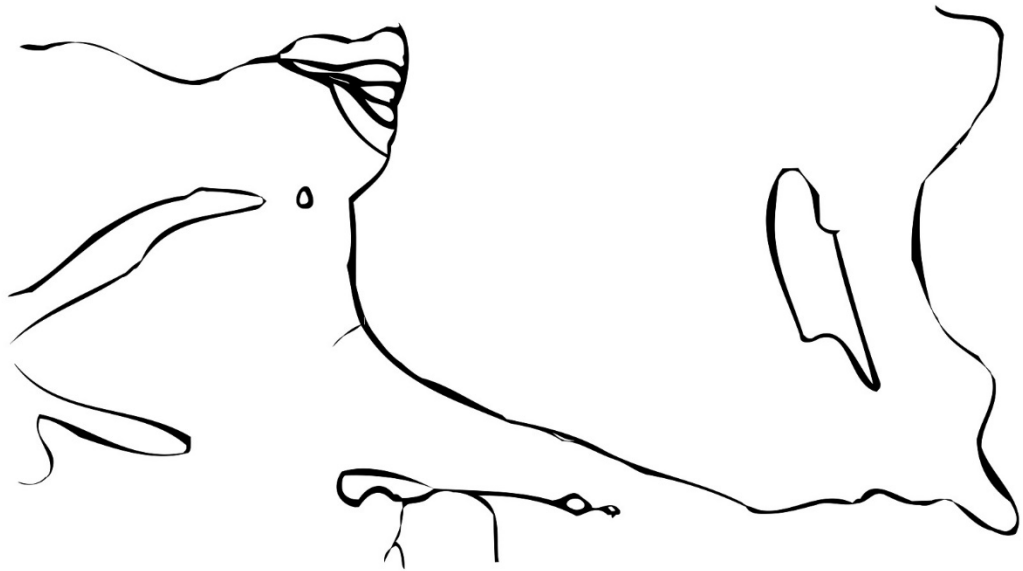

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

POSTANAK 12-50

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U DRUGU KNJIGU MOJSIJEVU (IZLAZAK)

I. NAZIV KNJIGE

- A. U hebrejskom rukopisu (MT) je ovo prva reč u knjizi: „ovo su imena”.
- B. LXX prevod je *ek 'odos*, što znači „put iz” ili „staza iz”.
- C. U Jeronimovoj latinskoj Vulgati, naziv je „Izlazak”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada prvom delu hebrejskog kanona, koji se naziva „Tora”, „učenje” ili „Zakon”.
- B. Ovaj deo Septuaginte poznat je pod nazivom Petoknjižje (pet svitaka).
- C. Ponekad se prevodi kao „Pet Mojsijevih knjiga”.
- D. Knjige od Prve do Pete Mojsijeve čine povezan zapis o stvaranju i Mojsijevom životu.

III. ŽANR - 2. Mojsijeva uključuje tri vrste književnih žanrova.

- A. Istorijski narativ, 2. Mojs 1-19; 32-34
- B. Poezija, 2. Mojs 15
- C. Specifikacije za Tabernakl (Sveti šator), 2. Mojs 25-31, i njegovu izradu, 35-40

IV. AUTORSTVO

- A. Tora je ujednačen istorijski zapis. 2. Mojsijeva počinje veznikom „i”. Vidite detaljniju analizu u Uvodu u 1. Mojsijevu.
- B. Mojsije se spominje kao autor na nekoliko mesta u 2. Mojsijevoj:
 - 1. 17:14;
 - 2. 24:4, 12;
 - 3. 34:27, 28
- C. IsNav 8:31 citira 2. Mojs 20:25 i ove reči pripisuje Mojsiju. Isus citira 2. Mojs 20:12,17 i citat pripisuje Mojsiju, Mk 7:10.

V. VREME IZLASKA

- A. Stručnjaci prihvataju dve mogućnosti o vremenu Izlaska:
 - 1. Na osnovu 1. Car 6:1, gde je navedeno da je prošlo 480 godina od Izlaska do građenja Solomonovog hrama:
 - a. Solomonova vladavina je započela 970. g.p.n.e. Njen početak je određen na osnovu bitke kod Karkara (853. g.p.n.e.).
 - b. Hram je građen u četvrtoj godini njegove vladavine (965. g.p.n.e.), te je okvirno vreme Izlaska 1445/6. g.p.n.e.

2. U tom slučaju, on se odvio u vreme osamnaeste egipatske dinastije.
 - a. Faraon u vreme progona bi bio Tutmos III (1490-1436. g.p.n.e.).
 - b. Faraon u vreme Izlaska bi bio Amenhotep II (1436-1407. g.p.n.e.).
 - (1) Neki veruju da se dokazi iz Jerihona zasnivaju na činjenici da nije postojala diplomatska korespondencija između Jerihona i Egipta tokom vladavine Amenhotepa III (1413-1377. g.p.n.e.).
 - (2) Pisma iz Amarne sadrže zapise o diplomatskoj korespondenciji na glinenim pločicama o napadu Habira na Hanan u vreme vladavine Amenhotepa III. Dakle, Izlazak se dogodio u vreme vladavine Amenhotepa II.
 - (3) Period Sudija nije dovoljno dug, ako je trinaesti vek pre nove ere vreme Izlaska.
 3. Mogući problemi sa ovim datumima su:
 - a. U Septuaginti (LXX) je navedeno 440, a ne 480 godina.
 - b. Moguće je da 480 godina predstavlja 12 generacija, svaka po 40 godine, te da je stoga simboličan broj.
 - c. Od Arona do Solomona je bilo 12 generacija sveštenika (up. 1. Dne 6), zatim 12 od Solomona do Drugog hrama. Jevreji, kao i Grci, računali su da je jedna generacija četrdeset godina. Dakle, imamo 480 godina sa svake strane (simbolična upotreba brojeva), (up. Bimson (Bimson) *Određivanje vremena Izlaska i Osvajanja (Redating the Exodus and Conquest)*).
 4. Još tri teksta spominju vremenske periode:
 - a. 1. Mojs 15:13,16 (up. Dap 7:6), 400 godina zatočeništva;
 - b. 2. Mojs 12:40-41 (up. Gal 3:17);
 - (1) MT - 430 godina u Egiptu
 - (2) LXX - 215 godina u Egiptu
 - c. Sud 11:26 - 300 godina između Jeftajevog vremena i Osvajanja (podržava 1445. godinu kao datum)
 - d. Dap 13:19, Izlazak, lutanje i Osvajanje - 450 godina
 5. Autor Prve i Druge knjige o Carevima koristi tačne istorijske reference i ne zaokružuje brojeve (Edvin Tile (Edwin Thiele), *Hronologija jevrejskih careva (A Chronology of the Hebrew Kings)*, str. 83-85.
- B. Čini se da neki arheološki nalazi ukazuju na to da je vreme Izlaska 1290. g.p.n.e, ili devetnaesta egipatska dinastija.
1. Josif je u isto vreme mogao posetiti svog oca i Faraona. Prvi Faraon koji je započeo sa premeštanjem egipatske prestonice iz Tebe u deltu Nila, u mesto pod nazivom Avaris/Soan/Tanis, nekadašnju prestonicu Hiksa, bio je Seti I (1309-1290.). On bi u ovom slučaju bio faraon u vreme progona.
 - a. Moguće je da se ovo uklapa sa dve informacije o vladavini Hiksa nad Egiptom.
 - (1) Pronađena je stela iz vremena Ramesa II koja obeležava osnivanje Avarisa četiristo godina ranije (Hiksi, oko 1700. g.p.n.e.)
 - (2) Proroštvo iz 1. Mojs 15:13 govori o 400 godina tlačenja
 - b. Ovo ukazuje na to da je Josif došao na vlast u vreme dok su je faraon bio Hiks (Semit). Nova egipatska dinastija je spomenuta u 2. Mojs 1:8.
 2. Hitksi, čiji naziv potiče od egipatske reči sa značenjem „vladari stranih zemalja”, bili su grupa ne-egipatskih, semitskih vladara, koja je vladala nad Egiptom tokom petnaeste i šesnaeste dinastije (1720-1570. g.p.n.e.). Neki pokušavaju da ih povežu sa Josifovim dolaskom na vlast. Ukoliko oduzmemo 430 godina od 2. Mojs 12:40, 1720. g.p.n.e, dobijamo vreme oko 1290. g.p.n.e.
 3. Sin Seta I bio je Rames II (1290-1224). Ovo ime se spominje u odnosu na gradove-skladišta koje su izgradili jevrejski robovi, 2. Mojs 1:11. Takođe, isto tako se zove i ovo područje u Egiptu u blizini Gesema, Rames, 1. Mojs 47:11. Avaris/Soan/Tanis je bio poznat kao

- „Ramesov dom” od 1300-1100. g.p.n.e.
4. Tutmos III je bio poznat kao značajan graditelj, kao i Rames II.
 5. Rames II je imao 47 ćerki i one su živele u odvojenim palatama.
 6. Arheologija nam pokazuje da je većina velikih, utvrđenih hananskih gradova (Asor, Davir, Lahis) uništena i brzo obnovljena oko 1250. g.p.n.e. Ukoliko uračunamo i 38 godina lutanja u pustinji, ovo podržava teoriju da je vreme Izlaska 1290. g.p.n.e.
 7. Arheološka istraživanja ukazuju na to da su Izraelci bili u južnom Hananu, što je zabeleženo na memorijalnoj steli Ramesovog naslednika Merneptaha (1224-1214. g.p.n.e. [up. Merneptahova stela, iz 1220. g.p.n.e.]).
 8. Čini se da su Edom i Moav razvili snažan nacionalni identitet krajem četrnaestog veka pre nove ere. Ove zemlje nisu bile organizovane u petnaestom veku (Gluek (Glueck)).
 9. Knjiga *Određivanje vremena Izlaska i Osvajanja (Redating the Exodus and Conquest)*, čiji autor je Dž. Bimson (J. Bimson), izdavač: University of Sheffield, 1978. godine, daje argumente protiv svih arheoloških dokaza za ranije vreme.

VI. DRUGE NEJASNOĆE VEZANE ZA IZLAZAK

- A. Ne možemo sa sigurnošću utvrditi broj ljudi koji je učestvovao u Izlasku
 1. 4. Mojs 1:46 i 26:51 izveštavaju da je učestvovalo 600.000 muškaraca u dobu za ratovanje (20-50 godina, up. 2. Mojs 38:26). Dakle, ukoliko dodamo žene, decu i stare ljude, dobijamo moguć broj od 1.5 to 2.5 miliona ljudi.
 2. Međutim, hebrejski termin za hiljadu, *Eleph*, može imati sledeća značenja:
 - a. Porodična jedinica ili klan, IsNav 22:14; Sud 6:15; 1. Sam 23:23, Zah 9:7
 - b. Vojna jedinica, 2. Mojs 18:21,25; 5. Mojs 1:15
 - c. Doslovno hiljadu, 1. Mojs 20:16; 2. Mojs 32:28
 - d. Simbol za nešto, 1. Mojs 24:60; 2. Mojs 20:6 (5. Mojs 7:9); 34:7; Jer 32:18
 - e. U ugaritskom jeziku (koji je blizak semitskim jezicima), isti suglasnici čine reč *alluph* sa značenjem „knez” (up. 1. Mojs 36:15). Ovo bi značilo da je u 4. Mojs 1:39 bilo 60 knezova i 2700 ljudi iz Danovog plemena. Problem je u tome što to u nekim slučajevima daje previše knezova za broj ljudi u nekim plemenima.
 - f. Dobra analiza ove teme se nalazi u NIV Studijskoj Bibliji, str. 186.
 3. Arheologija procenjuje da su u to vreme egipatske i asirijske vojske brojale desetine hiljada ljudi. Čini se da neka poglavlja u knjizi Isusa Navina ukazuju na to da je broj ljudi u izraelskoj vojsci bio oko 40,000, (up. IsNav 4:13; 7:3; 8:3,11,12).
- B. Ne možemo sa sigurnošću utvrditi putanju Izlaska
 1. Nije sa sigurnošću poznata lokacija: (1) egipatskih gradova; (2) vodenih površina; i (3) ranih jevrejskih logora.
 2. Termin „Crveno more” je *Yam Suph*:
 - a. Znači „more trave” ili „more trske”. Moguće je da se odnosi na slanu vodu, Jona 2:5; 1. Car 9:26, ili na slatku vodu, 2. Mojs 2:3; Isa 19:26. Prevod „Crveno more” je prvi put upotrebljen u LXX, a zatim u Vulgati i u Bibliji kralja Džejmsa.
 - b. Odnosi se na „more na jugu” ili „more na kraju (zemlje)”. Moguće je i da se odnosi na savremeno Crveno more, Indijski okean ili Persijski zaliv.
 - c. Na nekoliko načina se koristi u Starom zavetu (up. 4. Mojs 33:8,10).
 3. Moguće su tri putanje, koje sadrže tri različite vodene površine:
 - a. Severni put – vodi uz mediteransku obalu, po trgovačkom putu poznatom kao „filistejski put”. Ovo bi bio najkraći put do Obećane zemlje. Vodena površina na koju su naišli bi bila jedna od plitkih, močvarnih oblasti, po imenu: jezero Serbonis ili jezero Manzala. Međutim, moramo uzeti u obzir i stih 2. Mojs 13:17, koji naizgled poriče ovu mogućnost. Takođe, prisustvo egipatskih tvrđava uz put kojim su išli

- negira ovu opciju.
- b. Srednji put – ovo uključuje centralna jezera: (1) „Gorka jezera”; (2) „jezero Bala”; (3) „jezero Timsah”. Ova putanja sledi put kojim su karavani išli kroz pustinju Sur.
 - c. Južni put – ovaj put bi uključivao veliku slanu vodenu površinu koju danas zovemo Crveno more. I ovo je bio karavanski put iz ove oblasti, koji se spajao sa „carskim putem“ (Trans-jordanski put do Damaska) kod Esion-Gevera.
 - (1) Argument protiv ove mogućnosti je odsustvo morske trave u ovoj vodi.
 - (2) Argument u korist ove mogućnosti je da stih 1. Car 9:26 ukazuje na to da je Esion-Gever „na obali Crvenog mora“.

Ovo je ili Akapski zaliv ili deo Crvenog mora (up. 4. Mojs 21:4; 5. Mojs 27; Sud 11:16; Jer 49:12).
 - d. 4. Mojs 33 jasno pokazuje problem. U stihu 8a oni su „prošli posred mora”, zatim su se u stihu 10 ulogorili „pored Crvenog mora“, druge vodene površine.
 - e. Koju god vodenu površinu da su prešli, to je bilo Božje čudo. Izrael je uzeo oružje od mrtvih egipatskih vojnika koji su doplitali do tog dela vodene površine, što je još jedno čudo, 2. Mojs 14:30; 15:4-5.
 - f. Druga literatura ukazuje na to da je moguće da je „*yom suph*” neobeležena, nepoznata vodena površina na jugu. U nekim tekstovima se za Indijski okean ili za Bengalski zaliv koristi naziv „*yom suph*”.
4. Takođe je nemoguće precizno utvrditi lokaciju Sinajske gore
- a. Ako je Mojsije govorio doslovno, a ne figurativno, da je tražio trodnevni put od Faraona (3:18; 5:3; 8:27), to ne bi bilo dovoljno vremena da stigne do tradicionalno prihvaćenog mesta na jugu Sinajskog poluostrva. Stoga, neki stručnjaci smatraju da je ova gora bila u blizini oaze Kadis-Vereda.
 - b. Nekoliko činjenica podržava da je bila na tradicionalnom mestu „Jabal Musa”, u Sinajskoj pustinji:
 - (1) Velika ravnica pored planine
 - (2) 5. Mojs 1:2 kaže da je put od Sinajske gore do Kadis-Vereda trajao jedanaest dana.
 - (3) Termin „Sinaj” nije hebrejski termin. Moguće je da je povezan sa pustinjom Sin, čiji naziv se odnosi na mali pustinjski grm. Hebrejsko ime za ovu goru je Horiv (pustinja).
 - (4) Sinajska gora je tradicionalno mesto od četvrtog veka ove ere. Nalazi se u „midijanskoj zemlji“, koja uključuje veliki deo Sinajskog poluostrva i Arabije.
 - (5) Čini se da arheologija potvrđuje da je lokacija nekih gradova koji se spominju u 2. Mojsijevoj knjizi (*Elim, Rafak, Rafidin*) bila na zapadnom delu Sinajskog poluostrva.

VII. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA:

- A. U Egiptu ne postoje pisani dokazi o Izlasku. Ovo nije neobično kada se uzme u obzir da je Gospod (YHWH) potpuno porazio egipatske bogove.
- B. U drugim kulturama postoje primeri zakona koji liče na Deset zapovesti:
 1. Zakoni Lipit-Ištar (Sumer), cara Isina (1934-1924. g.p.n.e.)
 2. Zakoni Ešnuna (stari Vavilon), iz perioda oko 1800. g.p.n.e, vremena vladavine Daduša, cara Ešnune
 3. Hamurabijev zakonik (stari Vavilon) od vavilonskog cara Hamurabija (1728-1686. g.p.n.e.)
 4. Zakonici hetitskih careva, Muršilija I ili Hatušiliša I, iz vremena oko 1650. g.p.n.e.
 5. Mesopotamijski zakonici su primarno usmereni na građanske zakone, dok su biblijski

zakoni pre svega usmereni na religijske/kultne zakone. „Možemo ukazati na građansku sklonost svih zakona pisanih klinastim pismom i kultnu sklonost izraelskog zakona... u Mesopotamiji se svi prekršaji posmatraju u odnosu na društvo; dok je u Izraelu svaki prekršaj, prekršaj protiv Boga.“ Volton (Walton), str. 80.

6. Albrecht Alt (Albrecht Alt) u knjizi *Eseji o starozavetnoj istoriji i religiji (Essays on Old Testament History and Religion)*, Oxford, 1966, str. 81-132, definiše dve vrste zakona:
 - a. Kazuistični zakoni, koji koriste uslovne rečenice. Za njih je karakteristična struktura „ako... tada“.
Ne pozivaju se na religijske ili društvene norme, nego navode zabranu i posledicu.
 - b. Apodiktični zakoni, koji ne koriste uslovne rečenice.
 - (1) 2. Mojs 21 i 5. Mojs 27:15-26 koriste treće lice i odnose se na individualne, specifične slučajeve.
 - (2) 3. Mojs 18:7-17 i 2. Mojs 20/5. Mojs 5 koriste drugo lice i imaju širi opseg.
 - c. Mesopotamijski zakon je pretežno kazuističan, dok je izraelski pretežno apodiktičan.
- C. Što se tiče starog, liberalnog argumenta, da Mojsije nije mogao znati da piše, arheologija je potvrdila postojanje ranog hananskog alfabeta, koji je korišten u Egiptu u Mojsijevo vreme.
 1. Pronađena je prepiska iz 1400. g.p.n.e. o semitskim robovima u egipatskim rudnicima na Sinaju (up. Olbrajt (Albright), BASOR, #110 [1948], str. 12-13).
 2. Ostrakon (komad slomljene grnčarije sa tekstem) iz Doline kraljica, pronađen je u Tebi, Olbrajt (Albright), BASOR, #110 (1948), str. 12.

VIII. KNJIŽEVNE JEDINICE (KONTEKST)

A. Kratak nacrt

1. Izrael u Egiptu, 1-11
2. Izrael napušta Egipat, 12-18
3. Izrael na Sinajskoj gori, 19-40
 - a. Zakoni o životu, na Sinajskoj gori, 19-24
 - b. Zakoni o slavljenju, na Sinajskoj gori, 25-40
 - (1) Konstrukcija Tabernakla, 25-31
 - (2) Pobuna i obnova saveza, 32-34
 - (3) Izgradnja Tabernakla, 35-40

B. Pošasti

1. Pokazuju Božju osudu egipatskih bogova. Čini se da su trajale osamnaest meseci.
Uključuju prirodne pojave, ali sa:
 - a. Natprirodnim vremenom dešavanja
 - b. Natprirodnim intenzitetom
 - c. Natprirodnim mestom dešavanja
2. Kratak prikaz deset pošasti
 - a. Voda Nila se pretvorila u krv, 7:14-25
 - b. Žabe, 8:1-15
 - c. Vaške, 8:16-19
 - d. Obadi, 8:20-32
 - e. Stočne bolesti, 9:1-7
 - f. Čirevi, 9:8-12
 - g. Grad, 9:13-35
 - h. Skakavci, 10:1-20
 - i. Tama, 10:21-29
 - j. Anđeo smrti, smrt prvenaca, 11:1-8

- C. Lista praznika/postova iz poglavlja 23:
1. Šabat jednom nedeljno, 23:3
 2. Pasha (14. nisan), 23:5; 2. Mojs 12
 3. Praznik beskvasnih hlebova (15-21. nisan), 23:6-8; 5. Mojs 16:1-8
 4. Prvina (22. nisan), 23:9-14
 5. Pedesetnica ili Praznik sedmica (50 dana posle 21. Nisana, 6. sivan), 23:15-21; 5. Mojs 16:9-12
 6. Trube (1. tišri), 23:23-25; 4. Mojs 29:1-6
 7. Dan očišćenja (10. tišri), 23:26-32; 4. Mojs 29:7-11
 8. Praznik senica (15. tišri), 23:33-44; 4. Mojs 29:12-40; 5. Mojs 16:13-17
- D. Detaljan prikaz
1. Vidite R. K. Harison (R. K. Harrison), *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 560-562
 2. Vidite E. Dž. Jang (E. J. Young), *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, str. 63-72
 3. Vidite NIV Studijska Biblija, str. 85-87

IX. OSNOVNE ISTINE

- A. Ovde se nastavlja istorija koja je započela u 1. Mojs. Ova knjiga beleži razvoj odabrane porodice u odabran narod. Iako su bili zatočeni u Egiptu, osvojiće Obećanu zemlju (1. Mojs 12:1-3; 15:16).
- B. Ona sadrži savezne zakone sa Sinajske gore (Horiv)
1. Kako da živimo! (Deset zapovesti i dodaci)
 2. Kako da slavimo! (Tabernakl, sveštenici, procedure, vreme i rituali)
 3. Ovo je priručnik za Tabernakl (3. Mojs)
- C. Beleži Božja velika dela ljubavi i milosti prema Izraelu, koja su najavljena Avramu, 1. Mojs 15:16.
- D. Božji odnos prema Faraonu pokazuje ravnotežu između Božje suverenosti i ljudske slobodne volje:
1. Bog je otvrdnuo Faraonovo srce
 - a. 7:3, 13
 - b. 9:12
 - c. 10:1, 20, 27
 - d. 11:10
 - e. 14:4, 8
 2. Faraon je otvrdnuo svoje srce
 - a. 8:15, 32
 - b. 9:34

X. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi
1. rađanje, 1:16 (NIV, mesto za porođaj)
 2. izuti sandale, 3:5 (NASB & NIV)

3. „tri dana hoda” 3:18; 5:3; 8:27 (NASB & NIV)
4. „ja ću dopustiti da mu otvrdne srce” 4:21; 7:3, 13; 9:12, 35; 10:1, 20, 27 (NASB & NIV, ja ću otvrdnuti njegovo srce)
5. vračari, 7:11, 22 (NASB & NIV)
6. bez mane, 12:5 (NASB, neukaljan)
7. stub od oblaka, 13:21-22 (NASB & NIV)
8. proročica, 15:20 (NASB & NIV)
9. hleb (mana), 16:4, 8, 14-15, 31 (NASB & NIV)
10. carsko sveštenstvo, 19:4-6 (NASB & NIV)
11. udari (*herem*), 22:20 (NIV, uništi)
12. obredni stubovi, 23:24 (NIV, sveto kamenje)
13. efod, 25:7 (NASB & NIV)
14. poklopac kovčega, 25:17 (NASB, presto milosti)
15. Urim i Tumim, 28:30 (NASB & NIV)
16. knjiga, 32:32-33 (NASB & NIV)
17. hleb koji se stavlja pred Boga, 35:13 (NASB & NIV, hleb prisustva)

B. Kratko identifikovanje osoba

1. Hiksi, 1:8	5. Fines, 6:25
2. Gospodnji anđeo, 3:1,4	6. uništenje, 12:23 (NASB, uništavatelj)
3. Ja sam Onaj koji jeste (YHWH), 3:14; (NIV, Ja sam Onaj koji jesam)	7. Nadav i Avijud, 24:1
4. Raguil, 2:18; Jotor, 3:1; 18:11-12	8. Amaličani, 17:8-16
	9. Heruvim, 25:19

XI. MESTA NA MAPI (po brojevima)

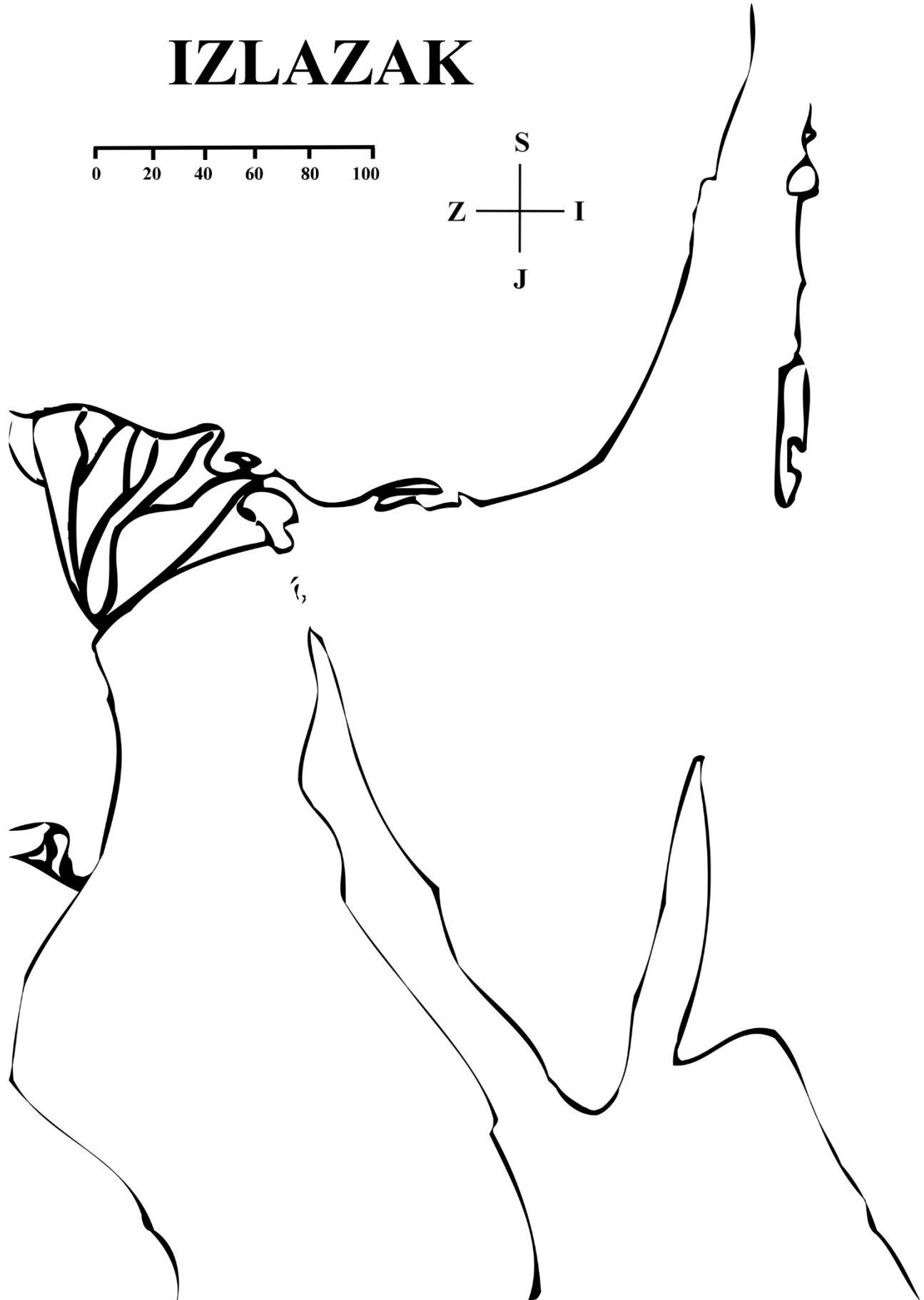
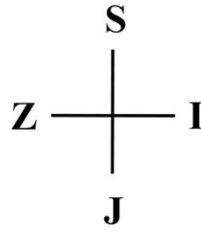
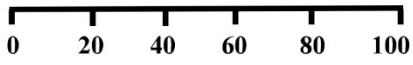
1. Pitom, 1:11	7. pustinja Sur
2. Rames, 1:11	8. pustinja Sin
3. Madijan, 2:15	9. pustinja Faran
4. Horiv, 3:1	10. Put uz more (filistejski), 13:17
5. Gesem, 8:22	11. Akapski zaliv
6. Crveno more, 10:19 (<i>Yam Suph</i>)	

XII. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto se Faraon bojao Jevreja? 1:7-10
2. Zašto je zapovedeno da se dečaci bacaju u Nil? Zašto se Faraonova porodica kupala u Nilu? Zašto je toliko značajno to što se voda Nila pretvorila u krv?
3. Zašto je Mojsije pobjegao u Madijan?
4. Zašto je toliko značajno to što je Bog Mojsiju otkrio svoje ime? (3:13-16)
5. Šta nam 3:22 govori o sukobu između Gospoda i egipatskih bogova?
6. Kako možemo objasniti 2. Mojs 6:3 u odnosu na prizivanje Gospoda u 1. Mojs 4:26?
7. Kako pošasti utiču na religiju u Egiptu?
8. Da li je Faraonu oduzet slobodan izbor kada mu je Bog otvrdnuo srce?
9. Po čemu je značajna smrt prvenaca?
10. Kako su Jevreji stekli svoje vojno oružje?
11. Kako Mojsijev odnos prema Jotoru u poglavlju 18 pokazuje da on veruje u Gospoda (YHWH)?
12. Na šta ukazuje to što je Izrael carsko sveštenstvo?

13. Nabrojte Deset zapovedi.
14. Nabrojte praznične dane iz poglavlja 23.
15. Nacrtajte Tabernakl i njegov nameštaj.
16. Šta predstavlja zlatno tele iz poglavlja 32?

IZLAZAK

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U TREĆU KNJIGU MOJSIJEVU (LEVITSKI ZAKONIK)

I. NAZIV KNJIGE

- A. U hebrejskom rukopisu (MT) je naziv prva reč u knjizi, „i Gospod (YHWH) je pozvao”.
- B. Talmud (Mišna) je naziva „Zakon sveštenika”.
- C. LXX prevod je „Levitska knjiga”.
- D. U Jeronimovoj latinskoj Vulgati, naziv je „Levitski zakonik”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada prvom delu hebrejskog kanona, koji se naziva „Tora”, „učenje” ili „Zakon”.
- B. Ovaj deo Septuaginte poznat je pod nazivom Petoknjižje (pet svitaka).
- C. Ponekad se prevodi kao „Pet Mojsijevih knjiga”.
- D. Knjige od Prve do Pete Mojsijeve čine povezan zapis o stvaranju i Mojsijevom životu.

III. ŽANR – Knjiga uglavnom sadrži zakone/propise, osim poglavlja 8-10, koja su istorijski narativ.

IV. AUTORSTVO - Poglavlje 1:1 postavlja obrazac koji se često ponavlja (35 puta) „Gospod (YHWH) je pozvao Mojsija i rekao mu”. Vidite detaljniju analizu u Uvodu u 1. Mojsijevu.

V. VREME - Uporedite 2. Mojs 40:2, 17 i 4. Mojs 1:1. Ovo pokazuje da ga je Bog dao Mojsiju u prvom mesecu, druge godine nakon Izlaska. Vidite detaljniju analizu u Uvodu u 2. Mojsijevu.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

1) Ritualni zakoni u Mesopotamiji

- A. Žrtva je prvenstveno bila obrok ponuđen Bogu. Oltar je bio božija trpeza na koju je stavljan obrok. Pored oltara je bila peć za spaljivanje kada da bi se privikla njegova pažnja. Krv nije imala ritualne implikacije. Nosilac mača je sekao grlo životinje. Hranu su delili bogovi, sveštenici-carevi i služitelji. Prinosilac žrtve nije primao ništa.
- B. Nije postojala žrtva za pokajanje.
- C. Bolest ili bol bili su kazne od bogova. Životinja je prinošena i uništavana; to je bila zamena za prinosioca.
- D. Izrael je imao drugačiji i poseban ritual. Čini se da je poticao od toga da osoba Bogu vraća deo svog rada za neophodnu hranu (up. 1. Mojs 4:1-4; 8:20-22).

2) Ritualni zakoni u Hananu (veoma slični izraelskim)

- A. Izvori
 - 1. Biblijski tekstovi
 - 2. Feničanska literatura
 - 3. *Ras Šamra* ploče iz Ugarita sa opisima hananskih božanstava i mitologije iz perioda oko

1400. g.p.n.e.

B. Prinošenje žrtava u Izraelu i Hananu je bilo veoma slično. Međutim, u hananskim žrtvama se ne naglašava krv žrtve.

3) Ritualni zakoni u Egiptu

- A. Žrtve su prinošene, ali bez naglašavanja
- B. Žrtva nije bila značajna, ali jeste bio značajan stav prinosioca
- C. Žrtve su prinošene da bi se ublažio gnev bogova
- D. Prinosilac se nadao izbavljenju ili oprostaju

4) Žrtveni sistem Izraela i prinošenje žrtvi u Izraelu bili su bliski hananskim, iako nije nužno da je postojala veza između njih.

A. Opisni izrazi

- 1. Žrtva je bila spontano izražavanje ljudske potrebe za Bogom.
- 2. Starozavetni zakoni koji su uređivali prinošenje žrtve nisu je i inicirali (up. 1. Mojs 7:8; 8:20).
- 3. Žrtva je bila ponuda (životinja ili plodova).
- 4. Ponuda je uvek potpuno ili delimično uništavana na oltaru u čast Boga.
- 5. Oltar je bio mesto za žrtvu i simbol božanskog prisustva.
- 6. Žrtva je bila čin spoljašnjeg slavljenja (izvršenje molitve).
- 7. Definicija žrtve je „sprovedena molitva” ili „ritualizovana molitva”. Značaj rituala i naš kulturološki otpor prema njemu otkrio je Gordon Dž. Venham (Gordon J. Wenham), (*Tindejl (Tyndale)*, 4. Mojs, str. 25-39). Knjige 3. Mojsijeva i 4. Mojsijeva sadrže veliki broj ovakvih tekstova, što ukazuje na njihov značaj za Mojsija i Izrael.

B. Žrtva je uključivala

- 1. Darove Bogu
 - a. Priznanje da Gospodu pripada sve što je na zemlji
 - b. Da osoba duguje Bogu sve što poseduje
 - c. I da je stoga pravo da ljudi odaju počast Bogu
 - d. To je bila posebna vrsta počasti ili dara. Bila je nešto što je čoveku bilo nužno da bi održao sopstveno postojanje. Bila je više od samog dara – darovanje nečega što je toj osobi potrebno. Bila je davanje dela samog sebe Bogu.
 - e. Time što je dar uništavan nije mogao biti povraćen
 - f. Žrtva paljenica je postajala nevidljiva i odlazila ka gore, u Božje područje
 - g. Ranije su oltari podizani na mestima gde se Bog pojavljivao. Oltar je postao sveto mesto, te su stoga žrtve prinošene na njemu.
- 2. Izražavanje posvećivanja celokupnog života te osobe Bogu
 - a. Žrtva paljenica je bila jedna od tri dobrovoljne žrtve
 - b. Cela životinja je spaljivana da bi se Bogu izrazilo naše duboko poštovanje
 - c. Ovo je bio veoma značajan dar Bogu
- 3. Zajedništvo sa Bogom
 - a. Aspekt zajedništva u prinošenju žrtve
 - b. Primer je zahvalna žrtva koja simbolizuje Boga i čoveka u zajedništvu
 - c. Žrtva je prinošena da bi se ostvarilo ili obnovilo ovo zajedništvo
- 4. Kajanje zbog greha
 - a. Kada bi čovek počinio greh morao je da moli Boga da obnovi odnos (savez) kojeg je čovek prekinuo
 - b. Žrtve za greh nisu podrazumevale zajednički obrok zbog prekinutog odnosa
 - c. Značaj krvi
 - (1) Stavljana je na oltar za čoveka
 - (2) Na zavesu za sveštenika

- (3) Na presto milosti za prvosveštenika i narod (3. Mojs 16)
- d. Postojale su dve vrste žrtvi za greh. Druga se zove žrtva za krivicu ili žrtva za prestup. U njoj je prestupnik morao da svojim bližnjim Izraelcima vrati ono što je uzeto ili oštećeno zajedno sa životinjskom žrtvom.
- e. Nije postojala žrtva za smišljen ili nameran greh, 3. Mojs 4:2,22,27; 5:15-18; 22:14

5) Procedure za različite žrtve iz 3. Mojsijeve

A. 3. Mojs 1

1. Uvodna formula, „Gospod je rekao Mojsiju”, 1:1-2; 4:1; 5:14; 6:1,19; 7:22, 28
 - a. Od stoke
 - b. „Ako”, stih 2, pokazuje da ovo nije bilo obavezno nego dobrovoljno
2. Žrtva paljenica, stihovi 3-17 (6:8-13)
 - a. Oltar
 - (1) Bakarni oltar, oltar za žrtve paljenice, oltar pored vrata Tabernakla ili oltar od akacijinog drveta, prekriven bakrom (up. 2. Mojs 27)
 - (2) Ovo nije isto što i oltar za prinošenje kada (zlatni oltar) u Svetinji (up. 2. Mojs 30)
 - (3) Ugalj sa bakarnog oltara je stavljan na oltar za prinošenje kada
 - (4) Bakarni oltar je bio u središtu ulaza u Tabernakl
 - (5) Oltar je imao rogove koji su bili najsvetiji deo. Krv je nanošena na rogove (up. 2. Mojs 30:10).
 - (6) Moguće je da je uloga rogova bila:
 - (a) Simbol ruku koje podižu žrtvu u vis
 - (b) Simbol snage ili nadmoći (5. Mojs 33:17; 2. Sam 22:3)
 - (c) Kasnije bi svako ko bi zgrabio rogove oltara bio bezbedan dok sud ne bi doneo presudu za njega (1. Car 1:50-51; 2:28)
 - b. Ponuda
 - (1) Bik bez mane je prvi spomenut zbog svog značaja i vrednosti, 3. Mojs 1:3
 - (2) Jarac ili ovan, 1:10
 - (3) Grlice i mladi golubovi, 1:14 (za siromašne)
 - c. Mesto žrtve paljenice bilo je kod ulaza u Šator sastanka
 - d. Polaganje ruku je bilo samo za bikove, ne za jarce, ovnove ili ptice, 1:4
 - (1) Prinosilac je ovo sam činio (ne sveštenik)
 - (2) Mnogi misle da je ovo bio simboličan čin prenošenja krivice
 - (3) Neki veruju da je značenje sledeće
 - (a) Ova životinja potiče od ove osobe
 - (b) Žrtva je prinošena u ime prinosioca
 - (c) Plod ove žrtve pripada onome ko je položio ruke na životinju
 - e. Klanje
 - (1) Bik – „pred Gospodom”, kolje ga čovek koji prinosi žrtvu. Prinosilac je morao da ubije životinju, odere njenu kožu i iseče je na komade. Uloga sveštenika (osim kod javnih žrtvi) je započinjala kada bi čovek prineo životinju na oltar.
 - (2) Ovan ili jarac, 1:11 – „pred Gospodom na severnoj strani oltara”. Ovo je bilo posebno, označeno mesto za manje životinje.
 - (3) Ptice – sveštenik je ubijao i prinosio ovu žrtvu. Prinosilac je morao da ukloni ptičiju gušu.
 - f. Postupanje sa krvlju
 - (1) Životinja
 - (a) Sveštenik je prinosio krv na oltar i poškrapao ga krvlju
 - (b) Život životinje je bio u krvi (up. 1. Mojs 9:4; 3. Mojs 17:11). Život je već pripadao Bogu, stoga, krv nije bila deo ljudskog poklona.

- (c) Ptičija krv se cedila pored oltara i nije bacana u vatru
- g. Postupanje sa mesom
 - (1) Bik, 3. Mojs 1:6
 - (a) Prinosilac je skidao kožu sa žrtve. Sveštenik je mogao da je zadrži (up. 3. Mojs 7:8)
 - (b) Prinosilac je sekao meso na komade
 - (c) Sveštenik ju je smeštao na oltar po rasporedu kao kada je bila živa
 - (d) Noge i iznutrice su prane vodom
 - (e) Sveštenik je spaljivao celu životinju na oltaru
- 3. Prilike za prinošenje žrtve paljenice
 - a. Praznik Tabernakla, koliba
 - b. Dan pokajanja
 - c. Praznik sedmica, prvih plodova ili Pedesetnica
 - d. Praznik truba
 - e. Obrtani prinos (3. Mojs 23)
 - f. Praznik beskvasnih hlebova, Pasha
 - g. Početak meseca, mlad mesec
 - h. Šabat
- 4. Značaj žrtve paljenice
 - a. Dar Bogu
 - b. Najvrednija vrsta žrtve
 - c. Čini se da se odnosi na koncept greha uopšteno ili zahvalnosti
 - d. Najsavršeniji prikaz ideje žrtvovanja
 - e. Simbolična ponuda nečijeg života
 - f. Predstavlja potpuno posvećivanje života pojedinca službi Bogu
 - g. Različite vrednosti ponude
 - (1) Bik
 - (2) Ovan – jarac
 - (3) Ptice
 - h. Ovo pokazuje da svako ko je svestan svoje duhovne potrebe može da pristupi Bogu. Bog je obezbedio sve ljude.
- 5. Posebna uputstva za sveštenika, 3. Mojs 6:8-12
 - a. Žrtva paljenica je cele noći ostajala na oltaru
 - b. Vatra je morala biti neprekidno održavana ispod žrtve paljenice
 - c. Uputstva oko odeće sveštenika
 - d. Uputstva za uklanjanje pepela
- B. 3. Mojs 2:1-16 (6:14-23)
 - 1. Uvod
 - a. Ovo poglavlje govori o prinošenju žita
 - b. Koren za prinos od žita je reč „poklon”. Ovo je postao tehnički termin za bilo koju biljnu, ne-životinjsku žrtvu.
 - c. Nakon izgnanstva, čini se da je prinošenje žita postalo zamena za žrtve paljenice i zahvalne žrtve, a rabini kažu da su ga mogli prinositi samo veoma siromašni ljudi.
 - c. Savez soli se takođe spominje u 4. Mojs 18:19 i 2. Dne 13:5. So je suprotna od kvasca. Ona je bila simbol Božjeg saveza zato što se ne kvvari i traje.
 - d. Tamjan je bio iz Indije ili Arabije
 - (1) Smatran je za veoma čistu stvar sa divnim mirisom
 - (2) Bio je simbol molitve i hvale
 - e. So
 - (1) Daje i čuva život
 - (2) Verovatno se više odnosila na zajedništvo za stolom nego na očuvanje

- f. Isključeni elementi
 - (1) Bez kvasca, 2:11
 - (a) Moguće zbog fermentacije
 - (b) Kvasac je bio povezan sa korupcijom
 - (c) Mogao se nuditi sa prvim plodovima i sveštenicima
 - (2) Bez meda
 - (a) Ovo je bio sirup od voća, ne med od pčela
 - (b) Moguće zbog toga što je korišten u hananskim ritualima
- 2. Prinos žita je podrazumevao da se nečiji rad daje Bogu.
 - a. To je bio dar Bogu od svakodnevnog hrane za ljude
 - b. Obično je bio zamena (posebno u vreme nakon izgnanstva) za paljenicu ili zahvalnu žrtvu
 - c. Žrtva je bila Božji način da obezbedi sveštenike. Samo je mali spomen spaljivan kao simbol celine.
 - d. Reč „spomen” opisuje deo koji je ponuđen ili deo koji celinu daje Gospodu
 - e. novozavetni koncept Gospodnje večere kao „spomena” izražava ovaj starozavetni koncept
 - f. Razlika između termina „sveti” i „najsvetiji” je:
 - (1) „Sveti” – mogli su ga jesti sveštenik i porodica u bilo kojem čistom mestu
 - (2) „Najsvetiji” – mogli su ga jesti sveštenici u dvorištu Šatora sastanka
- 3. Vrste
 - a. Fino brašno (za bogate), 3. Mojs 2:1-3
 - b. Ispečene pogače ili kolači, 3. Mojs 2:4-11
 - c. Klasovi kukuruza ili pšenice (za siromašne), 3. Mojs 2:12-16
 - (1) Fino brašno je bilo najviša ponuda. To je bilo najbolje pšenično brašno.
 - (2) Ispečeni kolači
 - (a) Ulje je bilo sastojak
 - (b) Pripremljeni u peći, 2:4.
 - (c) Pripremljeni u tepsiji, 2:5.
 - (d) Pripremljeni u kotliću, 2:7.
 - (3) Klasovi kukuruza ili pšenice
 - (a) Moraju biti ispečeni
 - (b) Moraju biti samleveni
 - (c) Pripremljeni kao obrok za goste
- 4. Sastojci
 - a. Fino brašno je imalo vrednost kao životinja bez mana
 - b. Ulje je bilo simbol prosperiteta, te stoga i Božjeg prisustva
 - (1) Korišteno je za hranu, žrtve, lekove i pomazanje
 - (2) Moguće je da je korišteno kao zamena prinosa ulja
- 5. Ritual prinošenja
 - a. Žrtva je davana svešteniku, koji je sprovodio celu ceremoniju (2:2, 9, 16)
 - b. Najsvetiji deo ponude je sveštenik jeo u svetilištu
- 6. Značaj
 - a. Poklon potčinjenog nadređenom
 - b. Spaljivanje dela ponude je bilo posvećivanje jednog dela svog rada Bogu
 - c. Pretpostavljeno značenje
 - i. Žrtva paljenica – posvećivanje života
 - ii. Ponuda obroka – posvećivanje dnevnog posla
- 7. Posebna uputstva za prinos žita, 3. Mojs 6:14-23
 - a. Prinošenje na oltaru
 - b. Rad ponuđen kao dar Bogu, ali je u stvarnosti podržavao sveštenike

- C. 3. Mojs 3:1-17 (7:13-34), zahvalna žrtva
1. Uvod
 - a. Zašto
 - (1) Ponuda zajedništva
 - (2) Savezna žrtva
 - (3) Grupna ponuda
 - (4) Završna žrtva
 - b. Izražava zahvalnost Bogu, zbog zajedništva sa Njim, sa porodicom i sa prijateljima
 - c. Obično je bila konačan čin u nizu žrtava kojim je ostvarivano pomirenje
 - d. Žrtva paljenica je izražavala visoku cenu poslušnosti, dok je zahvalna žrtva izražavala radost i sreću zbog zajedništva sa Bogom
 - a. Mužjak ili ženka, ali bez mane
 - f. Razlike u ponudama
 - (1) Od stoke; mužjaci ili ženke
 - (2) Razlika se pravila između ovaca i koza, zato što su ovce imale deblji rep
 - (a) Jagnjad – mužjaci ili ženke
 - (b) Jarići – mužjaci ili ženke
 2. Ritual
 - a. Način prinošenja
 - (1) Polaganje ruku na ponudu
 - (2) Ubijanje na ulazu u Šator sastanka
 - (3) Utvrđivanje da je žrtva ista kao i žrtva paljenica
 - (4) Poškropljivanje oltara krvlju
 - (5) Spaljivanje odabranih delova na oltaru za Boga
 - (a) Mast (ovca-debeo rep) je bila simbol blagostanja
 - (b) Bubrezi i jetra su bili sedište volje i emocija
 - (c) Masni delovi na žrtvi paljenici prinosioca ili na jutarnjem prinošenju jagnjeta
 - b. Žrtva zahvalna je uključena (3. Mojs 7:11-14)
 - (1) Beskvasni hlebovi zamešeni sa uljem
 - (2) Beskvasne pogače premazane uljem
 - (3) Fino brašno zamešeno sa uljem
 3. Deo za sveštenike, 3. Mojs 7:28-34
 - a. Grudi su pripadale svešteniku kao obrtani prinos
 - b. Obrtanje je podrazumevalo stavljanje ponude iz ruku prinosioca u ruke sveštenika. To je bio znak da prinosilac nudi ponudu Bogu, te da je ona primljena u rukama sveštenika.
 - c. Desni but je pripadao svešteniku kao posvećeni deo
 - d. Obrtani prinos je podizan ka Bogu, a potom ga je primao sveštenik
 4. Deo za prinosioca, 3. Mojs 7:15-18
 - a. Meso zahvalnih žrtava se mora pojesti istog dana, 7:15
 - b. Žrtva radi zaveta i dobrovoljni prinos se moraju pojesti istog ili sledećeg dana, 7:16
 - c. Ovaj deo je bio jedini koji nije davan Bogu, a preko Boga svešteniku
 - d. Bog simbolički jede tu ponudu sa prinosiocem i njegovom porodicom i prijateljima
 - e. Ova ponuda pokazuje da je obnovljen odnos zajedništva
- D. 3. Mojs 4:1-5:13 (6:24-30) žrtva za greh
1. Uvod
 - a. Ovo je prva ponuda u kojoj je dominantan element pokajanja
 - b. Ova žrtva ponovo uspostavlja savez između čoveka i Boga. Ona obnavlja zajedništvo.
 - c. Ova ponuda uključuje:

- (1) Greh iz neznanja
 - (2) Greh iz greške
 - (3) Greh iz strasti
 - (4) Greh iz propusta
 - (5) Ovo pokajanje ne uključuje greh koji je počinjen namerno, zbog ponosne pobune protiv Boga. Ne postoji žrtva za svestan, arogantan, smišljen greh (up. 4. Mojs 15:27-31).
2. Značenje
- a. Ova ponuda je zamena za krivicu i kaznu za greh.
 - b. Ona uključuje Božju milost i ljudsku veru.
 - c. Ni jedna žrtva ništa ne postiže samim ritualom. Važna je vera osobe koja sprovodi ovaj čin.
 - d. A ipak, žrtva nije samo izražavanje vere prinosioca. On dobija nešto time. Ona ponovo uspostavlja odnos sa Bogom.
 - e. Ritual je bio sredstvo za obnavljanje koje je dao Bog, ne zamena za ličnu veru.
 - f. Bog mrzi sve religijske čine koji se sprovode bez prateće vere, Isa 1:10-20; Amos 5:21-24; Mih 6:6-8.
3. Ritual
- a. Za prvosveštenika, 3. Mojs 3-12
 - (1) Prvosveštenik – pomazani sveštenik
 - (a) Greh, tako da navuče krivicu na narod
 - (b) Greh, lične prirode
 - (c) Prvosveštenik, budući da je duhovni predstavnik zajednice. Ako on zgreši, svi su zgrešili kroz njega. Ovo je bilo jevrejsko shvatanje korporaliteta (up. IsNav 7; Rim 5:12 i dalje).
 - (2) Procedure
 - (a) Prvosveštenik je prinosio junca bez mane na oltar
 - (b) Polagao je svoje ruke na njegovu glavu
 - (c) Prvosveštenik je klao životinju
 - (d) Prvosveštenik je ispred zavesе škropio tom krvlju
 - i. Ovo je čistilo Tabernakl
 - ii. Simbolički otvaralo put do Boga
 - iii. Krv je mazana na rogove oltara za prinošenje kada
 - iv. Preostala krv je izlivana na podnožje oltara za žrtvu paljenicu
 - (e) Svu mast je spaljivao na oltaru
 - (f) Ostatak životinje je iznošen na kraj logora, na čisto mesto, 4:12, gde je prosipan masni pepeo i tu je spaljivan
 - b. Za narod, 3. Mojs 4:13-21
 - (1) Greh je bilo nepoštovanje zapovesti zakona, 4:13-21
 - (2) Procedure
 - (a) Starešine su prinosile bika bez mane na oltar
 - (c) Starešine su polagale ruke na njegovu glavu
 - (d) Starešine su klale životinju
 - (e) Prvosveštenik je škropio krvlju pred zavesom sedam puta
 - i. Ovo je čistilo Tabernakl
 - ii. Simbolički je otvaralo put do Boga
 - iii. Rogovi oltara za prinošenje kada su mazani krvlju
 - iv. Preostala krv je izlivana na podnožje oltara za žrtvu
 - (f) Sve je nuđeno na oltaru
 - (g) Ostatak životinje je iznošen na kraj logora, na čisto mesto, stih 12, gde se izbacivao pepeo iz oltara i tu je spaljivan

- c. Za poglavara, 3. Mojs 4:22-26
 - (1) Poglavar (vođa) 4:22-26
 - (a) Vođa plemena
 - (b) Odgovorna osoba u zajednici
 - (c) Starešina
 - (2) Procedure
 - (a) Poglavar je prinosio muško jare
 - (b) Poglavar je polagao ruke na njegovu glavu
 - (c) Poglavar je klao životinju
 - (d) Prvosveštenik je mazao krv na robove oltara za žrtve paljenice – preostala krv je izlivana na podnožje oltara za žrtvu
 - (e) Mast je spaljivana na oltaru
 - (f) Sveštenici su jeli preostalo meso
 - d. Za osobu iz naroda, 3. Mojs 4:27-35
 - (1) Osoba iz naroda – kada shvati da je zgrešila mora da prinese sledeću žrtvu
 - (2) Procedure
 - (a) Ta osoba je donosila žensko jare
 - (b) Ta osoba je polagala ruke na njenu glavu
 - (c) Ta osoba je klala životinju
 - (d) Sveštenik je mazao krv na robove oltara za žrtve – preostala krv je izlivana na podnožje oltara
 - (e) Mast je spaljivana na oltaru
 - (f) Sveštenici su jeli preostalo meso
 - e. Posebni slučajevi koji uključuju žrtvu za greh, 3. Mojs 5:1-13 (čini se da se oni odnose na nehotičan greh protiv drugog pripadnika saveznog naroda)
 - (1) Svedok ne želi da svedoči (ne pruža informaciju koju ima), 5:1
 - (2) Dodirivanje nečiste životinje, 5:2
 - (3) Dodirivanje nečistog čoveka, 5:3
 - (4) Nepromišljeno zaklinjanje, 5:4
 - (5) Žrtva za te grehove:
 - (a) Jagnje ili jare
 - (b) Dve grlice ili dva mlada goluba
 - (c) 1/10 efe finog brašna
 - f. Ritual za greh, 3. Mojs 6:24-30
 - (1) Sveštenik je smeo da pojede ostatke
 - (2) Ako bi krv poškropila odeću, odeća je morala biti oprana
 - (3) Ako bi krv poškropila zemljanu posudu, posuda je morala biti slomljena
 - (4) Ako se kuvalo u bakarnoj posudi, posuda je morala biti oprana
 - (5) Ako bi krv žrtve paljenice bila uneta u Svetinju, meso je moralo biti spaljeno i nisu ga smeli jesti sveštenici
 - g. Značaj žrtve za greh
 - (1) Ne postoji žrtva za nameran greh – samo za nehotične grehove ili grehove iz neznanja, 3. Mojs 4:15,18.
 - (2) Šta podrazumeva oproštaj:
 - (a) Veru od čoveka
 - (b) Milost od Boga
- E. 3. Mojs 5:14-19 žrtva za prestup
1. Uvod
 - a. Dok se žrtva za greh prinosila za počinjen greh, žrtva za prestup se ticala štete koja je učinjena drugom pripadniku saveznog naroda i moguće naknade.
 - b. Žrtve za greh i za prestup su veoma slične.

- c. Prava ljudi su izražena u Deset zapovesti (2. Mojs 20; 5. Mojs 5).
 - (1) Dom
 - (2) Imovina
 - (3) Život
- d. Ova žrtva naglašava štetu koja je učinjena bratu kroz greh i obnovu troškova štete i još 1/5 više.
- 2. Grehovi za koje se prinosi žrtva
 - a. Protiv Boga ili onoga što mu pripada
 - (1) Prvi plodovi
 - (2) Prvorodeni, 3. Mojs 5:14-16
 - (3) Desetak
 - (4) Pogrešno prineta žrtva
 - (5) Darovi sa manom
 - b. „Ako neko zgreši učinivši nešto od onoga što je Gospod zapovedio da se ne čini, ako je to i bilo u neznanju, ipak je kriv i odgovaraće za svoj prestup.”
- F. Drevne žrtve su prinošene da bi se
 - 1. Umirilo gnevno božanstvo
 - 2. Nahranilo božanstvo
 - 3. Komuniciralo sa božanstvom
 - 4. Hvalilo božanstvo
 - 5. Podsticalo opraštanje ili pomirenje

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

A. KRATAK NACRT:

- 1. Poglavlja 1-16 – Kako pristupiti svetom Bogu?
- 2. Poglavlja 17-26 – Kako istrajati u zajedništvu sa Svetim Bogom?

B. Autor koristi ovu uvodnu formulaciju: „Gospod je pozvao Mojsija [i Arona] i rekao mu”

- 1. Moguće je da ovo ukazuje na to da je ovaj materijal otkrivan tokom dužeg vremenskog perioda.
- 2. Mesta na kojima je upotrebljen ovaj izraz: 1:1-3:17; 4:1-5:13; 5:14-19; 5:20-26; 6:1-11; 6:12-16; 6:17-7:21; 7:22-38; 8:1-10:20; 11:1-47; 12:1-8; 13:1-59; 14:1-32; 14:33-57; 15:1-33; 16:1-34; 17:1-16; 18:1-3; 19:1-37; 20:1-27; 21:1-24; 22:1-16; 22:17-25; 22:26-33; 23:1-8; 23:9-22; 23:26-32; 23:33-44; 24:1-23; 25:1-26:46; 27:1-34;

C. PROŠIRENI NACRT:

- 1. Uklanjanje nečistoća, poglavlje 1-16
 - a. Zakoni o prinošenju žrtava, 1:1-7:38
 - (1) Žrtva paljenica, poglavlje 1:3-17 & 6:8-13
 - (2) Prinošenje obroka, poglavlje 2:1-17 & 6:14-23
 - (3) Zahvalna žrtva, poglavlje 3:1-17; 7:33 & 7:11-21
 - (4) Žrtva za greh, poglavlje 4:1; 5:13 & 6:24-30
 - (5) Žrtva za prestup, poglavlje 5:14-6:7; 7:1-10
 - (a) Nehotičan greh protiv Gospodnjeg (YHWH) saveza, 4:1-35; 5:14-19
 - (b) Nameran greh protiv drugog pripadnika saveznog naroda, 5:1-13; 6:1-7 (poglavlja 1-6:7 za ljude; poglavlja 6:8-7:36 za sveštenike)
 - b. Posvećivanje sveštenika, 8:1-10:20
 - (1) Priprema za pomazanje, 8:1-5
 - (2) Pranje, oblačenje i pomazanje, 8:6-13
 - (3) Žrtva za pomazanje, 8:14-32

- (4) Mojsije daje uputstva Aronu, 9:1-7
- (5) Aron i sinovi počinju, 9:8-21
- (6) Aron blagosilja narod i Gospoda (YHWH)
- (7) Sinovi Nadav i Avijud, 10:1-3
- (8) Njihova sudbina i smrt, 10:4-7
- (9) Uzdržavanje od vina dok su u šatoru, 10:8-11
- (10) Deo žrtve koji pripada sveštenicima, 10:12-20
- c. Čisto i nečisto, poglavlja 11-15
 - (1) Životinje, poglavlje 11 (up. 5. Mojs 14:6-20)
 - (2) Rađanje, poglavlje 12
 - (3) Kožne bolesti, poglavlja 13-14
 - (a) Na čoveku, 13:1-46
 - (b) Na odeći, 13:47-59
 - (c) Čišćenje, 14:1-32
 - (d) U kući, 14:33-53
 - (e) Sažetak, 14:54
 - (4) Čišćenje od telesnih tečnosti (muškarci i žene), poglavlje 15
- d. Dan očišćenja (Jom kipur), godišnji dan očišćenja, poglavlje 16 (čini se da je ovo vrhunac poglavlja 1-16)
 - (1) Priprema sveštenika, 16:1-4
 - (2) Žrtva za greh za prvosveštenika, 16:5-10
 - (3) Ritual, 16:23-28
 - (4) Godišnja odredba, 16:29-34
- 2. Obnova svetosti i zajedništva sa Bogom, poglavlje 17-26
 - a. Krv žrtve, 17:1-16
 - b. Religijski i moralni standardi, 18:1-20:27
 - (1) Incest
 - (2) Seksualni grehovi
 - (3) Kazne, poglavlje 20
 - c. Svetost sveštenika, 21:1-22:33
 - d. Svetost godišnjih prazničnih dana, 23:1-24:23
 - (1) Šabat, 23:1-3
 - (2) Pasha i Praznik beskvasnih hlebova, 23:5-8
 - (3) Prvina, 23:9-14
 - (4) Prinos od žita, 23:15-24
 - (5) Pedesetnica, 23:23-25
 - (6) Dan očišćenja, 23:26-32 (jedini dan posta)
 - (7) Praznik Tabernakla (senica), 23:33-43
 - e. Posebne godine, 25:1-55
 - (1) Šabat, stihovi 2-7
 - (2) Oproсна godina, stihovi 8-55
 - (a) Pridržavanje, stihovi 8-12
 - (b) Ishod, stihovi 13-34
 - (c) Vrednost i sloboda svake osobe u savezu, stihovi 35-55
 - f. Savezni blagoslovi i kletve, 26:1-46
- 3. Dodatak (zaveti), 27:1-34
 - a. Osobe, stihovi 1-8
 - b. Životinje, stihovi 9-13
 - c. Kuće, stihovi 14-15
 - d. Zemlja, stihovi 16-25
 - e. Prvorodene životinje, stihovi 26-27

- f. Posvećene stvari, stihovi 28-39
- g. Desetak, stihovi 30-34

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Treća knjiga Mojsijeva je posvećena pravnim osnovama za građanski i religijski život izraelskog naroda i ulozu sveštenstva. Daje uputstva za korišćenje Tabernakla opisanog u 2. Mojs 25-40.
- B. Opisuje kako grešan čovek može da pristupi svetom Bogu i kako može da održava zajedništvo. „Svetost“ je suština ova knjige (up. 11:44 {Mt 5:48}).
- C. Čudo nad čudima, Bog želi da mu grešan čovek priđe, te je obezbedio i način za to, sistem prinošenja žrtava.
- D. Otkriven je Gospodnji (YHWH) karakter:
 1. Kroz uspostavljanje sistema prinošenja žrtava, up. poglavlja 1-7 (milost)
 2. Kroz istorijska dela, up. poglavlja 8-10 (pravda)
 3. Kroz Njegovo neprekidno prisustvo u narodu (vernost)

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

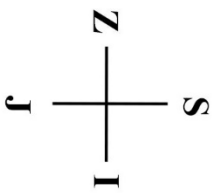
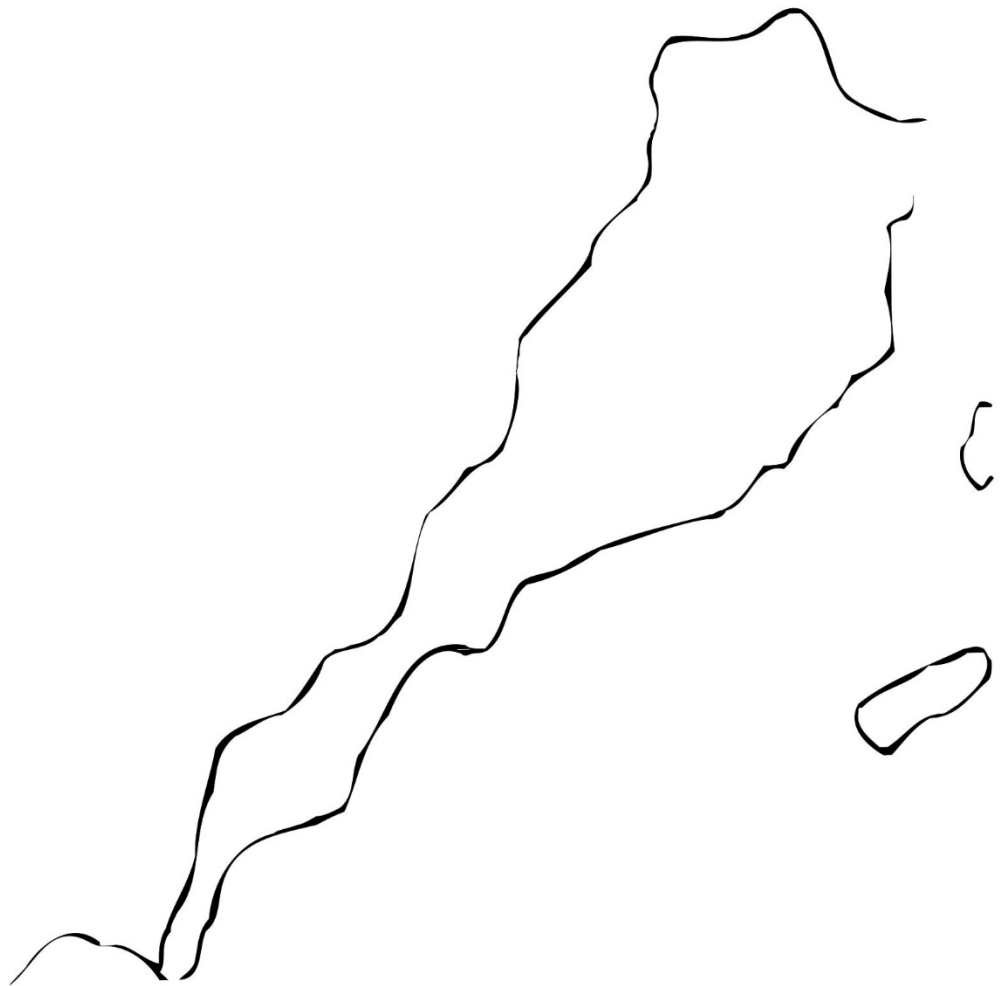
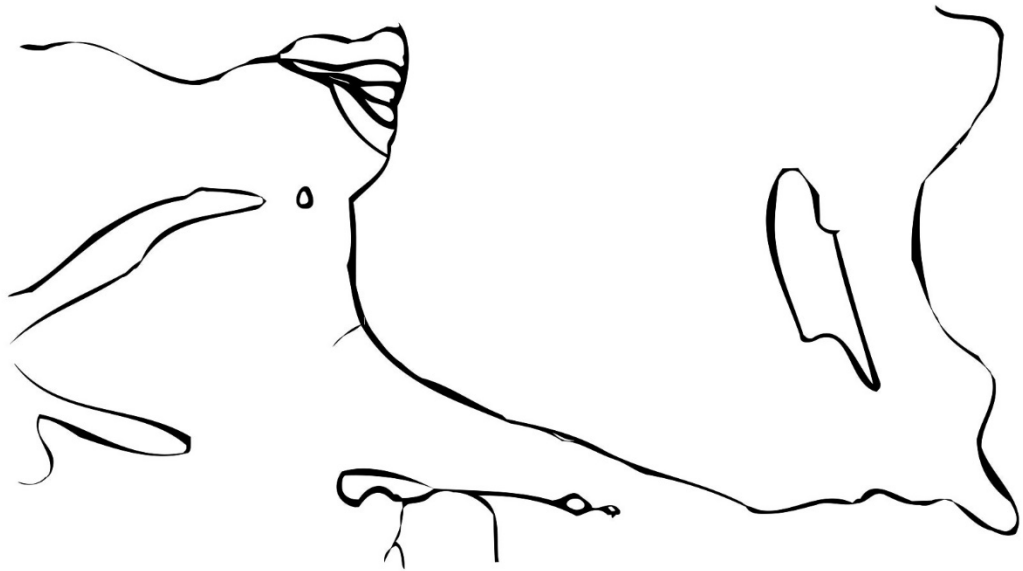
- A. Termini i izrazi
 1. očišćenje, 1:4; 4:26 (NASB & NIV)
 2. ugodan miris, 1:9,13, (NASB, umirujuć miris)
 3. nehotice, 4:1,22,27; 5:15-18; 22:14 (NASB & NIV)
 4. nadoknada, 6:5 (NASB & NIV)
 5. obrtani prinos, 7:30 (NIV, obrt)
 6. svet (*kadosh*), 11:44 (NASB & NIV)
 7. guba, 13:1 i dalje, (NIV, zarazna kožna bolest)
 8. Azazel, 16:8 (NASB & NIV, žrtveni jarac)
 9. demoni u obliku jarca, 17:7, (NIV, idoli u obliku jarca)
 10. vračarstvo, 19:26 (NASB, proricanje)
 11. Oprosna godina, 25:30 (NASB & NIV)
- B. Kratko identifikovanje osoba
 1. Nadav i Avijud, 10:1
 2. Azazel, 16:8, 10 (NIV, žrtveni jarac)
 3. Moloh, 18:21; 20:2

X. MESTA NA MAPI - NEMA

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

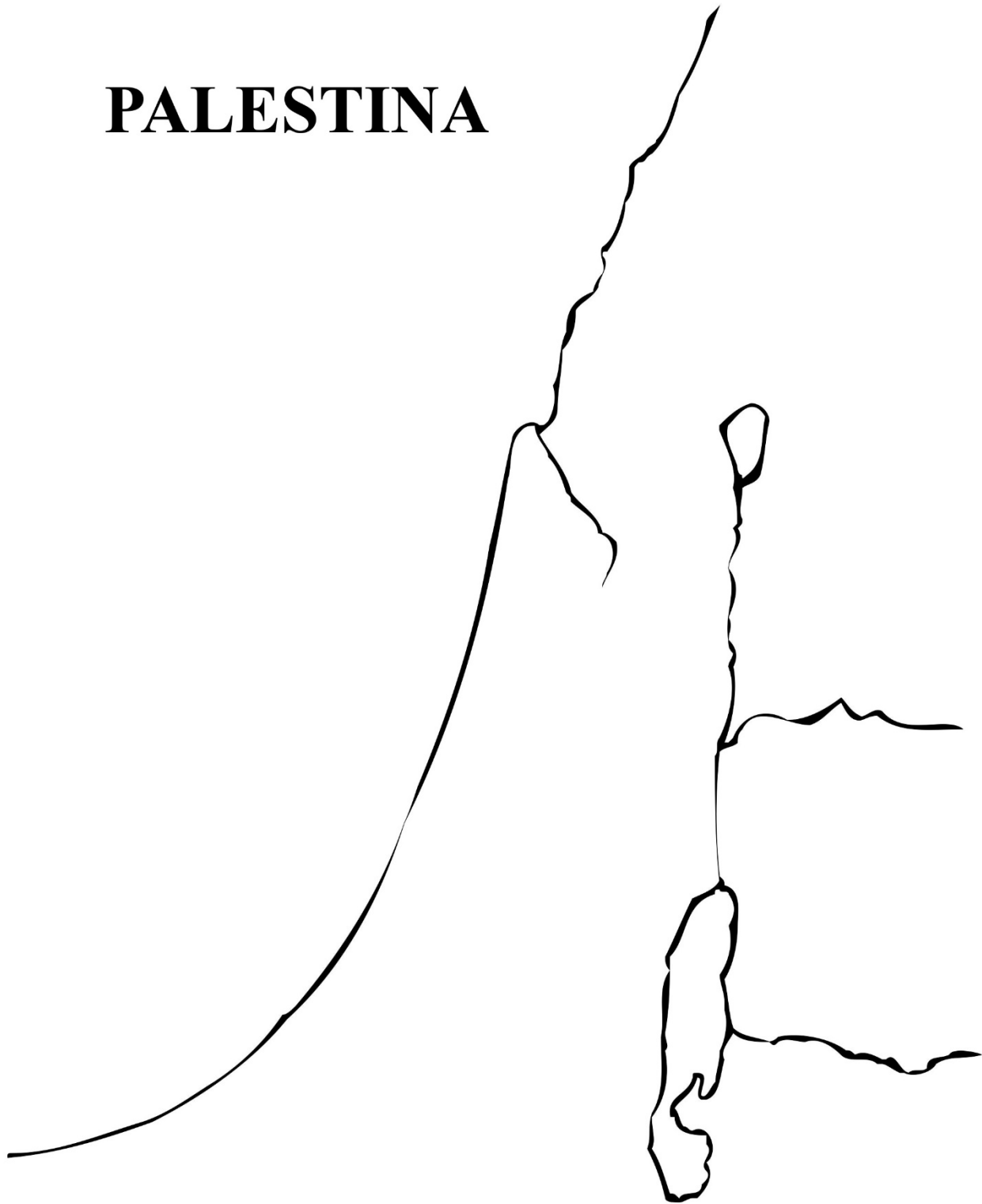
1. Šta predstavlja sistem prinošenja žrtvi? Zašto se toliko često spominje „krv“ (3:17; 7:26; 17:11)?
2. Kako može smrt životinje doneti oproštaj za ljudski greh?
3. Zašto su tri vrste žrtava, od pet, dobrovoljne?
4. Šta su Aronovi sinovi učinili što je zasluživalo smrt?
5. Zašto je napravljena razlika između čistih i nečistih životinja?
6. Šta je jedinstveno za Dan očišćenja u odnosu na ostale izraelske praznike?

7. Koje istine su u osnovi Šabatne godine i Oprosne godine?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U ČETVRTU KNJIGU MOJSIJEVU (BROJEVI)

I. NAZIV KNJIGE

- A. U hebrejskom rukopisu (MT), naziv je „U pustinji”. Ovo nije prva reč, nego peta reč u prvoj rečenici.
- B. LXX joj daje naziv „Brojevi”, zato što je dva puta vršen popis, u poglavljima 1-4 & 26.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada prvom delu hebrejskog kanona, koji se naziva „Tora”, „učenje” ili „Zakon”.
- B. Ovaj deo Septuaginte poznat je pod nazivom Petoknjižje (pet svitaka).
- C. Ponekad se prevodi kao „Pet Mojsijevih knjiga”.
- D. Knjige od Prve do Pete Mojsijeve čine povezan zapis o stvaranju i Mojsijevom životu.

III. ŽANR – Ova knjiga je veoma slična sa 2. Mojsijevom. Ona spaja istorijski narativ i pravila, kao i drevna Valamova poetska proroštva (up. 4. Mojs 23-24).

IV. AUTORSTVO

- A. Ovo je prva knjiga u Tori koja navodi korišten pisani izvor, „Knjiga o Gospodnjim ratovima”, 21:14-15. Ovo jasno pokazuje da je Mojsije koristio druge tekstove.
- B. Ova knjiga navodi da je Mojsije mogao da zabeleži i da jeste zabeležio događaje u vreme perioda lutanja u pustinji.
- C. 4. Mojsijeva takođe daje nekoliko primera očiglednih uredničkih dodataka (moguće IsNav ili Sam):
1. 12:1,3 2. 13:22 3. 15:22-23 4. 21:14-15 5. 32:33 i dalje 6. 32:33 i dalje
- D. Najčešće se za Mojsija koristi treće lice, osim u direktnim citatima. To ukazuje na to da je Mojsije koristio pomoć pisara kada je sastavljao ovaj materijal.
- E. Zanimljivo je primetiti da 4. Mojsijeva sadrži i dva ne-izraelska književna dela: (1) podrugljivu amoritsku pesmu u 21:27-30 (moguće je da je 30. stih izraelski dodatak); i (2) razgovor Valama sa Valakom, moavskim carem, u 23-24. Ovi primeri pokazuju upotrebu pisanih tekstova ili usmenog materijala prilikom pisanja ove knjige (up. *Knjiga o Gospodnjim ratovima*).

V. VREME

- A. Sama knjiga nam određuje vreme:
 - 1. 1:1; 10:10 navodi da se ovo dogodilo u drugom mesecu, druge godine nakon Izlaska. Nakon ovoga sledi 38 godina lutanja.

2. 9:1 kao vreme navodi prvi mesec druge godine nakon Izlaska.

B. Ne možemo sa sigurnošću odrediti vreme Izlaska. Moguća vremena su 1445. g.p.n.e. ili 1290. g.p.n.e.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

A. Četiri stvari u ovoj knjizi na jedinstven način odražavaju egipatsku kulturu:

1. Podela hebrejskog logora po plemenima (4. Mojs 2:1-31; 10:11-33) i uputstva za svaku grupu (4. Mojs 1-7). Ovo se tačno podudara sa podelom koju je Rames II koristio u pohodu na Siriju, opisanom u Pismima iz Armarne. Ovi hananski dokumenti, iz četrnaestog veka pre nove ere, opisuju društvene, političke i religijske odnose između Hanana i Egipta. Takođe je značajno to što se ova egipatska struktura i uređenje promenilo, što saznajemo iz asirskih reljefa iz prvog veka pre nove ere. Oblik asirskih logora je bio kružan.
2. Srebrne trube iz 4. Mojs 10 ukazuju na egipatski izvor. Arheološka istraživanja su otkrila da se one određeno spominju u vreme vladavine Tutankamona, oko 1350. g.p.n.e. Ove srebrne trube, koje su se koristile za religijske i građanske svrhe, takođe se često spominju u Pismima iz Armarne.
3. Kočije sa konjima su u Egipat doneli Hiksi, semitski vladari u vreme petnaeste i šesnaeste dinastije. Takođe, samo u Egiptu su se koristile kočije koje su vukli volovi. Korištene su u pohodu Tutmosa III na Siriju, 1470. g.p.n.e. Hanancima one nisu bile poznate, verovatno zbog neravnog i brdovitog terena Hanana. Ovakve kočije su korištene u putu po Jakova (1. Mojs 45:19, 21, 27). Takođe, koristili su ih Jevreji u 2. Mojs (4. Mojs 7:3, 6, 7).
4. Poslednji element koji je karakterističan za Egipat, a kojeg su Jevreji preuzeli, jeste običaj da sveštenici briju celo telo (8:7).

B. Paralele za dva popisa iz poglavlja 1-4 i 26 pronađene su u:

1. Mari pločama iz osamnaestog veka pre nove ere.
2. Tekstu iz perioda egipatskog starog carstva, 2900-2300. g.p.n.e.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

A. Kratak nacrt zasnovan na geografskom okruženju:

1. Pripreme na Sinajskoj gori za putovanje u Obećanu zemlju, 1:1-10:10.
2. Putovanje u Obećanu zemlju, 10:11 - 21:35
 - a. U Kadis, 10:11-12:16
 - b. U Kadisu, 13:1-20:13
 - c. Iz Kadisa, 20:14-21:35
3. Događaji na moavskom polju, 22:1-36:13

B. Detaljan prikaz

1. Vidite R. K. Harison (R. K. Harrison), *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 614-615
2. Vidite E. Dž. Jang (E. J. Young), *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, str. 84-90
3. Vidite NIV Studijska Biblija, str. 187-188

C. Jedna od teškoća koja se javlja prilikom proučavanja 4. Mojsijeve jeste relativno neobična struktura teksta; tj. spoj zakona i narativa, uz dodavanje raznovrsnog materijala. Neke od

teorija o ovoj strukturi su:

1. Ovo su koristili zastupnici „dokumentarne hipoteze“, JEDP, da podele knjigu na više ne-istorijskih izvora, čiji autor nije Mojsije.
2. Dž. S. Rajt (J. S. Wright) predlaže teoriju o kompilaciji tekstova koje je Mojsije uz savetovanje sa pisarima sastavio na kraju svog života. Primećuje isparčan karakter 4. Mojsijeve, ali to pripisuje različitim periodima u Mojsijevom životu.
3. Gordon Dž. Venam (Gordon J. Wenham), (Tindejlov komentar o 4. Mojsijevoj (*Tyndale Commentary on Numbers*), str. 14-18) predlaže trodelnu paralelu koja koristi biblijski materijal iz 2. Mojs, 3. Mojs i 4. Mojs, te ih povezuje sa tri putovanja: (1) od Crvenog mora do Sinaja; (2) od Sinaja do Kadisa; i (3) od Kadisa do Moava. Ova paralela postaje izvanredna kada je primenimo na tekstove vezane za „putovanja“ i za „zaustavljanja“. On takođe primenjuje ovaj trostruki paralelizam na 1. Mojs 1-11; 1. Mojs 12-50 i 5. Mojs. Ovo deluje obećavajuće. Pokazuje nam da su drevni bliskoistočni autori za organizaciju svojih književnih formi koristili književne strukture ili obrasce koji su nama danas nepoznati.

VIII.OSNOVNE ISTINE

- A. Ovo je nastavak istorijskog narativa koji je započet u 1. Mojsijevoj. Ipak, ne smemo zaboraviti da ovo nije „zapadnjačka istorija“, nego bliskoistočna teološka istorija. Događaji nisu isključivo beleženi po hronološkom smislu, nego su birani da otkriju karakter Boga i Izraela.
- B. Pokazuje Božji karakter:
 1. Njegovo prisustvo u oblaku:
 - a. Oblak je pokrio šator Svedočanstva, 9:15. Bog je prihvatio šator i njegove procedure kao način i mesto susreta Boga i čoveka!
 - b. Oblak je vodio ljude, 9:17-23. Bog je bio sa njima i vodio ih je samim svojim prisustvom.
 - c. Oblak je otelovio Božje prisustvo kada se On otkrio Mojsiju, 11:17, 25; 16:42-43.
 - d. Oblak je postao simbol Božjeg prisustva u kaznama, kao i u otkrivenjima, 12:1-8; 14:10.
 - e. Oblak je bio vidljivi simbol Božjeg prisustva, ne samo za Izrael, nego i za okolne narode, 14:14; 23:21.
 - f. Božje prisustvo, čiji simbol je tokom Izlaska i lutanja u pustinji bio oblak, uklonjeno je kada su Izraelci ušli u Obećanu zemlju, ali Bog je simbolično i dalje bio sa njima, preko kovčega, 35:34.
 2. Njegova milost i milosrđe u:
 - a. Njegovom neprekidnom prisustvu s njima, čak i dok su se jicali i odbacivali Njegove vođe, 11:1; 14:2,27,29,36; 16:11,42; 17:5; 20:2; 21:5.
 - b. Njegovoj brizi o njima u pustinji:
 - (1) Voda
 - (2) Hrana
 - (a) Mana (svakog dana osim na Šabat)
 - (b) Prepelice (dva puta)
 - (3) Odeća koja se ne haba
 - (4) Oblak:
 - (a) Senka
 - (b) Svetlost
 - (c) Vođstvo
 - (d) Otkrivenje

- c. Prihvatio je Mojsijevo posredovanje:
 - (1) 11:2
 - (2) 12:13
 - (3) 14:13-20
 - (4) 16:20-24
 - (5) 21:7
- 3. Njegova pravda (svetost) u:
 - a. Kažnjavanju Izraela sa 38 godina lutanja u pustinji (14).
 - b. Kažnjavanju Mojsija time što nije mogao da uđe u Obećanu zemlju (20:1-13; 27:14; 5. Mojs 3:23-29).
 - c. Smrti Koreja i Ruvimovih vođa (16:1-40).
 - d. Pomoru u narodu zbog odbacivanja Mojsijevog i Aronovog vodstva (16:41-50).
 - e. Idolopoklonstvo u Sitimu je Bog kaznio usmrivši prestupnike preko Levita (25).
- C. Kada je Izrael primio savezni dogovor na Sinajskoj gori, najznačajnije je postalo pouzdanje u Gospoda (YHWH) i strogo poštovanje Njegove reči.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi (NASB):
 - 1. Šator od sastanka, 1:1 (NASB & NIV)
 - 2. otkupna cena, 3:46 (NIV, otkupiti)
 - 3. nazirej, 6:2 (NASB & NIV)
 - 4. stranac, 9:14
 - 5. oblak, 9:15 (NASB & NIV)
 - 6. „drugi ljudi koji su bili među Izraelcima”, 11:4 (NASB & NIV)
 - 7. „razderali su svoje haljine”, 14:6 (NASB & NIV)
 - 8. rese, 15:38 (NASB & NIV)
 - 9. grob, 16:30 (NASB, Šeol)
 - 10. crvena junica, 19:2 (NASB & NIV)
 - 11. zmije otrovnice, 21:6 (NASB, opasne zmije)
 - 12. grad utočište, 35:6 (NASB & NIV)
 - 13. osvjetnik, 35:19,21 (NASB & NIV, krvni osvjetnik)
- B. Kratko identifikovanje osoba:
 - 1. žena iz Husa, 12:1 (NIV, njegova žena iz Husa)
 - 2. Anak, 13:28,33
 - 3. Jevuseji, 13:29
 - 4. Korej, 16:1 (NIV, „Korath”)
 - 5. Valam, 22:5
 - 6. Val, 22:41

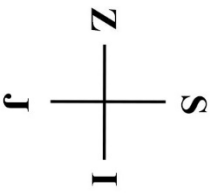
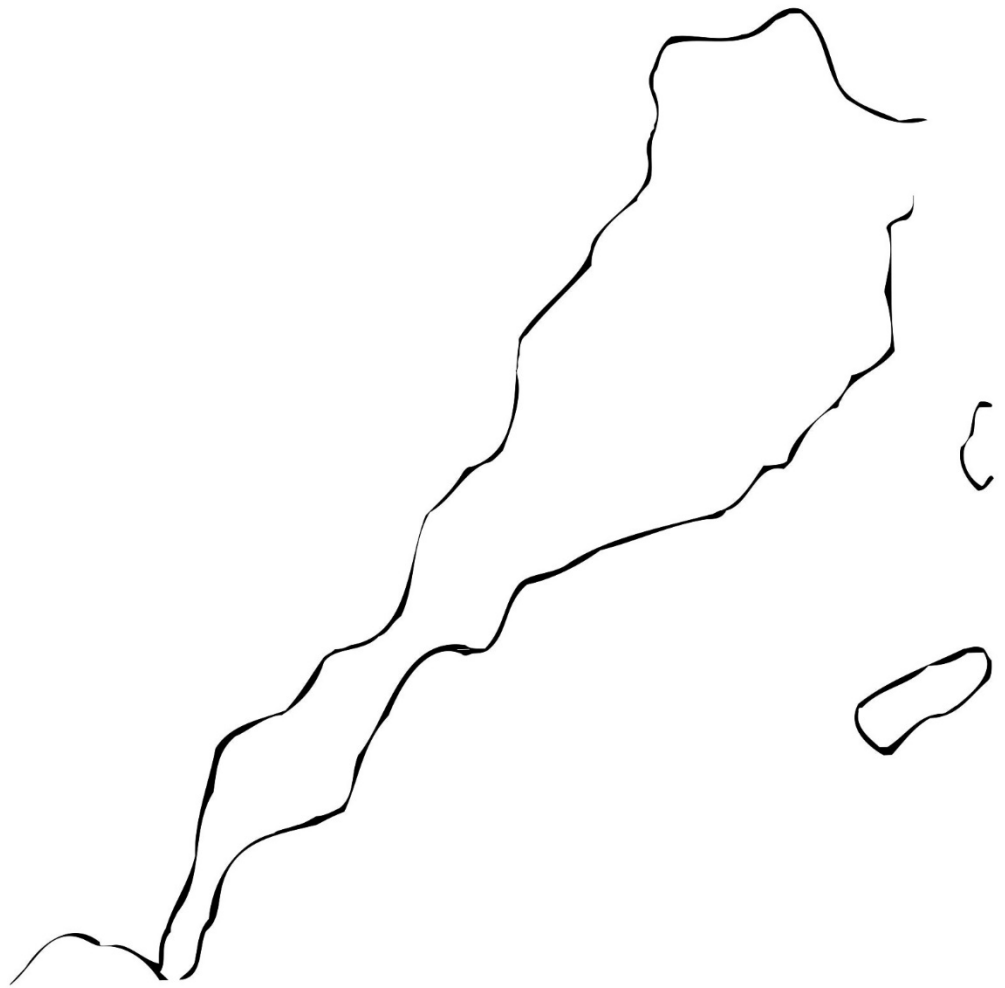
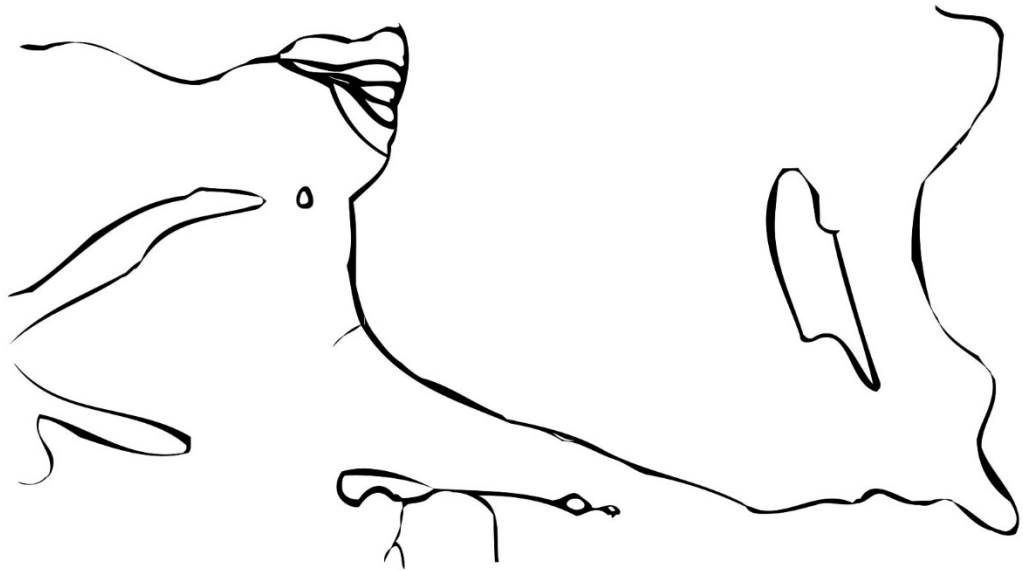
X. MESTA NA MAPI (po brojevima)

- 1. dolina Eskol, 13:23 (severno od Hevrona)
- 2. carski put, 20:17
- 3. planina Fazga, 21:20
- 4. reka Arnon, 21:24
- 5. reka Javok, 21:24
- 6. Asirija, 24:22
- 7. Sitim, 25:1

8. Hinerotsko more, 34:11

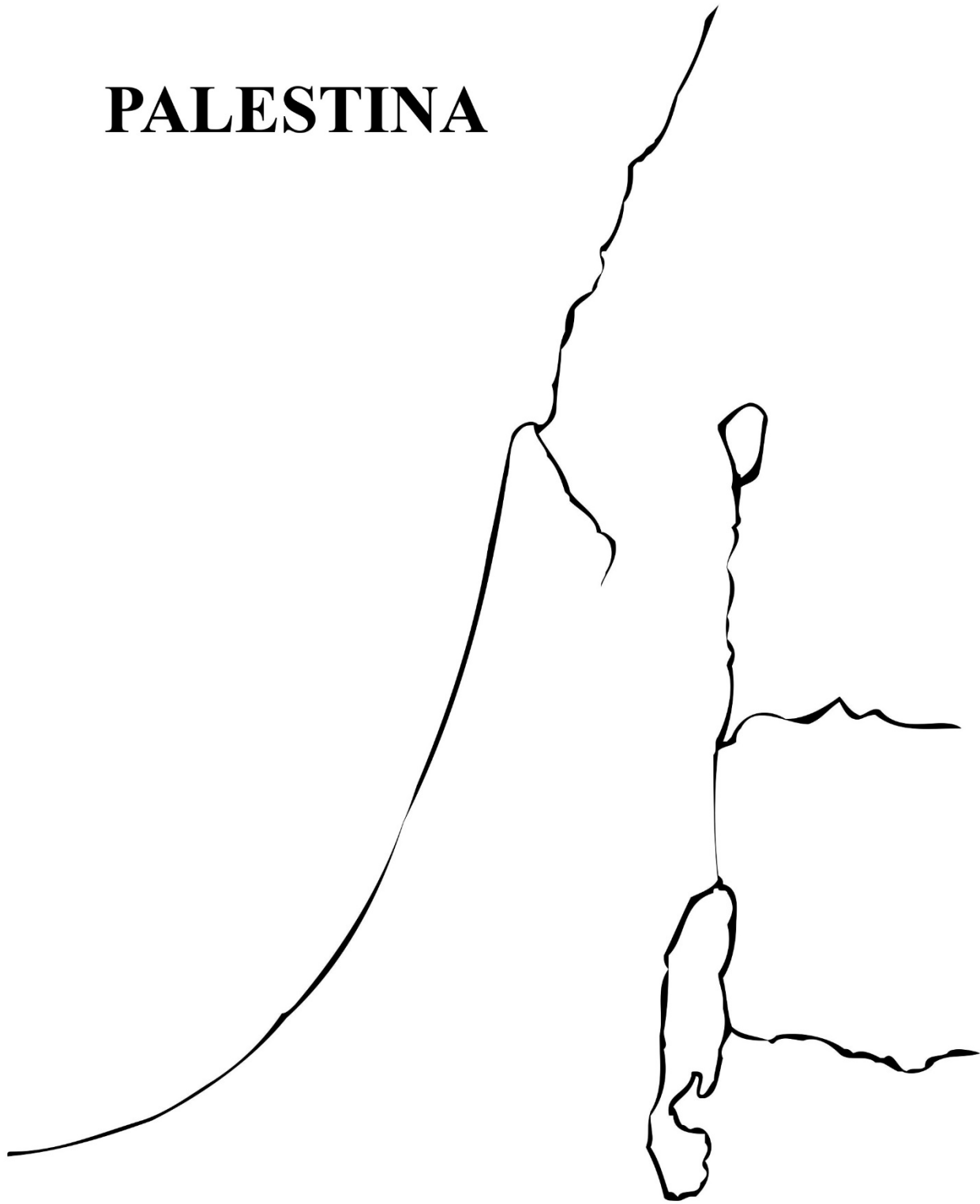
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto Levijevo pleme nije navedeno zajedno sa ostalim plemenima, 1:49?
2. Kako su Leviti povezani sa prvorođenima, 3:12-13?
3. Opišite test za preljubu, 5:16 i dalje.
4. Nabrojte zahteve koje uključuje nazirejski zavet, 6:1 i dalje.
5. Kako objašnjavate stih 4:3 u odnosu na 8:24?
6. Da li je Mojsije napisao stih 12:3?
7. Zašto je Bog odredio period lutanja u pustinji od 40 godina?
8. Šta znači termin „nehotično” u odnosu na greh i žrtvu u poglavlju 15?
9. Koji greh je Mojsije počinio u poglavlju 20? Koja je njegova posledica?
10. Da li je Valamov magarac zaista govorio? 22:28. Šta je Valam predložio Valaku, kako da porazi Izrael?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U PETU KNJIGU MOJSIJEVU (PONOVLJEN ZAKON)

I. ZNAČAJ

- A. Ovo je jedna od četiri najcitiranije starozavetne knjige u Novom zavetu (1. Mojsijeva, 5. Mojsijeva, Psalmi i Isaija). 5. Mojsijeva je citirana 83 puta.
- B. Ona je sigurno bila jedna od Isusovih omiljenih starozavetnih knjiga:
 - 1. Stalno ju je citirao dok ga je Sotona iskušavao u pustinji (Mt 4:1-16; Lk 4:1-13).
 - 2. Moguće je da je ona osnova za Propoved na gori, Mt 5-7.
 - 3. Isus citira 5. Mojs 6:5 kao najveću zapovest, Mt 22:34-40; Mk 12:28-34; Lk 10:25-28.
 - 4. Isus najčešće citira ovaj deo Starog zaveta (1. Mojs-5. Mojs), zato što je on za Jevreje tog vremena bio najautoritativniji deo kanona.
- C. Ovo je najbolji primer koji nam pokazuje kako Pismo menja tumačenje ranijeg Božjeg otkrivenja u odnosu na novu situaciju. Primer za ovo je mala razlika između Deset zapovesti u 2. Mojs 20 u odnosu na 5. Mojs 5. Period 2. Mojs 20 je lutanje u pustinji, dok je period 5. Mojs 5 pripremanje naroda da se nastani u Hananu.
- D. Sama 5. Mojsijeva navodi da ona sadrži Mojsijeve reči kojima on:
 - 1. Prepričava Božja dela vernosti prema Izraelu;
 - 2. Ponovo ističe značaj Zakona sa Sinajske gore;
 - 3. Tumači njegove implikacije u odnosu na zemljoradnički život u Hananu;
 - 4. Priprema za ceremoniju obnove Saveza u Obećanoj zemlji (IsNav);
 - 5. Beleži Mojsijevu smrt i prenos moći na Isusa Navina.
- E. 5. Mojsijeva je takođe centar savremenih dijaloga među teolozima, koji se bave njenom literarnom formom. Savremeni stručnjaci imaju različite stavove o teorijama vezanim za kompoziciju Petoknjižja.

II. NAZIV KNJIGE

- A. U rukopisima na hebrejskom, knjige Petoknjižja imaju nazive koji su jedna od njihovih prvih deset reči, najčešće njihova prva reč:
 - 1. 1. Mojs, „u početku”
 - 2. 2. Mojs, „ovo su imena”
 - 3. 3. Mojs, „i Gospod je pozvao”
 - 4. 4. Mojs, „u pustinji”
 - 5. 5. Mojs, „ovo su reči”
- B. U Talmudu (*Mishneh Hatorah*, 17:18) njen naziv je „Ponovljeni zakon”
- C. Grčki prevod Starog zaveta, Septuaginta (LXX), napisan oko 250. g.p.n.e, ovoj knjizi daje naziv „Drugi zakon”, zbog pogrešnog prevoda 17:18.
- D. Naziv na engleskom (*Deuteronomy*) se zasniva na nazivu iz Jeronimove latinske Vulgate, koji glasi „Drugi zakon“ (*Deutro-nomian*).

III. KANONIZACIJA – Ovo je poslednja knjiga Tore, koja čini prvi od tri dela hebrejskog kanona

- A. Tora ili Zakon -- 1. Mojs-5. Mojs
- B. Proroci:
 - 1. Raniji proroci – Isus Navin – Carevima (osim Rute)
 - 2. Kasniji proroci – Isaija – Malahija (osim Danila i Plača)
- C. Spisi:
 - 1. Megilot (5 spisa):
 - a. Pisma nad Pesmama
 - b. Propovednik
 - c. Ruta
 - d. Plač
 - e. Jestira
 - 2. Danilo
 - 3. Mudrosna literatura:
 - a. Jov
 - b. Psalmi
 - c. Priče
 - 4. 1. i 2. Dnevnika

IV. ŽANR

- A. 5. Mojsijeva sadrži niz poruka koje je Mojsije dao na istočnoj strani reke Jordan pre nego što je Izrael ušao u Obećanu zemlju, sa opštim uvodom i završnim opisom Mojsijeve smrti.
- B. Ova knjiga takođe sadrži drevnu Mojsijevu pesmu/psalam, poglavlja 31:30-32:43
- C. Kao i 1. Mojs 49, 5. Mojs 33 je proroštvo o Jakovljevoj deci.
- D. Ova knjiga takođe sadrži zapis o Mojsijevoj smrti, poglavlje 34.

V. AUTORSTVO

- A. Jevrejska tradicija:
 - 1. Drevna tradicija je ujednačena u stavu da je autor Mojsije.
 - 2. Ovo je navedeno u sledećim izvorima:
 - a. Talmud - Baba Batra 14b
 - b. Mišna
 - c. Ben Sira, Knjiga Sirahova 24:23 (oko 185. g.p.n.e.)
 - d. Filon Aleksandrijski
 - e. Josif Flavije
- 3. U samom Pismu:
 - a. Sud 3:4 i IsNav 8:31
 - b. „ovo su reči koje je Mojsije uputio”:
 - (1) 5. Mojs 1:1, 3
 - (2) 5. Mojs 5:1
 - (3) 5. Mojs 27:1
 - (4) 5. Mojs 29:2

- (5) 5. Mojs 31:1, 30
- (6) 5. Mojs 32:44
- (7) 5. Mojs 33:1
- c. „Gospod (YHWH) se obraća Mojsiju”:
 - (1) 5. Mojs 5:4-5, 22
 - (2) 5. Mojs 6:1
 - (3) 5. Mojs 10:1
- d. „Mojsije je napisao”:
 - (1) 5. Mojs 31:9, 22, 24
 - (2) 2. Mojs 17:14
 - (3) 2. Mojs 24:4, 12
 - (4) 2. Mojs 34:27-28
 - (5) 4. Mojs 33:2
- e. Isus citira 5. Mojs ili aludira na nju i navodi „Mojsije je rekao“/”Mojsije je napisao”:
 - (1) Mt 19:7-9; Mk 10:4-5 - 5. Mojs 24:1-4
 - (2) Mk 7:10 - 5. Mojs 5:16
 - (3) Lk 16:31; 24:27, 44; Jn 5:46-47; 7:19, 23
- f. Pavle navodi da je Mojsije autor:
 - (1) Rim 10:19 - 5. Mojs 32:21
 - (2) 1. Kor 9:9 - 5. Mojs 25:4
 - (3) Gal 3:10 - 5. Mojs 27:26
 - (4) Dap 26:22; 28:23
- g. Petar navodi da je Mojsije autor u svojoj propovedi na dan Pedesetnice - Dap 3:22
- h. Autor poslanice Jevrejima navodi da je Mojsije autor - Jev 10:28; 5. Mojs 17:2-6

B. Savremeni stručnjaci

1. Veliki broj teologa iz osamnaestog i devetnaestog veka, oslanjajući se na teoriju višestrukog autorstva (JEDP) Graf-Velhauzena (Graft-Wellhausen), tvrdi da je 5. Mojsijevu napisao sveštenik/prorok, u vreme Josijine vladavine u Judi, da podrži njegovu duhovnu reformu. To bi značilo da je knjiga napisana u Mojsijevo ime oko 621. g.p.n.e.
2. Ovo zasnivaju na:
 - a. 2. Car 22:8; 2. Dne 34:14-15. „Pronašao sam knjigu zakona u Gospodnjem domu.“
 - b. Poglavlje 12 govori o istom mestu za Tabernakl, a kasnije za Hram;
 - c. Poglavlje 17 govori o kasnijem caru;
 - d. Istina je da je na drevnom bliskom istoku i u jevrejskim krugovima bila česta praksa Pisanja knjiga u ime poznate osobe iz prošlosti;
 - e. Postoje sličnosti u stilu, rečniku i gramatici između 5. Mojsijeve i Isusa Navina, Knjiga o Carevima i Jeremije;
 - f. 5. Mojs beleži i Mojsijevu smrt, poglavlje 34;
 - g. Očigledni su urednički dodaci u Petoknjižju:
 - (1) 5. Mojs 3:14
 - (2) 5. Mojs 34:6
 - h. Ponekad je neobjašnjiva raznolikost pri upotrebi Božjih imena: *El*, *El Shaddai*, *Elohim*, *Jahve* (YHWH), u naizgled jedinstvenim kontekstima i istorijskim periodima.

VI. VREME

- A. Ukoliko je autor Mojsije, postoje dve mogućnosti, vezane za vreme i trajanje Izlaska iz Egipta:
 1. Ukoliko stih 1. Car 6:1 shvatimo doslovno, onda je vreme oko 1445. g.p.n.e. (18. dinastija Tutmosa III i Amenhotepa II):

- a. LXX daje 440 godine umesto 480.
- b. Moguće je da ovaj broj odražava generacije, a ne godine (simboličan broj).
- 2. Arheološki dokazi u korist 1290. g.p.n.e. kao vremena Izlaska (19. egipatska dinastija):
 - a. Seti I (1390-1290) je premestio egipatsku prestonicu iz Tebe i oblast delte - Soan/Tanis.
 - b. Rames II (1290-1224):
 - (1) Njegovo ime se nalazi u gradu kojeg su izgradili jevrejski robovi, 1. Mojs 47:11; 2. Mojs 1:11;
 - (2) Imao je 47 ćerki;
 - (3) Nije ga nasledio njegov najstariji sin.
 - c. Svi najvažniji ograđeni gradovi Palestine su uništeni i brzo obnovljeni oko 1250. g.p.n.e.

B. Teorija savremenih stručnjaka o višestrukome autorstvu:

- 1. J (YHWH) 950. g.p.n.e.
- 2. E (Elohim) 850. g.p.n.e.
- 3. JE (kombinacija) 750. g.p.n.e.
- 4. D (5. Mojsijeva) 621. g.p.n.e.
- 5. P (sveštenici) 400. g.p.n.e.

VII. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Hetitski sporazumi o primirju iz drugog veka pre nove ere nam daju drevnu, istorijsku, istovremenu paralelu za strukturu 5. Mojsijeve (kao i 2. Mojs - 3. Mojs i IsNav 24). Ovi sporazumi o primirju su promenili obrazac do prvog veka pre nove ere. To nam daje dokaz za istoričnost 5. Mojsijeve. Za detaljniju analizu ove teme, vidite Dž. I. Mendenhol (G. E. Mendenhall), *Zakoni i savezi u Izraelu i na drevnom Bliskom Istoku (Law and Covenants in Israel and the Ancient Near East)*.
- B. Hetitski obrazac i njegove paralele u 5. Mojsijevoj:
 - 1. Predgovor (5. Mojs 1:1-5, uvod govornika, Gospod (YHWH))
 - 2. Pregled carevih dela iz prošlosti (5. Mojs 1:6-4:49, Božja prošla dela za Izrael)
 - 3. Uslovi primirja (5. Mojs 5-26):
 - a. Opšti (5. Mojs 5-11)
 - b. Specifični (5. Mojs 12-26)
 - 4. Rezultati primirja (5. Mojs 27-29):
 - a. Dobrobiti (5. Mojs 28)
 - b. Posledice (5. Mojs 27)
 - 5. Božanski svedoci (5. Mojs 30:19; 31:19, kao i 32, Mojsijeva pesma ima ulogu svedoka):
 - a. Jedna kopija u božanskom hramu;
 - b. Jedna kopija kod podanika da je čita svake godine;
 - c. Karakteristike hetitskih sporazuma o primirju koje ih razlikuju od kasnijih asirskih i sirijskih sporazuma su:
 - (1) Istorijski pregled prošlih carevih dela
 - (2) Manje je naglašen deo o kletvama

VIII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Uvod u knjigu, 1:1-5
- B. Prva propoved, 1:6-4:43 (Prošla Gospodnja (YHWH) dela za sadašnjost):

- C. Druga propoved, 4:44-26:19 (Gospodnji (YHWH) Zakon za današnji dan i sve dane):
 - 1. Opšti – Deset zapovesti (5-11)
 - 2. Posebni primeri i primena (12-26)
- D. Treća propoved, 27-30 (Gospodnji (YHWH) Zakon za budućnost 27-29):
 - 1. Kletve (27)
 - 2. Blagoslovi (28)
 - 3. Obnova saveza (29-30)
- E. Poslednje Mojsijeve reči, 31-33:
 - 1. „Oproštajna” propoved, 31:1-29
 - 2. Mojsijeva pesma, 31:30-32:52
 - 3. Mojsijevi blagoslovi 33:1-29
- F. Mojsijeva smrt, 34

IX. OSNOVNE ISTINE

- A. Konačne pripreme pre ulaska u Obećanu zemlju. Božji savez sa Avramom (1. Mojs 12:1-3), obećanje o zemlji i potomstvu. Stari zavet je fokusiran na zemlju.
- B. Mojsije priprema narod za sedelački, poljoprivredni život, nasuprot nomadskom. Prilagođava Sinajski savez za Obećanu zemlju.
- C. Knjiga naglašava Božju vernost u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Međutim, savez je uslovan! Izrael mora odgovoriti i živeti sa verom, pokajanjem i poslušnošću. Ako to ne učini, kletve iz poglavlja 27-29 postaće stvarnost.

X. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termin i izrazi:
 - 1. „svedočim vam danas nebesima i zemljom”, 4:26 (NASB & NIV)
 - 2. „pohodim prestupe očeva na sinovima”, 5:9 (NIV, „kažnjavam decu za grehove očeva”)
 - 3. „ali pokazujem milost do hiljaditog kolena”, 5:10 (NIV, „ali pokazujem ljubav do hiljaditog kolena”; NASB, „ali pokazujem milost hiljadama“)
 - 4. „čuj” (Sima), 6:4 (NASB & NIV)
 - 5. „kao povez među očima” (filakterije), 6:8 (NIV, „kao simbole na”)
 - 6. „napiši ih na dovracima svoje kuće”, (*mezusa*) 6:9
 - 7. „ništa od onoga što je određeno za uništenje” *herem*, 13:17 (NIV, „od osuđenih stvari”)
 - 8. „svoj nebeskoj vojsci”, 17:3 (NIV, „nebeskim zvezdama”)
 - 9. „provodio kroz vatru”, 18:10 (NIV, „žrtvovao”)
 - 10. koji se bavi magijom, 18:11 (NASB & NIV)
 - 11. otkupljen, 21:8 (NASB & NIV)
 - 12. „ne voli”, 21:15 (NIV, „nije za druge”)
 - 13. „obešen”, 21:23 (NASB & NIV, „obešen na drvo“)
 - 14. „cenu za psa”, 23:18 (NIV, „platu muškarca koji se prostituiše”)
 - 15. „potvrdu o razvodu”, 24:1 (NASB & NIV)
 - 16. „mazati uljem”, 28:40 (NIV, „koristiti ulje”)
- B. Kratko identifikovanje osoba:

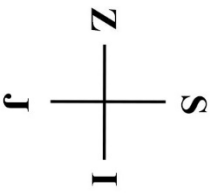
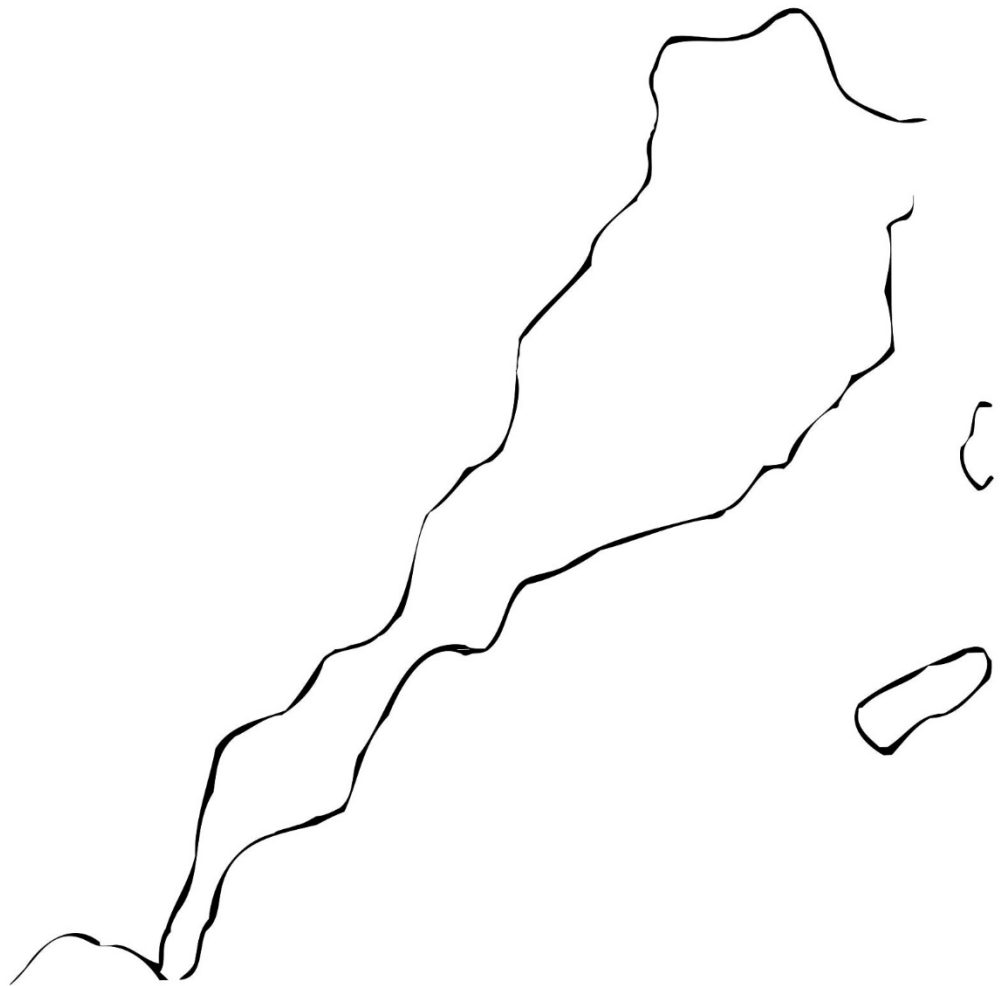
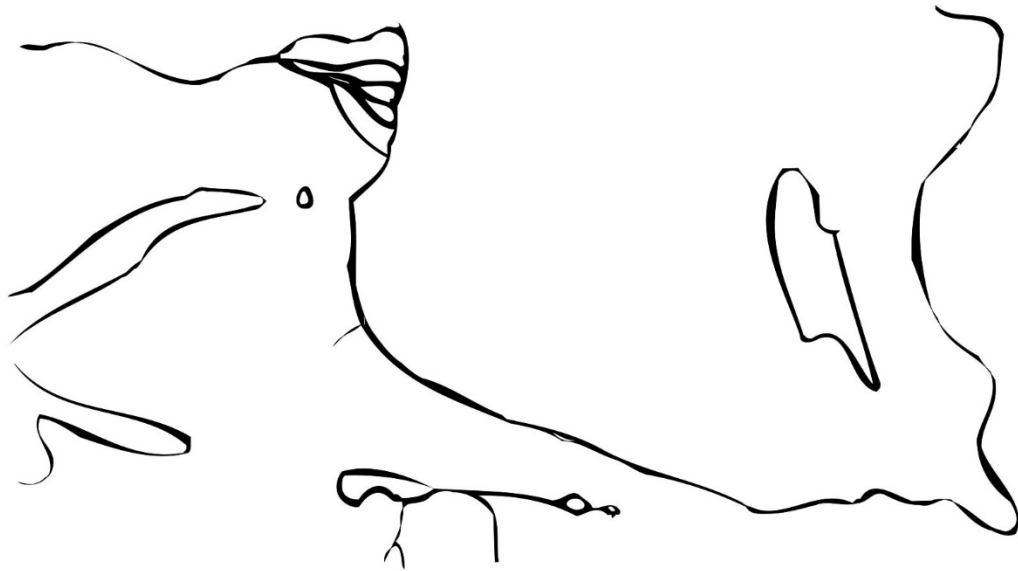
1. Enak, 1:28 (NIV, Enakiti)
2. Refaim, 3:11 (NIV, Refaimi)
3. Heteji, 7:1
4. obredni stubovi, 7:5 (NASB: „Ašerim“, NIV, „ašerimske stubove“)
5. prorok, 18:15-22
6. Ješurun, 32:15; 33:5, 26

XI. MESTA NA MAPI (po brojevima)

1. Planina Horiv, 1:2,6,19; 4:10,15
2. Planina Sir, 1:2,44; 2:1,4,5,8,12,22 (planinski lanac)
3. Kadis Varna, 1:46; 32:51 (NIV, Kadis)
4. Vasan, 1:4; 3:1,3,4,10,11,13; 4:43,47
5. Elat, 2:8 (Esion-Gever)
6. Planina Ermon, 3:8,9; 4:48
7. Planina Eval, 11:29; 27:4,13
8. Planina Garizim, 11:29; 27:12
9. Planina Or, 32:50 (Jebel Harun)

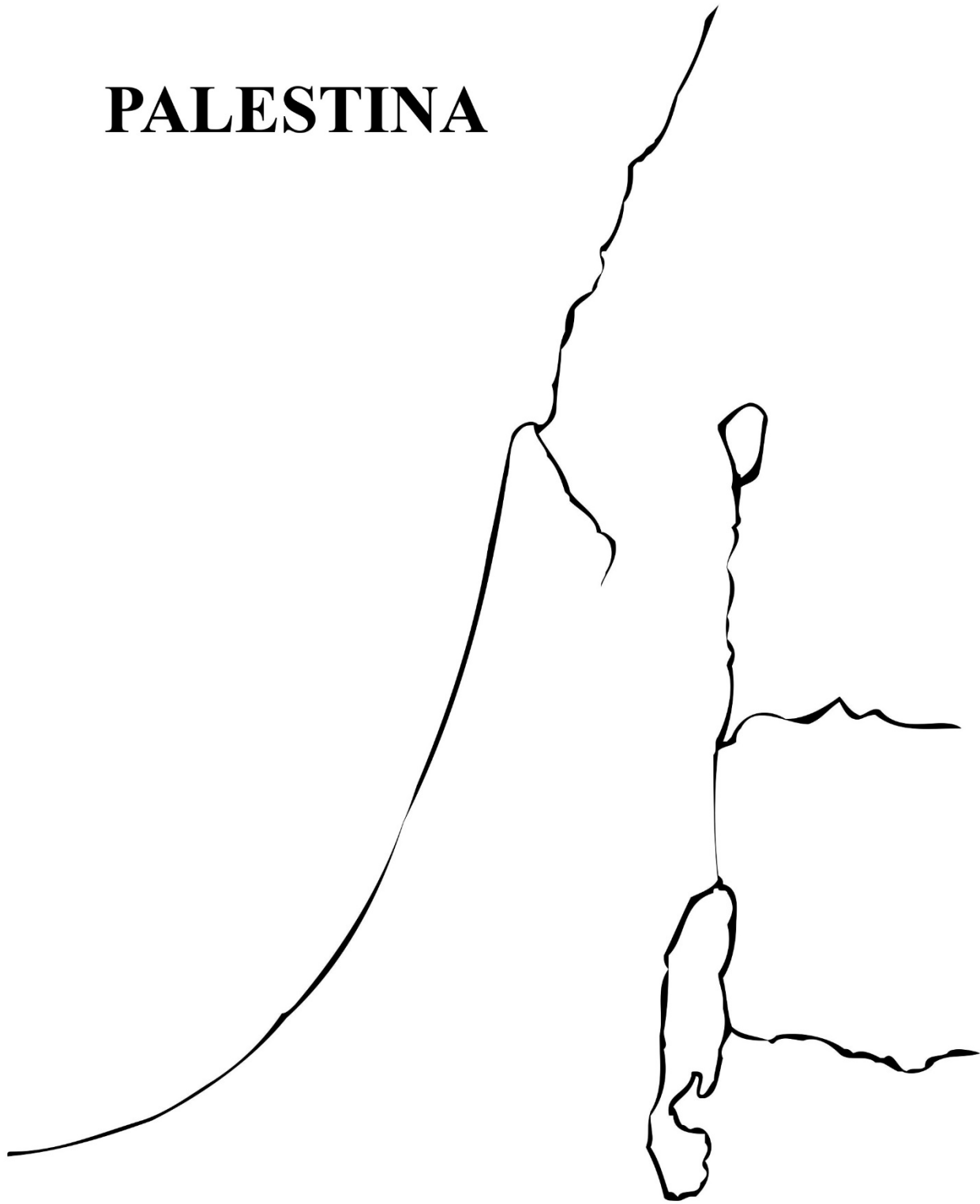
XII. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Po čemu se 5. Mojsijeva razlikuje od 2. Mojsijeve i 4. Mojsijeve (žanr)?
2. Zašto Mojsije ponavlja istoriju iz 2. Mojsijeve?
3. Zašto se toliko često spominje poučavanje dece (4:9; 6:7, 20-25; 11:19; 32:46)?
4. Po čemu se verzija Deset zapovesti iz 5. Mojs 5 razlikuje od verzije iz 2. Mojs 20?
5. Zašto im je rečeno da unište svete oltare i obredne stubove u stihu 7:5?
6. Kako 10:12-21 opisuje 5. Mojsijevu?
7. Zašto su poglavlja 27-29 toliko značajna za tumačenje celokupnog Starog zaveta?
8. Ko je zabeležio Mojsijevu smrt (34)?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU ISUSA NAVINA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime knjige je ime Mojsijevog nasljednika i njenog glavnog lika.
- B. Njegovo ime je spoj dva hebrejska termina:
 - 1. *Jahve* (YHWH) (J plus samoglasnik)
 - 2. Spasenje (Osija)
- C. Na hebrejskom je ovo ime isto kao i Isusovo ime (Mt 1:21).

II. KANONIZACIJA

- A. Isus Navin je prva knjiga drugom delu hebrejskog kanona, koji se naziva „Proroci”.
- B. Ovaj deo je podeljen u dve celine:
 - 1. Raniji proroci; uključuje knjige Isusa Navina – Carevima (osim Rute).
 - 2. Kasniji proroci; uključuje knjige Isaija – Malahija (osim Danila i Plača).

III. ŽANR

- A. Ove istorijske knjige nastavljaju istoriju Božjeg naroda koja je započela u 1. Mojsijevoj. To nije zapadna, hronološka istorija, nego selektivna, teološka istorija. To ne znači da je ona neistinita ili netačna, nego da su autori birali određene događaje da bi preneli teološke istine o Bogu, čoveku, grehu, spasenju, itd. U tom smislu, ove knjige su slične sa Jevanđeljima i Delima iz Novog zaveta.
- B. Za Jevreje istorija nije bila ciklična, kao za njihove susede, koji su istoriju zasnivali na prirodnim ciklusima, nego je bila „teološka“. Imala je cilj, svrhu. Bog se kretao ka unapred određenom cilju, tj. otkupljenju palog sveta (1. Mojs 3:15).

IV. AUTORSTVO

- A. Tradicionalno stanovište je da je autor Isus Navin:
 - 1. Njegovo ime je u početku bilo Osija (spasenje), 4. Mojs 13:8.
 - 2. Mojsije je promenio Njegovo ime u Isus Navin (Gospod (YHWH) „je” spasenje), 4. Mojs 13:16.
 - 3. Iz nepoznatog razloga, njegovo ime se piše na četiri različita načina:
 - a. *yeshoshu'a*, (uobičajeno) IsNav 1:1
 - b. *yehoshu'a*, 5. Mojs 3:21
 - c. *hoshe'a*, 5. Mojs 32:44
 - d. *yeshu'a*, Nem 8:17
- B. Baba Batra 14b navodi da je Isus Navin napisao ovu knjigu, osim dela o njegovoj smrti, kojeg je zapisao sveštenik Eleazar, 24:29-30, te da je njegov sin, Fines (4. Mojs 25:7-13; 31:6-8; IsNav 22:10-34), završio knjigu i opisao smrt Eleazara, 24:31-33.
- C. Isus Navin, čovek:
 - 1. Rođen u ropstvu, u Egiptu

2. Jedan od dvanaestorice špijuna; samo on i Halev su ostali verni (4. Mojs 14:26-34)
3. Mojsijev pomagač tokom Izlaska. On je jedini otišao sa Mojsijem na Sinajsku goru (pola puta - 2. Mojs 24:13-14).
4. Zapovednik izraelske vojske (2. Mojs 17:8-13)
5. Vodio je osvajanje Hanana kao Mojsijev naslednik (5. Mojs 31:23)

D. Činjenice koje dokazuju da je Isus Navin autor:

1. U knjizi je navedeno da je Isus Navin zabeležio Božji savez sa narodom, 24:26, te znamo da je znao da piše.
2. Očigledno je da je autor bio svedok ovih događaja:
 - a. „mi” 5:1 (postoje razlike u rukopisima)
 - b. „njih je Isus obrezao”, 5:7-8
 - c. Ličan susret Isusa Navina sa Gospodnjim Anđelom, 5:13-15
 - d. „ona (Rava) živi među Izraelcima sve do današnjeg dana”, 6:25 (Ovo nije naknadna napomena uređivača, nego komentar tadašnjeg svedoka.)
3. Koristio je neke pisane izvore:
 - a. Jašarova knjiga, 10:13 (2. Sam 1:18)
 - b. „jedna knjiga” 18:9
4. Naveden je tačan spisak imena drevnih gradova, što ukazuje na autora iz tog vremena, a ne na kasnije uređivače:
 - a. Jerusalem je Jevus, 15:8; 18:16, 28
 - b. Hevron je Kirijat-Arva, 14:15; 15:13,54; 20:7; 21:11
 - c. Kirijat-Jarim je Vala - 15:9, 10
 - d. Za Sidon se kaže da je značajan feničanski grad, ne za Tir, 11:8; 19:28, koji je kasnije postao glavni grad.
5. Knjiga Isusa Navina, kao i Petoknjižje, sadrži neke uređivačke dodatke:
 - a. Smrt Isusa Navina
 - b. Kasnije osvajanje Hevrona, 14:6-15; 15:13-14
 - c. Kasnije osvajanje Davira, 15:15,49
 - d. Migracija Dana ka severu, 19:47
 - e. Izraz „do današnjeg dana” se često koristi, što ukazuje na kasnije promene, 4:9; 5:9; (6:25); 7:26 (dva puta); 8:28-29; 9:27; 10:27; 13:13; 14:14; 15:63; 16:10; 22:3

E. Savremeni stručnjaci:

1. Primećuju sličnosti između Petoknjižja i Isusa Navina:
 - a. Stil
 - b. Rečnik
2. Dokumentarna hipoteza (JEDP) smatra da su ovu knjigu pisali brojni autori tokom dugog vremenskog perioda:
 - a. J izvor je napisao delove poglavlja 1-12 čija tema su pojedinačne bitke (950-850. g.p.n.e.)
 - b. E izvor je napisao delove poglavlja 1-12 čija tema je ujedinjen pohod (750. g.p.n.e.).
 - c. A kombinacija delova J & E je razvijena oko 650. g.p.n.e. i u njoj je izbačen veći deo J
 - d. Knjigu je kasnije uredio sveštenik/prorok iz Josijinog vremena koji je napisao 5. Mojsijevu.
Ova osoba ili grupa je dobila naziv izvor *Deutonomist*. Ovaj izvor je napisao i 5. Mojsijevu (*Deuteronomy*) da bi podržao Josijinu reformu iz 621. g.p.n.e, ističući Jerusalem kao jedino pravo svetište.
 - e. P izvor obuhvata grupu sveštenika (*priests*) koji su napisali poglavlja 13-21 u 5. veku pre nove ere.

- f. Pretpostavlja da je tekst ponovo menjan u trećem veku pre nove ere.
3. Primitite pretpostavke ove teorije! Primitite kako odvaja tekst od njenog istorijskog okruženja i autora. Ovo je savremen pristup po kojem se analiza drevnih tekstova sprovodi u odnosu na savremene književne teorije. Međutim, moramo napomenuti:
- a. U knjizi nije navedeno da je Isus Navin autor.
 - b. Smrt Isusa Navina, kao i Mojsijeva smrt, zabeležena je u knjizi.
 - c. Knjige Starog zaveta su u više navrata ponovo uređivane.
 - d. Prihvatamo da je proces formiranja i nastajanja Starog zaveta bio nadahnut.
 - e. Dokazi protiv Šestoknjižja. (1. Mojs - IsNav):
 - (1) Jevrejska tradicija pravi jasnu razliku između pet Mojsijevih knjiga (Petoknjižja) i knjige Isusa Navina kojom započinju „Proroci“, deo hebrejskog kanona:
 - (a) Ben Sira, autor *Knjige Sirahove (Knjiga Sirahova)*, nastale oko 185. g.p.n.e, pravi ovu razliku, 48:22-45:12.
 - (b) Josif Flavije (Flavius Josephus) u svojoj knjizi *Protiv Apiona (Contra Apioness)* 1:7 i dalje, pravi ovu razliku.
 - (c) Završna beleška pisara u Mazoretskom tekstu (MT) Petoknjižja pravi ovu razliku.
 - (d) Nedeljno čitanje Biblije u Sinagogi, „Haftara“, pravi ovu razliku.
 - (e) Za Samarićane je Petoknjižje bilo Sveto pismo, ali knjiga Isusa Navina nije bila.
 - (2) Unutrašnji dokazi (Jang (Young), str. 158):
 - (a) Posebna upotreba lične zamenice u Isusu Navinu u odnosu na Petoknjižje.
 - (b) Drugačije je napisano ime grada Jerihona.
 - (c) Naziv za Boga, „Izraelov Bog“, upotrebljen je 14 puta u knjizi Isusa Navina, ali ni jednom u Petoknjižju.
 - f. Moramo priznati da postoji mnogo toga što ne znamo o nastanku ove dve starozavetne knjige i njihovom dolasku u trenutno stanje.

V. VREME

- A. Ova knjiga govori o osvajanju Obećane zemlje. Pošto ne znamo tačno vreme Izlaska i perioda lutanja u pustinji, ne možemo sa sigurnošću utvrditi vreme osvajanja:
1. 1445-40. — oko 1400. g.p.n.e. (1. Car 6:1)
 2. 1290-40. — oko 1250. g.p.n.e. (arheologija)
- B. Knjiga Isusa Navina je napisana ili uređena u vreme Sudija; određeni gradovi su promenili svoja imena nakon izraelskog osvajanja. Jedan primer za to je hananski grad Sefat, čije ime je promenjeno u Orma, Sud 1:16-17. Međutim, u knjizi Isusa Navina se koristi kasnije ime, 12:14; 15:30; 19:4.
- C. R. K. Harison (R. K. Harrison) pretpostavlja da ju je napisao Samuilo tokom Davidove vladavine i da je moguće da je Samuilo izvor tradicija iz Siloma (up. *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 673.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Arheologija je pokazala da je većina velikih, utvrđenih, hananskih gradova uništena i brzo obnovljena oko 1250. g.p.n.e.:
1. Asor
 2. Lahis
 3. Vetilj

4. Davir (raniji naziv Kirijat-Sefer, 15:15)
- B. Arheologija nema dokaze za potvrđivanje ili odbacivanje biblijskog zapisa o padu Jerihona. Razlog za ovo je loše stanje tog mesta:
1. Vremenski uslovi/lokacija
 2. Kasnije građenje starim materijalom sa tih mesta
 3. Nedostatak informacija o vremenu kada su slojevi nastajali
- C. Arheologija je pronašla oltar na planini Eval, koji može biti povezan sa IsNav 8:30-31 (5. Mojs 27:2-9). On je veoma sličan sa opisom iz Mišne (Talmud).
- D. Ras Šamra tekstovi, pronađeni u Ugaritu, govore o hananskom životu i religiji u petnaestom veku pre nove ere:
1. Politeističko obožavanje prirode (kult plodnosti)
 2. El je vrhovni Bog
 3. Elova partnerka je Ašera (kasnije postaje Valova partnerka)
 4. Njihov sin je Val (Hadad), bog oluje
 5. Val postaje „vrhovni bog” hananskog panteona. Njegova partnerka je Anat.
 6. Ceremonije liče na egipatske ceremonije za Izidu i Ozirisa
 7. Slavljenje Vala je fokusirano na lokalna „visoka mesta“ ili kamene platforme (ritualna prostitucija).
 8. Simbol Vala je bio uzdignut kameni stub (simbol falusa), dok je simbol Ašere ili Astarte bio izrezbareni drveni stub ili živo drvo, simboli „drveta života“.
- E. Arheologija je potvrdila da velika carstva iz te oblasti (hetitsko, egipatsko i mesopotamijsko) nisu bila u stanju da prošire svoj uticaj na Palestinu tokom ovog perioda, poznatog kao Kasno bronzano doba (1550-1200. g.p.n.e.).
- F. Tačan spisak imena drevnih gradova ukazuje na autora iz tog vremena, ne na kasnijeg urednika ili urednike:
1. Jerusalem je Jevus, 15:8; 18:16,28 (15:28 navodi da su Jevuseji ostali u delu Jerusalima)
 2. Hevron je Kirijat-Arva, 14:15; 15:13,54; 20:7; 21:11
 3. Kirijat-Jarim je Vala, 15:9,10
 4. Davir je Kijarat-Sana, 15:49
 5. Za Sidon se kaže da je značajan feničanski grad, ne za Tir, 11:8; 19:28, koji je kasnije postao glavni grad.
- G. Isus Navin 24 se potpuno poklapa sa hetitskom formom mirovnog sporazuma (kao i 5. Mojs) iz drugog veka pre nove ere.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Geografska kretanja čine strukturu ove knjige:
1. Počinje na ravninama Moava, 1-2
 2. Preko reke Jordan do Galgala u blizini Jerihona, 3-4
 3. Vojni pohod na centralni Hanan, 5:1-10:15
 4. Vojni pohod na južni Hanan, 10:16-43
 5. Vojni pohod na severni Hanan, 11:1-23
 6. Geografska podela zemlje među plemenima, 12-21
- B. Kratak nacrt:
1. Osvajanje Hanana, 1-11

2. Podela Obećane zemlje među plemenima, 12-21
3. Poslednje reči Isusa Navina i njegova smrt, 22-24

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Pokazuje Božju moć i vernost Njegovog obećanja Avramu (1. Mojs 12:1-3) o zemlji (1. Mojs 15:16).
- B. Nastavlja istoriju koja je započela u 1. Mojsijevoj i uvodi je u nov period. Tokom ovog vremena su dobrovoljne plemenske veze bile osnovni ujedinjujući faktor. Nije postojala centralna vlast.
- C. Koncept „svetog rata” (*herem* - „pod zabranom”) nam deluje surovo, ali je Bog upozorio Izraelce o grehovima Hananaca. Bog ih je oterao sa zemlje zbog njihovog greha, a isto tako će oterati i Jevreje zbog istih grehova (asirsko i vavilonsko izgnanstvo).

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i/ili izrazi:
 1. prelazi, 2:7 (NASB & NIV)
 2. noževi od kremenca, 5:2 (NASB & NIV)
 3. „zemlja u kojoj teče med i mleko”, 5:6 (NASB & NIV)
 4. „izuj sandale sa svojih nogu”, 5:15 (NIV, „skini svoje sandale”)
 5. „sveto” (*kadosh*), 5:15
 6. „uništen” (*herem*), 6:17 (NASB, „pod zabranom“, NIV, „posvećen”)
 7. „stani, sunce, nad Gavaonom”, 10:12 (NASB & NIV)
 8. „stanite nogama na vratove ovih careva”, 10:24 (NASB & NIV)
 9. (levitski gradovi), 21:1-3 (NIV, „Gospod je preko Mojsija zapovedio da nam se daju gradovi u kojima ćemo živeti”)
 10. „Gospodnji sluga”, 24:29 (NASB & NIV)
- B. Kratko identifikovanje osoba:
 1. Rava, 2:1
 2. „knez Gospodnje vojske”, 5:14 (NIV, „zapovednik Gospodnje vojske”)
 3. Ahan, 7:1
 4. Salpad, 17:3
 5. Fines, 22:12

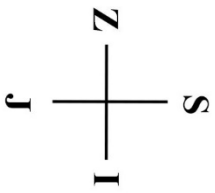
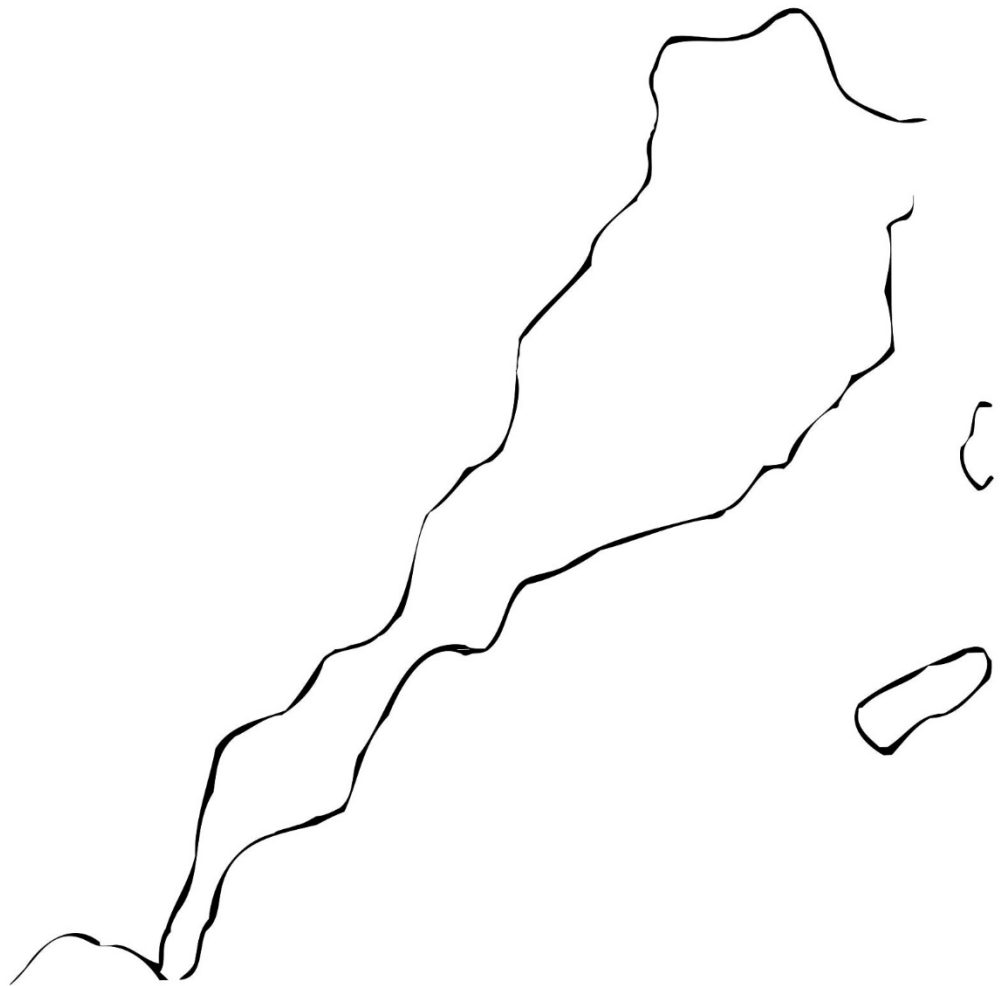
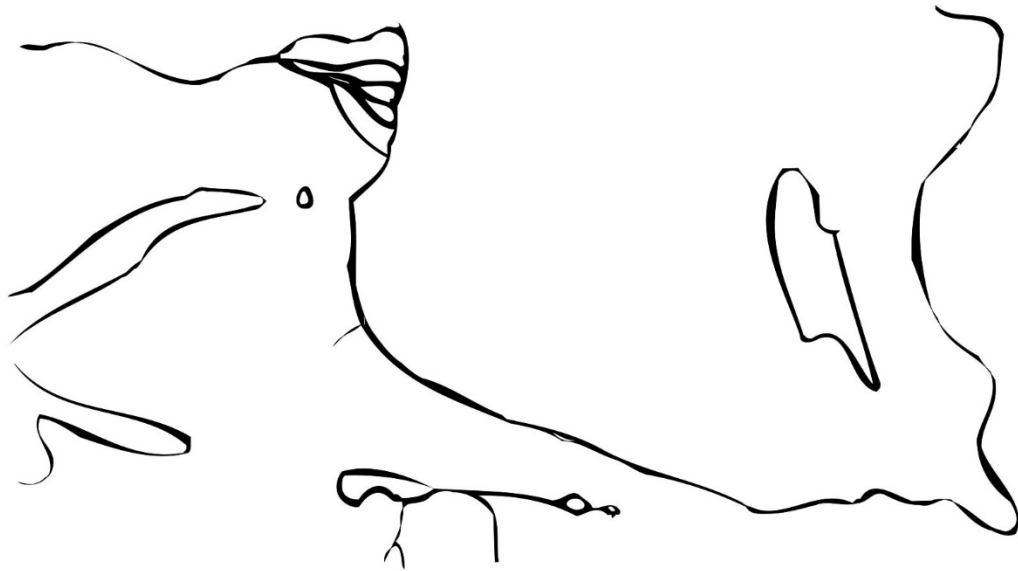
X. MESTA NA MAPI (po brojevima)

1. Veliko more, 1:4
2. Sitim, 2:1
3. Adam, 3:16
4. Gaj, 7:2
5. Gavaon, 9:3
6. Negev, 11:16
7. Arav, 11:16
8. Esevon, 12:5
9. reka Egipat, (*wadi al 'arish*), 15:4 (NIV, „Egipatski potok”)
10. dolina Enom, 15:8 (NIV, „dolina Ben Enom”)
11. Sihem, 17:7

12. Megido, 17:11
13. Silom, 18:1
14. Virsaveja, 19:2

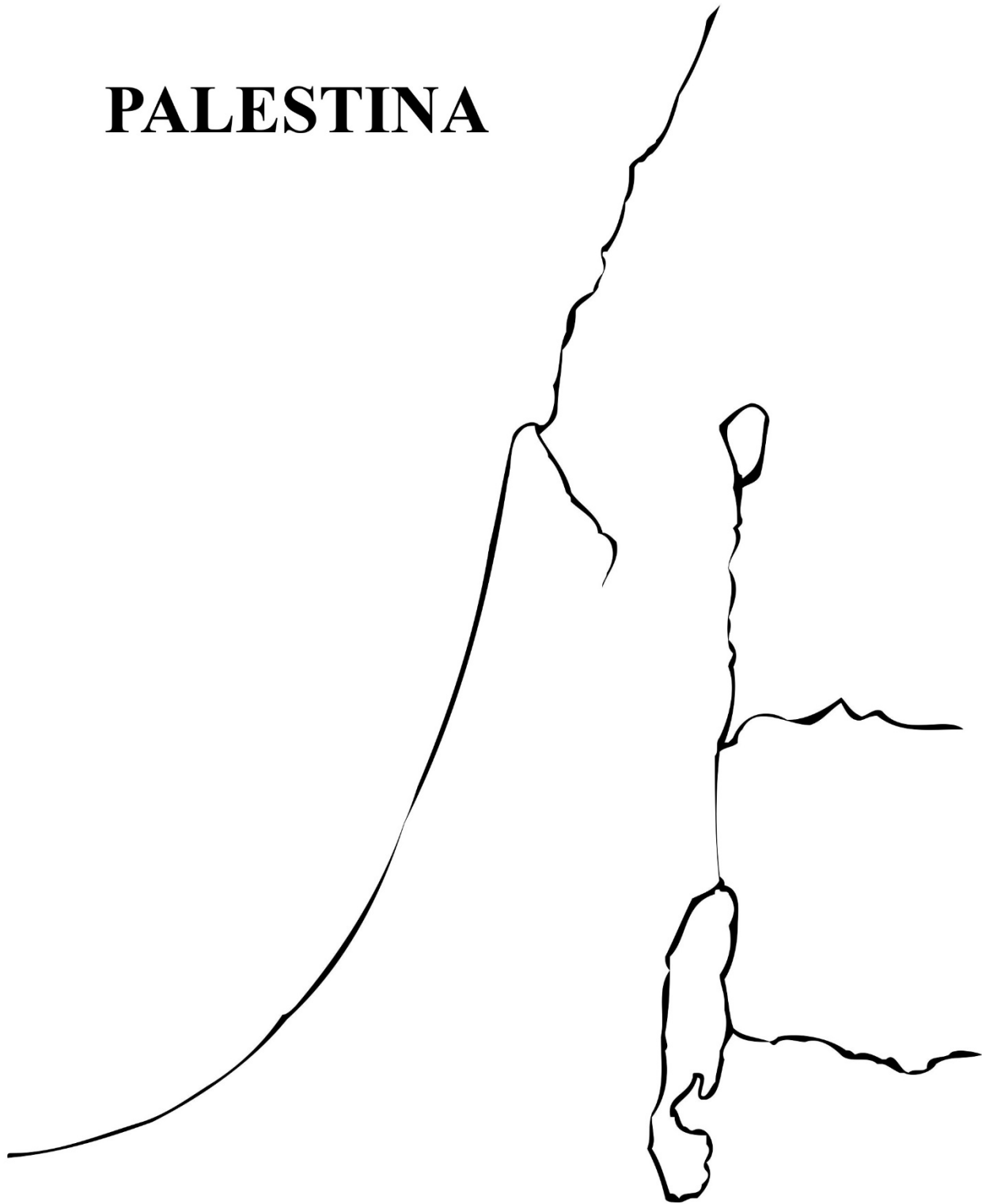
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Kako Bog ohrabruje Isusa Navina, kao što je ohrabrivao Mojsija (1:1 i dalje; 5:13-15)?
2. Objasnite kako su Izraelci morali da pređu Jordan sa verom (3).
3. Zašto više nisu dobijali manu?
4. Zašto je izraelska vojska poražena u Gaju?
5. Kako je Gavaon prevario Isusa Navina?
6. Da li pouzdano znamo da je poglavlje 10 čudo? Zašto da ili zašto ne?
7. Objasnite odnos između levitskih gradova i gradova utočišta.
8. Koji problem se javlja u poglavlju 22?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU O SUDIJAMA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Naziv potiče od hebrejskog termina „*shophetim*”, sa značenjem „presuditi u raspravi“. Ovaj hebrejski termin je sličan sa :
 - 1. Feničanskim terminom koji znači „regent”
 - 2. Akadijskim terminom koji znači „vladar”
 - 3. Kartaginskim terminom koji znači „vrhovni poglavar”
- B. LXX naziv je „*krital*” ili Sudije.
- C. Naziv koji se koristi u prevodima na engleski potiče od „*judicum*” iz Vulgate
- D. Naziv Sudije nije potpuno tačan zato što ove osobe nisu neko ko se bavi pravom, nego su dinamične, lokalne vođe, koje je podigao Bog i osnažio Božji duh (3:10; 6:34; 11:29; 14:6,19; 15:14) da bi ispunili određenu svrhu – izbavljanje Njegovog naroda od stranog tlačitelja (up. 2:16). Tačniji naziv bi mogao biti „Izbavitelji”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ovo je druga knjiga u drugom delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se zove „Proroci“.
- B. Ovaj drugi deo je podeljen u dve celine:
 - 1. Raniji proroci; uključuje knjige Isusa Navina – Carevima (osim Rute).
 - 2. Kasniji proroci; uključuje knjige Isaija – Malahija (osim Danila i Plača).

III. ŽANR - Žanr ove knjige je istorijski narativ.

IV. AUTORSTVO

- A. Sama Biblija ne daje podatke o autoru.
- B. Baba Batra 14b navodi da je Samuilo napisao knjigu sa svojim imenom, Sudije i Rutu.
- C. Knjiga pokriva dug vremenski period, te stoga nije moguće da ju je pisao jedan autor-svedok.
- D. Moguće je da je knjiga sastavljena od:
 - 1. Nekoliko neimenovanih pisani izvora kao što su:
 - a. „Knjiga o Gospodnjim ratovima”, jedan od istorijskih izvora spomenut u 4. Mojs 21:14
 - b. „Jašarova knjiga”, još jedan istorijski izvor spomenut u IsNav 10:13 i 2. Sam 1:18
 - 2. Nekoliko usmenih izvora. Tačne usmene istorije bile su česte na drevnom Bliskom Istoku zato što su materijali za pisanje bili izuzetno skupi i teški za prenošenje. Primer za to je:
 - a. „u zapisima videoca Samuila, u zapisima proroka Nata na i u zapisima videoca Gada” u 1. Dne 29:29
- E. Čini se da je prvobitni sastavljač pisao u vreme ranog Ujedinjenog carstva:

1. Vitlejem se često spominje, što je moguće da ukazuje na Davidovo vreme (up. 17:7,8,9; 19:1,2,18 [dva puta]).
2. Nekoliko tekstova ukazuje na period monarhije koristeći izraz „u ono vreme nije bilo cara u Izraelu” (up. 17:6; 18:1; 19:1; 21:25). Okolni narodi su imali careve, ali Izrael nije.

F. Postoje i dokazi o kasnijem uredniku:

1. 18:30 odražava:
 - a. Asirsko izgnanstvo deset severnih plemena, 722. g.p.n.e.
 - b. Moguće i filistejsko osvajanje kovčega u Ilijevo vreme, 1. Sam 1-7.
2. Jevrejska tradicija tvrdi da su pisari Jeremija i/ili Jezdra uređivali delove Starog zaveta. Nije nam poznato kako je izgledao Stari zavet u to vreme. Međutim, ovo ne utiče na božansku nadahnutost ovih starozavetnih knjiga.

V. VREME

- A. Iako je najverovatnije sastavljena tokom Davidove vladavine, to ne ukazuje na to da njeni izvori ne potiču od direktnih svedoka istorijskih događaja koji su u njoj opisani. Postoje dva dobra primera za ovo:
 1. U 1:21 Jevuseji još uvek drže unutrašnju tvrđavu Jevusa (kasnijeg Jerusalima). David osvaja ovu tvrđavu tek u 2. Sam 5:6 i dalje.
 2. U 3:3 je kao glavni grad Fenikije naveden Sidon, a ne Tir.
- B. Knjiga pokriva vreme od perioda neposredno nakon osvajanja Isusa Navina do Samuilovog rođenja. Vreme njenog početka zavisi od vremena Izlaska (1445. g.p.n.e. ili 1290. g.p.n.e.), te je ili 1350. g.p.n.e. ili 1200. g.p.n.e. Vreme njenog kraja je oko 1020. g.p.n.e, što je početak Saulove vladavine (Brajt (Bright)).
- C. Ukoliko zbrojimo sva vremena iz Sudija, dobijamo period dužine između 390 i 410 godina. Ovo ne možemo tumačiti kao hronološki niz, zato što Biblija u 1. Car 6:1 navodi da je period između Izlaska i izgradnje Solomonovog hrama, 965. g.p.n.e, trajao 480 godina. To znači da su Sudije pre svega bile lokalne vođe, te se periodi njihove vladavine međusobno preklapaju.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. Početak poglavlja u Sudijama nam pokazuje granice osvajanja Isusa Navina. Isus Navin je u suštini porazio najznačajnije hananske utvrđene gradove i njihov vojni potencijal. Bog je težak posao osvajanja prepustio svakom plemenu, da ga obavi u svojoj oblasti, 2:6. Ova strategija je bila test za nove generacije Izraelaca koje nisu videle Božja čuda Izlaska i Osvajanja, 2:1-10; 3:1.
- B. Nova generacija nije prošla ovaj test, 2:11 i dalje; 3:7,12; 4:1; 6:1; 10:6; 13:1. Bog je odgovorio na njihov greh time što je poslao strane osvajače da kazne Njegov narod. Narod se pokajao i obratio se Bogu za pomoć. Bog je poslao „izbavitelja“. Nakon toga je zemlja živela u miru jedan period vremena. Ovo je u suštini obrazac koji opisuje Knjigu o sudijama, 2:6-16:31 („greh, žalost, molba, spasenje”).

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Čini se da je vreme Sudija teološki opisano na tri različita načina. Ove tri perspektive sačinjavaju strukturu ove knjige:

1. Rezultati osvajanja Isusa Navina
2. Potreba za izbaviteljima
3. Primeri odpadništva

B. Kratak nacrt knjige:

1. Sažet prikaz Osvajanja, 1:1-2:5
2. Greh, osuda i izbavljenje Božjeg naroda, 2:6-16:31
3. Tri primera za grehove Božjeg naroda, koji opisuju moralno stanje tog vremena:
 - a. Mihino idolopoklonstvo, 17
 - b. Danova migracija, 18
 - c. Seksualni greh u Gavaji, 19-21

C. Velike sudije i njihovi neprijatelji:

IME	TEKST	NEPRIJATELJ	VREME MIRA (1) ili VREME KAZNE (2)
1. Gotonilo	3:7-11	Mesopotamija (Husan-Risatajim)	40 god. (1)
2. Aod	3:12-30	Moav (Eglon)	80 god. (1)
3. Devora (Varak)	4:1-24 (proza) 5:1-31 (poezija)	Hananci (Javin i Sisara)	40 god. (1)
4. Gedeon	6 - 8	Madijanci & Amaličani	40 god. (1)
5. Jeftaj	10:17-12:7	Amoniti (& Jefrem)	6 god. (2)
6. Samson	13 - 16	Filisteji	20 god. (2)

D. Male sudije:

<u>Ime</u>	<u>Tekst</u>	<u>Neprijatelj</u>	<u>Vreme kazne</u>
1. Samegar	3:31	Filisteji	?
2. Tola	10:1-2	?	23 god.
3. Jair	10:3-5	?	22 god.
4. Avesan	12:8-10	?	7 god.
5. Elon	12:11-12	?	10 god.
6. Avdon	12:13-15	?	8 god.

E. Avimeleh, 9:1-57:

1. Sin Gedeona i njegove konkubine
2. Uticao je samo na jedan grad, Sihem
3. Razlikuje se od ostalih Sudija

VIII.OSNOVNE ISTINE

A. Ova knjiga jasno pokazuje trajne posledice Pada:

1. Svaka naredna generacija je prekršila Savez i sledila hananske bogove plodnosti.
2. Čak i u Obećanoj zemlji, koju je Bog podelio među plemenima, Danovo pleme je odlučilo da se premesti na krajnji svet, umesto da se pouzda u Boga da će poraziti Filisteje.

- B. Bog koristi paganske narode da kazni svoj narod (kasnije Siriju, Asiriju i Vavilon). Ovo odražava kletve iz 5. Mojs 27-29.
- C. Ova knjiga pokazuje potrebu za pravednim carem koji će voditi ujedinjena plemena.
- D. Ova knjiga nastavlja istoriju jevrejskih naroda koja je započela u 1. Mojsijevoj.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi:
 1. odsečeni palčevi na rukama i na nogama, 1:7 (NASB & NIV)
 2. zatrubio je u rog, 3:27 (NIV, „...trubu”)
 3. bodilo za goveda, 3:31 (NASB & NIV)
 4. proročica, 4:4 (NASB & NIV)
 5. pabirčenje, 8:2 (NASB & NIV)
 6. „velikog drveta Meonenima” (*terebinth*), 9:37 (NASB, „hrasta videlaca“, NIV, „drveta proroka”)
 7. Šibolet, 12:6 (NASB & NIV)
 8. „svako je činio ono što je bilo ispravno u njegovim očima”, 17:6; 18:1; 19:1; 21:25 (NIV, „svako je činio ono što je mislio da treba”)
 9. „kućni idoli”, (*teraphim*), 18:17 (NIV, „kućni bogovi”)
 10. „pokvareni ljudi” (*belial*), 19:22 (NASB, „bezvredni tipovi”)
- B. Kratko identifikovanje osoba:

1. Sisara, 4:2	5. Avimeleh, 9:1
2. Varak, 4:6	6. Hemos, 11:24
3. Jailja, 4:17	7. Dagon, 16:23
4. Jeroval, 6:32; 7:1 (NIV, „Jerub-Val”)	

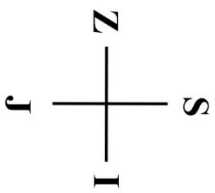
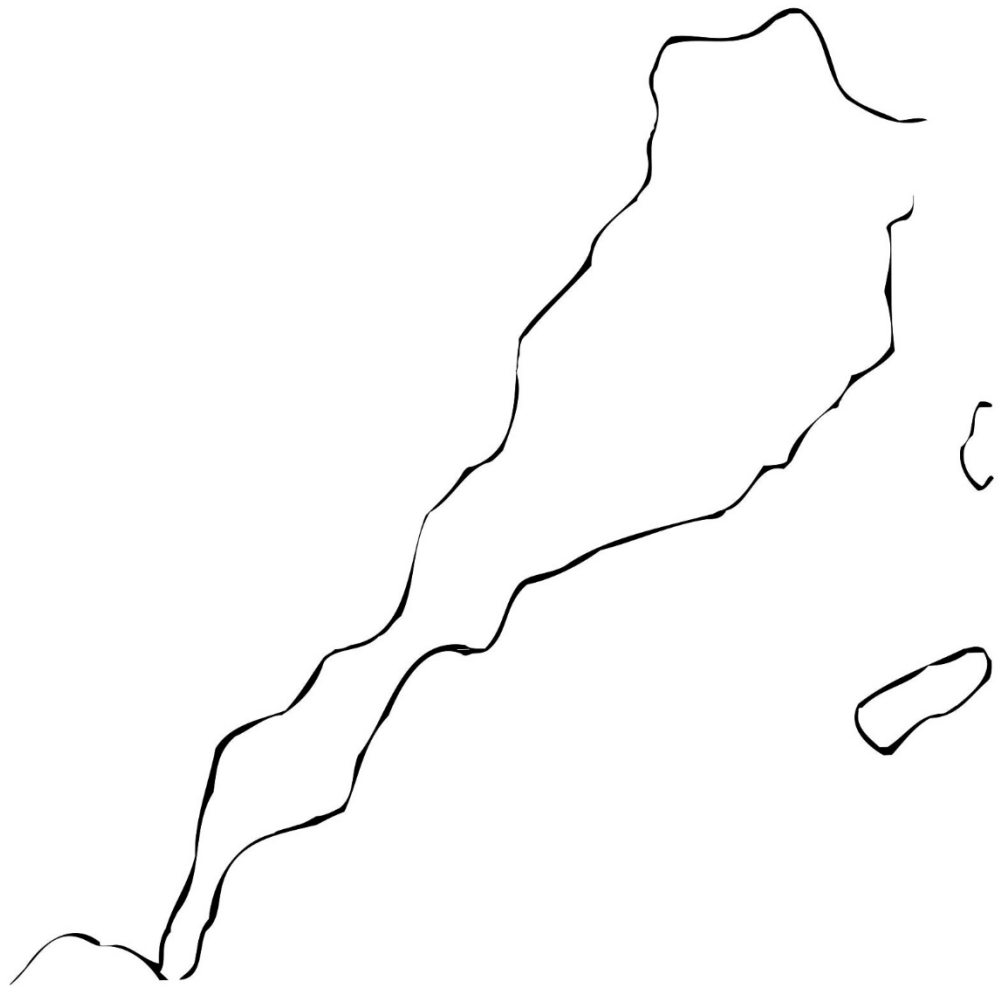
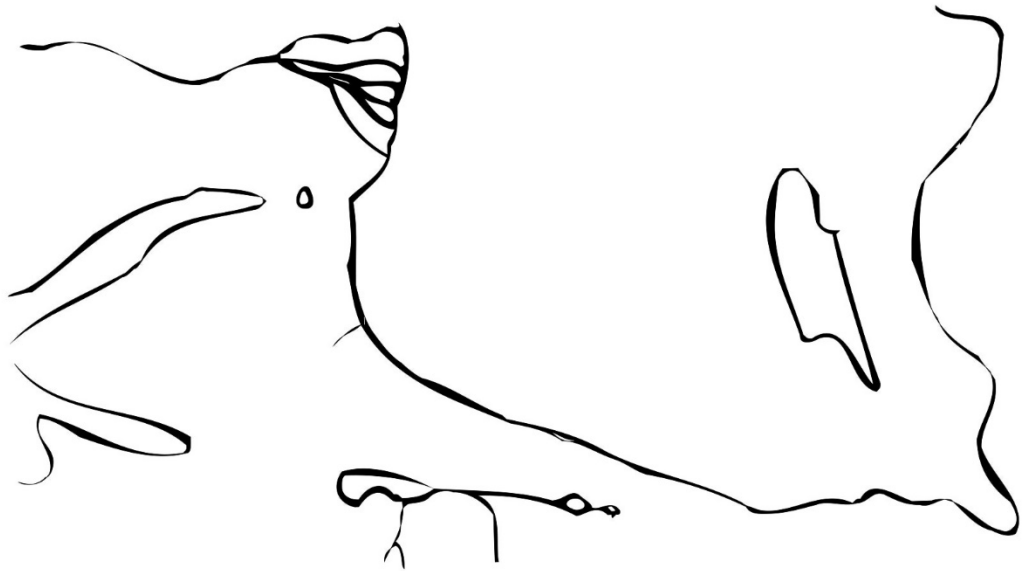
X. MESTA NA MAPI (po brojevima)

1. grad palmi, 1:16; 3:13	12. Sihem, 9:1
2. Arad, 1:16	13. Mislal, 10:17
3. Vetilj, 1:22	14. reka Arnon, 11:13
4. Megido, 1:27	15. reka Javok, 11:13
5. Gezer, 1:29	16. Tamna, 14:1
6. Akon, 1:31	17. Askalon, 14:19
7. Asor, 4:2	18. Gaza, 16:1
8. Rama, 4:5	19. Silom, 18:31
9. gora Tavor, 4:6	20. Jevus, 19:10
10. dolina Kison, 4:7	21. Gavaja, 19:12
11. jezraelska dolina, 6:33	

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto se zapisi o Osvajanju u IsNav 1-12 toliko razlikuju od zapisa u Sud 1-2?
2. Zašto je zadatak izraelskih plemena bio da pobiju sve Hanance, a ne da sklope saveze sa njima?
3. Zašto se Sudije dele na Velike sudije i Male sudije?

4. Šta poglavlja 4 - 5 govore o tome kako Bog koristi žensko vođstvo?
5. Zašto je Bog želeo da Gedeon smanji svoju vojsku u poglavlju 7?
6. Da li je Jeftaj svoju ćerku žrtvovao Bogu (11:30-40)?
7. Kako Bog može upotrebiti nekoga ko je toliko požudan kao što je to bio Samson?
8. Zašto je premeštanje Danovog plemena bilo toliki greh?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU O RUTI

I. NAZIV KNJIGE

Knjiga je dobila ime po osobi koja je jedan od njenih glavnih likova, po Ruti. Ruta je bila Moavka, iz iste linije kao David i Isus, Mt 1:5.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada trećem delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se zove „Spisi“.
- B. Takođe je deo posebne grupe, „Megilot“ ili „Pet spisa“, koja sadrži pet kratkih knjiga. Svaka od ovih pet kratkih knjiga: Ruta, Jestira, Propovednik, Pisma nad pesmama i Plač Jeremijin, čitana je tokom određenog praznika. Ruta je čitana u vreme Pedesetnice ili Praznika sedmica.
- C. U LXX je Ruta neposredno nakon Sudija. U delu *Protiv Apiona (Contra Apioness)*, 1:8, Josif (Josephus) navodi da Stari zavet sadrži samo 22 knjige. To sigurno znači da su Sudije i Ruta bile povezane u jednu knjigu. Dakle, moguće je da je ona tek kasnije uključena u „Spise“ (Jeronim).

III. ŽANR

- A. Ova knjiga je očigledno istorijski narativ, iako izražen kroz dijalog. Knjiga sadrži 85 stihova; od ovog broja, 50 stihova je pisano u obliku dijaloga. Ovaj autor je izvanredan pripovedač.
- B. Neki stručnjaci misle da je žanr ove knjige drama, a ne istorija, zbog sledećih razloga:
 - 1. Simbolična upotrebe imena karaktera
 - a. Malon = bolest
 - b. Heleon = slabost
 - c. Orfa = tvrdoglavost
 - d. Nojemina = moje veselje
 - 2. Neobično je to što su svi likovi tako plemeniti
 - 3. Snažna religijska vera koju pokazuju likovi u vremenu Sudija, 1:1

IV. AUTORSTVO

- A. Autor ove knjige je nepoznat, kao i autori mnogih drugih starozavetnih knjiga.
- B. Baba Batra 14b navodi da je ovu knjigu, kao i Sudije i Rutu, napisao Samuilo. Pošto se David spominje kao opštepoznat u stihovima Ruta 4:17 i 22, ovo se čini malo verovatnim, ali jeste moguće.
- C. Ruta 4:7 pokazuje da su vršene naknadne izmene u tekstu, od strane autora ili urednika, zbog izraza: „a u staro vreme Izraelu je bio običaj“.

V. VREME

- A. Moguće je da su se događaji iz ove priče odvijali tokom perioda Sudija, 1:1 (1350. ili 1200.

g.p.n.e. do 1020. g.p.n.e.). Moguće je da zbog toga ova knjiga dolazi nakon Sudija u LXX.

- B. Sigurno govori o periodu u vreme mira između Izraela i Moava:
 - 1. Ovo je iznenađujuće u odnosu na Sud 3:12-30
 - 2. Međutim, sigurno su postojali i periodi mira, 1. Sam 22:3-4 (tj. Saul).
- C. Kada je knjiga napisana?
 - 1. Očigledno je da je pisana u vreme Davidove vladavine, 4:17,22. Istoričnost ovog zapisa je potvrđena činjenicom da postojanje Moavaca u Davidovoj liniji nije bilo korisno po njega! (up. 5. Mojs 23:3)
 - 2. Stil i rečnik Rute podseća na knjige Samuilove, ali ne na knjige Dnevnika.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA – jedini aspekt ove knjige koji je pronađen u arheološkim otkrićima jeste davanje sandala, kao pravni znak prenošenja prava na nasledstvo. Sličan običaj je opisan i na Nuzi pločama. To su ploče pisane akadijskim klinastim pismom, iz drugog veka pre nove ere, perioda Patrijarha.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Nojeminina porodica beži od Božje kazne za Izrael i seli se u Moav, gde svi muškarci umiru, 1:1-5
- B. Nojemina se vraća u Vitlejem sa svojom snahom, Moavkom, 1:6-22
- C. Ruta sreće Voza na žetvi klasja. On je dobar prema njoj, 2:1-23
- D. Nojemina i Ruta planiraju da zavedu Voza i uspevaju, 3:1-18
- E. Voz preuzima inicijativu da otkupi i oženi Rutu, kao Nojeminu zamenicu, 4:1-22

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Pobožan karakter neznabožačke vernice, 1:16-17;
- B. Pobožan karakter obe žene, i Jevrejke i paganke;
- C. Linija cara Davida i Cara Mesije uključuje i strankinje, Mt 1:5, Lk 3:32, a to je deo Božjeg plana.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi:
 - 1. Efraćani, 1:2; 4:11 (NASB & NIV)
 - 2. Mara, 1:20 (NASB & NIV)
 - 3. Svemoćni (*El Shaddai*), 1:20 (NASB & NIV)
 - 4. „pod čijim si krilima došla da potražiš utočište”, 2:12 (NASB & NIV)
 - 5. efa, 2:17 (NASB & NIV)
 - 6. rod (*go'el*), 2:20; 3:9; 4:14, (NASB, „najbliži rođak“; NIV, „blizak rođak”)
 - 7. (leviratski brak), 5. Mojs 25:5-10
 - 8. „otkrij mu noge”, 3:4,7-8,14 (NASB & NIV)
 - 9. „čovjek je morao izuti svoju sandalu i dati je svom bližnjem”, 4:7 (NASB & NIV)

B. Kratko identifikovanje osoba:

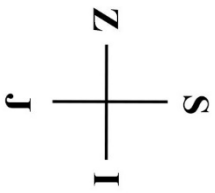
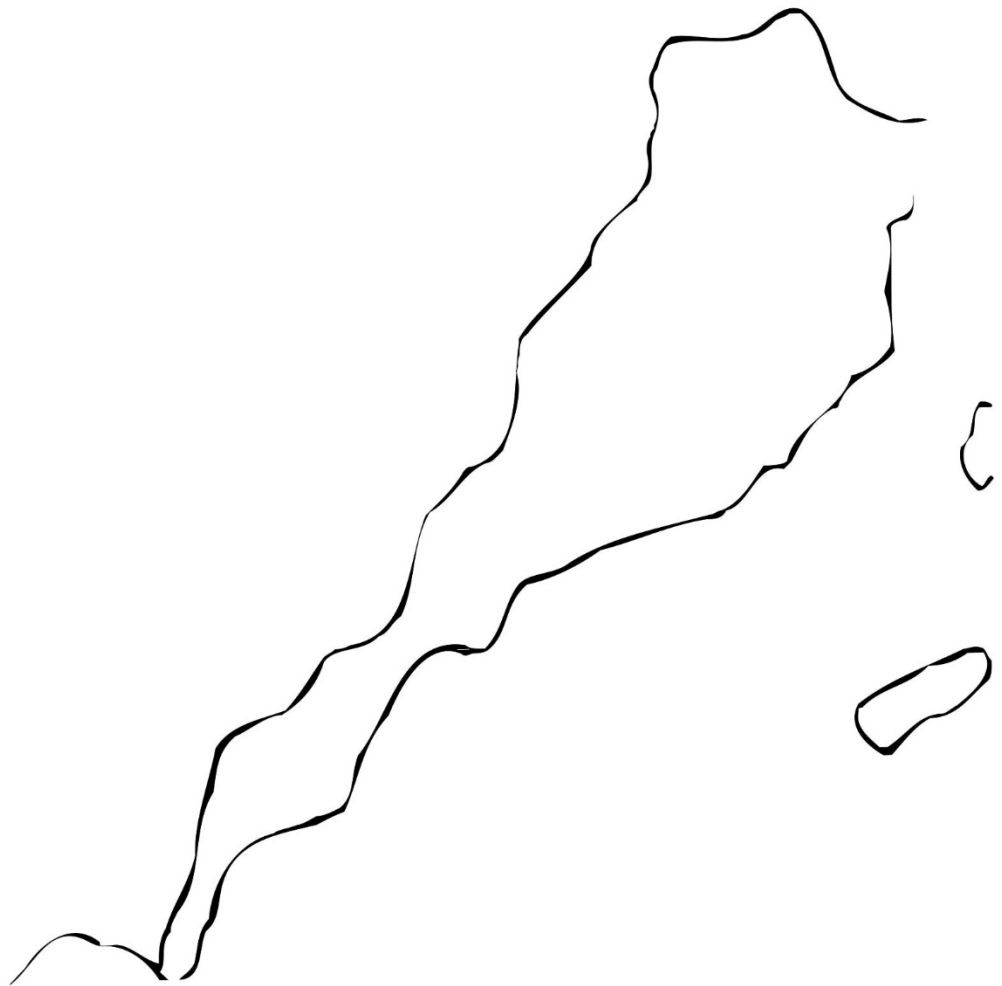
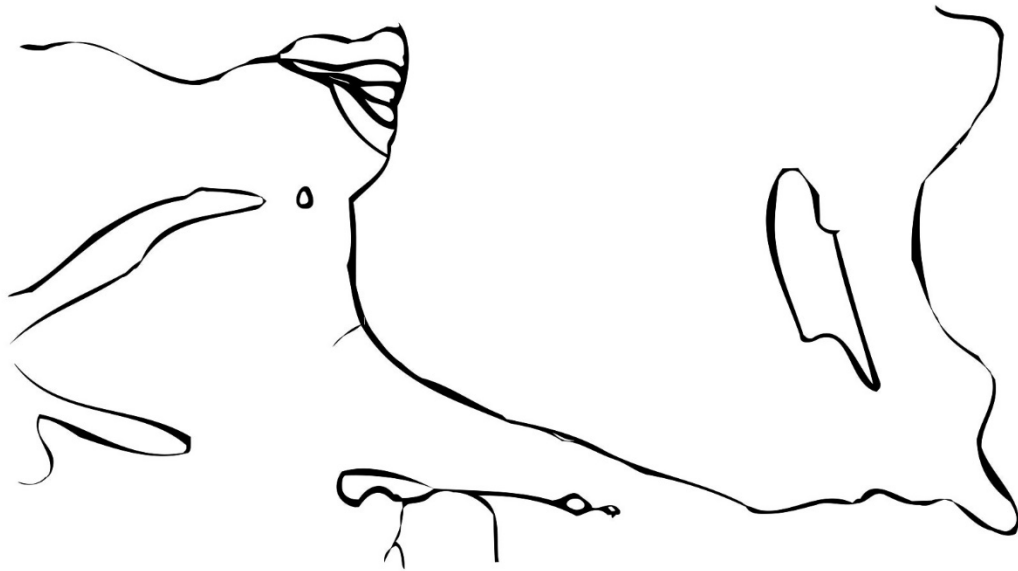
1. Elimeleh, 1:2
2. Jesej, 4:22

X. MESTA NA MAPI (po brojevima)

1. Moav, 1:1
2. Vitlejem, 1:2

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Koja je svrha ove knjige iz hebrejskog kanona?
2. Zašto je ova porodica napustila Izrael?
3. Objasnite kako je termin *go'el* povezan sa običajem leviratskog braka.
4. Zašto je ova knjiga nepovoljna po Davida?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U I & II KNJIGU SAMUILOVU

I. NAZIV KNJIGE

- A. Dobila je ime po svom glavnom liku, Samuilu. Njegovo ime znači:
 - 1. „Njegovo ime je El”
 - 2. „Izmljen od Boga (El)” (up. 1. Sam 1:20)
- B. On je bio:
 - 1. Sudija - 1. Sam 7:6, 15-17
 - 2. Prorok - 1. Sam 3:20 (prvobitno se za proroke govorilo da su „videoci“, 1. Sam 9:9; 1. Dne 29:29)
 - 3. Sveštenik - 1. Sam 10:8; 16:5

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada drugom delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se zove „Proroci“ i podeljen je u dve celine:
 - 1. Raniji proroci; uključuje knjige Isusa Navina – Carevima (osim Rute).
 - 2. Kasniji proroci; uključuje knjige Isaija – Malahija (osim Danila i Plača).
- B. U početku su I & II knjiga Samuilova bile jedna knjiga u hebrejskom kanonu:
 - 1. Baba Batra 14b (MT daje završnu belešku samo na kraju 2. Sam)
 - 2. Euzebije (Eusebius), *Crkvena istorija (Ecclesiastical History)*. VII:25:2
- C. Septuaginta (LXX) deli ovu knjigu u dva dela, verovatno zbog njene dužine. Ona daje sledeće nazive istorijskim knjigama:
 - 1. 1. Samuilova - I Knjiga o carevima (u Vulgati, 1. Carevima)
 - 2. 2. Samuilova - II Knjiga o carevima (u Vulgati, 2. Carevima)
 - 3. 1. Carevima - III Knjiga o carevima (u Vulgati, 3. Carevima)
 - 4. 2. Carevima - IV Knjiga o carevima (u Vulgati, 4. Carevima)

III. ŽANR

- A. Žanr ove knjige je pretežno biografski, istorijski narativ.
- B. Ovo znači da beleži istorijske običaje i događaje koji se ne preporučuju nužno i uvek svim vernicima!
- C. Ovo nije savremena, zapadna istorija, nego drevna, bliskoistočna istorija. Fokusirana je na odabrane događaje da bi prenela teološke istine. Stoga, ona podseća na Jevanđelja i Dela iz Novog zaveta. Mora se tumačiti u odnosu na: (1) odabir; (2) adaptaciju; (3) strukturu, i (4) nadahnutost.
Međutim, moramo takođe navesti podatak da su Jevreji i Hetiti bili najpouzdaniji istoričari. Drugi drevni narodi su često prenaglašavali pobeđe i izostavljali poraze.
- D. Zahvaljujući savremenoj arheologiji, stručnjacima je sada dostupna bogata bliskoistočna literatura i ona daje neke uvide o žanru knjiga Samuilovih, posebno 1. Sam 15 - 2. Sam 8. Posebno mnogo sličnosti sa knjigama Samuilovim ima hetitski dokument iz trinaestog veka pre nove ere, „Hatušiliševa apologija”. On je u suštini odbrana nove dinastije, da novi vladar

ne bi bio optužen da je uzurpirao tuđu legitimnu vladavinu, (*Zondervanova ilustrovana biblijska enciklopedija (Zondervan Pictorial Bible Encyclopedia)*, vol. 5 str. 259- 260):

1. Ističe događaje koji su vodili do novog cara
2. Često sadrži sažetke događaja umesto strogih hronologija
3. Jasno pokazuje nesposobnost ranijih vladara
4. Pokazuje vojne pobjede novog vladara
5. Otkriva sve veću popularnost novog vladara
6. Beleži značajne političke brakove novog vladara
7. Ističe religijsku posvećenost i nacionalnu svest novog vladara
8. Sažima vladavinu novog vladara sa njegovim božanskim blagoslovima i administrativnim uspjesima

IV. AUTORSTVO

- A. Jevrejska tradicija oduvek potvrđuje da je Samuilo autor:
1. Baba Batra 14b navodi da je Samuilo autor knjige koja nosi njegovo ime, kao i knjiga o Sudijama i o Rutu.
 2. Sama knjiga navodi da je Samuilo autor (up. 1. Sam 10:25 [obično ovo obuhvata prvih 12 od 15 poglavlja]).
 3. Kasniji jevrejski stručnjaci su prepoznali da i ova knjiga, kao i knjige 5. Mojsijeva i Isus Navin, beleži smrt svog glavnog lika, 1. Sam 25:1; 28:3, kao i događaje nakon njegove smrti. Stoga, oni predlažu da je moguće da je:
 - a. Pisar Seraja, 2. Sam 8:17, završio knjigu
 - b. Sveštenik Avijatar završio knjigu
 - c. Zavud, sin proroka Natana (NIV), sastavio knjigu (up. 1. Car 4:5)
- B. Savremeni stručnjaci:
1. Prepoznaju da je sadržaj knjige izveštaj direktnog svedoka tih događaja (Brajt (Bright)).
 2. Takođe, prepoznaju izvore koji su korišteni:
 - a. „Jašarova knjiga”, 2. Sam 1:18
 - b. Samuilovi zapisi, 1. Sam 10:25; 1. Dne 29:29
 - c. Zapisi proroka Natana i Gada, 1. Dne 29:29
 - d. Drugi zapisi tog vremena, 1. Dne 27:24
 - e. Mnogi savremeni stručnjaci prihvataju pretpostavku da su Samuilo, Natan i Gad (1. Dne 29:29) autori tri narativa koje je povezo Zavud, Natanov sin (1. Car 4:5), koji je takođe imao pristup pravnim dokumentima.
 3. Takođe, postoje dokazi o naknadnim uredničkim intervencijama, posle Samuilove smrti, što je očigledno zbog izraza „do današnjeg dana”, (up. 1. Sam 5:5; 6:18; 27:6; 30:25; 2. Sam 4:3; 6:8; 18:18).
 4. Postoje dokazi da je taj uređivač (ili uređivači) živeo i radio nakon podele Ujedinjenog carstva, 922. g.p.n.e. (Brajt (Bright)) ili 930. g.p.n.e. (Harison (Harrison) & NIV) ili 933. g.p.n.e. (Jang (Young)) na severnih deset plemena, pod imenom Izrael, Jefrem ili Samarija i tri južna pod imenom Juda (up. 1. Sam 11:8; 17:52; 18:16; 27:6; 2. Sam 5:5; 24:1).
 5. Knjige Samuilove su dobar primer za ono što savremeni kritički stručnjaci vide kao znakove kompilacijske literature:
 - a. Kraj Ilijeve porodice kao sveštenečke:
 - (1) 1. Sam 2:31 i dalje
 - (2) 1. Sam 3:1 i dalje
 - b. Saulovo pomazanje:

- (1) Tajno, 1. Sam 9:26-10:1
 - (2) Javno (dva puta), 1. Sam 13:14; 15:23
 - c. Predstavljanje Davida Saulu:
 - (1) 1. Sam 16:21
 - (2) 1. Sam 17:58
 - d. David beži sa Saulovog dvora:
 - (1) 1. Sam 24:3
 - (2) 1. Sam 26:5
 - e. Savezi Davida i Jonatana:
 - (1) 1. Sam 18:3
 - (2) 1. Sam 20:16, 42
 - (3) 1. Sam 23:18
 - f. David i Gat:
 - (1) 1. Sam 21:10
 - (2) 1. Sam 27:1
 - g. Ubistvo Golijata:
 - (1) David - 1. Sam 17:51
 - (2) Elhanan - 2. Sam 21:19
 - (3) Čini se da 1. Dne 20:5 pokazuje da se na isti način govori o Golijatu i njegovom bratu (Lamiju)
 - h. Pošteda Saula:
 - (1) 1. Sam 24:3 i dalje
 - (2) 1. Sam 26:5 i dalje
 - i. O navodnim paralelama i/ili duplikatima, R. K. Harison (R. K. Harrison) kaže: „moramo napomenuti da su brojna navodna neslaganja u biblijskim narativima direktan rezultat nepažljivog čitanja, a ponekad i namernog pogrešnog tumačenja hebrejskog teksta... što u suštini postoji samo u kritičkoj misli” *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 703.
6. Moramo priznati da ne znamo autore (E. Dž. Jang (E. J. Young)), kao ni proces nastajanja ovih starozavetnih knjiga. Međutim, i dalje tvrdimo da:
- a. Bog je vodio ovaj proces;
 - b. Njeni događaji su istorijski, a ne fikcionalni;
 - c. Njeni događaji imaju teološku svrhu.

V. VREME

- A. Vreme u kojem su se odvijali događaji iz knjige
 - 1. 1. Samuilova obuhvata period od Samuilovog rođenja, 1105. g.p.n.e. (NIV), do Saulove smrti (1011/10. Harison (Harrison) & NIV; 1013. Jang (Young); 1000. Brajt (Bright)).
 - 2. 2. Samuilova obuhvata period od Saulove smrti, oko 1011. g.p.n.e, do kraja Davidove vladavine (971/70. Harison (Harrison); 973. Jang (Young); 961. Brajt (Bright)). Solomonova vladavina je započela oko 969. g.p.n.e.
- B. Vreme kada je knjiga pisana
 - 1. 1. Sam 11:8; 27:6 pokazuje da je sigurno makar jedan deo knjige, u obliku u kojem je ona sada, napisan nakon podele Ujedinjenog carstva, 922. g.p.n.e. ili 930. g.p.n.e.
 - 2. Izraz koji se ponavlja: „do današnjeg dana”, pokazuje da:
 - a. Deo knjige je napisan dugo vremena nakon opisanih događaja: 1. Sam 5:5; 6:18; 27:6; 30:25; 2. Sam 4:3; 6:8; 18:18.
 - b. Korišteni izvori su već sadržali ovaj izraz.
 - 3. Jedan od problema vezanih za utvrđivanje vremena u ovom periodu je tekst 1. Sam 13:1

koji daje vreme Saulove vladavine, ali je oštećen prilikom prepisivanja. Očigledno je da nedostaje broj.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. 1. Samuilova nastavlja istoriju anarhije i moralne pokvarenosti iz perioda Sudija:
 - 1. Karakterističan obrazac Sud 1-17 je: greh, invazija, molitva za oprostaj i Božji izbavitelj
 - 2. Tri primera moralne pokvarenosti su navedena u Sud 18-21
- B. Ovo je bilo vreme u kojem velika carstva Mesopotamije i Egipta nisu težila ekspanziji:
 - 1. Egipat:
 - a. Poslednji etnički egipatski car XX dinastije (1180-1065. g.p.n.e, Brajt (Bright)) bio je Rames XI
 - b. XXI dinastija (ne-egipatska), „taniska“, vladala je oko 1065-935. g.p.n.e. (Brajt (Bright))
 - 2. Moć Asirije je počela da opada nakon Teglat-Felasara I (1118-1078. g.p.n.e, Brajt (Bright))
- C. Filisteji, sa velikim brojem ljudi (narodi Egejskog mora), pokušali su da napadnu Egipat oko 1300. g.p.n.e, ali su poraženi. Nastanili su se u jugozapadnom delu Palestine oko 1250. g.p.n.e. Imali su razvijenu tehnologiju gvozdene doba od Hetita i mogli su da se postave na vlast u pet gradova: Askalonu, Azotu, Akaronu, Gatu i Gazi. Ovi gradovi su bili organizovani kao grčki gradovi-države, svaki sa svojim vladarem. U ranom periodu carstva, oni su bili najveći neprijatelji Izraelaca.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Kratak nacrt po glavnim likovima:
 - 1. Ilije i Samuilo, 1. Sam 1-7
 - 2. Samuilo i Saul, 1. Sam 8-15
 - 3. Saul i David, 1. Sam 16 - 2. Sam 1
 - 4. Davidova vladavina, 2. Sam 2-12
 - 5. David i naslednici, 2. Sam 13-20
 - 6. Razne stvari o Davidu i njegovoj vladavini, 2. Sam 21-24
- B. Čini se da je autor/urednik 1. & 2. Samuilove označio njenu strukturu sumirajućim izjavama:
 - 1. 1. Sam 7:15-17
 - 2. 1. Sam 14:49-51
 - 3. 2. Sam 8:15-18
 - 4. 2. Sam 20:23-26
- C. Detaljan prikaz
 - 1. Vidite R. K. Harison (R. K. Harrison), *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 695-696
 - 2. Vidite E. Dž. Jang (E. J. Young), *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, str. 180-187
 - 3. Vidite NIV Studijska biblija, str. 373 i 422

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Samuilo postavlja scenu za formiranje monarhije, kao što Mojsije postavlja scenu za formiranje naroda:
1. Mojsije predskazuje da će Izrael imati cara u 5. Mojs 17:14-20 i tu opisuje šta pravedan car mora da radi i šta ne sme da radi.
 2. U 1. Samuilovoj postoji tenzija između carskih:
 - a. Negativnih aspekata:
 - (1) Odbacili su Gospoda (YHWH) kao Cara, 1. Sam 8:7; 10:19
 - (2) Tražili su cara kao „kod svih drugih naroda”, 1. Sam 8:5; 12:19-20
 - (3) Samuilo je osetio da je zlo to što rade i da lično njega odbacuju, 1. Sam 8:6
 - b. Pozitivnih aspekata:
 - (1) Gospod (YHWH) je ispunio svoje proroštvo iz 5. Mojs dajući im cara, 1. Sam 8:7,9,22, „slušajući glas svog naroda”
 - (2) Car će imati određena prava u skladu sa Božjom voljom, 1. Sam 8:9 (5. Mojs 17:14-20)
 - (3) Car će izbaviti narod, 1. Sam 9:16 (kao sudije u odnosu na molitve naroda, up. 1. Sam 12:13)
- B. Samuilo beleži prenos duhovne moći sa prvosveštenika i Tabernakla na novog proročkog govornika. Moguće je da je ovo odgovor na
1. Božju osudu Ilija i njegove porodice, 1. Sam 2:22-3:18
 2. Potrebu za ravnotežom između forme i rituala sveštenika i srčane lične vere proroka
 3. I sveštenici i proroci su posrednici saveza za narod u celini
 4. Saul je slušao Samuila, kao što je David slušao Natana i Gada da sazna Božju volju
- C. 2. Samuilo beleži:
1. Božju dobrotu prema Davidu
 2. Davidove snage i slabosti
 3. Božju osudu Davida zbog njegovog greha i posledica tog greha na:
 - a. Narod
 - b. Urijinu porodicu
 - c. Vitsavejino dete
 - d. Davidovu decu
- D. 1. & 2. Samuilova nastavljaju istoriju Božjeg naroda koja je započela u 1. Mojsijevoj.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi:
1. 1. Samuilova:
 - a. laneni efod, 2:18,28 (NASB & NIV)
 - b. „moj rog je uzvisio”, 2:1,10 (NASB & NIV)
 - c. „od Dana do Virsaveje”, 3:20 (NASB & NIV)
 - d. „Gospoda nad vojskama koji sedi nad heruvimima”, 4:4 (NIV, „Gospoda nad vojskama koji sedi na prestolu nad heruvimima”)
 - e. „u svoje šatore”, 4:10 (NASB & NIV, „svako u svoj šator“)
 - f. zlatni šuljevi, 6:4 (NIV, „zlatni tumori”)
 - g. Even-Ezer, 7:12 (NASB & NIV)
 - h. „čoveka koji će biti po njegovom srcu”, 13:14 (NASB & NIV)
 - i. „u celoj izraelskoj zemlji nije bilo kovača”, 13:19 (NASB & NIV)
 - j. „poslušnost je bolja od žrtve”, 15:22 (NASB & NIV)
 - k. „Gospod je zažalio”, 15:35 (NIV, „žalio”)

1. „Gospod je dopustio da počne da ga muči zao duh”, 16:14 (NASB, „zlostavlja”)
m. „pljuvačka mu je curila niz bradu”, 21:13 (NASB & NIV)
2. 2. Samuilova:
 - a. Jašarova knjiga, 1:18 (NASB & NIV)
 - b. od Mila, 5:9 (NIV, „od potpornih terasa”)
 - c. žile na nogama, 8:4 (NASB & NIV)

B. Kratko identifikovanje osoba:

1. 1. Samuilova:
 - a. Ana, 1:2
 - b. Ofnije i Fines, 1:3
 - c. Ihavod, 4:21
 - d. Kis, 9:1
 - e. Jonatan, 14:1; 19:1
 - f. Mihala, 14:49
 - g. Avenir, 14:50
 - h. Golijat, 17:4
 - i. Doik, 21:7
 - j. Avijatar, 22:20
 - k. žena iz En-Dora koja priziva duhove, 28:7 (NASB, „veštica iz En-Dora“)
 - l. Avigeja, 30:5
2. 2. Samuilova:
 - a. Isvostej, 2:8
 - b. Joav, 2:18
 - c. Amnon, 3:2
 - d. Avesalom, 3:3
 - e. Adonija, 3:4
 - f. Mefivostej, 4:4
 - g. Uza, 6:3
 - h. Urija, 11:3
 - i. Tamara, 13:5
 - j. Sadok, 15:24
 - k. Simej, 16:5

X. MESTA NA MAPI (po brojevima)

- A. 1. Samuilova:
 1. Kirijat-Jarim, 6:21
 2. Rama, 7:17
 3. Virsaveja, 8:2
 4. Javis u Galadu, 11:1
 5. odolamska pećina, 22:1
 6. Nov, 21:1
 7. En-Gad, 23:29
 8. Siklag, 30:1
 9. gora Gelvuja, 31:8
- B. 2. Samuilova:
 1. Askalon, 1:20
 2. Hevron, 2:3

3. Jezrael, 2:9
4. Gezer, 5:25
5. Damask, 8:5
6. Rava, 12:27
7. Tekoja, 14:2
8. gumno Orne Jevusejina, 24:16 (Jerusalim)

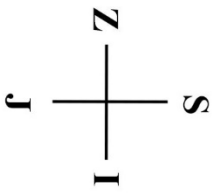
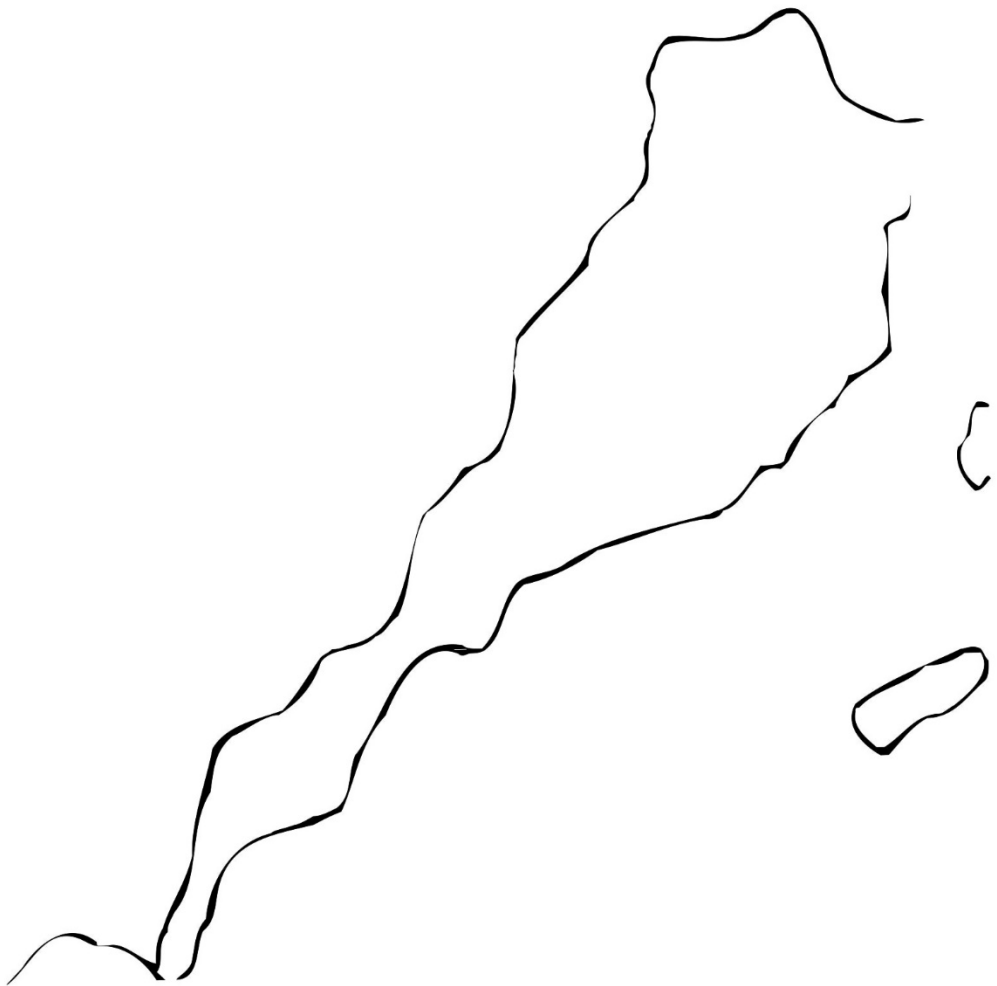
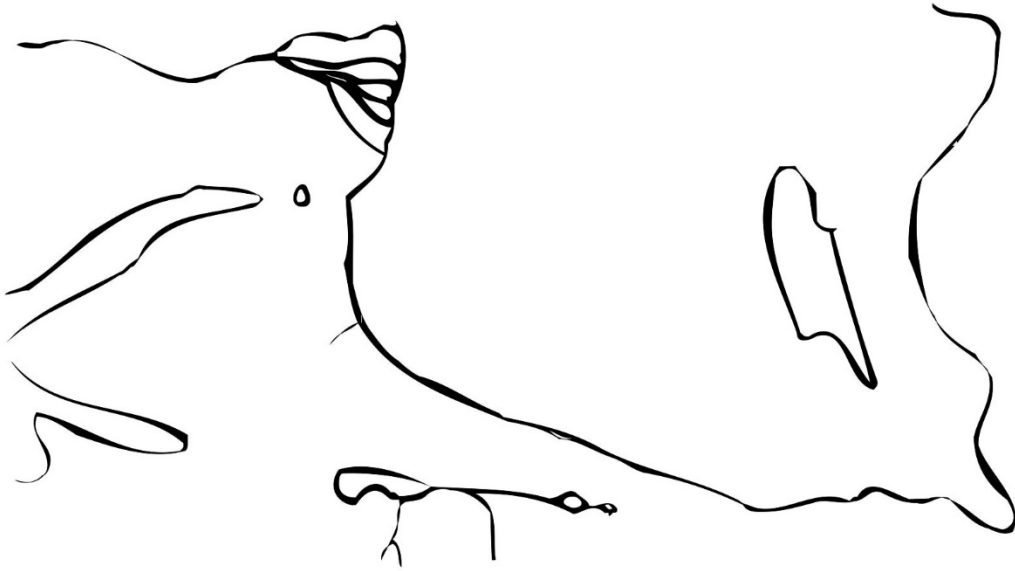
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

A. I SAMUILOVA:

1. Zašto je rođenje Samuila zabeleženo, a rođenja Saula i Davida nisu?
2. Zašto je Bog odbacio Ilijevu porodicu?
3. Zašto su Fines i Ofnije poneli kovčeg u bitku?
4. Zašto se Samuilo naljutio kada je narod tražio cara?
5. Zašto Saul nije mogao da bude car?
6. Objasnite „Gospod je dopustio da počne da ga muči zao duh”.
7. Zašto je Saul pokušao da ubije Davida?
8. Zašto je Saul u En-Doru posetio ženu koja priziva duhove?
9. Kako je Saul umro?

B. II SAMUILOVA:

1. Zašto je David pobesneo kada je čuo za smrt Isvosteja?
2. Zašto je David pobesneo kada je čuo za smrt Avenira?
3. Zašto je David pomogao Mefivosteju?
4. Zašto je Bog usmrtio Uzu?
5. Zašto su Božja obećanja Davidu iz poglavlja 7 toliko značajna?
6. Kako je Davidov greh sa Vitsavejom uticao na njegovu porodicu?
7. Objasnite razliku između Sadoka i Avijatara.
8. Zašto je Bog bio ljut na Davida kada je on prebrojao Izraelce?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40

RAZMERE U MILJAMA

UVOD U I & II KNJIGU O CAREVIMA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Kao i 1. & 2. Samuilova i 1. & 2. Dnevnika, knjige 1. & 2. Carevima su prvobitno na hebrejskom bile jedna knjiga. Njen naziv je bio „*Melakim*” ili Carevi. Ovaj naziv je dobila zato što obuhvata istoriju careva Jude i Izraela.
- B. Kao i 1. & 2. Samuilova i 1. & 2. Dnevnika, knjige 1. & 2. Carevima prvi put su podeljene na dve knjige u LXX. To je verovatno učinjeno zbog dužine ovih knjiga. One jednostavno nisu mogle da stanu na jedan pergament zbog težine i veličine kože. Prvi hebrejski tekst koji deli ovu knjigu se pojavio tek 1448. g.n.e.
- C. Nazivi ove dve knjige su:
 - 1. Na hebrejskom - o Carevima
 - 2. U LXX - 3. & 4. o Carstvima
 - 3. U Vulgati - 3. & 4. o Carevima (knjige 1. & 2. Samuilova bile su 1. & 2. o Carstvima i Carevima)

II. KANONIZACIJA

- A. Ove knjige pripadaju drugom delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se zove „Proroci“.
- B. Ovaj deo je podeljen u dve celine:
 - 1. Raniji proroci; uključuje knjige Isusa Navina – Carevima (osim Rute).
 - 2. Kasniji proroci; uključuje knjige Isaija – Malahija (osim Danila i Plača).
- C. Moguće je da je hebrejski misticizam uticao na listu knjiga u hebrejskom Starom zavetu. Hebrejski alfabet sadrži 22 slova. Spajanjem nekoliko knjiga dobijamo 22 knjige:
 - 1. Sudije i Ruta
 - 2. Samuilo
 - 3. Carevima
 - 4. Dnevnici
 - 5. Jezdra - Nemija
 - 6. Jeremija i Plač
 - 7. Dvanaest Manjih proroka

III. ŽANR

- A. U suštini, ove knjige su istorijski narativ sa čestim citatima:
 - 1. Iz sudskih dokumenata
 - 2. Proroka
- B. Kada uporedimo knjige Samuilove, Carevima i Dnevnika, vidimo različite vrste istorijskih narativa:
 - 1. Samuilo je u osnovi biografski tekst. Fokusiran je na glavne likove:
 - a. Samuila
 - b. Saula
 - c. Davida

2. Knjige o Carevima su u suštini kompilacija:
 - a. Carskih sudskih beleški:
 - (1) „Knjiga o Solomonovim delima”, 1. Car 11:41
 - (2) „Dnevnici Judinih careva”, 1. Car 14:29; 15:7,23
 - (3) „Dnevnici careva Izraela” 1. Car 14:19; 15:31
 - b. Proročkih materijala:
 - (1) Ilija
 - (2) Jelisije
 - (3) Isaija (poglavlje 36-39)
 - (4) Dokazi o proročkim i istorijskim zapisima jasno se vide u Dnevnici:
 - (a) 1. Dne 29:29
 - (b) 2. Dne 9:29
 - (c) 2. Dne 12:15
 - (d) 2. Dne 13:22
 - (e) 2. Dne 26:22
3. Dnevnici su u suštini selektivna, teološki pozitivna prezentacija careva:
 - a. Ujedinjenog carstva
 - b. Jude

IV. AUTORSTVO

- A. Sama Biblija ne navodi autora 1. & 2. Knjige o Carevima, kao ni većine knjiga koje pripadaju Ranijim prorocima.
- B. Baba Batra 15a navodi da je Jeremija napisao ovu knjigu, knjige o Carevima i Plač Jeremijin:
 1. Ovo je moguće zato što je kraj 2. Car, 24:18-25:30, na hebrejskom veoma sličan sa Jer 52.
 2. Očigledno je da je autor bio svedok pada Jerusalima.
- C. Istina je da su ove knjige delo sastavljača, a ne autora.
- D. Moramo takođe napomenuti da je taj sastavljač koristio nekoliko izvora:
 1. Prvi izvor je Pismo. Često citira ili aludira na 5. Mojs i neke proroke.
 2. Nekoliko pisanih izvora je eksplicitno navedeno:
 - a. „Knjiga o Solomonovim delima”, 1. Car 11:41
 - b. „Dnevnici Judinih careva”, 1. Car 14:29; 15:7,23
 - c. „Dnevnici careva Izraela”, 1. Car 14:19; 15:31
 - d. Takođe se u 1. Dne 29:29 spominju zapisi proroka: Samuila, Natana i Gada. Ovo pokazuje da su usmene tradicije zapisivane.
- E. Knjige 1. & 2. Carevima sadrže uredničke izmene, ili je sastavljač citirao izraz „do današnjeg dana” iz svojih izvora:
 1. 1. Car 8:8
 2. 1. Car 9:21
 3. 1. Car 12:19
 4. 2. Car 8:22

V. VREME

- A. Događaji iz knjige obuhvataju vreme:

1. Od Davidove smrti i početka Solomonove vladavine:
 - a. Brajt (Bright) - 961. g.p.n.e.
 - b. Harison (Harrison) - 971/970. g.p.n.e.
 - c. Jang (Young) - 973. g.p.n.e.
 - d. NIV - 970. g.p.n.e.
 2. Do vladavine vavilonskog cara Evil-Merodaha, poznatog i kao Amel-Marduk, 562-560. g.p.n.e. (Brajt (Bright))
 3. Međutim, 2. Knjiga o Carevima ne spominje medo-persijskog cara Kira „Velikog”, čija vojska je uništila grad Vavilon, 539. g.p.n.e.
- B. Ova knjiga je pisana ili sastavljena u vremenu tokom ili neposredno nakon vavilonskog izgnanstva.
- C. Kada se zbroje sve godine vladavine pojedinačnih careva, dobija se broj koji se ne uklapa u okvire ove knjige. Nekoliko mogućih rešenja je ponuđeno:
1. Navedeni brojevi ne uzimaju u obzir paralelne vladavine
 2. Korištena su dva kalendara:
 - a. Sveti kalendar je počinjao na jesen.
 - b. Religijski kalendar je počinjao na proleće.
 3. Kada uporedimo 4. Mojs da Carevima i Dnevnjicima, očigledno je da postoje neke greške u prepisivanju.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Arheološki dokazi:
1. Stela Misa, poznata i kao Moavitski kamen, beleži pobunu Mise, moavskog cara, protiv Izraela, neposredno nakon cara Amrija (876-869. g.p.n.e, Brajt (Bright); 874/3. g.p.n.e, Harison (Harrison) [up. 2. Car 3:4]).
 2. Crni obelisk Asirskog cara, Salmanasara III (859-824. g.p.n.e, Brajt (Bright) & Harrison):
 - a. Bitka kod Karkara, 853. g.p.n.e, vodila se na reci Oront. Podaci sa Crnog obeliska Salmanasara III spominju Ahava Izraelaca i pripisuju mu snažnu vojnu silu (uz Siriju, up. 1. Car 22:1). Ova bitka nije zabeležena u Starom zavetu.
 - b. On govori da sledeći izraelski car, Jehu (842-815. g.p.n.e, Brajt (Bright), [up. 2. Car 9-10]), plaća danak Asiriji i potčinjava joj se. Ovo takođe nije zabeleženo u Starom zavetu.
 3. Pečat od jaspisa iz vremena Jerovoama II (786-746. g.p.n.e, Brajt (Bright); 782-753. g.p.n.e, Harison (Harrison)), pronađen u Megidu, ukazuje na Jerovoama.
 4. Anali iz Horsabada opisuju vladavinu Sargona II (722-705. g.p.n.e.) i osvajanje Samarije 722. g.p.n.e. (up. 2. Car 17).
 5. Senahirimov izveštaj o opsadi Jerusalima, 701. g.p.n.e, tokom Jezekijine vladavine (715-687. g.p.n.e, Brajt (Bright) [up. 2. Car 18:13-19:37, Isa 36-39]).
 6. Moguće je potvrditi datume događaja iz Careva korišćenjem utvrđenih datuma (na osnovu asirskih dokumenata i Starog zaveta) sledećih događaja: (1) bitka kod Karkara (Salmanasar III protiv Izraela i Sirije), 853. g.p.n.e; (2) sunčeva eklipsa (asirski eponim navodi Išdi-Sagale, 763. g.p.n.e.); (3) Jehuovo plaćanje danka Salmanasaru III (841. g.p.n.e.).
- B. Kratak istorijski pregled moći Mesopotamije (zasnovan pretežno na datumima iz knjige Džona Brajta (John Bright), *Istorija Izraela* (s *A History of Israel*, str. 462 i dalje):
1. Asirsko carstvo (1. Mojs 10:11):

- a. Religija i kultura su bile pod velikim uticajem sumerskog/vavilonskog carstva.
- b. Okvirna lista vladara i perioda njihove vladavine:
- (1) 1354-1318. Ašur-Ubalit I:
 - (a) Osvojio je hetitski grad Harkemis
 - (b) Započeo je odstranjivanje hetitskog uticaja i omogućio razvoj Asirije
 - (2) 1297-1266. Adad-Nirari I (moćan car)
 - (3) 1265-1235. Salmanasar I (moćan car)
 - (4) 1234-1197. Tukulti-Ninurta I
 - Prvo osvajanje Vavilonskog carstva ka jugu
 - (5) 1118-1078. Teglat-Felasar I
 - Asirija postaje najjača sila u Mesopotamiji
 - (6) 1012-972. Ašur-Rabi II
 - (7) 972-967. Ašur-Reš-Isui II
 - (8) 966-934. Teglat-Felasar II
 - (9) 934-912. Ašur-Dan II
 - (10) 912-890. Adad-Nirari II
 - (11) 890-884. Tukulti-Ninurta II
 - (12) 883-859. Ašur-Nasir-Apal II
 - (13) 859-824. Salmanasar III
 - bitka kod Karkara, 853.
 - (14) 824-811. Šamši-Adad V
 - (15) 811-783. Adad-Nirari III
 - (16) 781-772. Salmanasar IV
 - (17) 772-754. Ašur-Dan III
 - (18) 754-745. Ašur-Nirari V
 - (19) 745-727. Teglat-Felasar III:
 - (a) Bio je poznat po svom vavilonskom imenu, Ful, u 2. Car 15:19
 - (b) Veoma moćan car
 - (c) Započeo je praksu deportovanja osvojenih naroda
 - (d) 735. g.p.n.e. je formirana „sirijsko-jefraimska liga”, kao pokušaj ujedinjenja svih dostupnih vojnih resursa Trans-jordanskih naroda, od Eufrata do Egipta, da bi se neutralizovala sve jača vojna sila Asirije. Car Jude, Ahaz, odbio je da se pridruži, te su ga napali Izrael i Sirija. Pisao je Teglat-Felasaru III da mu pomogne, uprkos Isaijinim savetima da to ne čini (up. 2. Car 16; Isa 7-12).
 - (e) 732. g.p.n.e. Teglat-Felasar III napada i osvaja Siriju i Izrael i postavlja vazalskog cara Osiju na izraelski presto (732-722.). Više hiljada Jevreja iz Severnog carstva je izgnano u Mediju (up. 2. Car 15).
 - (20) 727-722. Salmanasar V
 - (a) Osija sklapa savez sa Egiptom i Asirija ga napada (up. 2. Car 17)
 - (b) Opsada Samarije, 724. g.p.n.e.
 - (21) 722-705. Sargon II:
 - (a) Nakon tri godine opsade, koju je započeo Salmanasar V, njegov naslednik Sargon II osvaja prestonicu Izraela, Samariju. Više od 27,000 ljudi je deportovano u Mediju.
 - (b) Osvojeno je i Hetitsko carstvo.
 - (c) Još jedna koalicija Trans-jordanskih naroda i Egipta se u periodu između 714. i 711. godine pobunila protiv Asirije. Ova koalicija je poznata kao „Ašdadova pobuna”. U početku je čak i Jezekija iz Jude bio uključen. Asirija je napala i uništila nekoliko filistejskih gradova.
 - (22) 705-681. Senahirim:
 - (a) Nakon smrti Saragona II, 705. godine, još jedna koalicija Trans-jordanskih naroda i

Egipta se pobunila. Jezekija je u potpunosti podržao ovu pobunu. Senahirim je izvršio napad 701. godine. Pobuna je ugušena, ali je Jerusalem pošteđen uz Božju pomoć (up. Is 36-39 i 2. Car 18-19).

(b) Senahirim je takođe ugušio pobune u Elamu i Vavilonu.

(23) 681-669. Esar-Adon:

(a) Prvi asirski vladar koji je napao i osvojio Egipat

(b) Imao je veliku naklonost prema Vavilonu i obnovio je njegovu prestonicu

(24) 669-663. Asurbanipal:

(a) Spomenut je i kao Asenafar u Jezd 4:10

(b) Njegov brat, Šamaš-šum-ukin, postao je car Vavilona. Ovo je donelo nekoliko godina mira između Asirije i Vavilona, ali je postojala i težnja za nezavisnošću koja je dovela do pobune 652. godine, koju je poveo njegov brat.

(c) Pad Tebe, 663. g.p.n.e.

(d) Poraz Elama, 653, 645. g.p.n.e.

(25) 633-629. Ašur-Etil-Ilani

(26) 629-612. Sin-šar-iškun

(27) 612-609. Ašur-Ubalit II:

- Imenovan je za cara u izgnanstvu u Haranu, nakon pada Asura, 614. g.p.n.e i Nineve, 612. g.p.n.e.

2. Novovavilonsko carstvo:

a. 703-? Merodah-Valadan

- Započeo je nekoliko pobuna protiv vladavine Asirije

b. 652. Šamaš-šum-ukin:

(1) Sin Esar-Adona i brat Ašurbanipala

(2) Započeo je pobunu protiv Asirije, ali je poražen

c. 626-605. Nabopalasar:

(1) Prvi monarh Novovavilonskog carstva

(2) Napao je Asiriju sa juga dok ju je Kijaksar, vladar Medije, napao sa severoistoka

(3) Stara asirska prestonica, Asur, pala je 614. godine, a nova, moćna prestonica, Nineva, pala je 612. g.p.n.e.

(4) Ostatak asirske vojske se povukao u Haran. Čak su postavili i cara.

(5) Godine 608, faraon Nehaon II (up. 2. Car 23:29) je krenuo ka severu da pomogne ostatku asirske vojske da bi napravio područje koje će ga štititi od sve snažnijeg Vavilona. Josija, pobožni car Jude (up. 2. Car 23), suprotstavio se prolasku egipatske vojske kroz Palestinu. Došlo je do omanjeg sukoba u Megidu. Josija je ranjen i umro je (2. Car 23:29-30). Njegov sin, Joahaz, postao je car. Faraon Nehaon II je stigao prekasno da zaustavi uništenje asirske vojske u Haranu. Zaratio je sa vavilonskim silama koje je predvodio krunski princ Navuhodonosor II i bio je potpuno poražen 605. g.p.n.e, kod Karhemiša na reci Eufkrat.

Vraćajući se u Egipat, zaustavio se u Jerusalimu i poharao grad. Zamenio je i deportovao Joahaza nakon samo tri meseca. Na njegovo mesto je postavio drugog Josijinog sina, Joakima (up. 2. Car 23:31-35).

(6) Navuhodonosor II je pratio egipatsku vojsku ka jugu, kroz Palestinu, ali je primio vest o smrti svog oca, te se vratio u Vavilon.

Kasnije te iste godine, on se vratio u Palestinu. Ostavio je Joakima na prestolu Jude, ali je izgnao nekoliko hiljada njenih vodećih stanovnika i nekoliko članova carske porodice. Danilo i njegovi prijatelji bili su deo ove deportacije.

d. 605-562. Navuhodonosor II:

(1) Vavilon je vladao Palestinom u periodu od 597. do 538. g.p.n.e.

(2) Još jedna deportacija je izvršena 597. godine, zbog Jehoakimove saradnje sa Egiptom (2. Car 24). On je umro pre dolaska Navuhodonosora II. Njegov sin, Joahin, bio je car

samo tri meseca kada je izgnan u Vavilon. Deset hiljada građana, uključujući i Jezequiju, premešteno je pored kanala Kebar, u blizini grada Vavilona.

- (3) Zbog svojih kontakata sa Egiptom, grad Jerusalem je potpuno uništen 586. godine (2. Car 25), a ogroman broj ljudi je deportovan. Sedekija, koji je došao na mesto Joahina, izgnan je, a Godolija je postavljen na mesto zapovednika.
 - (4) Vojne snage jevrejskih pobunjenika su ubile Godoliju. Zatim su ti pobunjenici pobjegli u Egipat i prisilili Jeremiju da pođe sa njima. Navuhodonosor ih je porazio četvrti put (605, 596, 586, 582. godine) i deportovao sve preostale Jevreje koje je uspeo da pronađe.
 - e. 562-560. Evil-Merodah, poznat i kao Amel-Marduk
 - Oslobođio je Joakima iz zatvora, ali je on morao da ostane u Vavilonu (up. 2. Car 25:27- 30; Jer 52:31).
 - f. 560-556. Nergal-šarezer
 - Navuhodonosorov general koji je uništio Jerusalem.
 - g. 556- Labaš-Marduk
 - Sin Nergal-šarezera, ubijen nakon samo devet meseci.
 - h. 556-539. Nabonid:
 - (1) Nabonid nije pripadao carskoj porodici, te je oženio ćerku Navuhodonosora II.
 - (2) Veći deo vremena je proveo gradeći hram Sinu, bogu meseca, u Temi. Bio je sin prvosveštenice ove boginje. Zbog toga su negodovali sveštenici Marduka, vrhovnog vavilonskog boga.
 - (3) Uglavnom je pokušavao da uguši pobune i stabilizuje carstvo.
 - (4) Preselio se u Temu, a carske poslove je prepustio svom sinu, Valtasaru, u prestonici, Vavilonu (up. Dan 5).
 - i. ? – 539. Valtasar (suvladar)
 - Grad Vavilon je brzo porazila persijska vojska koju je predvodio Gobrija, guverner Gutije, presekač Eufrat i ušavši u grad bez odbrane. Sveštenici i stanovnici grada su Persijance videli kao oslobodioce koji će vratiti Marduka. Gobriju je Kir II postavio na mesto zapovednika Vavilona. Moguće je da je Gobrija Darije Međanin iz Dan 5:31; 6:1. „Darije” znači „carski”.
3. Medo-persijsko carstvo: pregled uspona Kira II (Isa 44:28; 45:1-7):
- a. 625-585. Kijaksar je medijski car koji je pomogao Vavilonu da porazi Asiriju.
 - b. 585-550. Astijag je bio car Medije. Kir je bio njegov unuk, Mandanin sin.
 - c. 550-530. Kir II iz Anšama, bio je vazalski car koji se pobunio:
 - (1) Nabonid, vavilonski car, podržao je Kira.
 - (2) Kir II je skinuo Astijaga sa prestola.
 - (3) Nabonid je, da bi održao ravnotežu moći, sklopio saveze sa :
 - (a) Egiptom
 - (b) Krezom, carem Lidije (Mala Azija)
 - (4) 547- Kir II je krenuo u pohod protiv Sarda (lidijske prestonice).
 - (5) 539- 2. novembra je Gobrija, guverner Gutije, sa Kirovom vojskom osvojio Vavilon bez otpora. Gobrija je postao zapovednik Vavilona.
 - (6) 539- U oktobru je sam Kir II „Veliki” ušao kao oslobodilac. Njegova politika blagosti prema nacionalnim grupama je preokrenula godine deportacije kao politike prema narodima.
 - (7) 538- Jevrejima, kao i ostalima, bilo je dozvoljeno da se vrate kući i obnove svoje hramove.
 - (8) 530- Kirov sin, Kambiz II, ga nasleđuje.
 - d. 530-522. Vladavina Kambiza II
 - (1) Dodao je egipatsko carstvo, 525. g.p.n.e, medo-persijskom carstvu;
 - (2) Kratko je vladao:

- (a) neki smatraju da je počinio samoubistvo;
- (b) Herodot kaže da je povredio sam sebe svojim mačem dok se penjao na konja, te da umro zbog infekcije koja je usledila.
- (3) Kratka vladavina pseudo-Smerdisa – 522.
- e. 522-486. Vladavina Darija I (Histasp)
 - (1) Nije pripadao carskoj porodici, nego je bio vojni general.
 - (2) Organizovao je persijsko carstvo koristeći planove Kira za Satrape (up. Jezd 1-6; Agej; Zaharija).
 - (3) Uveo je upotrebu kovanog novca, kao u Lidiji.
- f. 486-465. Vladavina Kserksa I:
 - (1) Ugušio je pobunu Egipćana
 - (2) Planirao je da osvoji Grčku i ispuni persijski san, ali je poražen u Termopilskoj bitci, 480. g.p.n.e, i kod Salamine, 479. g.p.n.e.
 - (3) Jestirin suprug, u Bibliji spomenut kao Asvir, ubijen je 465. g.p.n.e.
- g. 465-424. Vladavina Artakserksa I (*Longimanus*). (up. Jezd 7-10; Nem; Mal):
 - (1) Grci su nastavili da napreduju dok se nisu suočili sa peloponeskim civilnim ratovima
 - (2) Grčka se deli (Atina - Peloponez)
 - (3) Grčki civilni ratovi su trajali oko 20 godina
 - (4) Jevrejska zajednica je jačala tokom ovog perioda
 - (5) Kratka vladavina Kserksa II i Sogdijana - 423
- h. 423-404. Vladavina Darija II (*Nothos*)
- i. 404-358. Vladavina Artakserksa II (*Mnemon*)
- j. 358-338. Vladavina Artakserksa III (*Ochos*)
- k. 338-336. Vladavina Arsesa
- l. 336-331. Vladavina Darija III (*Codomannus*)
- 4. Pregled Egipta:
 - a. Hiksi (carevi pastiri – semitski vladari) - 1720/10-1550.
 - b. Osamnaesta dinastija (1570-1310.):
 - (1) 1570-1546. Ahmose
 - (a) Teba je postala prestonica
 - (b) osvojio je južni Hanan
 - (2) 1546-1525. Amenofis I (Amenhotep I)
 - (3) 1525-1494. Tutmos I
 - (4) 1494-1490. Tutmos II – oženio je ćerku Tutmosa I, Hatšepsut
 - (5) 1490-1435. Tutmos III (Hatšepsutin nećak)
 - (6) 1435-1414. Amenofis II (Amenhotep II)
 - (7) 1414-1406. Tutmos IV
 - (8) 1406-1370. Amenofis III (Amenhotep III)
 - (9) 1370-1353. Amenofis IV (Ehnaton)
 - (a) Slavljenje sunca, Aten
 - (b) Započeo je jedan oblik slavljenja vrhovnog boga (monoteizam)
 - (c) Pisma iz Tel-El-Amarne su iz njegovog vremena
 - (10) ? - Smehkhara
 - (11) ? - Tutankamon (Tutankhaton)
 - (12) ? - Aj
 - (13) 1340-1310. Horemheb
 - c. Devetnaesta dinastija (1310-1200.):
 - (1) ? - Rames I (Ramzes)
 - (2) 1309-1290. Seti I (Setos)
 - (3) 1290-1224. Rames II (Ramses II)
 - (a) Na osnovu arheoloških dokaza, najverovatnije faraon u vreme Izlaska

- (b) Izgradio je gradove Avaris, Pitom i Rames kod Habara (moguće sa semitskim ili hebrejskim robovima)
- (4) 1224-1216. Merneptah (Merenptah)
- (5) ? - Amenmes
- (6) ? - Seti II
- (7) ? - Sipta
- (8) ? - Tvosret
- d. Dvadeseta dinastija (1180-1065.):
 - (1) 1175-1144. Rames III
 - (2) 1144-1065. Rames IV - XI
- e. Dvadeset prva dinastija (1065-935.):
 - (1) ? - Smendes
 - (2) ? - Herihor
- f. Dvadeset druga dinastija (935-725. - libijska):
 - (1) 935-914. Sisak (Šosenk I ili Šešong I)
 - (a) Štitio je Jerovoama I do Solomonove smrti
 - (b) Osvojio je Palestinu oko 925. godine (up. 1. Car 14-25; 2. Dne 12)
 - (2) 914-874. Osorkon I
 - (3) ? - Osorkon II
 - (4) ? - Šošnek II
- g. Dvadeset treća dinastija (759-715. - libijska)
- h. Dvadeset četvrta dinastija (725-709.)
- i. Dvadeset peta dinastija (716/15-663. - etiopijska/nubijska):
 - (1) 710/09-696/95. Šabako (Šabaku)
 - (2) 696/95-685/84. Šebteko (Šebitku)
 - (3) 690/689, 685/84-664. Tirhakah (Taharka)
 - (4) ? - Tantamun
- j. Dvadeset šesta dinastija (663-525. - Saiska):
 - (1) 663-609. Psametih I (Psamtik)
 - (2) 609-593. Neho II (Nehaon)
 - (3) 593-588. Psametih II (Psamtik)
 - (4) 588-569. Apries (Hofra)
 - (5) 569-525. Amasis
 - (6) ? - Psametih III (Psamtik)
- k. Dvadeset sedma dinastija (525-401. - persijska):
 - (1) 530-522. Kambiz II (sin Kira II)
 - (2) 522-486. Darije I
 - (3) 486-465. Kserks I
 - (4) 465-424. Artakserks I
 - (5) 423-404. Darije II

*Za drugačiju hronologiju vidite *Zondervanova ilustrovanu biblijsku enciklopediju (Zondervan Pictorial Bible Encyclopedia)*, vol. 2 str. 231.

5. Pregled Grčke:

- a. 359-336. Filip II Makedonski:
 - (1) Ujedinio je Grčku
 - (2) Ubijen 336. g.p.n.e.
- b. 336-323. Aleksandar II „Veliki” (Filipov sin):
 - (1) Pobedio je Darija III, persijskog cara u bitci kod Isa
 - (2) Umro je u svojoj 32/33. godini od groznice, 323. g.p.n.e. u Vavilonu

- (3) Nakon njegove smrti, njegovi generali su podelili njegovu carstvo:
- (a) Kasander - Makedonija i Grčka
 - (b) Lizimah - Trakija
 - (c) Seleuk I - Sirija i Vavilon
 - (d) Ptolemej - Egipat i Palestina
 - (e) Antigon - Mala Azija (nije dugo živeo)
- c. Seleukidi protiv Ptolemeja oko kontrole nad Palestinom:
- (1) Sirija (seleukidski vladari):
 - (a) 312-280. Seleuk I
 - (b) 280-261. Antioh I Soter
 - (c) 261-146. Antioh II Teo
 - (d) 246-226. Seleuk II Kalinikos
 - (e) 226-223. Seleuk III Keraunos
 - (f) 223-187. Antioh III Veliki
 - (g) 187-175. Seleuk IV Filopator
 - (h) 175-163. Antioh IV Epifan
 - (i) 163-162. Antioh V
 - (j) 162-150. Demetrije I
 - (2) Egipat (ptolomejski vladari):
 - (a) 327-285. Ptolemej I Soter
 - (b) 285-246. Ptolemej II Filadelf
 - (c) 246-221. Ptolemej III Eurget
 - (d) 221-203. Ptolemej IV Filopator
 - (e) 203-181. Ptolemej V Epifan
 - (f) 181-146. Ptolemej VI Filometor
 - (3) Kratak pregled:
 - (a) 301- Palestina pod ptolomejskom vlašću 181 godinu.
 - (b) 175-163. Antioh IV Epifan, osmi seleukidski vladar je želeo da helenizuje Jevreje, makar i silom ukoliko to bude nužno:
 - i. Osnivao je škole
 - ii. U hramu je gradio paganske oltare Zevsu sa Olimpa
 - (c) 168 - 13. decembar - Antioh IV Epifan je zaklao vepra na oltaru u Jerusalimu. Neki misle da je ovo „skrnavljenje svetilišta” iz Danila 8.
 - (d) 167 - Matatija, sveštenik u Modinu, čiji sinovi su bili pobunjenici. Njegov najpoznatiji sin je Juda Makavej, „Juda čekić”.
 - (e) 165 - 25. decembar - ponovno posvećivanje hrama. Ovo je *Hanuka* ili „Praznik svetlosti”.
6. Za dobru diskusiju o problemima utvrđivanja vremena, procedurama i pretpostavkama, vidite *Ekspozicioni komentar Biblije (The Expositor's Bible Commentary)*, vol. 4 str. 10-17.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Postoji jasan obrazac u načinu na koji autor daje informacije o svakom pojedinačnom caru severa i juga. Obično su informacije o carevima Jude potpunije (preuzeto iz beleški dr Hjujija (Huey) za časove Jugozapadnog baptističkog teološkog fakulteta).

1. Vreme vladavine careva je usklađeno sa drugim kraljem na severu ili jugu;	6. Mesto boravka;
2. Ime kralja;	7. Ime njegove majke;
3. Ime njegovog oca;	8. Neke informacije o njegovoj vladavini;
	9. Sažeta izjava o njegovom životu;
	10. Izveštaj o njegovoj smrti i sahrani;

4. Njegove godine na početku vladavine;
5. Trajanje njegove vladavine;

11. Često su #4 & #7 izostavljeni za Izrael.

B. Ovaj dugačak istorijski materijal može se predstaviti na nekoliko načina:

1. Po glavnim ličnostima:
 - a. David/Solomon
 - b. Rovoam/Jerovoam I
 - c. Ahav (Jezavelja)/Ilija
 - d. Ilija/Jelisije
 - e. Jezeckija/Isaija
 - f. Josija/Faraon Necho
 - g. Joakim/Joahin/Navuhodonosor
2. Po uključenim narodima:
 - a. Ujedinjeno carstvo
 - b. Izrael/Juda
 - c. Sirija
 - d. Asirija
 - e. Vavilon

C. Detaljan prikaz:

1. Vidite E. Dž. Jang (E. J. Young), *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, str. 190-200
2. Vidite R. K. Harison (R. K. Harrison), *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 720-721
3. Vidite NIV Studijska Biblija, str. 468-469

VIII. OSNOVNE ISTINE

A. Ovo nije zapadna istorija, nego istočna, teološka istorija:

1. Svi carevi severa su osuđeni zbog zlatnog teleta kojeg je Jerovoam I postavio kao simbol Gospoda (YHWH).
2. Dva najjača severna vladara, Amrije i Jerovoam II, samo su kratko spomenuti, bez navođenja njihovih političkih i vojnih uspeha.
3. Dva južna kralja koja su dobila najviše prostora u knjizi su Jezeckija i Josija. Oni se veličaju zbog svoje vernosti Mojsijevom savezu i svojih pokušaja da ostvare duhovnu reformu.
4. Jedini car osim njih koji je dobio toliko pažnje je Manasija, Jezeckijin sin. Međutim, razlog za to je što je on potpuna suprotnost svom ocu i vodi narod u veliki greh.

B. Knjige o Carevima nastavljaju temu iz knjiga Samuilovih. One sačinjavaju jedinstvenu istoriju ovog perioda. Nastavlja se uzdizanje proroka iznad sveštenika. Proroci koji nisu pisali, Ilija i Jelisije, zauzimaju čak jednu trećinu od 1. & 2. Knjige o Carevima!

C. Knjige o Carevima pokazuju progresivno odstupanje Božjeg naroda od saveza sa Mojsijem. Na kraju, ovo vodi do pada Samarije (722. g.p.n.e.) i pada Jerusalima (586. g.p.n.e.). Razlog za to nije Gospodnja (YHWH) slabost, nego greh naroda i njihovih vođa! Savezna vernost je najvažnija. Gospod (YHWH) je bio veran! Solomon, Juda i Izrael nisu bili!

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. 1. Carevima:
1. Termini i izrazi:
 - a. „tako živ bio Gospod”, 1:29 (NASB & NIV)
 - b. „na moju mazgu”, 1:33 (NASB & NIV)
 - c. „pa se uhvatio za rogove oltara”, 1:50; 2:28 (NASB & NIV)
 - d. Jahin i Boac, 7:21 (NASB & NIV)
 - e. „raširio ruke”, 8:22 (NASB & NIV)
 - f. „moj mali prst deblji je od bedara mog oca”, 12:10 (NIV, „deblji je od struka mog oca“)
 - g. dva zlatna teleta, 12:28 (NASB & NIV)
 - h. „hramajući igrali oko oltara”, 18:26,28 (NASB, „skakali i sekli se“, NIV, „plesali i sekli“)
 - i. „vreme da se prinese prinos od žita”, 18:36 (NASB, „vreme za večernju žrtvu“, NIV, „u vreme za žrtvu“)
 - j. „glas, tih i blag”, 19:12 (NASB, „zvuk blagog duvanja“, NIV, „blagi šapat“)
 2. Kratko identifikovanje osoba:
 - a. Avisaga, 1:3
 - b. Simej, 2:8
 - c. Hiram, 5:1, 7:13
 - d. carica Save, 10:10
 - e. Astarota, 11:5
 - f. Moloh, 11:7
 - g. Sisak, 11:40
 - h. Amrije, 16:16
 - i. Navutej, 21:1
 - j. Miheja, 22:24
- B. 2. Carevima
1. Termini i izrazi:
 - a. „plamena bojna kola s plamenim konjima”, 2:11; 6:17 (NASB & NIV)
 - b. „ono što je zlo u Gospodnjim očima”, 3:2 (NASB, „ono što Bog vidi kao zlo“)
 - c. „podvij skutove haljine svoje”, 4:29 (NIV, „upaši svoj ogrtač u svoj pojas“)
 - d. „četrтина kava golubijeg izmeta“, 6:25 (NIV, „kav čahura semena“)
 - e. „bakarnu zmiju koju je načinio Mojsije” (*nehshatan*), 18:4 (NASB & NIV)
 - f. „sagradio jezero i vodovod”, 20:20 (NIV, „tunel“)
 - g. nebeska vojska, 21:3 (NIV, „zvezdana vojska“)
 - h. knjiga zakona, 22:8 (NASB & NIV)
 - i. Tofet, 23:10 (NASB & NIV)
 - j. „bakarno more”, 25:13 (NASB & NIV)
 2. Kratko identifikovanje osoba:
 - a. Gijezije, 4:11
 - b. Naman, 5:1
 - c. Gotolija, 11:1, 3
 - d. Ful, 15:19
 - e. Senahirim, 18:13
 - f. Manasija, 21:1
 - g. Olda, 22:14
 - h. Neho, 23:29
 - i. Joahin, 24:8

- j. Seraja, 25:18
- k. Godolija, 25:22

X. MESTA NA MAPI (po brojevima)

A. 1. Carevima:

- 1. En-Rogil, 1:9 (Jerusalim)
- 2. Gion, 1:33 (Jerusalim)
- 3. Anatot, 2:26
- 4. reka Egipat, 8:65 (NIV, „Egipatski potok”)
- 5. Megido, 9:15
- 6. Esion-Gever, 9:26
- 7. Sihem, 12:1
- 8. Fanuil, 12:25
- 9. dolina Kedron, 15:13 (NASB, „potok Kedron”)
- 10. Hinerot, 15:20 (NIV, „Kineret”)
- 11. Samarija, 16:24
- 12. gora Karmil, 18:20
- 13. dolina Kison, 18:40 (NASB, „potok Kison”)
- 14. Jezrael, 18:45

B. 2. Carevima:

- 1. Akaron, 1:2
- 2. reke Avana i Farfar, 5:12
- 3. Dotan, 6:13
- 4. Sela, 14:7
- 5. Elat, 14:22
- 6. Lahis, 18:14
- 7. dolina Enomovih sinova, 23:10 (NIV, „dolina Ben Enom”)
- 8. Megido, 23:30
- 9. Rivla, 25:6

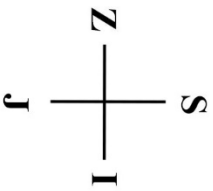
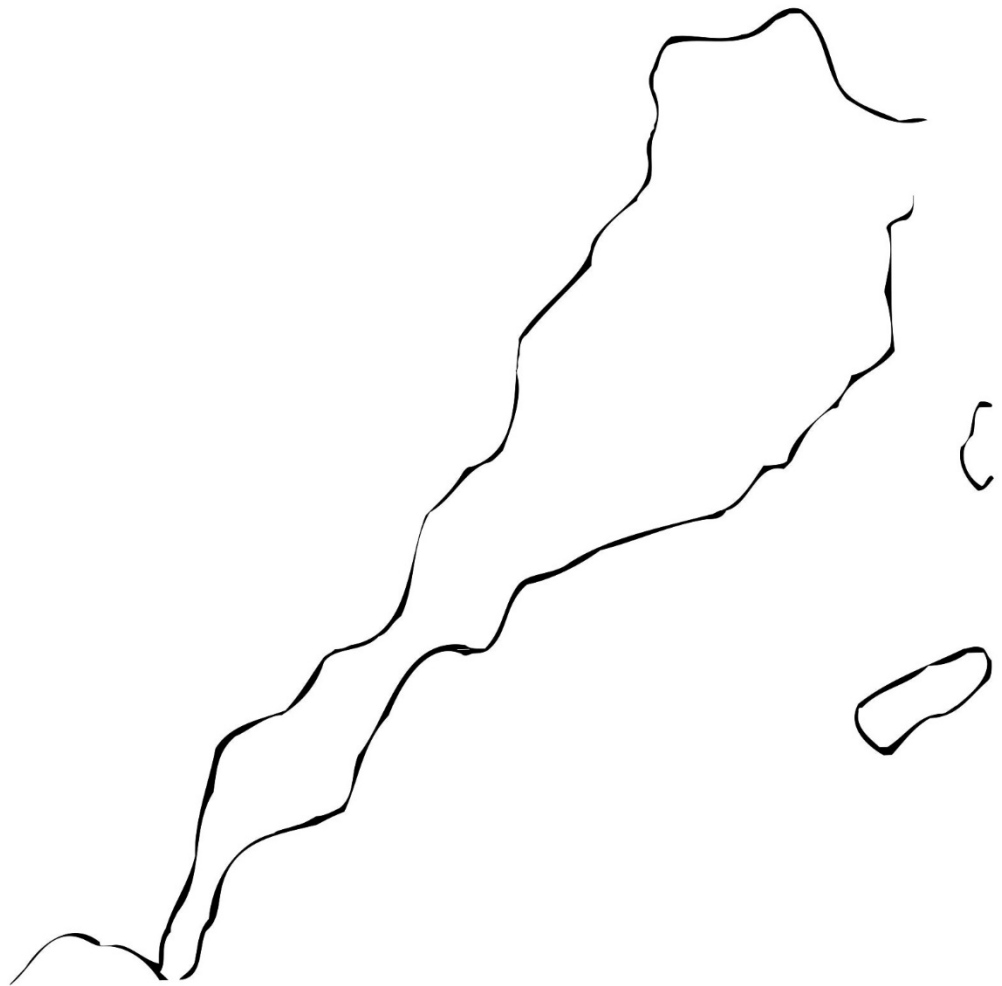
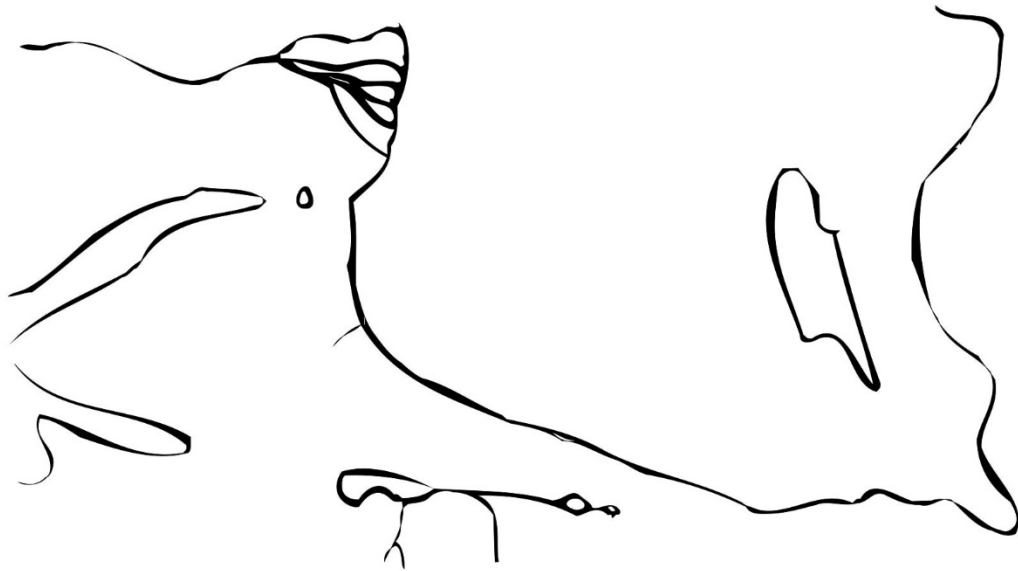
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

A. 1. CAREVIMA:

- 1. Navedite neke od razloga zbog kojih je bilo toliko nemira u Davidovoj porodici.
- 2. Zašto je Solomon imao toliko žena? Kako je to uticalo na njega u njegovoj starosti?
- 3. Zašto je toliko mnogo pažnje i detalja posvećeno Hramu?
- 4. Zašto se raspalo Ujedinjeno carstvo?
- 5. Opišite slavljenje Vala/Ašere.
- 6. Šta su teološke implikacije stihova 22:18-23?

B. 2. CAREVIMA:

- 1. Objasnite implikacije stihova 5:15-18.
- 2. Objasnite implikacije stihova 19:19.
- 3. Navedite Jezekijine snage i Manasijine grehove.
- 4. Na šta se odnosi izraz „pronašao sam knjigu zakona“ (22:8)?
- 5. Da li je Gospodnji savez uslovan ili bezuslovan?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

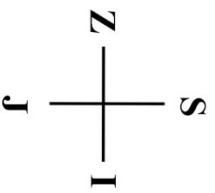
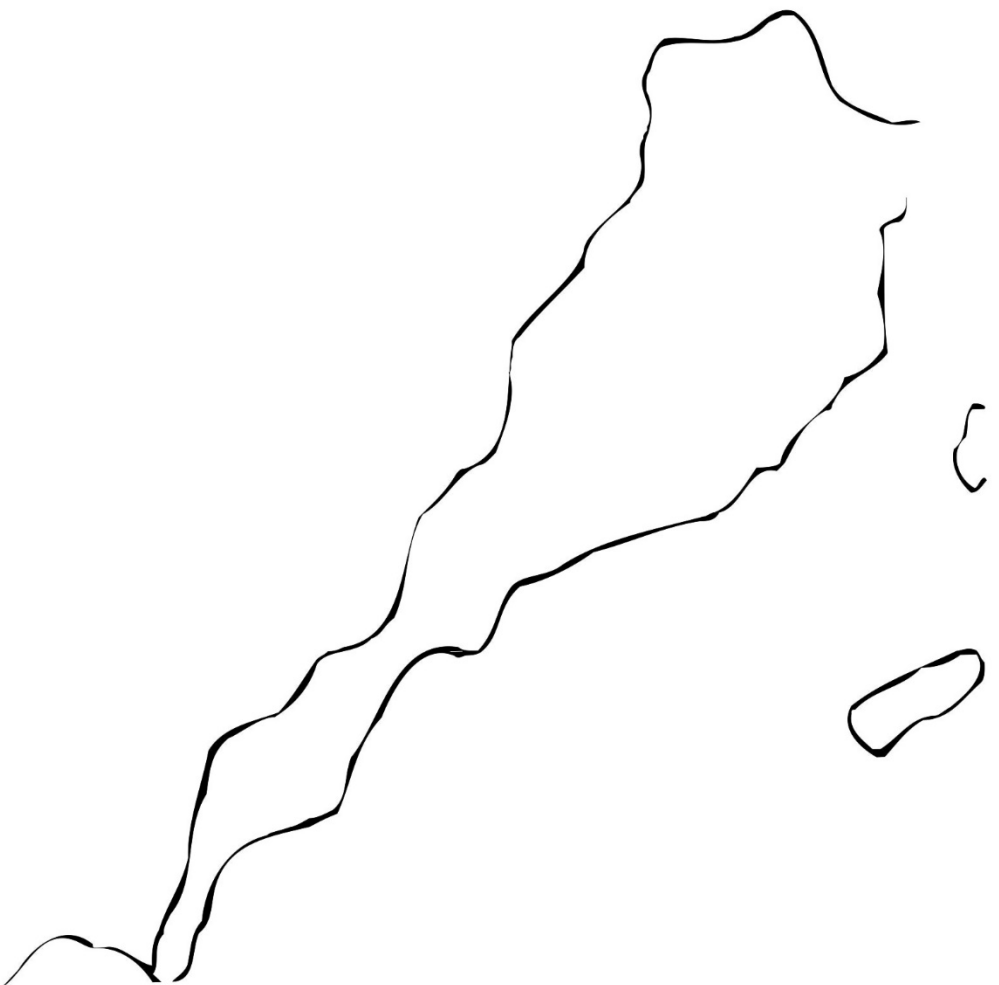
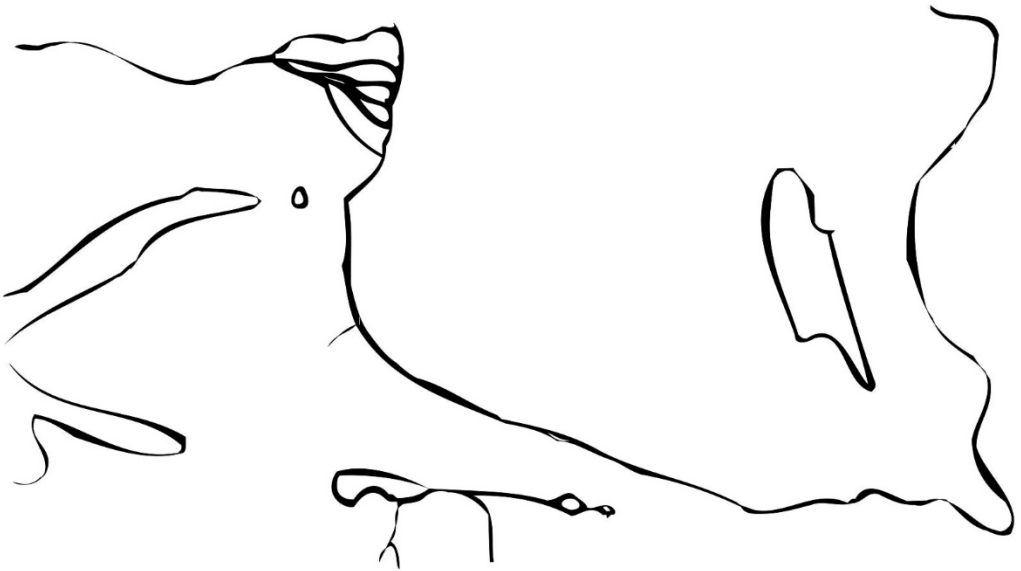
CAREVI PODELJENOG CARSTVA

CAREVI JUDE (1. Dne 3:1-16; Mt 1:6-11)					CAREVI IZRAELA				
IMENA & VREME	BRAJT	JANG	HARISON	BIBLIJSKI TEKSTOVI	IMENA & VREME	BRAJT	JANG	HARISON	BIBLIJSKI TEKSTOVI
Rovoam	922-915.	933-917.	931/30-913.	1. Car 11:43-12:27; 14:21-31 2. Dne 9:31-12:16	Jerovoam I	922-901.	933-912.	931/30-910/09.	1. Car 11:26-40; 12:12-14:20
Avijam (A bijam)	915-914.	916-914.	913-911/10.	1. Car 14:31-15:8 2. Dne 11:20,22					
Asa	913-873.	913-873.	911/10-870/69.	1. Car 15:8-30; 16:8,10, 23,29; 22:41,43,46 Jer 41:9	Nadav	901-900.	912-911.	910/09-909/08.	1. Car 14:20; 15:25-31
					Vasa	900-877.	911-888.	909/08-886/85.	1. Car 15:16-16:7; 2. Car:9:9 2. Dne 16:1-6 Jer 41:9
Josafat	873-849.	873-849.	870/69-848.	1. Car 15:24; 22:1-51 2. Car 3:1-12; 8:16-19 1. Dne 3:10 2. Dne 17:1-21:1	Ila	877-876.	888-887.	886/85-885/84.	1. Car 16:8-14
(Joram ko-regent)	-----	-----	853-848.	1. Car 22:50 2. Car 1:17; 8:16; 12:18	Zimrije (general vojske)	876.	887.	885/84.	1. Car 16:9-20 2. Car 9:31
					Amrije (general vojske)	876-869.	887-877.	885/84-874/73.	1. Car 16:15-28 2. Car 8:26 Mih 6:16
Joav (Joram)	849-842.	849-842.	848-841.	1. Dne 21:1-20 Mt 1:8	Ahav	869-850.	876-854.	874/73-853.	1. Car 16:29-22:40
Ohozija	842.	842.	-----	2. Car 8:24-9:29 2. Dne 22:1-9	Ohozija	850-849.	854-853.	853-852.	1. Car 22:40,41,49,51-53 2. Dne 18:1-3,19
Gotolija (carica)	842-337.	842-836.	841-835.	2. Car 8:26; 11:1-20 2. Dne 22:2-23:21	Joram	849-842.	853-842.	852-841.	2. Car 1:17; 3:1-27; 8:16-9:29
Joas (Jehoas)	837-800.	836-797.	835-796.	2. Car 11:2-3; 12:1-21 2. Dne 22:11-12; 24:1-27	Jehu (general vojske)	842-815.	842-815	841-814/13.	1. Car 19:16-17 2. Car 9:1-10:36; 15:12 2. Dne 22:7-9 Os 1:4

CAREVI JUDE (I. Dne 3:1-16; Mt 1:6-11), (nastavak)					CAREVI IZRAELA (nastavak)				
IMENA & VREME	BRAJT	JANG	HARISON	BIBLIJSKI TEKSTOVI	IMENA & VREME	BRAJT	JANG	HARISON	BIBLIJSKI TEKSTOVI
Amasija	800-783.	797-779.	796-767.	2. Car 12:21; 14:1-22 2. Dne 25:1-28					
Azarija	-----	-----	791/90-767.	2. Car 14:21; 15:1-7	Joahaz	815-801.	814-798.	814/13-798.	2. Car 10:35; 13:1-9
Ozija	783-742.	779-740.	767-740/39.	2. Dne 26:1-23 Os 1:1; Amos 1:1 Zah 14:5	Joas	801-786.	798-783.	798-782/81.	2. Car 13:9-13,25 2. Dne 25:17-25 Os 1:1; Amos 1:1
(Jotam ko-regent)	750-742.	-----	750-740/39.	2. Car 15:7,32-38	(Jerovoam II ko-regent)	-----	-----	793/92-782/81.	2. Car 13:13; 14:16,23-29 Os 1:1
Jotam	742-735.	740-736.	740/39-732/31.	1. Dne 5:17 2. Dne 26:23-27:9 Isa 1:1; 7:1 Os 1:1; Mih 1:1	Jerovoam II	786-746.	783-743.	782/81-753.	Amos 1:1; 7:9-11
(Ahaz ko-regent)	-----	-----	744/43-732/31.	2. Car 15:30-16:20 2. Dne 27:9-28:27	Zaharija	746-745.	743.	753-752.	2. Car 15:8-12
Ahaz	735-715.	736-728.	732/31-716/15.	Isa 1:1; 7:1 i dalje; 14:28; 38:8 Os 1:1; Mih 1:1	Salum	745.	743.	752.	2. Car 15:10,13-15
(Jezekija ko-regent)	-----	-----	729-716/15.	2. Car 16:20; 18:1-20,21 2. Dne 28:27-32:33 Pri 25:1	Menajim	745-738.	743-737.	752-742/41.	2. Car 15:14,16-22
Jezekija	715-687.	727-699.	716/15-687/86.	Isa 1:1; 36:1-39:8 Os 1:1; Mih 1:1 Mt 1:9-10	Fakija	738-737.	737-736.	742/41-740/39.	2. Car 15:23-26
(Manasija ko-regent)	-----	-----	696/95-687/86.	2. Car 20:21-21:18; 23:12,26; 24:2	Fekaj	737-732 .	736-730.	740/39-732/31.	2. Car 15:27-31; 16:5 2. Dne 28:6; Isa 7:1
Manasija	687/86-642.	698-643.	687/86-642/41.	2. Dne 32:33-33:20 Jer. 15:4 i dalje; 2. Car 21:18-26	Osija	732-724.	730-722.	732/31-723/22.	2. Car 17:1-18
Amon	642-640.	643-641.	642/41-640/39.	2. Dne 33:20-25 Jer. 1:2; Sof 1:1 1. Car 13:2-3	Asirija osvaja Samariju	724. g.p.n.e.	722. g.p.n.e.	722. g.p.n.e.	

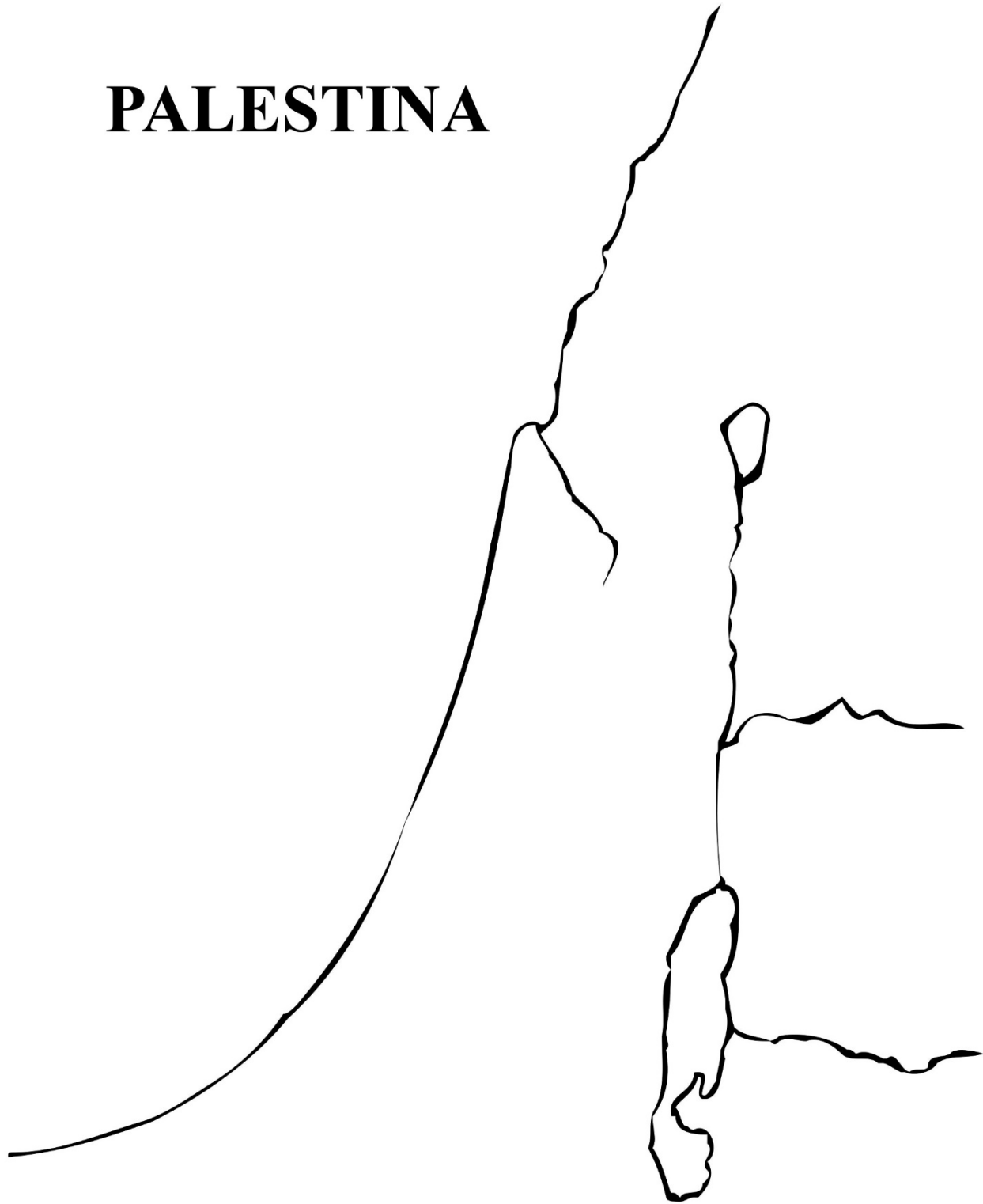
CAREVI JUDE (1. Dne 3:1-16; Mt 1:6-11), (nastavak)					CAREVI IZRAELA (nastavak)				
IMENA & VREME	BRAJT	JANG	HARISON	BIBLIJSKI TEKSTOVI	IMENA & VREME	BRAJT	JANG	HARISON	BIBLIJSKI TEKSTOVI
Josija	610-609.	640-609.	640/39-609.	2. Car 21:24; 22:1-23:30 2. Dne 33:25-35:27 Jer 1:2; Sof 1:1 Mt 1:10-11					
Joahaz	609. (3 meseca)	609.	609.	2. Car 23:30-34 2. Dne 36:1-4					
Joakim	609-598.	609-598.	609-597.	2. Car 23:34-24:6,19 2. Dne 36:4-8 Jer 1:3; 22:18-23; 25:1 i dalje; 26:1 i dalje; 27:1 i dalje; 35:1 i dalje; 36:1 i dalje Dan 1:1-2					
Joahin	598/97. (3 meseca)	598.	597.	2. Car 24:6,8-17; 25:27-30 2. Dne 36:8-9 Jer 52:31; Jezeq 1:2					
Sedekija	597-586.	598-587.	597-587.	2. Car 24:17-25:7 2. Dne 36:10-11 Jer 1:3; 21:1-7; 24:8-10; 27:1 i dalje; 32:4-5; 34:1-22; 37:1-39:7; 52:1-11					
Vavilon osvaja Jerusalim	586. g.p.n.e.	587. g.p.n.e.	587. g.p.n.e.	Plač Jeremijin					

Za dobru analizu problema kod utvrđivanja vremena vidite E. R. Til (E. R. Thiele), *Misteriozni brojevi hebrejskih careva (The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings)*.

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U I & II KNJIGU DNEVNIKA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Na hebrejskom, ime knjige je „reči (događaji) dana (godina)“. Čini se da se ovo koristi u smislu vođenja dnevnika o godinama. Iste reči se javljaju u naslovima nekoliko knjiga koje se spominju kao pisani izvori u 1. Car, 14:19,29; 15:7,23,31; 16:5,14,20,27; 22:46. Sam izraz se više od trideset puta koristi u 1. & 2. Knjizi o Carevima i najčešće se prevodi kao „dnevnici“.
- B. LXX daje naziv „izostavljene stvari (o carevima Jude)“. Ovo implicira na to da su Dnevnici za knjige Samuilove i Carevima ono što je Jovanovo Jevanđelje sinoptičkim Jevanđeljima.
- C. Jeronim, u svom prevodu na latinski, Vulgati, ovoj knjizi daje naziv „Dnevnik celokupne svete istorije“, zato što njen rodoslov ide sve do Adama, a prateće knjige Jezdra i Nemija, govore o periodu nakon Izlaska.
- D. 1. & 2. Knjiga dnevnika prvobitno su bile jedna knjiga na hebrejskom, podeljena na dve u LXX, kao i knjige Samuilove i Carevima.

II. KANONIZACIJA

- A. Ovo je poslednja knjiga dela hebrejskog kanona pod nazivom „Spisi“, Ovo znači da je ona poslednja knjiga hebrejske Biblije.
- B. Njeno mesto u hebrejskom kanonu ukazuje na sledeće:
 - 1. Kasno je napisana;
 - 2. Predstavlja sažetak;
 - 3. Posmatrana je kao dodatak;
 - 4. Kasno je postala deo kanona.
- C. U LXX, ona se nalazi nakon Knjiga o Carevima, a pre Knjige Jezdrine. Iznenadujuće je to što se knjige Jezdra i Nemija nalaze pre Dnevnika, moguće je da je to zbog toga što Dnevnici imaju ulogu sažetka, ili da bi kraj imao pozitivnu atmosferu.

III. ŽANR

- A. Ova knjiga je istorijski narativ, ali u posebnom, selektivnom, teološkom smislu.
- B. Uklanja većinu negativnih aspekata vladavine:
 - 1. Davida
 - 2. Solomona
 - 3. „Pobožnih” judejskih careva:
 - a. Ase
 - b. Josafata
 - c. Ozije
 - d. Jezekije
 - e. Josije

IV. AUTORSTVO

- A. Sama Biblija ne navodi autora.
- B. Baba Batra 15a navodi da je Jezdra napisao rodoslov Dnevnika. Ovo se tumači na nekoliko načina:
1. Jezdra je napisao Dnevnike
 2. Jezdra je završio istoriju započetu u Dnevnici za svoje vreme
- C. Stihovi Jezd 1:1-4 i 2. Dne 36:22-23 veoma su slični na hebrejskom. I Jang (Young) i Harison (Harrison) smatraju da su Dnevnici ranije napisani. Ovo delimično potvrđuje pisarska tehnika koju su koristili vavilonski pisari - spajanje dva odvojena teksta korišćenjem neke izjave ili znaka. Ova tehnika nije pronađena u rabinskim tekstovima. To bi ukazivalo na to da je Jezdra koristio Dnevnike kao istorijski uvod za svoj tekst, koji nastavlja istoriju jevrejskog naroda.
- D. Autor (ili autori) Dnevnika i Jezdre/Nemije ima istu teološku svrhu i perspektivu:
1. Fokus je na hramu i sveštenstvu (posebno lista Levita)
 2. Česta upotreba statističkih podataka i rodoslova
 3. Rečnici i književni stilovi su veoma slični
 4. Važno je da spomenemo da postoje i razlike među njima:
 - a. Drugačije pišu imena
 - b. Dnevnici su fokusirani na Davidovu carsku liniju, dok su knjige Jezdra i Nemija fokusirane na savez sa Mojsijem.
- E. Vilijam Olbrajt (William Albright) autorstvo pripisuje Jezdri, između 428. i 397. g.p.n.e. Vreme Jezdrine reforme iz Jezd 7-10 je 458-457. g.p.n.e. pod Artakserksom I.
- F. Dnevnici koriste brojne izvore:
1. Starije delove Pisma:
 - a. Dnevnici koriste oko polovine knjiga Samuilovih i Carevima, ili iste izvore kao one.
 - b. Čini se da 1. Dnevnika koristi određene starozavetne tekstove:
 - (1) Mojs 35:22 -- 5:1
 - (2) Mojs 38:7 -- 2:3
 - (3) Mojs 38:30 -- 2:4,6
 - (4) Mojs 46:10 -- 4:24
 - (5) Mojs 46:11 -- 6:16
 - (6) Mojs 46:13 -- 7:1
 - (7) Mojs 46:21 -- 7:6,12
 - (8) Mojs 46:24 -- 7:13
 - (9) Ruta 4:18-21 -- 2:11-13
 - (10) Sam 27:10 -- 2:9, 25-26
 - (11) Sam 31:1-6 -- 10:1-12
 - c. Uvod NIV Studijske Biblije za Dnevnike, navodi sledeće izvore:
 - (1) Petoknjžje
 - (2) Sudije
 - (3) Ruta
 - (4) 1. Samuilova
 - (5) Carevima
 - (6) Psalmi
 - (7) Isaija
 - (8) Jeremija

- (9) Plač Jeremijin
- (10) Zaharija

2. Pisani istorijski dokumenti iz Podeljenog carstva.

a. Moguće zvanični carski dokumenti:

- (1) Dnevnici cara Davida, 1. Dne 27:24
- (2) Knjiga o Judinim i Izraelovim carevima, 2. Dne 16:11; 25:26; 28:26; 32:32
- (3) Knjiga o Izraelovim i Judinim carevima, 2. Dne 27:7; 35:27; 36:8
- (4) Knjiga o carevima Izraela, 1. Dne 9:1; 2. Dne 20:34
- (5) Zapisi u Knjizi o carevima, 2. Dne 24:27; 33:18

b. Proroci:

- (1) Dela cara Davida, 1. Dne 29:29:
 - (a) Zapisi videocca Samuila
 - (b) Zapisi proroka Natana
 - (c) Zapisi videocca Gada
- (2) Solomonova dela, 2. Dne 9:29:
 - (a) Zapisi proroka Natana
 - (b) Proročanstvo Ahije iz Siloma
- (3) Vizije videocca Ida o Jerovoamu, 2. Dne 9:29
- (4) Rovoamova dela, 2. Dne 12:15:
 - (a) Zapis proroka Semaje
 - (b) Zapis videocca Ida
- (5) Avijina Dela, 2. Dne 13:22, zapisi proroka Ida
- (6) Josafatova dela, 2. Dne 20: 34, zapisi Juja, Ananijevog sina
- (7) Manasijina dela, 2. Dne 33:19, zapisi njegovih videlaca

c. Plemenski rodoslovi:

- (1) Simeon, 1. Dne 4:33
- (2) Gad, 1. Dne 5:17
- (3) Benijamin, 7:9
- (4) Asir, 7:40
- (5) Svi Izraelci, 9:1
- (6) vratari Leviti, 9:22 (ovo podrazumeva da je svaka levitska jedinica imala svoje zapise [up. 1. Dne 23:1 i dalje; 28:13; 2. Dne 35:4]).

d. Strani izvori:

- (1) Senahirimova pisma, 2. Dne 32:17-70
- (2) Kirov dekret, 2. Dne 36:22-23

G. Kao i knjige Jezdra i Nemija, Dnevnici navode rodoslove nekoliko ljudi. Neki od njih obuhvataju i buduće četiri do šest generacija. Ovo se može objasniti na dva načina:

- 1. Uredničke izmene;
- 2. To su tadašnje porodice, a ne generacije.

V. VREME

A. Dva teksta u Dnevniciima ukazuju na to da su ove knjige pisane u periodu nakon povratka iz izgnanstva:

- 1. 1. Dne 3:19-21. Ovo je spisak potomaka Zorovavelja:
 - a. Neki smatraju do šeste generacije
 - b. Drugi smatraju da su to samo dve generacije, a zatim četiri porodice iz Davidove linije, savremenici te dve porodice potomaka Zorovavelja - Felatija i Jesaja (Jang (Young) & Harison (Harrison))

- c. LXX proširuje listu potomaka Zorovavelja do jedanaeste generacije (ovo znači da su urednici unosili izmene)
 - 2. 1. Dne 3:22-24 - ovo je lista potomaka Sehanije, spomenutog u 21. stihu:
 - a. Neki smatraju da lista obuhvata četiri generacije (NIV Studijska Biblija)
 - b. Ukoliko je ovo tačno, tada je vreme autora (urednika) nastavak rodoslova Zorovavelja iz 3:19-21
 - 3. 2. Dne 36:22-23:
 - a. Ovde se spominje Kir II i njegov dekret kojim je dozvolio svim porobljenim narodima da se vrate u svoje domovine, uključujući i Jevreje.
 - b. Kir II je objavio ovaj dekret 538. g.p.n.e. Prvi povratak je započeo odmah, pod vođstvom judejskog poglavara Savasara, koji je postavljen na mesto namesnika. Počeo je da obnavlja hram, ali nije uspeo da završi. Kasnije, pod persijskim carem, Darijem I, drugi su počeli da se vraćaju pod vođstvom Zorovavelja iz Davidove linije i Isusa Navina, potomka prvosveštenika. Oni su završili obnovu hrama 516. g.p.n.e. uz podršku Ageja i Zaharije.
- B. Na osnovu rodoslova iz knjige, čini se da je vreme njenog sastavljanja između 500. i 423. g.p.n.e. Čini se da je 423. najkasnija godina koja se spominje u istorijskim zapisima u Starom zavetu. Darije II je krunisan oko 428. g.p.n.e. On se spominje u Nem 12:22. Takođe, tradicija navodi da je starozavetni kanon u ovo vreme završen.
- C. 1. Knjiga dnevnika obuhvata isti period kao i 1. & 2. Samuilova, međutim, njen rodoslov se proteže unazad sve do Adama. 2. Knjiga dnevnika obuhvata isti period kao i 1. & 2. Knjiga o Carevima, ali ga produžava, skoro skroz do vremena Kira II.

VI. UTVRĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Istorijski zapisi u Samuilu i Carevima se po nekim stvarima značajno razlikuju od zapisa u Dnevniciima:
1. Brojevi u Dnevniciima su veći (Jang (Young), str. 394-400)
 - a. Ovo je istina u najvećem broju slučajeva, uporedite 1. Dne 21:5 i 2. Sam 24:9
 - b. Često dnevnici imaju i manje brojeve, uporedite 1. Car 4:26 i 2. Dne 9:29
 - c. Većina problema sa brojevima je pronađena i u LXX prevodu, što znači da je on stariji od 250. g.p.n.e.
 - d. E. R. Til (E. R. Thiele), u svojoj značajnoj knjizi, *Misteriozni brojevi hebrejskih careva (The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings)*, 1954, 1965, daje sledeće razloge za ove razlike:
 - (1) Dva načina računanja vremena vladavine:
 - (a) Godina dolaska na vlast;
 - (b) Neka druga godina.
 - (2) Ko-regenti
 2. Dnevnici naglašavaju pozitivne aspekte judejskih careva iz Davidove linije.
 3. Dnevnici izostavljaju veliki deo negativnih stvari o Davidu i Solomonu. Međutim, kao što Jang (Young) ističe (str. 395-398), takođe izostavljaju skoro sve iz njihovih privatnih života, ne samo negativne, nego i neke pozitivne aspekte.
 4. Dnevnici takođe ne spominju ništa o Severnom carstvu. Razlog za ovo nije poznat. Mnogi pretpostavljaju da je razlog to što su svi severni carevi osuđeni zbog dva zlatna teleta postavljena u Danu i Vetilju. Jug je smatran za jedinu pravu, vernu Davidovu (mesijansku) liniju.
- B. Pouzdanost istorije u Dnevniciima je uglavnom podržana:

1. Rodoslovima iz:
 - a. Knjiga Samuilovih
 - b. Svitaka s Mrtvog mora
 - c. LXX
2. Kada se rodoslovi iz Dnevnika uporede sa 1. Mojs i 4. Mojs u Mazoretskom tekstu i samarijskom Petoknjižju, njihova istorijska tačnost se potvrđuje.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Kratak nacrt:
 1. Rodoslov od Adama do Saula, 1. Dne 1:1-9:44
 2. Davidova vladavina, 1. Dne 10:1-29:30
 3. Solomonova vladavina, 2. Dne 1:1-9:31
 4. Vladavina drugih judejskih careva do Izlaska i do Kira, 2. Dne 10:1-36:23
- B. Detaljan prikaz:
 1. Vidite E. Dž. Jang (E. J. Young), *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, str. 401-402
 2. Vidite R. K. Harison (R. K. Harrison), *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 1152-1153
 3. Vidite NIV Studijska Biblija, str. 581-582

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Ovo je selektivna, teološka istorija Jude, koja koristi, ali i proširuje paralelne zapise iz 1. & 2. Samuilove i 1. & 2. Carevima.
- B. Pisana je nakon izgnanstva, za zajednicu kojoj je očajnički bilo potrebno da zna da je Bog saveza i dalje njihov Bog. U Božjem obnovljenom savezu, centar je bio Hram (pošto nisu imali cara). I dalje je uslov u savezu bilo njihovo poštovanje Božjih Mojsijevih propisa.
- C. Pre svega je fokusirana na Božja obećanja Davidu i njegovom sinu (sinovima), iz 2. Sam 7:
 1. Govori samo o Davidovim sinovima i, konačno, o Caru Mesiji
 2. Daje pozitivan opis vladavine Davida, Solomona i „pobožnih“ judejskih careva
 3. Beleži povratak Jevreja u Jerusalim pod Kirom II, 36:22-23
 4. Naglašava budućeg Cara iz Davidove linije (Mesiju). Jedan način da se ovo ostvari je predstavljanje „pobožnih“ vladavina Davida, Solomona i pobožnih judejskih careva. Ovu mesijansku nadu izražavaju i Zaharija i Malahija.
- D. Takođe naglašava ujedinjenje Božjeg naroda. Ovo vidimo po upotrebi kolektivnog termina „svi Izraelci“ (up. 1. Dne 9:1; 11:1-3,4; 12:38; 16:3; 18:14; 21:1-5; 28:1-8; 29:21,23,25; 2. Dne 1:2; 2:8; 9:30; 10:1,16; 12:1; 18:16; 28:23; 29:24; 30:1,6,25-26; 34:7,9,33).
- E. Koristi rodoslove:
 1. Kao i Jezdra i Nemija, da pokaže da je obnovljeni Izrael legitimni naslednik starog Izraela
 2. Da sumira istoriju Jevreja sve do Adama

*Zato što 1. & 2. Knjiga dnevnika u suštini obuhvata iste događaje kao i 1. & 2. Samuilova i 1. & 2. Carevima, za ove dve knjige nećemo navoditi mape, termine i pitanja!

UVOD U KNJIGU JEZDRINU

I. NAZIV KNJIGE

- A. U hebrejskom kanonu (MT) Jezdra i Nemija su jedna knjiga. Baba Batra 15a je naziva Knjiga Jezdrina.
1. Ovo je neobično zato što je očigledno da obe sadrže iste rodoslove: Jezd 2:1 i dalje i Nem 7:6-20.
 2. Zbog ovih rodoslova, koji su u suštini isti, iako među njima postoje neke male razlike, pretpostavljamo da su prvobitno ovo bile dve knjige.
 3. Ovo potvrđuje upotreba prvog lica jednine i u Jezd 7-10 i u Nemiji.
- B. Moguće je da su spojene zato što se Jezdrina služba (Jezd 7-10) nastavlja u Nem 8-10.
- C. Postoje razlike u nazivima knjiga Jezdra i Nemija u drevnim prevodima:

LXX	Vulgata	Vajklif & Koverdejl, engleski prevod	Savremeni engleski prevodi
Esdra B (Beta)	Esdras I	I Ezra	Ezra
Esdra C (Gamma)	Esdras II	II Ezra	Nehemiah
Esdra A (Alpha)	Esdras III	---	I Esdras (nekanonska I)
---	Esdras IV	---	II Esdras (nekanonska I)

- D. Prvi hebrejski tekst koji je podelio ove knjige je MT izdanje iz 1448. g.n.e.

II. KANONIZACIJA

- A. Knjiga Jezdrina pripada trećem delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se naziva „Spisi“.
- B. U MT se nalazila pre Dnevnika. Ovo je neobičan raspored. Hronološki red bi bio prvo Dnevnici, a zatim Jezdra/Nemija. O ovome postoji nekoliko teorija (up. Nemija, II. B).

III. ŽANR

- A. Istorijski narativ kroz prozu.
- B. Sadrži brojne citate iz drugih dokumenata:
1. Persijskih
 2. Jevrejskih

IV. AUTORSTVO

- A. Baba Batra 15a navodi da je Jezdra napisao ovu knjigu, ali to ne podrazumeva da je napisao i Knjigu Nemijinu. U suštini, drugi jevrejski izvori (Gemara) navode da ju je Nemija dovršio (Jezdra - Nemija). MT daje zaključne napomene samo na kraju Nemije.
- B. Jezdrino autorstvo potvrđuje i Josif (Josephus) u svom delu *Protiv Apiona (Contra Apioness)*, 1:8, kao i Meliton Sardski (Melito of Sardis), kojeg citira Euzebije (Eusebius), u delu *Crkvena*

istorija (Ecclesiastical History), IV:26.

- C. Deo Jezdre koji govori o životu Jezdre pisara (poglavlja 7-10) napisan je u prvom licu jednine, 7:27-28; 8:1-34; 9:1 i dalje. Jezdra je bio sveštenik iz Sadokove linije i pisar na persijskom sudu Artakserksa I (465-424. g.p.n.e.).
- D. Postoje brojne sličnosti između Jezdre/Nemije i Dnevnika:
1. Kraj 2. Dne 36:22-23 je skoro isti kao Jezd 1:1-4 na hebrejskom
 2. Imaju istu teološku perspektivu:
 - a. Fokus je na hramu i sveštenstvu (posebno lista Levita)
 - b. Česta upotreba statističkih podataka i rodoslova
 3. Rečnici i književni stilovi su veoma slični
 4. Oba koriste kasni hebrejski
 5. Važno je da spomenemo da postoje i značajne razlike među njima:
 - a. Drugačije pišu carska imena
 - b. Knjige Jezdra i Nemija su fokusirane na savez sa Mojsijem, dok su Dnevnici fokusirani na savez sa Davidom
- E. Origen (AD 185-253), hrišćanski učenjak iz Aleksandrije, prvi je podelio ovu knjigu na dve, Jezdra i Nemija. Isto je učinio i Jeronim u svojoj latinskoj Vulgati.
- F. Prvi hebrejski rukopis koji je podelio ovu knjigu na dva dela je iz 1448. godine. Očigledno je da su Jevreji u ovo vreme prestali da žele da imaju samo 22 knjige u Starom zavetu kako bi njihov broj bio isti kao broj slova u hebrejskom alfabetu.
- G. Autor/sastavljač je koristio brojne izvore:
1. Persijske dokumente
 2. Jevrejske zapise:
 - a. Lista posuda iz Gospodnjeg (YHWH) hrama, koje su bile u Vavilonu, 1:9-11; 7:19-20
 - b. Lista izgnanika koji se vraćaju, 2:1-70; 8:1-20
 - c. Jezdrin rodoslov, 7:1-5
 - d. Lista osoba u mešovitim brakovima.

V. VREME

- A. Jezdra je bio sveštenik iz Sadokove linije (7:2) i pisar u vreme vladavine Artakserksa I (465-424. g.p.n.e.):
1. Jezdra je došao u Jerusalim u sedmoj godini Artakserksa I, 458. g.p.n.e, sa trećim talasom povratka izgnanih Jevreja.
 2. Nemija je došao u Jerusalim u dvadesetog godini Artakserksa I, 445. g.p.n.e, kao persijski namesnik.
- B. Na osnovu rodoslova iz Jezdre/Nemije, pretpostavljamo da je knjiga pisana ili sastavljena krajem petog veka pre nove ere:
1. Ovo se zasniva na pretpostavci da su u 1. Dne 3:15-24 navedeni podaci za četiri generacije nakon Zorovavelja, ne za šest;
 2. Ovo se zasniva na pretpostavci da Jojada iz Nem 12:10-11:
 - a. Nije ista osoba kao Jojada kojeg Josif (Josifus) smešta u vreme Aleksandra Velikog (336-323. g.p.n.e.);
 - b. Ili da je ovaj rodoslov naknadno dodao urednik, nakon što je original napisan, da

- bi dopunio informacije;
- c. Ili da je on bio veoma mlad u Nemijino vreme i živeo do duboke starosti u Aleksandrovo vreme.

- C. U ovom slučaju bi vreme pisanja ovih povezanih istorija bilo otprilike sledeće:
1. 440. g.p.n.e. za Jezdru
 2. 430. g.p.n.e. za Nemiju
 3. 400. g.p.n.e. za Dnevnike

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Forma dokumenata u Jezdri sledi obrazac i stil zvaničnih dokumenata iz persijskog perioda:
1. Kirov dekret (prevod na hebrejski), 1:2-4 (o vraćanju u Jerusalim i hram)
 2. Reumova pravna tužba Artakserksa I, 4:7-16 (zbog zidova Jerusalima)
 3. Odgovor Artakserksa I, 4:17-22
 4. Tatnajeve pravna tužba Darija I, 5:6-17
 5. Odgovor Darija I (o Hramu):
 - a. Citat iz Kirovog dekreta, 6:2-5
 - b. Darijev lični odgovor Tatnaju, 6:6-12,13
 6. Naredba Artakserksa I Jezdri, 7:12-26
- B. Papirusi iz Elefantine (408. g.p.n.e.) potvrđuju istoričnost Jezdre/Nemije spominjući Sanavalata (Sin-Ubalit na vavilonskom), Nem 2:10,19; 4:1. Takođe pokazuju stil carskog aramejskog jezika.
- C. U Sokotu je pronađeno nekoliko srebrnih činija sa natpisom „Gisemovom sinu Kainu”, što potvrđuje istorijsko postojanje Gisema Arapina iz Jezdre/Nemije, koji je vladao Kedrom (up. Nem 2:19; 6:1,6).

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Rani povratci u Jerusalim, 1:1-2:70
1. Za vreme Kirove vladavine (550-530. g.p.n.e.), Savasar je bio postavljen za namesnika, 5:14. On je bio poglavar Jude, 1:8, moguće Joahinov sin. Vratio se u Jerusalim sa vrednim stvarima iz Hrama, 1:1-11. On je postavio osnovu hrama, ali nije uspeo da ga završi, 5:13-17.
 2. U vreme vladavine Kira i Darija I (4:5, 522-486. g.p.n.e.), na mesto namesnika postavljen je Zorovavelj iz Davidove linije. On se vratio u Jerusalim zajedno sa Isusom Navinom (ili Jošua) iz linije prvosveštenika, 2:1-70.
- B. Zorovavelj i Isus Navin ponovo uspostavljaju slavljenje Gospoda (YHWH) u Jerusalimu, 3:1-6:22
1. Započinje slavljenje Praznika senica i redovno prinošenje žrtava, 3:1-13
 2. Politički problemi sprečavaju završavanje građevinskih projekata, 4:1-24:
 - a. Hrama, 1-5, 24
 - b. Zidova Jerusalima, 6-23
 3. Proroci podržavaju obnovu, ali moraju čekati zvaničnu persijsku dozvolu, 5:1-17
 4. Pronađena je Kirova odluka i data je zvanična dozvola za obnovu Hrama, 6:1-22
- C. Treći povratak pod pisarem Jezdrom, 7:1-10:44
1. Jezdrin rodoslov i povratak u Jerusalim, 7:1-10

2. Pismo Artakserka I Jezdri, 7:11-26, i njegova molitva zahvalnosti, 7:27-28
3. Povratak, 8:1-36
4. Problem mešovityh brakova, 9:1-10:44

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Jezdra/Nemija nastavljaju istoriju post-egzilskog, persijskog perioda, u kojem se završava 2. Knjiga dnevnika.
- B. Pokazuju rasnu ispravnost povratnika iz izgnanstva kroz:
 1. Detaljne plemenske rodoslove;
 2. Detaljne levitske podele;
 3. Religijsku jedinstvenost povratnika u odnosu na okolne narode.
- C. Bog je ponovo uspostavio Savez sa Jakovljevim potomcima.
- D. Pokazuju razvoj novog načina slavljenja, sa fokusom na lokalne sinagoge i pisare. Ovo naravno ne isključuje slavljenje u Hramu u Jerusalimu.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

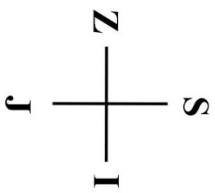
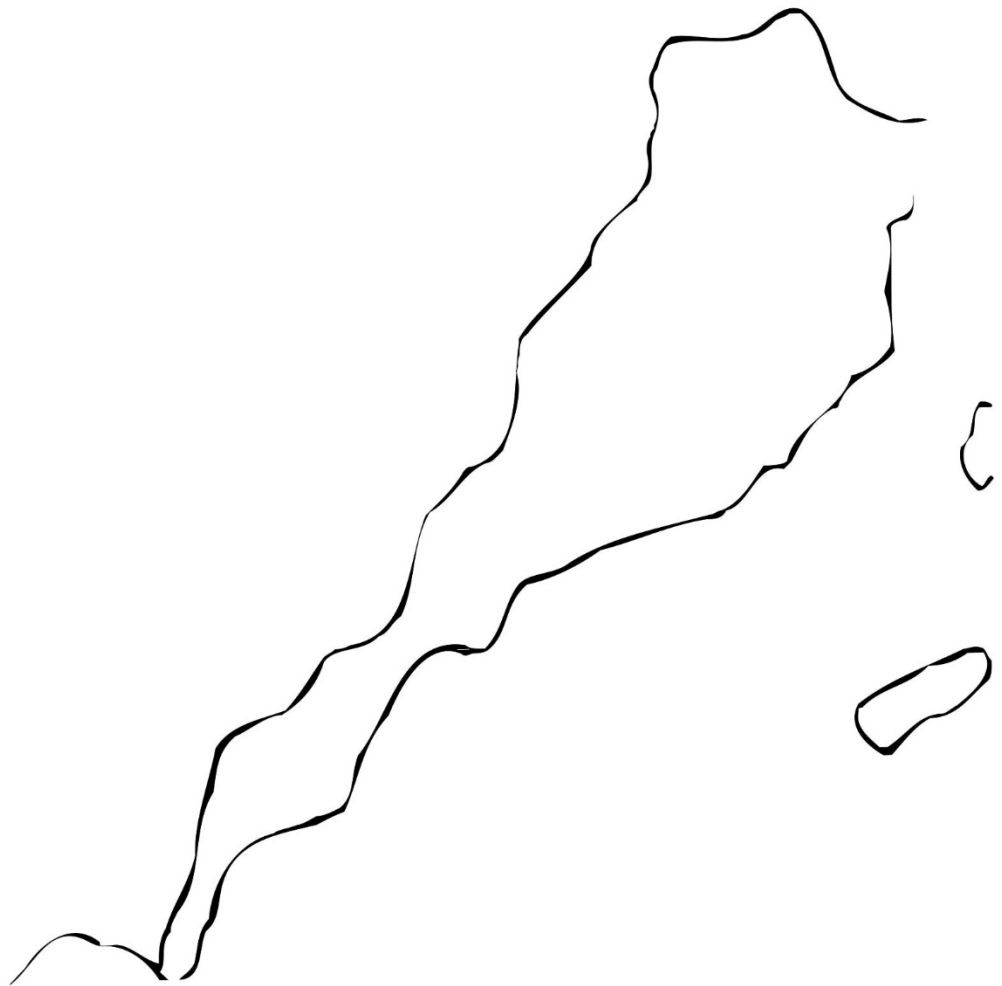
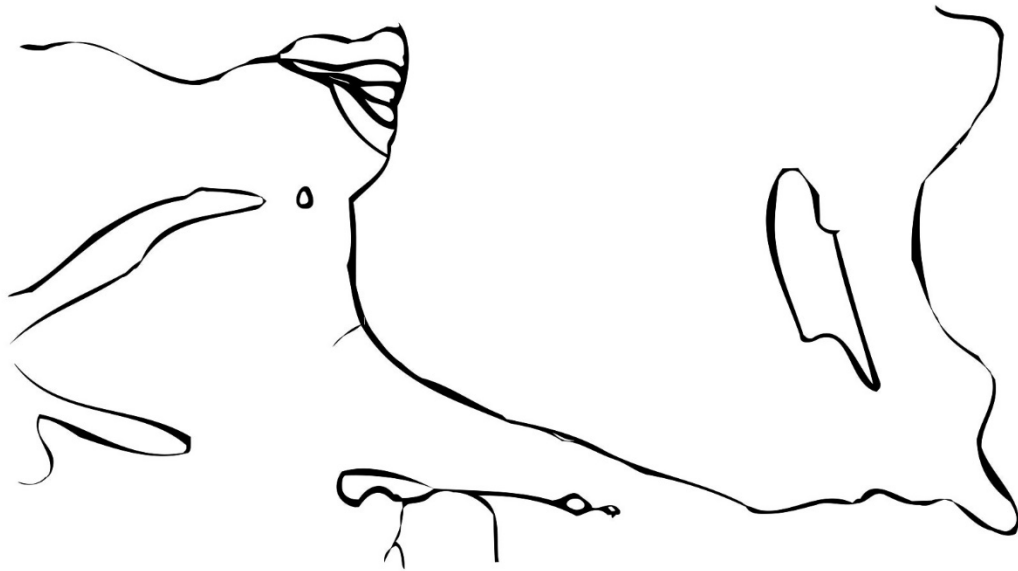
- A. Termini i/ili izrazi:
 1. „da bi se ispunila Gospodnja reč objavljena preko Jeremijinih usta”, 1:1 (NIV, „izgovorena preko”)
 2. „Bog nebeski”, 1:2 (NASB & NIV)
 3. „svi kojima je Bog podstakao duh”, 1:5 (NIV, „Bog pokrenuo srce”)
 4. „predmete koji su pripadali Gospodnjem domu” 1:7 (NIV, „pripadali Hramu”)
 5. Urim i Tumim, 2:63 (NASB & NIV)
 6. „deo s one strane reke” 4:16 (NIV, „TransEuftrat”)
 7. lakat, 6:3 (NIV, „stopa”)
 8. Mojsijeva knjiga, 6:18 (NASB & NIV)
 9. prepisivač, 7:6 (NIV, „učitelj”)
 10. Netinej, 7:24 (NIV, „hramske sluge”)
- B. Kratko identifikovanje osoba:
 1. Kir, 1:1
 2. Mitridat, 1:8; 4:17
 3. Savasar, 1:8,11; 5:14
 4. Zorovavelj, 2:2
 5. Isus, 2:2
 6. Asvir, 4:6 (NIV, Kserks)
 7. Asenafar, 4:10 (NIV, Asurbanipal)

X. MESTA NA MAPI (po brojevima)

1. reka Euftrat
2. Jerusalim
3. Samarija
4. Ekbatana, 6:2

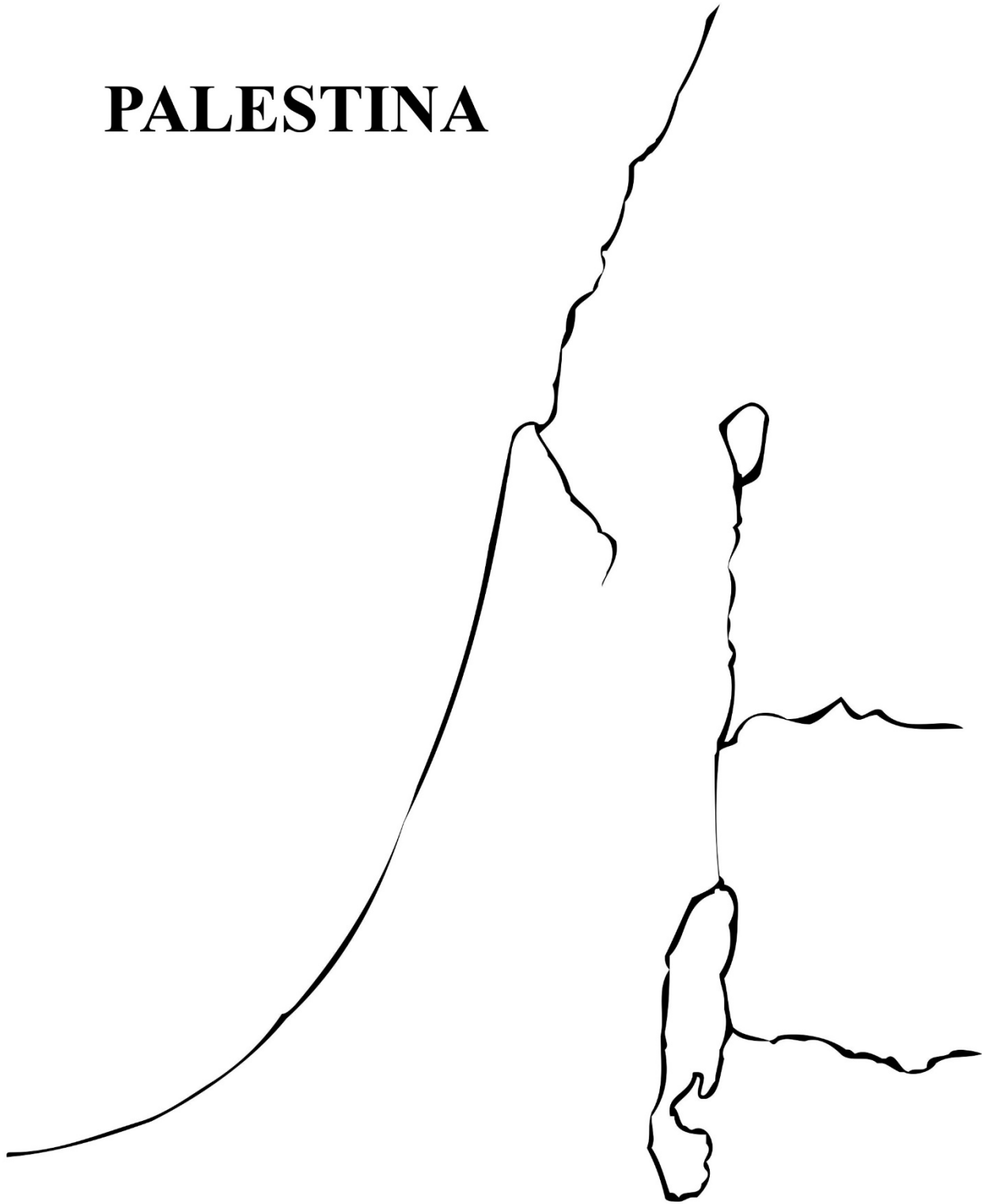
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Kako su Savasar i Zorovavelj povezani?
2. Da li 3:6 osporava 5:16?
3. Zašto se lista iz Jezdre 2 ponavlja u Nemiji 7?
4. Koji persijski naziv za Boga se često koristio u post-egzilnim knjigama za Gospoda?
5. Šta su proroci Agej i Zaharija, navedeni u 5:1, ohrabivali narod da radi?
6. Zašto je Kirov dekret toliko značajan za Jevreje?
7. Šta su to „mešoviti brakovi”? Zašto su oni bili toliko značajni Jezdri i Nemiji?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU NEMIJINU

I. NAZIV KNJIGE

- A. MT sadrži knjige Jezdra - Nemija kao jednu knjigu sa nazivom Knjiga Jezdrina. MT daje zaključne napomene samo na kraju Nemije.
- B. Za detaljnu analizu različitih imena ove knjige u LXX i u Vulgati vidite Uvod u Knjigu Jezdrinu, I.
- C. Ime Nemija znači „Gospod (YHWH) je utešio”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga Jezdra-Nemija pripada trećem delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se zove „Spisi“.
- B. Iznenadujuće je to što je smeštena pre Dnevnika, pošto istorijski/hronološki govori o vremenu koje sledi nakon istorijskog zapisa u Dnevnici. Neki su pokušali da ovo objasne na sledeće načine:
 - 1. Dnevnici su sažetak od Adama do Kira.
 - 2. Knjiga Jezdra-Nemija je prva prihvaćena kao deo kanona.
 - 3. Dnevnici su poslednji zato što su Jevreji želeli da se kanon završi pozitivno (Kirovim dekretom).
 - 4. Niko ne može sa pouzdanjem znati kriterijume ili principe na osnovu kojih je formiran deo hebrejskog kanona „Spisi“.
- C. Prvi hebrejski rukopis koji je podelio ovu knjigu na dva dela je iz 1448. godine.
- D. Međutim, unutrašnji dokazi očigledno ukazuju na to da su prvobitno ovo bile dve knjige:
 - 1. Detaljan rodoslov iz Jezd 2 se ponavlja u Nem 7:6-70. Imena su delimično drugačije napisana;
 - 2. Korišteno je prvo lice jednine u delovima teksta, Jezd 7:27-28; 8:1-34; 9:1 i dalje i u Nemiji.
- E. Zašto su spojene?
 - 1. Da predstave jedinstvenu istoriju.
 - 2. Neki smatraju da je želja da broj knjiga u Starom zavetu odgovara broju suglasnika u hebrejskom alfabetu razlog za spajanje knjiga Jezdra-Nemija u jednu. Zbog toga su spojene sledeće knjige:
 - a. Sudije i Ruta
 - b. Samuilo
 - c. Carevima
 - d. Dnevnici
 - e. Jezdra-Nemija
 - f. Jeremija-Plač
 - g. Dvanaest Manjih proroka
 - 3. Jezdrina služba, koja je započeta u Jezd 7-10, nastavlja se u Nem 8-10.
- F. Prvi hebrejski rukopis koji je podelio ovu knjigu na dva dela je iz 1448. godine.

- G. Zanimljivo je da rani sirijski kanon i Teodor Mopsuestijski (Theodore of Mopsuestia, predstavnik antiohijske škole tumačenja) izostavljaju Dnevnik, Jezdra i Nemiju iz svoje liste nadahnutih knjiga.

III. ŽANR

- A. Vidite Knjiga Jezdrina IV, D (sličnost između Jezdre, Nemije i Dnevnika)
- B. Vidite Knjiga Jezdrina IV, G (upotreba dokumenata)

IV. AUTORSTVO

- A. Baba Batra 15a navodi da su knjige Jezdra i Nemija jedna knjiga, koju je napisao Jezdra.
- B. Gemara navodi da je Nemija pomagao pri pisanju knjige (Jezdra/Nemija).

V. VREME

- A. Proučavaoci iz devetnaestog i početka dvadesetog veka su verovali da su knjige Jezdra-Nemija i Dnevnici napisane u četvrtom veku pre nove ere, zbog sledećih razloga:
1. Jojada je bio potomak Isusa Navina, prvosveštenik koji je pratio Zorovavelja u drugom povratku (pod Kirom); o njemu govori Nem 12:10-11, 22.
 2. Navode da ovog Jojadu spominje Josif (Josephus) u delu *Starine (Antiquities, XI:302-7)* kao prvosveštenika (351-331. g.p.n.e.) u vreme napada Aleksandra Velikog na Palestinu, 333-332. g.p.n.e;
 3. Ovo je povezano sa šest generacija Zorovavelja koje su nabrojane u 1. Dne 3:19-24;
 4. Većina ovih proučavaoca je takođe zastupala stanovište da se Jezdra vratio u vreme vladavine Artakserksa II (404-358. g.p.n.e.), dok se Nemija vratio u vreme vladavine Artakserksa I (465- 424. g.p.n.e.);
 5. Nem 12:26, 47 dokazuje da je urednik/sastavljač unosi kasnije izmene.
- B. Krajem dvadesetog veka su konzervativni proučavaoci navodili da su ove tri knjige nastale u petom veku pre nove ere, zbog sledećih razloga:
1. Moguće je da je Jojada iz Nem 12:10-11,22:
 - a. Bio veoma mlad kada je spomenut i da je živio izuzetno dugo. U Nemiji se ne spominje da je on bio prvosveštenik;
 - b. Da on nije isti Jojada, nego unuk sa istim imenom (up. *Ekspozicioni biblijski komentar (The Expositor's Bible Commentary)*, vol. 4 str. 596-586);
 - c. Josif (Josephus) je greškom skratio persijski period zato što se imena persijskih vladara ponavljaju u petom i četvrtom veku pre nove ere:
 - (1) Artakserks
 - (2) Darije
 2. Zorovaveljev rodoslov iz 1. Dne 3:19-24 obuhvata samo:
 - a. Dve generacije (Jang (Young) & Harison (Harrison))
 - b. Četiri generacije
 3. Ne sadrže istorijske aluzije o značajnim događajima koji su uticali na Palestinu u četvrtom veku pre nove ere:
 - a. Invazija Aleksandra Velikog (333-332. g.p.n.e.)
 - b. Pobunu je ugušio Artakserks III (358-338. g.p.n.e.)
 4. Moguće je da čak i ako je Jojada savremenik Aleksandra Velikog, da je ovu listu

Levita dodao kasniji urednik pokušavajući da osavremeni knjigu (Jang (Young)). Izraz „u danima Nemije”, Nem 12:26,47, može biti dokaz o naknadnim uredničkim izmenama.

5. Jezdra i Nemija su predstavljeni kao da su istovremeno bili u Jerusalamu; a ne razdvojeni različitim monarsima:
 - a. Čitanje Zakona, Nem 8:9;
 - b. Posvećenje jerusalimskog zida, Nem 12:26,36.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Papirusi iz Elefantine (408. g.p.n.e.) navode imena nekoliko ljudi spomenutih u Jezdri/Nemiji:
 1. Sanavalat, namesnik Samarije, Nem 2:10,19; 4:1;
 2. Jonatan, unuk prvosveštenika Elijasiva, Nem 12:10-11, 22, 23;
 3. Specifično navođenje ovih ljudi potvrđuje da su Jezdra i Nemija živeli i delovali u vreme vladavine Artakserksa I (464-424. g.p.n.e.).
- B. Samarijski papirusi daju imena namesnika Samarije od Sanavalata Oronjanina do uništenja grada, napadom Aleksandra Velikog, 332. g.p.n.e. Takođe pokazuju da događaji koji su zabeleženi u Nem 13:28 i slični događaji koje je zabeležio Josif (Josephus) u vreme Sanavalata III nisu isti.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Nemija obnavlja zidove Jerusalama (smanjuje površinu grada), 1:1-7:73:
 1. Uvod u prvom licu, 1:1-2:20;
 2. Obnova zida traje 52 dana, 3:1-6:19;
 3. Nemijin brat, Ananije, postavljen je da upravlja gradom, 7:1-73.
- B. Jezdrina duhovna reforma (nastavak Jezd 7-10), 8:1-10:39:
 1. Jezdra čita Zakon i ljudi reaguju, 8:1-9:4;
 2. Pregled Gospodnjih (YHWH) dela pomoći Jevrejima, 9:5-31;
 3. Narod se zaklinje da će slaviti Gospoda (YHWH) i podržavati Njegov hram (obnova saveza), 9:32-10:39.
- C. Nemijine administrativne reforme, 11-13:
 1. Nemijin prvi povratak u Jerusalam, 11-12:
 - a. Naseljavanje Jerusalama, 11:1-36;
 - b. Lista sveštenika i Levita, 12:1-26, 44-47;
 - c. Posvećenje zidova Jerusalama, 12:27-43.
 2. Nemijin drugi povratak u Jerusalam, 13:1-31
 - a. Kršenja saveza, 13:1-5
 - b. Reforme, 13:6-31:
 - (1) Izbacivanje Tovije iz prostora Hrama, 13:4-5, 8-9;
 - (2) Ponude u hramu, 13:10-14;
 - (3) Mešoviti brakovi, 13:1-3, 23-29;
 - (4) Briga o Hramu, 13:30-31.

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Ova knjiga nastavlja istoriju započetu u Knjizi Jezdrinoj. Obe dokumentuju ponovno

uspostavljanje savezne zajednice u Obećanoj zemlji.

- B. Kao što se Jezdra brinuo o duhovnom, saveznom životu nove zajednice, Nemija se brinuo o:
 - 1. Zaštitnom zidu oko grada;
 - 2. Administrativnom aspektu grada.
- C. I Jezdra i Nemija brinu o saveznoj vernosti (savez sa Mojsijem). Gresi Božjeg naroda, osim idolopoklonstva, nastavljaju se i u post-egzilnoj zajednici.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi:
 - 1. peharnik, 1:11 (NASB & NIV)
 - 2. nisan, 2:1
 - 3. „da se lisica zaleti srušila bi njihove kamene zidine”, 4:3 (NIV, „čak i da se lisica popne na njega, srušila bi njihov zid od kamena”)
 - 4. „naše kéeri već su robinje”, 5:5 (NASB, „primorane na ropstvo”)
 - 5. „istresao skutove svoje odeće”, 5:13 (NASB, „prednji deo svoje odeće”)
 - 6. stub od oblaka, 9:12 (NASB & NIV)
 - 7. naslagane hlebove, 10:33 (NIV, „hlebovi postavljeni na stolu”)
 - 8. redovan, 10:33 (NASB, „kontinuiran”)
 - 9. prvina, 10:35 (NASB, „prvi plodovi”)
 - 10. bacanje žreba da po jedan od deseterice dođe da živi u Jerusalimu, 11:1 (NASB & NIV)
 - 11. „Mojsijeva knjiga”, 13:1 (NASB & NIV)
- B. Kratko identifikovanje osoba:
 - 1. Ananije, 1:2
 - 2. Tovija Amonac, 2:10,19
 - 3. Sanavalat Oronjanin, 2:10,19
 - 4. Gisem Arapin, 2:19
 - 5. Asaf, 11:17
 - 6. Jedutun, 11:17
 - 7. Artakserks I, 13:6

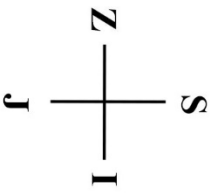
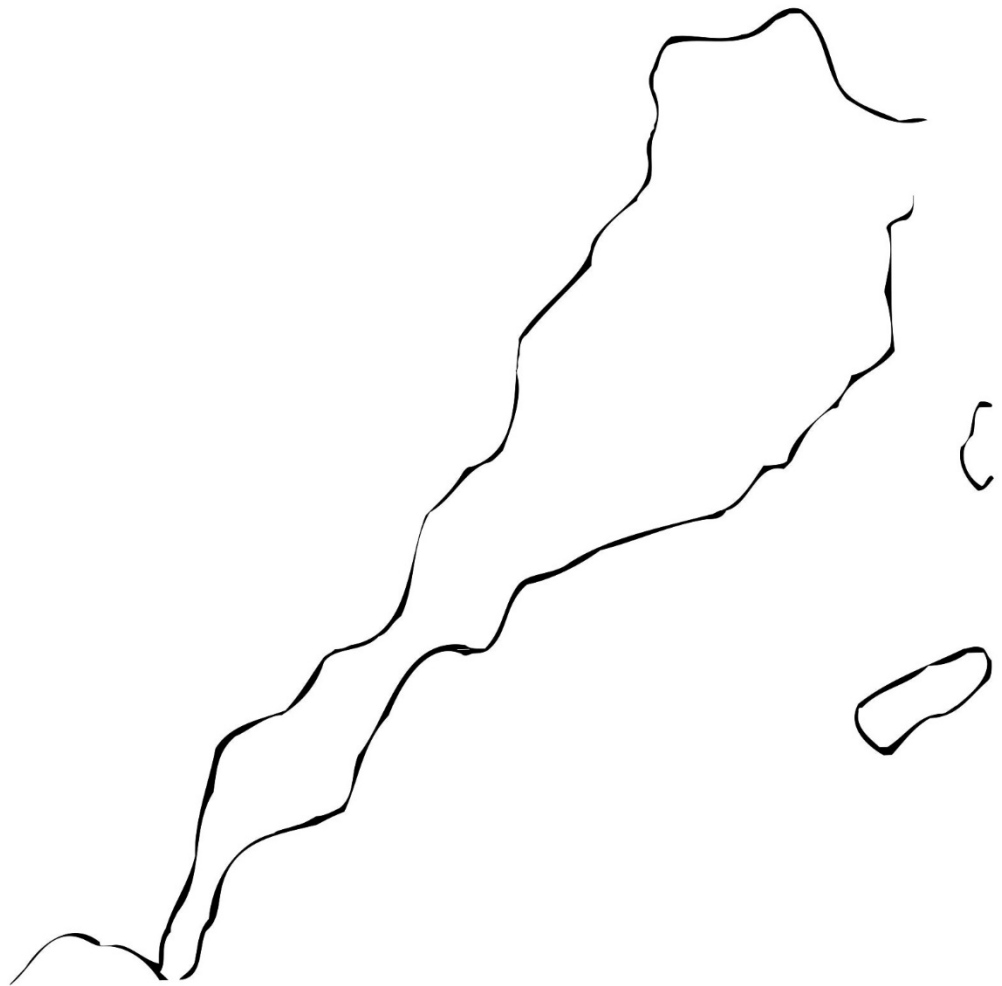
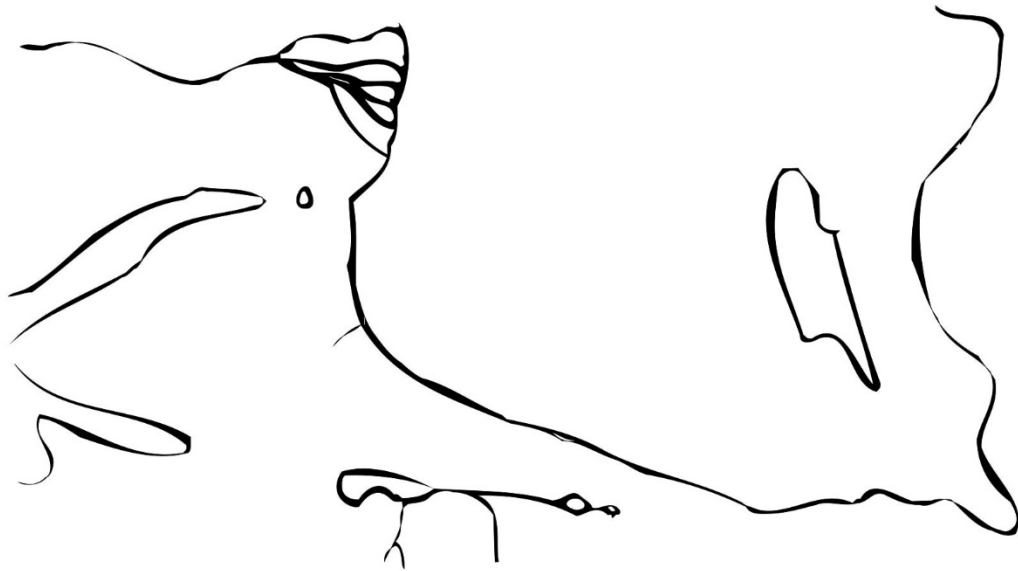
X. MESTA NA MAPI

- 1. Susan, 1:1
- 2. Azot, 4:7
- 3. „u nekom od sela u dolini kod Onona“, 6:2 (NASB, „u Cefirimu, u dolini kod Onona”)

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

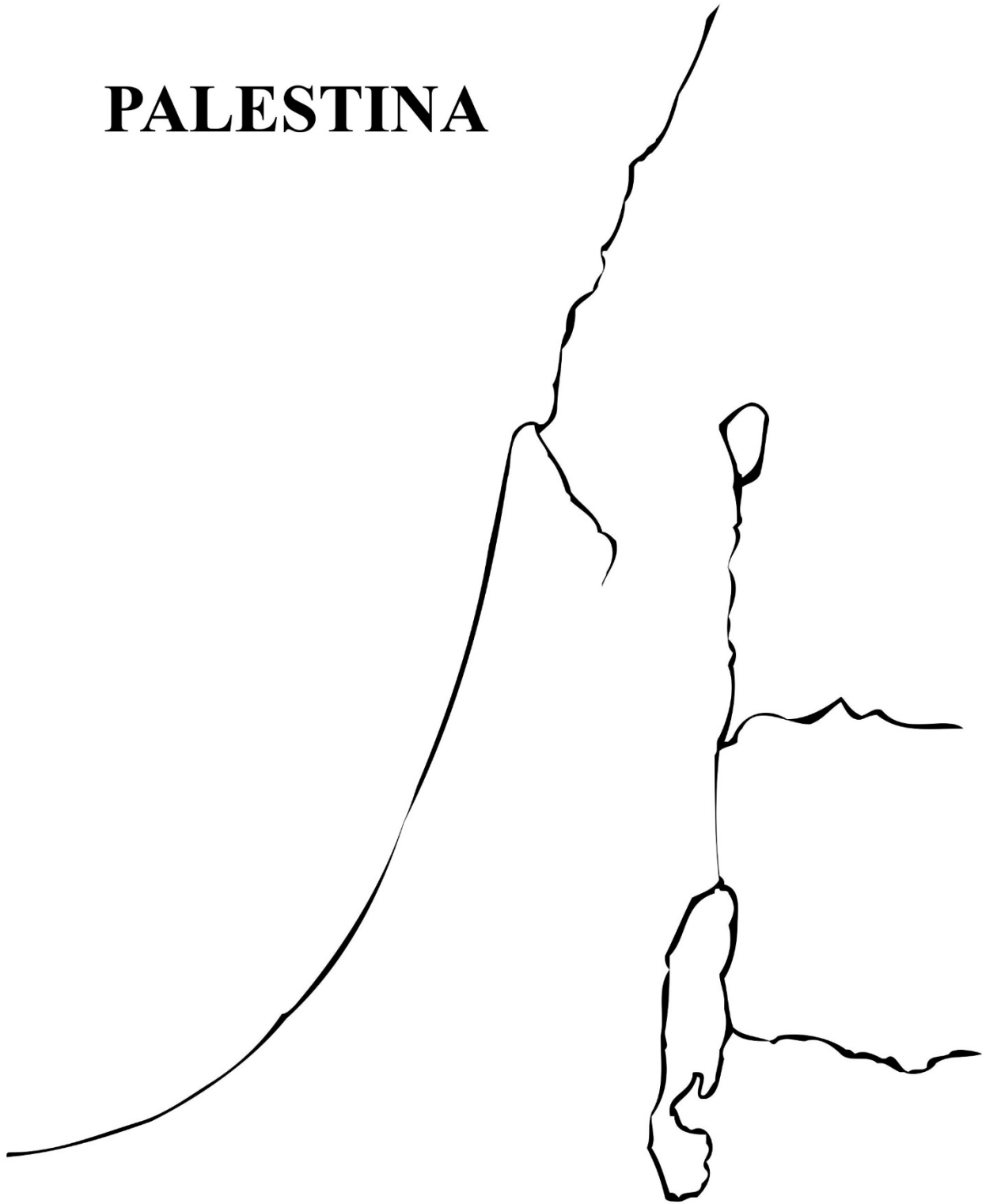
- 1. Zašto je Nemija bio toliko tužan?
- 2. Kako je on pokazivao svoju tugu?
- 3. Zašto je Nemija prihvatio persijske vojnike (2:9), a Jezdra ih nije prihvatio?
- 4. Šta je bio Nemijin najvažniji zadatak?
- 5. Zašto su siromašni Jevreji bili toliko ljuti na bogate Jevreje (poglavlje 5)?
- 6. Prepričajte poglavlje 9 kroz Božja dela kojima je pomagao jevrejskom narodu.
- 7. Navedite Božje karakteristike iz 9:17 i kratko ih objasnite.

8. Zašto niko nije želeo da živi u Jerusalimu (poglavlje 11)?
9. Zašto je Nemija bio toliko uznemiren zbog mešovityh brakova?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU O JESTIRI

I. NAZIV KNJIGE

- A. Dobila je ime po persijskoj carici.
- B. Na hebrejskom je njeno ime Adasa, sa značenjem mirta (2:7). Ovaj termin su Jevreji koristili kao simbol za radost (Zah 1:8).
- C. Na persijskom njeno ime znači „zvezda”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga je imala poteškoće da postane deo hebrejskog kanona:
 - 1. Verovatno zato što ne spominje:
 - a. Ni jedno Božje ime;
 - b. Hram;
 - c. Mojsijev zakon;
 - d. Žrtvu;
 - e. Jerusalim;
 - f. Molitvu (iako je implicira).
 - 2. Svici s Mrtvog mora, pronađeni 1947. godine, imaju kopije (delimične ili cele) svih knjiga iz Starog zaveta osim Knjige o Jestiri
 - 3. Jestira, kao ni Ruta, nije citirana u Novom zavetu
 - 4. Komentatori imaju različite poglede na nju:
 - a. Jerusalimski Talmud (Megila 7a) navodi da delovi hebrejskog kanona „Proroci“ i „Spisi“ mogu biti uništeni, ali ne Tora i Jestira. One nikada neće nestati (preuzeto od Janga (Young));
 - b. Majmonid (Maimonides), jevrejski komentator iz Srednjeg veka (1204. g.n.e.) smatra da je ona odmah do Mojsijevog zakona po važnosti;
 - c. Martin Luter (Martin Luther), protestantski reformator, smatra da ovu knjigu treba izbaciti iz kanona zato što je previše judaistička (isto je rekao i za Jakova i za Otkrivenje).
 - 5. Ona je jedna od knjiga o kojima su Fariseji raspravljali na Jamnijskom saboru posle 70. g.n.e.
 - 6. Autor „Knjige Sirahove“, koja se takođe naziva i „Mudrost Bena Sire“, koji je pisao oko 180. g.p.n.e, uopšte ne spominje Knjigu o Jestiri.
 - 7. Čini se da je ona uključena u jevrejski kanon da bi objasnila poreklo ne-Mojsijevog praznika Purima (9:28-31). U Drugoj knjizi o Makavejcima 15:36, Purim je opisan kao „Mardohejev dan”.
- B. Knjiga o Jestiri je deo posebne liste od pet spisa pod nazivom *Megilot*. Ovih pet kratkih knjiga: Ruta, Propovednik, Pesma nad pesmama, Plač i Jestira, pripadaju delu hebrejskog kanona „Spisi“. Svaka se čita u vreme određenog praznika. Jestira se čita tokom Purima.
- C. Jestirin tekst se znatno razlikuje u MT i LXX. Verzija iz LXX je znatno duža i uključuje i molitve Mardoheja i Jestire. Moguće je da su one naknadno dodane da bi se olakšalo prihvatanje ove knjige u jevrejski kanon.
- D. Crkveni sabori u Hiponu (393. g.n.e.) i Kartagini (397. g.n.e.) potvrđuju Jestirino mesto u

hrišćanskoj Bibliji.

III. ŽANR

- A. Ona je istorijski narativ (stih 10:2 ohrabruje čitaoca da sam pročita zapis o Mardoheju u persijskim carskim dokumentima)
- B. Neki smatraju da je ovo istorijska fikcija (roman) koja otkriva duhovnu istinu
 - 1. Upotreba ironije
 - 2. Pažljivo razrađen zaplet
 - 3. Najvažniji likovi nisu poznati u istoriji

IV. AUTORSTVO

- A. Postoje brojne teorije o autorstvu ove anonimne knjige:
 - 1. Rabin Azarija smatra da ju je napisao Joiakim, prvosveštenik u vreme vladavine Darija I, krajem šestog veka pre nove ere;
 - 2. Talmud, Baba Batra 15a, navodi da su ulogu Jestire napisali ljudi iz Velike sinagoge. Ovo je verovatno bila grupa jerusalimskih vođa, koju je osnovao Jezdra, a koja je kasnije postala Sinedrion. Iako je upotrebljen termin „napisali”, čini se da podrazumeva „uredili“, „sastavili“ ili „sabrali“;
 - 3. Iben Esra, Klement Aleksandrijski i Josif (*Starine*, 11:6:1) smatraju da ju je napisao Mardohej, ali čini se da se ovome suprotstavlja stih Jest 10:3 (osim ukoliko ga je dodao kasniji urednik);
 - 4. Isidor i Augustin navode Jezdru kao autora.
- B. Očigledno je da niko ne zna ko je autor. Čini se da je sigurno da je on bio Jevrej u izgnanstvu u Persiji i neko ko je bio upoznat sa dešavanjima na persijskom dvoru.
- C. Ovaj nepoznati autor je koristio sledeće izvore:
 - 1. Mardohejeve memoare, 9:20;
 - 2. Persijske istorijske dokumente, 2:23; 3:14; 4:8; 6:1; 8:13; 10:2;
 - 3. Moguće i usmenu tradiciju, posebno o onome što se dogodilo u provincijama;
 - 4. Ne znamo na koju „knjigu“ se odnosi 9:32.

V. VREME

- A. Ova knjiga spominje persijskog cara Asvira, što na persijskom znači „moćan čovek”. Većina stručnjaka se slaže da je ovo car koji je u istoriji poznat po svom grčkom imenu Kserks I (486-465. g.p.n.e.).
- B. LXX i Josif (Josephus), međutim, za njega koriste ime „Artakserks”, što je titula Kserksovog naslednika Artakserksa I (465-424. g.p.n.e.).
- C. Moguće je da prvo poglavlje Jestire govori o persijskom planiranju napada na Grčku. Zahvaljujući istoričaru Herodotu (2:8), znamo da je Persija napala Grčku i bila odbijena 480. g.p.n.e. On kaže da se persijski car vratio kući i počeo da provodi znatno više vremena u svom haremu (9:108).
- D. U odnosu na biblijsku hronologiju, mesto ove knjige je između poglavlja 6 i 7 Knjige Jezdrine. Na ovom mestu u Jezdrinom zapisu nedostaje period od 57 godina. Jezdra je

predstavljen tek u 7. poglavlju.

- E. Jestira 10:1-3 ukazuje na vreme nakon smrti Kserksa I. On je ubijen 465. g.p.n.e.
- F. Čini se da je period na kraju petog veka pre nove ere najverovatniji zbog sledećih razloga:
 - 1. Forma hebrejskog u Jestiri podseća na formu u Dnevnícima, Jezdri i Nemiji;
 - 2. Prisustvo pozajmljenih persijskih reči;
 - 3. Autor dobro poznaje persijske običaje i život na dvoru. Primer za ovo je 1:6-8, 10.

VI. IZVORI ZA ODREĐIVANJE ISTORIJSKOG OKRUŽENJA

- A. Ploče sa klinastim pismom iz Nipura, pisane u vreme vladavine Artakserksa I (465-424. g.p.n.e.) potvrđuju prisustvo velike jevrejske populacije u Mesopotamiji nakon što je Kir II dozvolio njihov povratak 538. g.p.n.e.
- B. Herodotova istorija:
 - 1. Čini se da se Herodotova istorija o Kserksu I uklapa sa pričom iz Jestire:
 - a. Sazvan je skup da bi se napravio plan napada na Grčku;
 - b. Nakon poraza, car je počeo da provodi vreme u svom haremu;
 - c. Opisuje Kserka kao kapricioznog, despotskog i strastvenog čoveka.
 - 2. Ovo je, međutim, obostrano. Herodot takođe imenuje i opisuje ženu Kserksa I. Njeno ime je bilo Amestrija, i sigurno je bila iz „porodice od sedam”. Persijski car je imao sedam bliskih savetnika (1:14). Herodot spominje da je Amestrija pratila Kserksa I u pohodu na Grčku.
- C. Elamitske ploče iz Persepolja (iz vremena vladavine Darija I i Kserksa I) navode Mardoheja kao zvaničnika na kapiji.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (kontekst)

- A. Veoma je koristan nacrt koji daje NIV Studijska Biblija. Koristi tri praznika u Jestiri kao strukturu za praćenje toka priče:
 - 1. Careva gozba, 1:1-2:18;
 - 2. Jestirina gozba, 2:19-7:10;
 - 3. Dani Purima, 8-10.
- B. Detaljan prikaz:
 - 1. NIV Studijska Biblija, str. 719
 - 2. *Ekspozicioni biblijski komentar (The Expositor's Bible Commentary)*, vol. 4, str. 796

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Očigledno je da knjiga objašnjava poreklo ne-Mojsijevog godišnjeg praznika Purima (9:28-32). Pored njega, jedini jevrejski godišnji praznik koji ne potiče od Mojsija je Hanuka. NIV Studijska Biblija sadrži korisnu tabelu o ovoj temu na strani 176.
- B. Ona je bila ohrabrenje za odanost prema Bogu u vremenima progona (posebno za one koji su ostali u izgnanstvu).

- C. Jasno pokazuje Božju ruku u istoriji, ne samo istoriji Izraela, nego i Persije. Odsustvo Božjeg imena i bilo kakvog spomena uobičajenih jevrejskih duhovnih praksi (osim posta) je književni način da se naglasi Božji misteriozan uticaj i kontrola nad celokupnom ljudskom istorijom (4:14).
- D. Neki smatraju da je ova knjiga još jedan Sotonin pokušaj da uništi saveznu zajednicu, a samim tim i Mesiju!:
 - 1. Pad Adama;
 - 2. Anđeli se mešaju sa ljudima (1. Mojs 6);
 - 3. Avram i Isak poriču svoje žene;
 - 4. Uništenje jevrejskog naroda u Jestiri.

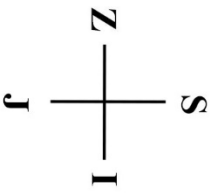
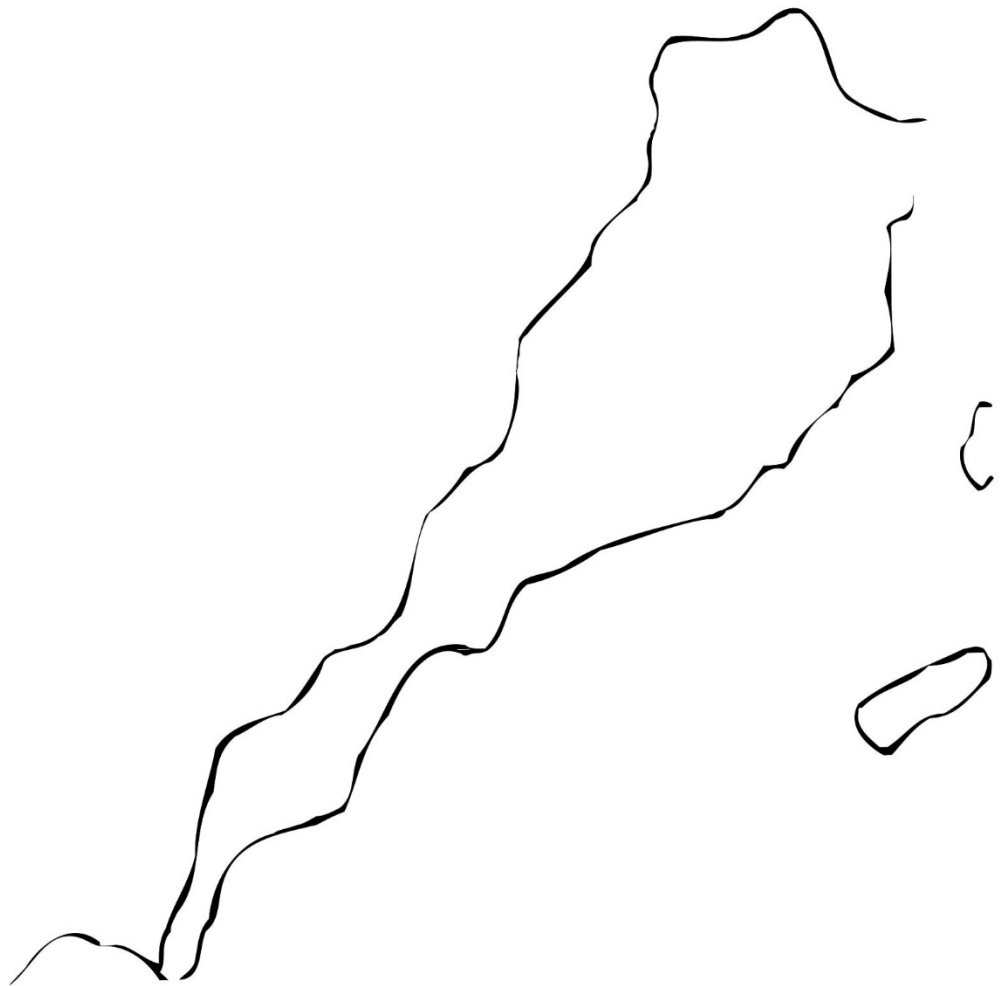
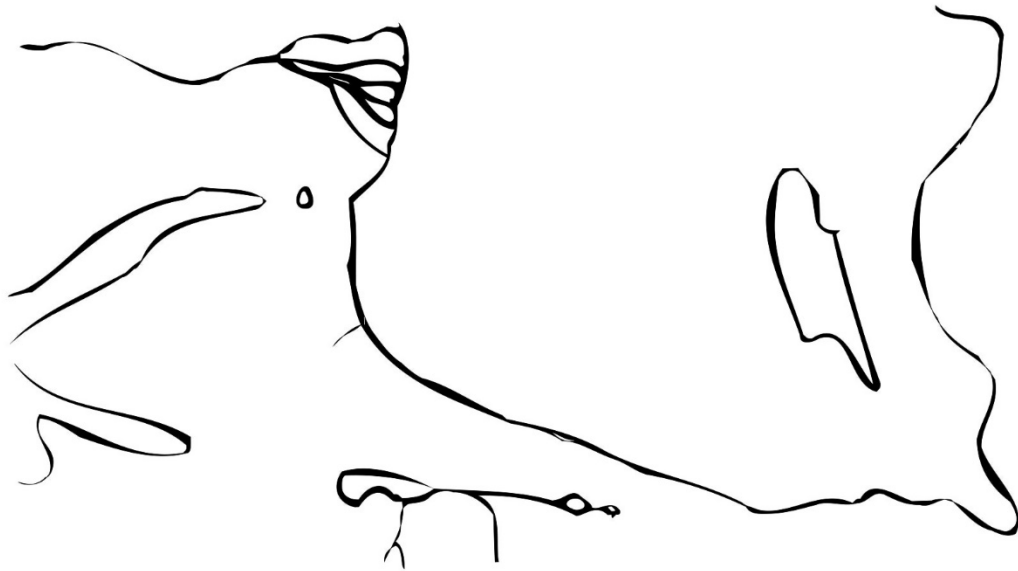
IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi:
 - 1. „sedmorica dvorana”, 1:10 (NASB & NIV, „sedmorica evnuha“)
 - 2. „sedam knezova Persije i Medije”, 1:14 (NIV, „sedam plemića“)
 - 3. „u zakone Persije i Medije, tako da se ne može opozvati”, 1:19 (NASB & NIV)
 - 4. inoča, 2:14 (NASB & NIV, „konkubine“)
 - 5. Agagej, 3:1, 10; 8:5 (NASB & NIV)
 - 6. žreb, 3:7; 9:24 (NASB & NIV)
 - 7. pečatni prsten, 3:10; 8:2 (NASB & NIV)
 - 8. namesnici, 3:12 (NASB & NIV, „satrapi“)
 - 9. „zlatno žezlo”, 4:11; 5:2 (NASB & NIV)
 - 10. „vešala visoka pedeset lakata”, 5:14; 7:9-10 (NIV, „visoka sedamdeset i pet stopa“)
 - 11. „dani Purima”, 9:28-32 (NASB & NIV)
- B. Kratko identifikovanje osoba:
 - 1. Asvir, 1:1 (NIV, „Kserks“)
 - 2. Astina, 1:9
 - 3. Mardohej, 2:5
 - 4. Aman, sin Amedate Agageja, 3:1

X. MESTA NA MAPI - NEMA

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto su se carevi savetnici toliko uznemirili zbog Astininog odbijanja (1:16-22)?
2. Zašto Mardohej nije hteo da se pokloni Amanu?
3. Zašto je Aman želeo da uništi sve Jevreje zbog toga što jedan Jevrej nije hteo da se pokloni pred njim?
4. Koje razloge Aman daje caru za uništenje Jevreja (poglavlje 3)?
5. Nabrojte rituale žaljenja koji su karakteristični za Jevreje iz 4:1-3.
6. Kako je teološka doktrina proviđenja povezana sa 4:14?
7. Na koji način je moguće da se stih 8:17 uklapa u svrhu ove knjige?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U MUDROSNU LITERATURU

I. ŽANR

A. Česta književna vrsta drevnog Bliskog Istoka

1. Mesopotamija (1. Car 4:30; Is 47:10; Dan 2:2)
 - a. Sumerija je razvila mudrosnu tradiciju, poslovičnu i epsku (NIPUR).
 - b. Vavilonska poslovična mudrost bila je povezana sa sveštenikom/magom. Nije bila fokusirana na moral. Nije bila toliko razvijena kao u Izraelu.
 - c. Asirija je takođe imala mudrosnu tradiciju, Priča o Ahikaru. On je bio savetnik Senahirima (704-681. g.p.n.e.).
2. Egipat (1. Car 4:30)
 - a. „Učenje vezira Ptahotepa”, napisano oko 2450. g.p.n.e. Njegova učenja nisu bila u formi poslovice, nego paragrafa. Njihova struktura je bila obraćanje oca sinu, kao i „Poruka za cara Merikarea”, oko 2200. g.p.n.e.
 - b. „Mudrost Amenemopeta“, tekst napisan oko 1200. g.p.n.e, veoma je sličan sa Pričama 22:17-24:22.
3. Fenikija
 - a. Otkrića u Ugaritu su pokazala blisku vezu između feničanske i hebrejske mudrosti, posebno po metrici. Mnoge neobične forme i retke reči iz biblijske mudrosne literature postale su jasne na osnovu arheoloških otkrića iz Ras Šamre (Ugarit).
 - b. Pisma nad pismama veoma podseća na feničanske svadbene pesme (*wasps*) pisane oko 600. g.p.n.e.
4. Hanan (Jer 49:7; Avd 8) - Olbrajt (Albright) je otkrio sličnost između hebrejske i hananske mudrosne literature, posebno kod Ras Šamra tekstova iz Ugarita, napisanih oko petnaestog veka pre nove ere.
 - a. Često se iste reči pojavljuju kao parovi
 - b. Upotreba ukrštanja
 - c. Upotreba eksponenata
 - d. Imaju muzičke notacije
5. Biblijska mudrosna literatura sadrži tekstove nekoliko ne-Izraelaca:
 - a. Jov iz Edoma
 - b. Agur iz Mase (izraelsko carstvo u Saudijskoj Arabiji (up. 1. Mojs 25:14 i 1. Dne 1:30)
 - c. Lemuil iz Mase

B. Književne karakteristike

1. Najčešća su dva specifična oblika
 - a. Poslovični (prvobitno usmeni)
 - (1) Kratak
 - (2) Lako razumljiv u toj kulturi (zajedničko iskustvo)
 - (3) Podstiče na razmišljanje - snažne objave istine
 - (4) Često koristi kontrast
 - (5) Uopštena istina koja nije uvek primenjiva na svaku posebnu situaciju
 - b. Duže i razvijenije posebne teme, književna dela (najčešće pisana), kao Jov, Propovednik i Jona.
 - (1) Monolozi
 - (2) Dijalozi
 - (3) Eseji

- (4) Bave se velikim životnim pitanjima i tajnama
- (5) Mudraci su bili spremni da dovedu u pitanje teološki status kvo!
- c. Personifikacija mudrosti (uvek žena). Termin mudrost je bio u ženskom rodu.
 - (1) U Pričama je mudrost često opisana kao žena
 - (a) Pozitivno:
 - 1) 1:20-33
 - 2) 8:1-36
 - 3) 9:1-6
 - (b) Negativno:
 - 1) 7:6-27
 - 2) 9:13-18
 - (2) U Pričama 8:22-31, mudrost je personifikovana kao prvo što je Bog stvorio, po čemu je kasnije stvorio sve ostalo (3:19-20). Čini se da je ovo osnova po kojoj Jovan koristi reč „logos“ u Jn 1:1 za Isusa Mesiju.
 - (3) Ovo možemo videti i u Propovedniku 24.
- 2. Ova literatura se razlikuje od Zakona i Proroka po tome što se obraća pojedincima, a ne narodu. Ne sadrži istorijske ili kultne aluzije. Pre svega je fokusirana na svakodnevni, uspešan, radostan i moralan život.
- 3. Biblijska mudrosna literatura je po strukturi slična sa literaturom okolnih naroda, ali ne i po sadržaju. Jedini istiniti Bog je osnova na kojoj se zasniva sva biblijska mudrost (up. Jov 12:13; 28:28; Pri 1:7; 9:10; Ps 111:10). (U Vavilonu je to bio Abzu, Ea ili Marduk. U Egiptu je to bio Teut.)
- 4. Hebrejska mudrost je bila izuzetno praktična. Zasnivala se na iskustvu, ne na posebnim otkrivenjima. Bila je fokusirana na uspeh pojedinca u životu (u svim aspektima: svetom i svetovnom). To je božanski „zdrav razum“.
- 5. Zbog toga što mudrosna literatura koristi ljudski razum, iskustvo i posmatranje, ona je internacionalna, transkulturalna. Iako to često nije eksplicitno izraženo, monoteističan religijski pogled na svet Izraela je bio ono što je činilo njegovu mudrost posebnom.

II. MOGUĆE POREKLO

- A. Mudrosna literatura se razvila u Izraelu kao alternativa ili ravnoteža ostalim oblicima otkrivenja (Jer 18:18; Jeze 7:26)
 - 1. Sveštenik - zakon - forma (grupno)
 - 2. Prorok - proročište - motiv (grupno)
 - 3. Mudrac - mudrost - praktičan, uspešan svakodnevni život (individualno)
 - 4. Kao što su u Izraelu žene mogle biti proročice, tako su mogle biti i žene-mudraci (up. 2. Sam 14:1-21; 20:14-22).
- B. Čini se da se ovaj tip literature razvio:
 - 1. Kao priče oko vatre u logorima
 - 2. Kao porodične tradicije koje su prenošene sinovima
 - 3. Tekstovi koje su pisali i podržavali carski dvorovi:
 - a. David je povezan sa Psalmima
 - b. Solomon je povezan sa Pričama (1. Car 4:29-34; Ps 72 & 127)
 - c. Jeze 7:26 je povezan sa uređivanjem mudrosne literature.

III. SVRHA

- A. U suštini, ona je priručnik za sreću i uspeh. Pretežno je fokusirana na pojedince. Zasnovana je na:

1. Iskustvima ranijih generacija,
 2. Uzročno-posledičnim odnosima u životu.
- B. Ovo je bilo društveno sredstvo prenošenja istine i poučavanja budućih generacija vođa i građana.
- C. Starozavetna mudrost, iako to ne izražava uvek direktno, vidi Boga saveza u osnovi celokupnog života.
- D. Ovo je način da se dovede u pitanje i uravnoteži tradicionalna teologija. Mudraci su bili slobodni mislioci, neograničeni istinama iz priručnika. Usuđivali su se da postavljaju pitanja „zašto“, „kako“, „a šta ako“.

IV. VODIČ ZA TUMAČENJE

- A. Kratke poslovične izjave
1. Tražite zajedničke elemente iz života koji se koriste da izraze istinu.
 2. Izrazite centralnu istinu kroz jednostavnu izjavnu rečenicu.
 3. Pošto kontekst nije koristan, potražite paralelna poglavlja o istoj temi.
- B. Duža književna dela
1. Obavezno izrazite centralnu istinu celine.
 2. Nemojte vaditi stihove iz konteksta.
 3. Proverite koja je istorijska prilika ili razlog za pisanje.
- C. Česte greške u tumačenju (Fi (Fee) i Stjuart (Stuart), *Kako izvući maksimum iz čitanja Pisma (How to Read the Bible For All Its Worth)*, str. 207)
1. Ljudi ne čitaju mudrosnu knjigu u celini (na primer Jova ili Propovednika) i ne traže njenu centralnu istinu, nego izvlače njene delove iz konteksta i primenjuju ih doslovno na savremen život.
 2. Ljudi ne shvataju jedinstvenost ovog književnog žanra. Ovo je veoma kompaktna i figurativna drevna bliskoistočna literatura.
 3. Priče objavljuju opšte istine. One su generalne književne izjave i ne moraju biti tačne i primenljive istine u svakom slučaju i u svakom vremenu.

V. BIBLIJSKI PRIMERI

- A. Stari zavet
1. Jov
 2. Psalmi 1, 19, 32, 34, 37, 49, 73, 104, 107, 110, 112, 127-128, 133, 147, 148
 3. Priče
 4. Propovednik
 5. Pesma nad pesmama
 6. Plač
 7. Jona
- B. Van-kanonski
1. Tobija
 2. Mudrost Ben Sira (Knjiga Sirahova)
 3. Solomonova mudrost (Knjiga mudrosti)
 4. IV Knjiga o Makavejcima

- C. Novi zavet
 - 1. Isusove izreke i parabole
 - 2. Jakovljeva poslanica

UVOD U HEBREJSKU POEZIJU

I. UVOD

- A. Ova vrsta književnosti čini 1/3 Starog zaveta. U hebrejskom kanonu je poezija posebno česta u “Prorocima” (sve knjige osim Ageja i Malahije sadrže poeziju) i u “Spisima”.
- B. Veoma se razlikuje od engleske poezije. Engleska poezija je zasnovana na grčkoj i latinskoj poeziji, koje su pretežno zasnovane na zvučnosti. Hebrejska poezija ima brojne sličnosti sa hananskom poezijom. U bliskoistočnoj poeziji ne postoje naglašeni redovi ili rima.
- C. Arheološko otkriće tekstova *Ras Šamra*, severno od Izraela u Ugaritu, pomoglo je stručnjacima da shvate starozavetnu poeziju. Ova poezija potiče iz 15. veka pre nove ere i ima očigledne književne veze sa biblijskom poezijom.

II. OPŠTE KARAKTERISTIKE POEZIJE

- A. Veoma je kompaktna.
- B. Pokušava da izrazi istine, osećanja ili iskustva kroz slike.
- C. Primarno je pisana, ne usmena. Ima strogu strukturu, koja se izražava kroz
 - 1. Uravnoteženi redovi (paralelizam)
 - 2. Igre rečima
 - 3. Igre zvukovima

III. STRUKTURA

- A. Biskup Robert Lout (Robert Lowth) u svojoj knjizi *Lekcije o svetoj hebrejskoj poeziji* (*Lectures on the Sacred Poetry of the Hebrews*), 1753. godine, prvi je opisao biblijsku poeziju kao uravnotežene redove misli. Većina prevoda je formatirana tako da pokazuje poetske redove/linije.
 - 1. Sinonimi – redovi koji izražavaju istu misao različitim rečima
 - a. Ps 3:1; 49:1; 83:14; 103:13
 - b. Pri 19:5; 20:1
 - c. Is 1:3,10
 - d. Amos 5:24; 8:10
 - 2. Oprečni – redovi koji izražavaju suprotne misli kroz poređenje ili navođenje pozitivnog i negativnog:
 - a. Ps 1:6; 90:6
 - b. Pri 1:29; 10:1,12; 15:1; 19:4
 - 3. Sintetički – naredna dva ili tri reda razvijaju misao – Ps 1:1-2; 19:7-9; 29:1-2
 - 4. Ukršteni – poetski obrazac koji poruku izražava kroz rastući i opadajući niz. Suština se nalazi u središtu obrasca.
- B. A. Brigs (A. Briggs) u svojoj knjizi, *Opšti uvod u proučavanje Svetog pisma* (*General Introduction to the Study of Holy Scripture*) 1899. godine, razvija još jedan nivo analize hebrejske poezije:
 - 1. Simbolični – prva rečenica je doslovna, a druga metaforična, Ps 42:1; 103:3.

2. Klimakteričan ili zvezdast – rečenice otkrivaju istinu kroz rastući niz, Ps 19:7-14; 29:1-2; 103:20-22.
 3. Introvertan ili ukršten – niz rečenica, obično najmanje četiri, povezan po unutrašnjoj strukturi: red 1 sa redom 4 i red 2 sa redom 3, Ps 30:8-10a
- C. G. B. Grej (G. B. Gray) u svojoj knjizi *Oblici hebrejske poezije (The Forms of Hebrew Poetry)*, 1915, još dalje razvija ideju uravnoteženih rečenica kroz:
1. Potpunu ravnotežu — gde se svaka reč u jednom redu ponavlja ili stoji u ravnoteži sa rečju u drugom redu — Ps 83:14 i Isa 1:3
 2. Nepotpunu ravnotežu – gde rečenice nisu iste dužine, Ps 59:16; 75:6
- D. Vrsta zvučnih obrazaca
1. Igra sa alfabetom (akrostih)
 2. Igra sa suglasnicima (aliteracija)
 3. Igra sa samoglasnicima (asonancija)
 4. Igra sa ponavljanjem reči koje se slično izgovaraju ali imaju različito značenje (paronomazija)
 5. Igra sa rečima čiji izgovor podseća na stvar koju označavaju (onomatopeja)
 6. Posebna otvaranja i zatvaranja (inkluzija)
- E. Stari zavet sadrži nekoliko vrsta poezije. Neke se tiču teme, a neke oblika:
1. Pesme posvećenosti – 4. Mojs 21:17-18
 2. Radne pesme – (nisu zabeležene, ali jesu spomenute u Sud 9:27); Isa 16:10; Jer 25:30; 48:33
 3. Balade – 4. Mojs 21:27-30; Isa 23:16
 4. Pesme uz piće – negativne, Isa 5:11-13; Amos 6:4-7 i pozitivne, Isa 22:13
 5. Ljubavne pesme – Pisma nad pismama, zagonetka za venčanje – Sud 14:10-18, pesma za venčanje – Ps 45
 6. Tužbalice/žalopojke – (nisu zabeležene, ali jesu spomenute u 2 Sam 1:17 i 2. Dne 35:25; 2. Sam 3:33; Ps 27; 28; Jer 9:17-22; Tužb; Jez 19:1-14; 26:17-18; Nem 3:15-19)
 7. Ratne pesme – 1. Mojs 4:23-24; 2. Mojs 15:1-18,20; 4. Mojs 10:35-36; 21:14-15; IsNav 10:13; Sud 5:1-31; 11:34; 1. Sam 18:6; 2. Sam 1:18; Isa 47:1-15; 37:21
 8. Posebni blagoslovi vođe – 1. Mojs 49; 4. Mojs 6:24-26; 5. Mojs 32; 2. Sam 23:1-7
 9. Magični tekstovi – Valam, 4. Mojs 24:3-9
 10. Svete pesme – Ps
 11. Akrostihovi – Ps 9; 34; 37; 119; Pri 31:10 i dalje i Plač 1-4
 12. Kletve – 4. Mojs 21:22-30
 13. Pesme podsmevanja – Isa 14:1-22; 47:1-15; Jez 28:1-23

IV. VODIČ ZA TUMAČENJE HEBREJSKE POEZIJE

- A. Tražite centralnu istinu stiha ili strofe (ona je kao paragraf u prozi). RSV je prvi savremeni prevod koji je podelio poeziju na strofe. Uporedite savremene prevode radi korisnih uvida.
- B. Odredite figurativni jezik i izrazite ga kroz prozu. Upamtite, ova vrsta književnosti je veoma kompaktna, dosta toga je ostavljeno čitaocu da dopuni.
- C. Obavezno povežite poeme koje se tiču dužih pitanja sa njihovim književnim kontekstom (često sa celom knjigom) i sa istorijskim okruženjem.

- D. Poglavlja 4 & 5 Knjige o Sudijama su veoma korisna kao primer kako poezija izražava istoriju. Knjiga o Sudijama 4 je proza a Knjiga o Sudijama 5 je poezija koja opisuje isti događaj.
- E. Pokušajte da utvrdite koji tip paralelizma je upotrebljen; sinoniman, oprečan ili sintetičan. Ovo je veoma značajno.

UVOD U KNJIGU O JOVU

I. NAZIV KNJIGE

- A. Knjiga je dobila ime po svom glavnom liku. Jov je veoma često ime. Njegovo značenje se tumači kao:
 - 1. „gde je Otac”
 - 2. „neprijatelj”
 - 3. „onaj koji se pokajao”
- B. Ovo je snažna, umetnička i značajna knjiga:
 - 1. Luter (Luther) je rekao da je „veličanstvena i uzvišena, kao ni jedna druga knjiga u Pismu”.
 - 2. Tenison (Tennyson) je rekao da je ona „najlepša pesma, među svim drevnim i savremenim pesmama”.
 - 3. Karlajl (Carlyle) je rekao: „ni jedan drugi tekst u Bibliji, niti van nje, nema njenu vrednost”.

II. KANONIZACIJA

- A. Pripada delu hebrejskog kanona „Spisi“.
- B. U nekim hebrejskim rukopisima se ona nalazi posle 5. Mojsijeve, zato što Jov i Avram pripadaju istom istorijskom periodu.
- C. Vulgata je prva koja je postavila Knjigu o Jovu na mesto na kojem se sada nalazi, među poetičnim knjigama Biblije, što je potvrdio Tridentski sabor.

III. ŽANR

- A. Jov pripada čestom drevnom bliskoistočnom književnom žanru „mudrosna literatura”.
- B. Zato što je knjiga pretežno poezija, sa uvodom (1-2) i zaključkom (42) u prozi, vođene su brojne rasprave među proučavaocima o njenom žanru:
 - 1. istorijski narativ
 - 2. dramska prezentacija filozofske/teološke teme
 - 3. parabola
- C. Jov ima neke književne sličnosti (ali ne i teološke) sa:
 - 1. Sumerskim tekstom pod nazivom „Sumerski Jov” iz perioda oko 2000. g.p.n.e.
 - a. Žalba u prvom licu
 - b. Zbog nezaslužene patnje
 - c. Napušten je od božanstva
 - d. Traži saslušanje na sudu
 - e. Otkriven je greh
 - 2. Vavilonskim tekstom pod nazivom „Hvaliću Gospoda mudrosti”. Ponekad se za njega koristi i naziv „Vavilonski Jov”, iz perioda oko 1300-1100. g.p.n.e.
 - a. Monolog u prvom licu
 - b. Napustili su ga bogovi i prijatelji
 - c. Na kraju mu se vraća i bogatstvo i zdravlje

3. Vavilonskim tekstom pod nazivom „Dijalog o ljudskoj patnji”. Ponekad se za njega koristi i naziv „Vavilonska teodiceja“, iz perioda oko 1000. g.p.n.e.
 - a. Dekalog u akrostihu o patnji
 - b. Između osobe koja pati i njenog prijatelja
 - c. Prijatelj brani tradicionalne stavove, a osoba koja pati ukazuje na njihove očigledne probleme, kao što je prosperitet zlih
 - d. Svi problemi su u nekoj tački posledica ljudske greške
 4. Egipatskim tekstom pod nazivom „Protesti elokventnog seljaka”.
 5. Egipatskim tekstom pod nazivom „Rasprava njega koji je umoran od života sa njegovom dušom”. Takođe je nazivan i „Rasprava o samoubistvu”.
- D. Knjiga sadrži nekoliko žanrova. Ne može se uklopiti u jednu određenu kategoriju.
1. Monolog/solilokvij
 2. Dijalog
 - a. Prijatelji
 - b. Gospod
 3. Proza, otvorena i zatvorena

IV. AUTORSTVO

- A. Ova knjiga je anonimna.
- B. Baba Batra 14b navodi da je Mojsije napisao ovu knjigu. Ona se nalazi posle 5. Mojsijeve u nekim hebrejskim rukopisima i sirijskom prevodu, Pešiti.
- C. Moguće je da je jevrejski filozof predstavio istorijski život Jova tako da on prenosi filozofske, teološke istine.
- D. Neki proučavaoci tvrde da je poemu, poglavlja 3-41, napisao drevni autor, a da je prozni uvod (1-2) i epilog (42) dodao kasniji urednik.
Međutim, ne smemo zaboraviti da mi iz naše savremene, zapadne kulture, ne možemo sasvim razumeti drevne bliskoistočne obrasce i tehnike pisanja. Hamurabijev zakonik je prozno delo koje počinje i završava poezijom.
- E. Čovek Jov
1. Jov je osoba koja je postojala u ranoj istoriji, zato što:
 - a. Spomenut je u Jeze 14:14 , 20 i Jak 5:1
 - b. Njegovo ime, iako se ne odnosi na njega, pronađeno je u Pismima iz Armarne; u Egipatskim proklinjućim tekstovima; na Mari pločama i u ugaritskim tekstovima
 - c. Novčana jedinica iz 42:11, *kesitah*, spominje se još samo u 1. Mojs 33:19 & IsNav24:32
 2. Čini se da Jov nije Jevrej
 - a. Jov i njegovi prijatelji koriste opšta imena za Boga u svojim razgovorima
 1. *Elohim* (Bog), poglavlja 1-2 i 20, 28, 32, 34, 38
 2. *El* (Bog), često
 3. *Shaddai* (Svemoćni), često
 - b. Čini se da je on mudrac iz Edoma
 1. Uz (1. Mojs 36:28; Jer 25:20; Plač 4:21)
 2. Teman (1. Mojs 36:11)
 3. Poredi se sa „ljudima na Istoku” (Jov 1:3; Juda 6:3,33; Is 11:14; Jeze 25:4,10)

V. VREME

- A. Istorijско okruženje ove knjige se podudara se periodom Patrijarha, u drugom veku pre nove ere. Neki primeri za to su:
1. Jov je imao sveštениčku ulogu u svojoj porodici (1:5),
 2. Jov je dugo živeo -- više od 140 godina (42:16)
 3. Živeli su nomadski, prateći stada i čopore,
 4. Lutajuće bande savejskih i haldejskih pljačkaša (1:15,17)
 5. Jov je deo godine provodio u gradu, a drugi deo sa svojim stadom.
- B. Po žanru, knjiga pripada periodu u kojem je stvarana mudrosna literatura. To je period od vremena Davida i nadalje, kroz vladavine drugih careva Jude, posebno Jezekeje.
- C. R. K. Harison (R. K. Harrison) smatra da postojeći dokazi ukazuju na to da je knjiga napisana najkasnije krajem petog veka pre nove ere.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. Ne znamo sa sigurnošću lokaciju Uza. Postoje dve teorije o tome:
1. U Edomu
 - a. Poznat je po mudracima, Jer 49:7
 - b. Jedan od tri prijatelja je iz Temana, grada u Edomu. Ime je dobio po potomku Isava, 1. Mojs 36:15.
 - c. Uz se spominje kao sin Sira Horejina, up. 1. Mojs 36:20-30. Ovi ljudi su povezani sa Edomom.
 - d. Uz je poistovećen sa Edomom u Plač 4:21.
 2. U Aramu
 - a. U Jovu dominira aramejski književni stil i termini
 - b. Prisustvo haldejskih pljačkaša 1:17.
 - c. 1. Mojs 10:23 povezuje Uz i Aram, up. 1. Mojs 22:20-22.
 3. Moguće je da je naziv Uz obuhvatao nekoliko plemena istočno od Palestine, od Arama na severu do Edoma na jugu.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Prozni prolog (nebeski sabor), 1-2
- B. Jovovi prijatelji, 3-37
1. Jovova tužbalica, 3
 2. Tri kruga dijaloga, 4-31
 - a. Prvi krug, 4-14

(1) Elifas, 4-5	(4) Jov, 9-10
(2) Jov, 6-7	(5) Sofar, 11
(3) Vildad, 8	(6) Jov, 12-14
 - b. Drugi krug, 15-21

(1) Elifas, 15	(5) Sofar, 20
(2) Jov, 16-17	(6) Jov, 21
(3) Vildad, 18	
(4) Jov, 19	
 - c. Treći krug, 22-31

- (1) Elifas, 22
- (2) Jov, 23-24
- (3) Vildad, 25
- (4) Jov, 26
- (5) Jovov zaključak, 27
- (6) Komentar autora (hvala mudrosti i misterija mudrosti), 28
- (7) Jovovi monolozi, 29-31
- 3. Elijujevi komentari, 32-37
 - a. Proza, 32:1-5
 - b. Poezija, 32:6-37:24
- C. Bog odgovara Jovu, 38:1-42:6
 - 1. Bog odgovara kao stvoritelj, 38-39
 - 2. Bog odgovara kao sudija, 40:1-2,6-41:34
 - 3. Jov se kaje, 40:3-5 i 42:1-6
- D. Prozni epilog, 42:7-17

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Ova knjiga je pisana da uravnoteži tradicionalnu saveznu teologiju (5. Mojs 27-29) da su pravedni blagoslovljeni u ovom životu, a da su pokvareni kažnjeni u ovom životu. Ovu tradicionalnu jevrejsku teologiju prenose reči Jovova tri prijatelja. Takođe je zanimljivo primetiti da poseban izazov tradiciji dolazi od mladog čoveka kao što je Elijaj, koji je javno osporio i ispravio i Jova i njegova tri starija prijatelja.
- B. Ova knjiga tvrdi da je Bog pravedan i da će na kraju sve ispraviti, bilo u ovom životu (Jovova obnova, 42:10-17) ili u sledećem (14:7-17; 19:23-27).
- C. Patnja nije uvek rezultat ličnog greha. Ovu ideju podržavaju tri prijatelja (up. 4:7-11; 8:3-7; 11:13-15; 15:12-16; 22:21-30). Ovo je nepravedan, pali svet. Ponekad zli napreduju (Ps 73). Često pravedni pate. Sotona je optužio Jova da veruje samo zato da bi imao korist.
- D. Ova knjiga nam daje uvid u duhovnu oblast. Imamo optužitelja, imenovanog suparnika ljudi. Sotona je Božji sluga i anđeo koji optužuje u Starom zavetu (up. A. B. Dejvidson (A. B. Davidson), *Starozavetna teologija (An Old Testament Theology)*, izdavač T & T Clark, str. 300-306). Teško je utvrditi zašto reč Sotona ima određeni član. Moguće je da se odnosi na funkciju, a ne na ime. Nekoliko različitih izvršitelja je opisano kao „protivnik“.
 - 1. Ljudsko biće
 - a. 1. Sam 29:4
 - b. 2. Sam 19:22
 - c. 1. Car 5:4
 - d. 1. Car 11:14-22, 23-25
 - e. Ps 71:13
 - f. Ps 109:6, 20, 29
 - 2. Anđeosko biće
 - a. Gospodnji anđeo - 4. Mojs 22:21
 - b. Sotona - Jov 1-2, 1. Dne 21:13; Zah 3:1-2
- E. Bog ne otkriva Jovu razlog njegovih patnji. Život je misterija. Pouzdanje u Boga je važnije od informacija!

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA (NASB)

A. Termini i/ili izrazi

1. bezazlen, 1:1; 2:3 (NASB & NIV, „besprekoran“)
2. sinovi Božji, 1:6; 2:1 (NIV, „anđeli“)
3. parče razbijene zemljane posude, 2:8 (NASB, „krhotina“)
4. grob, 7:9; 11:8 (NASB, „Šeol“)
5. papirus, 8:11 (NASB & NIV)
6. napadač, 9:13; 26:12-13 (NASB & NIV, „Rava“)
7. propast, 26:6; 28:22; 31:12 (NASB, „pakao“)
8. otkupnina, 33:24; 36:18 (NASB & NIV)
9. levijatan, 3:8; 41:1 (NASB & NIV)
10. behemot, 40:15 (NASB & NIV)
11. teodiceja

B. Osobe

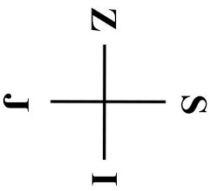
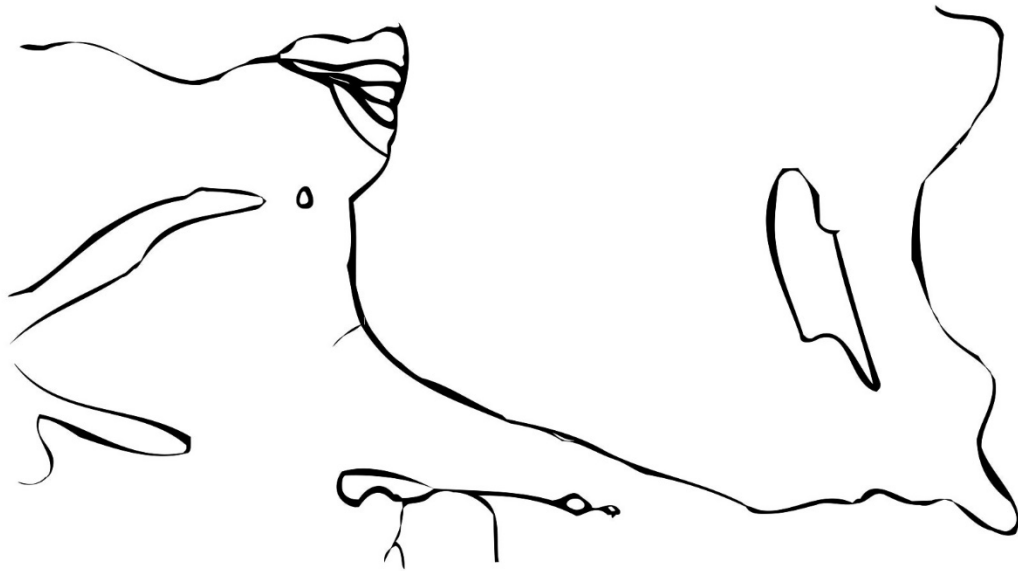
1. „svi ljudi na Istoku”, (NASB, „ljudi na Istoku”) 1:3
2. Sotona, 1:6
3. Saveji, 1:15
4. Haldejci, 1:17
5. Svemoćni (*Shaddai*), 6:4,14; 13:3; 22:3,26
6. Elijaj, 32:2

X. MESTA NA MAPI

1. Uz, 1:1
2. Teman, 4:1
3. Edom

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Šta znači bojati se Boga? 1:1,9; 28:28
2. Da li je Jov bio bezgrešan (bezazlen)? 1:1,8,22
3. Ko su „ljudi na Istoku”? 1:1
4. Šta nam o vremenu ove knjige govori činjenica da je Jov imao sveštenu ulogu u svojoj porodici? 1:5
5. Šta nam govori to što je Sotona bio pred Bogom na nebu? 1:6-12
6. Na koji način Sotona optužuje Jova pred Bogom? 1:6-12; 2:1-6
7. Da li nas stihovi 14:7-17 i 19:23-29 uče o vaskrsenju tela? Zašto da ili zašto ne?
8. Da li Bog ikada odgovara na Jovova pitanja?
9. Da li Jov ikada priznaje svoj greh? 40:3-5; 42:1-6
10. Šta Bog kaže trojici Jovovih prijatelja da urade? (42)
11. Kako to što Jov tvrdi da je nevin utiče na Božji karakter? 40:8

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U PSALME

I. NAZIV KNJIGE

- A. Na hebrejskom ovaj naziv znači „Pohvalne pesme” ili „Hvalospevi” (*Tehillim*). Ovo je neobično zbog toga što veliki broj Psalama sadrži tužbalice ili žalbe.
- B. U Septuaginti (LXX) naziv je *psalmos*, što znači „trzaj”. Ovaj grčki termin je upotrebljen za Psalme u Lk 20:42; 24:44 i u Dap 1:20. Nisu svi Psalmi pisani da bi se pevali uz muzičku pratnju, ali je ovo postao naziv cele knjige u LXX.

II. KANONIZACIJA

- A. Psalmi pripadaju trećem delu hebrejskog kanona koji se naziva „Spisi” (Kethubhim, Hagiographa). Ovaj deo hebrejskog kanona sadrži tekstove:
 - 1. Mudrosna literatura
 - a. Jov
 - b. Psalm
 - c. Priče
 - 2. Praznične knjige (*Megilloth*)
 - a. Ruta
 - b. Propovednik
 - c. Pesma nad pesmama
 - d. Plač
 - e. Jestira
 - 3. Istorija
 - a. Dan
 - b. Jezd
 - c. Nem
 - d. Dnevnici
- B. Celokupni Psalmi su pronađeni u LXX i u Svicima s Mrtvog mora.
- C. Psalmi su najčešće citirana starozavetna knjiga u Novom zavetu.

III. ŽANR

- A. Ova književna forma se često koristila na drevnom Bliskom Istoku. Biblijski Psalmi imaju istu formu kao i vavilonske, egipatske i hananske himne. Proučavaoci su pronašli blisku povezanost između:
 - 1. Psalma 104:20-30 i egipatske himne Aton (iz 14. veka pre nove ere)
 - 2. Psalm 29 je skoro istovetan sa ugaritskom pesmom posvećenoj Valu, osim imena božanstva.
- B. Arheološko otkriće tekstova Ras Šamra u gradu Ugaritu pokazuje sličnost između hananske poezije i Psalama.
- C. Ova književna forma je bila drevni izraelski žanr:
 - 1. Mojsijeva pesma, 2. Mojs 15:1-17
 - 2. Marijina pesma, 2. Mojs 15:21

3. Izraelska pesma, 4. Mojs 21:17-18
4. Devorina pesma, Sud 5
5. Anina pesma, 1. Sam 2:1-10
6. Pesma o luku iz Jašarove knjige, 2. Sam 1:17-27

D. Tri osnovna oblika:

1. Psalmi pohvale – njihova karakteristika je da počinju sa imperativom, kao na primer: „hvalite Gospoda”, „pevajte Gospodu”, itd.
2. Psalmi žalbe – njihova karakteristika je da počinju sa vokativom, kao na primer: „o Gospode”, nakon čega sledi molba ili žalba
3. Psalmi mudrosti – slični su sa mudrosnom literaturom

IV. AUTORSTVO

A. Tradicionalno je autorstvo velikog broja Psalama dato u naslovima ili natpisima, koji nisu navedeni samo u trideset i četiri Psalma. Ovi naslovi se mogu posmatrati na dva načina:

1. Deo su Mazoretskog hebrejskog teksta i Septuaginte (iako često sa razlikama), te su stoga kanonski. Međutim, Psalmi pronađeni na Svicima s Mrtvog mora ne sadrže ove nazive i natpise
2. Nisu ih pisali prvobitni nadahnuti autori te ih treba posmatrati kao deo drevne tradicije, ne kao nadahnute istine. Čini se da se najmanje dva među njima ne slažu sa drugim kanonskim tekstovima:
 - a. Naslov Ps 34 i 1. Sam 21:10 i dalje
 - b. Naslov Ps 56 i 1. Sam 21:10
3. Još jedan problem je u tome što se hebrejski predlog koji ukazuje na autorstvo može prevesti na nekoliko načina:
 - a. „ko je pisao”
 - b. „za koga je pisano”
 - c. „kome je pisano”
 - d. „čijem vremenu pripada”
 - e. „pod čijim uputstvima”

B. Autori po naslovima u Mazoretskom hebrejskom tekstu:

1. David (1. Sam 16:16-18), (MT) autor 73 Psalma; (LXX) autor 84 Psalma; (Vulgata) autor 53 Psalma
2. Nepoznat – 50 Psalma: 1,2,10,33,43,71,91, 93-97,104-107,118-119,135,137,146-150
3. Asaf, vođa Davidovog hora (1. Dne 15:16-17; 16:5, Asafovi sinovi se spominju u Nem 7:44), 12 Psalama: 50, 73-83
4. Korejevi sinovi, levitska porodica muzičara (1. Dne 9:19; 15:17), 11 Psalama: 42-49 osim 43; 84-88 osim 86
5. Jedutun, vođa levitskog hora, (1. Dne 16:41-42; 25:1-3; 2. Dne 5:12), 3 Psalma: 39; 62; 77
6. Solomon, 2 Psalma: 72; 127, „ko je pisao”, „za koga je pisano”, „kome je pisano”, „čijem vremenu pripada”, „pod čijim uputstvima”
7. Mojsije, 1 Psalam: 90
8. Ezraiti (1. Dne 6:33; 15:17)
 - a. Etan, Psalam 89 (neki misle da je Avram) 1. Dne 15:17,19
 - b. Eman, Psalam 88 (Korejevi sinovi) 1. Car 4:31; 1. Dne 4:31; 15:19

C. Autorstvo na osnovu jevrejskih Spisa

1. Baba Batra 14b (Talmud) – „David je napisao knjigu Psalama uz pomoć desetorice starešina, uz pomoć Adama, prvog, i Melhisedeka i Avrama i Mojsija i Emanu i Jedutuna i Asafa i tri Korejeva sina”
2. *Sinedrion* 38b (Talmud) pripisuje Psalam 139 Adamu, a Psalam 110 Melhisedeku

D. LXX pripisuje Psalme Jeremiji, Jezeckiji, Ageju i Zahariji (112; 126; 127; 137; 146-149).

V. VREME

A. Teško je odrediti vreme kada su napisani Psalmi iz nekoliko razloga:

1. Pojedinačni Psalmi su pisani zbog određene situacije
2. Psalmi su naknadno raspoređeni u pet knjiga

B. Psalmi sadrže pesme iz svih perioda života Izraela:

1. Jevrejska tradicija smatra da:
 - a. Adam je napisao Psalam 139
 - b. Melhisedek je napisao Psalam 110
 - c. Avram je napisao Psalam 89
 - d. Mojsije je napisao Psalam 90
2. Savremeni stručnjaci dele Psalme na tri velika perioda:
 - a. Period pre izgnanstva (knjige I, II, & IV)
 - b. Period izgnanstva (knjiga III)
 - c. Period nakon izgnanstva (knjiga V)

C. Očigledno je da se mnogi Psalmi pripisuju Davidu:

1. David je bio muzičar, kompozitor i pevač, 1. Sam 16:16-18
2. On je započeo i vodio levitske muzičke grupe, ili hramski hor, 1. Dne 15:1-16:43, 25:1-31; 2. Dne 29:25-30
3. Njemu se pripisuju prve dve knjige Psalama, Ps 72:20
4. Njegovi Psalmi se pojavljuju u svih pet knjiga Psaltira

VI. STRUKTURA PSALTIRA

A. Ne postoji opšta tema ili obrazac. Postoji:

1. Opšti uvod (osobina pravedne osobe) – Psalam 1
2. Svaka od pet knjiga završava doksologijom, 41:13; 72:18-19; 89:52; 106:48
3. Opšti završetak (doksologija) – Psalam 150

B. Karakteristike pet knjiga

1. Knjiga 1 – Psalmi 1-41
 - a. Svi Psalmi u ovoj knjizi, osim četiri, pripisuju se Davidu (1; 2; 10; 33)
 - b. Za Boga se najčešće koristi naziv *Jahve* (YHWH), *Jahve* – 273 prema *Elohim* – 15
 - c. Istorijsko okruženje je verovatno period u kojem je David bio u sukobu sa Saulom
2. Knjiga 2 – Psalmi 42-72 (72:20 je komentar urednika)
 - a. Psalmi 42-49 se pripisuju Korejevima sinovima (osim 43.)
 - b. Za Boga se najčešće koristi naziv *Elohim*, *Elohim* – 164 prema *Jahve* – 30
 - c. Istorijsko okruženje je verovatno period Davidove vladavine
3. Knjiga 3 – Psalmi 73-89
 - a. Psalmi 73-83, Asaf

- b. Psalmi 84-88, Korejevi sinovi (osim 86.)
 - c. 26 Psalama se pripisuje Davidu
 - d. *Jahve* (YHWH) se kao naziv za Boga koristi 44 puta; *Elohim* 43 puta
 - e. Istorijsko okruženje je verovatno period asirske krize
4. Knjiga 4 – Psalmi 90-106
- a. Psalmi 101 i 103 se pripisuju Davidu
 - b. Psalm 90 Mojsiju
 - c. Autor ostalih je nepoznat
 - d. *Jahve* (YHWH) se kao naziv za Boga koristi 104 puta; *Elohim* – 7 puta
 - e. Istorijsko okruženje je verovatno period vavilonske krize
5. Knjiga 5 – Psalmi 107-150
- a. Psalm 119 je produženi akrostih za Božju Reč
 - b. *Jahve* (YHWH) se kao naziv za Boga koristi 236 puta; *Elohim* 7 puta
 - c. Psalmi 146-150 su Psalmi pohvale i svi počinju sa „hvalite Gospoda”
 - d. Istorijsko okruženje je verovatno period nade u Božje buduće blagoslove
- C. Postoje razlike u načinu obeležavanja Psalama brojevima
1. MT rukopisi
- a. *Berahot* 9b – Psalmi 1 i 2 se računaju kao jedan
 - b. *Šabat* 16 – ukupan broj Psalama je bio 147 da bi bio isti kao broj godina Jakovljevog života
2. LXX
- a. Psalmi 9 i 10 su spojeni u jedan Psalm – akrostih
 - b. Psalmi 114 i 115 su spojeni, budući da oba pripadaju Halel Psalmima
 - c. Psalmi 116 i 147 su podeljeni u po dva dela
3. Moguće je da je broj Psalama povezan sa ciklusom godišnjeg čitanja Pisma u ranoj sinagogi
- D. Nekoliko načina za grupisanje Psalama:
1. Po temi
- a. Pohvalne himne
 - (1) Bogu kao stvoritelju, 8, 19, 104, 139, 148
 - (2) Bogu uopšteno, 33, 103, 113, 117, 134-136, 145-147
 - b. Himne zahvalnice, 9-10; 11; 16; 30; 32; 34; 92; 116; 138
 - c. Tužbalice/žalopojke/žalbe
 - (1) Grupne, 12, 14, 44, 53, 58, 60, 74, 49, 80, 83, 85, 89, 90, 94, 106, 123, 126, 137
 - (2) Pojedinačne, 3-7, 13, 17, 22, 25-28, 31, 35, 38-43, 69-71, 86, 88, 102, 109, 120, 130, 139-143
 - d. Himne o carstvu
 - (1) Bog kao car, 47, 93, 96-99
 - (2) Izraelski car ili Mesija, 2, 18, 20, 21, 45, 72, 89, 101, 110
 - e. Himne o Sionu, 46, 48, 76, 84, 87, 122
 - f. Liturgijske himne
 - (1) Obnova saveza, 50; 81
 - (2) Sveštenečki blagoslovi, 134
 - (3) O hramu, 15; 24; 68
 - g. Himne o mudrosti, 36; 37; 49; 73; 111; 112; 127; 128; 133
 - h. Himne o poverenju u Gospodnju (YHWH) odanost, 11; 16; 23; 62; 63; 91; 121; 131
 - i. Osuda lažnih bogova i idolopoklonstva, 82; 115

2. Po autoru ili govorniku
 - a. Davidove himne u kojima se za Boga najčešće koristi naziv *Jahve* (YHWH), Psalmi 1-41
 - b. Davidove himne u kojima se za Boga najčešće koristi naziv *Elohim*, Psalmi 51-72
 - c. Himne Davidovih levitskih muzičara i pesnika
 - d. Korej i sinovi, Psalmi 42-49; 84-88
 - e. Asaf i sinovi, Psalmi 73-83
 - f. Pohvalne himne, Psalmi 111-118; 140-150
 - g. Himne hodočasnika koji dolaze u Jerusolim u vreme praznika da slave, Psalmi 120-134
3. Po istorijskim događajima u istoriji Izraela, na osnovu natpisa ili sadržaja, Psalmi, Ps 14, 44, 46-48, 53, 66, 68, 74, 76, 79, 80, 83, 85, 87, 108, 122, 124-126 i 129

E. Povezani Psalmi

1. Psalmi 14 i 53 su isti osim Božjeg imena:
 - a. Psalm 14 koristi *Jahve* (YHWH)
 - b. Psalm 104 koristi *Elohim*
2. Psalmi 103 i 104 su povezani:
 - a. Isti početak i kraj
 - b. Psalm 103 koristi reč *Jahve* (YHWH) za Gospoda kao Spasitelja i Otkupitelja
 - c. Psalm 104 koristi reč *Elohim* za Gospoda kao Stvoritelja i Održavatelja
3. Moguće je da se i Psalm 32 i Psalm 51 odnose na Davidov greh sa Vitsavejom
4. Psalmi 57:7-11 i 60:5-12 su spojeni u Psalm 108
5. Psalm 18 se ponavlja od 2. Sam 21:1-51

F. Zašto 150 Psalama u 5 knjiga

1. Moguće je da 150 Psalama označava 150 delova na koje su sinagoge delile Zakon da bi bio javno čitan subotom
2. Moguće je da 5 knjiga označava 5 Mojsijevih knjiga

VII. MUZIČKI TERMINI U PSALTIRU

A. Muzički termini su korišteni u natpisima da opišu različite vrste Psalama

1. *MIZMOR* znači „trzati”. Ovi Psalmi su pisani za pevanje uz pratnju muzičkih instrumenata. Njih ima 57.
2. *SHIR* se odnosi na pesme svih vrsta. Njih ima 30.
3. *MASCHIL* ili *MASKIL* označava pesme o posebnoj veštini ili poučne psalme. Njih ima 30.
4. *MITHTAM* ili *MITKHTAM* – nije poznato tačno značenje ovog termina. Moguće je da potiče od: hebrejskog korena, i tada znači „zlatan” ili „dragocen”; akadskog korena, i tada znači „skriven” ili „neobjavljen”; arapskog korena, i tada znači „iskupljenje” ili „oproštaj”. Njih ima 6.
5. *PALAL* znači molitva. Koristi se da opiše Davidove Psalme u knjigama I & II (up. Ps 72:20). Takođe se nalazi u natpisima Psalama 17; 86; 90; 102; 142; moguće i Psalma 122.

B. Muzički termini koji opisuju sviranje ili pevanje Psalama

1. *SELAH* je upotrebljen 71 put u 39 Psalama i u Avakumu 3:3, 9, 13. Nije poznato tačno značenje ovog termina. Postoji nekoliko teorija:

- a. Iz LXX, „međučin” za razmišljanje ili dramski efekat
- b. Iz hebrejskog korena, „podići”, dakle povisilica ili *forte*
- c. Rabini kažu da je to potvrda, kao „amin”, sa značenjem „doveka”
2. *SHIGGAION* ili *SHIGIONOTH* je upotrebljen u Psalmu 7 i Avakumu 3. To je tužbalica ili žalopojka koja izražava tugu. Ovo je veoma emotivna forma poezije.
3. *NEGINOTH* je upotrebljen 6 puta u Psalmima i u Avakumu 3:19. Ovaj termin znači „uz žičane instrumente”.
4. *SHEMINITH* je upotrebljen dva puta. On može označavati „oktavu” ili „osmi stepen”. Njegova suprotnost je *ALAMOTH*, stoga je moguće i da se odnosi na muške glasove (up. 1. Dne 15:21).
5. *ALAMOTH* je upotrebljen 4 puta. Odnosi se na ženski sopran (up. 1. Dne 15:20).
6. *MECHILOTH* je upotrebljen jednom. Ovaj termin znači „uz duvačke instrumente”.
7. *GITTITH* je upotrebljen 3 puta. Ovaj termin znači „uz harfu”.
8. Neke pesme imaju posebna imena – Ps 9; 22; 45; 53; 56; 57-59; 60; 62; 69; 75; 77; 80; i 88

VIII. SVRHA PSALAMA

- A. Izrael je verovao da je sve u životu povezano sa Bogom unutar saveza. Psalmi su ljudsko izražavanje najdubljih životnih emocija (divljenja i bliskosti) Bogu. Oni su imali ulogu u grupnom slavljenju kao i u pojedinačnim molitvama. Bili su liturgijski način za prepričavanje i isticanje izraelske istorije i teologije.
- B. Izrael je verovao u jednog jedinog ličnog Boga koji brine o ljudima i verovao je da on prima Njegovu ljubav na poseban način. Vera nije bila liturgijska ili ideološka, nego lična i svakodnevna. Poetska forma Psalama nam pomaže da izrazimo svoje religijsko biće Bogu. Glavni lik u Starom zavetu je Bog!
- C. Moguće je da su Psalmi nastali kao individualni izrazi lične vere, a kasnije počeli da se koriste u zajednici vernika (up. Ps 23; 139, itd.).

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i/ili izrazi
 1. biti poseban (*kadosh*), 4:3 (NASB & NIV)
 2. uzdati se (*emeth*), 4:5 (NASB & NIV)
 3. „put svoj poravnaj pedu mnom”, 5:8 (NASB & NIV)
 4. „ljubav” (*hesed*), 6:4 (NIV, „neiscrpna ljubav”)
 5. „od zla ne odvрати” 7:12 (NASB, „pokaje”)
 6. „smrtni čovek”, 8:4 (NASB & NIV, „sin čovečji”)
 7. „spasenje”, 9:14 (NASB & NIV)
 8. „jama”, 9:15 (NASB & NIV)
 9. „čaša”, 11:6; 75:8 (NIV, „žreb”)
 10. „pravedno”, 15:2 (NASB, „pravednost”)
 11. „heruvim”, 18:10 (NASB, „cherub”)
 12. „noge kao u košute”, 18:33 (NIV, „stopala kao u jelena”)
 13. „Otkupitelj”, 19:14 (NASB & NIV)
 14. „žreb”, 22:18 (NASB & NIV)
 15. „dolina guste tame”, 23:4 (NASB & NIV, „dolina senke smrti”)
 16. „u seni krila tvojih”, 57:1; 91:4 (NASB & NIV)
 17. „kostret”, 69:11 (NASB & NIV)

18. „knjiga živih”, 69:28; 139:16 (NASB & NIV, „knjiga života“)
19. „klizavo tlo”, 73:18 (NASB, „klizava mesta”)
20. „rogovi pravednika”, 75:10 (NASB & NIV)
21. „uzvišice”, 78:58 (NASB & NIV)
22. „Rava”, 89:10 (NASB & NIV)
23. „odbijao”, 118:10,11,12 (NASB & NIV)
24. „kamen ugaoni”, 118:22 (NIV, „završni kamen”)
25. „rogovi oltara”, 118:27 (NASB & NIV)

B. Osobe

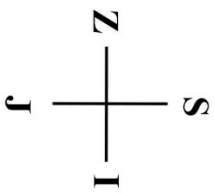
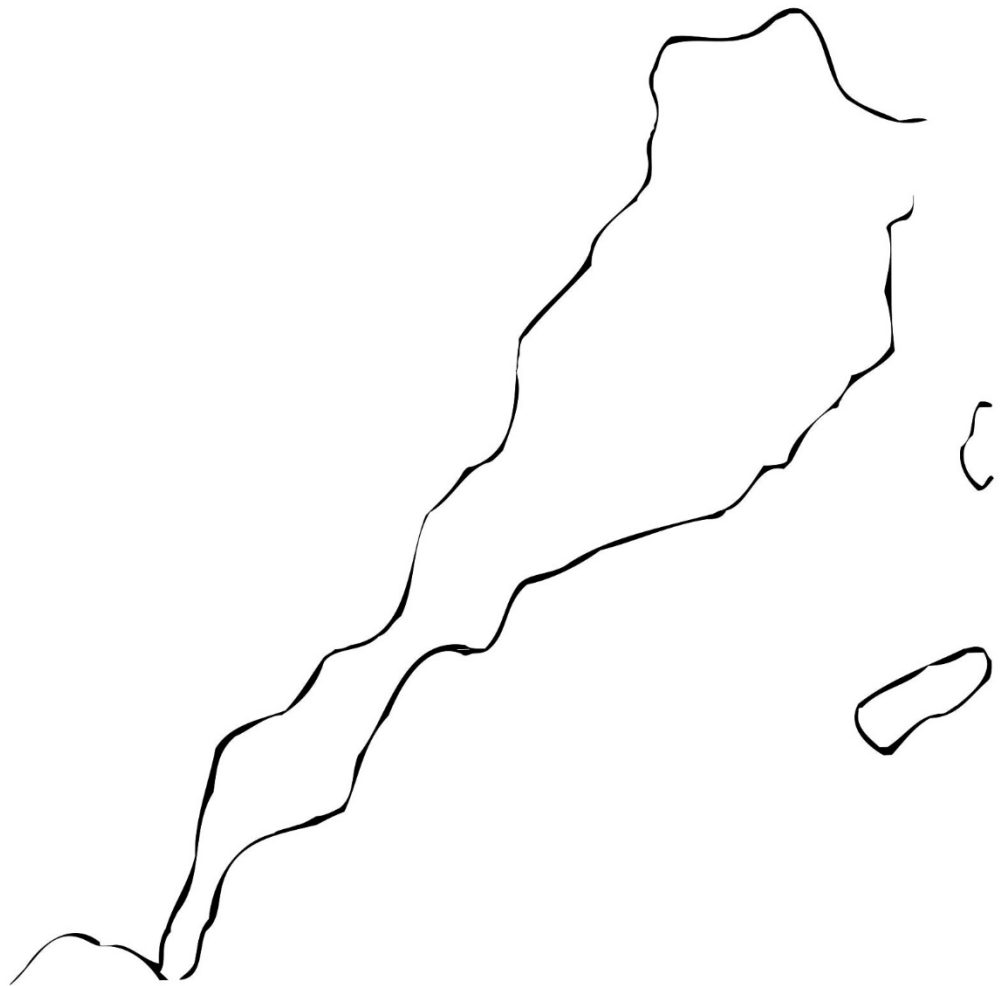
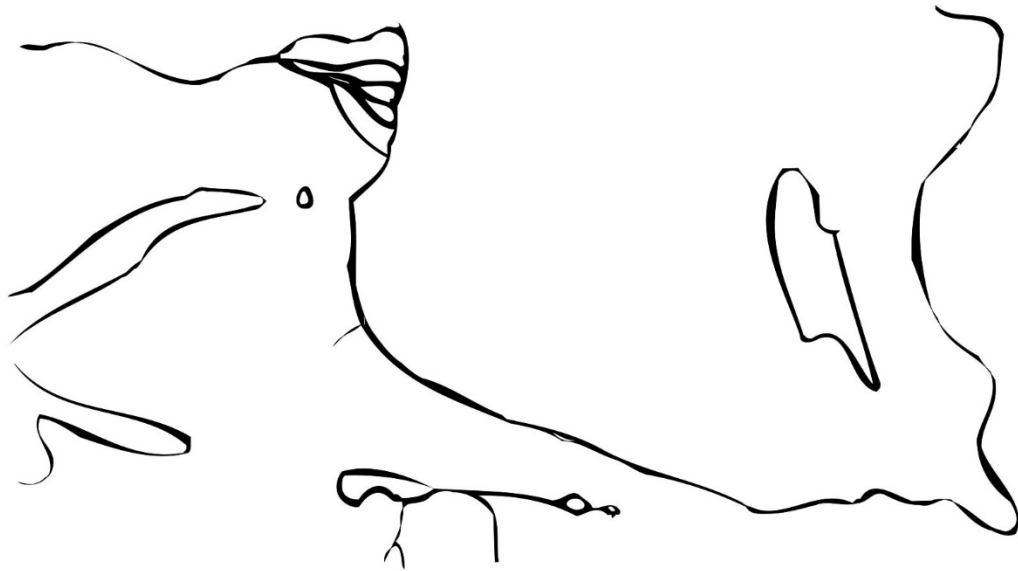
1. Gospod nad vojskama (YHWH Sabboth), 24:10 (NIV, „Gospod Svemoćni”)
2. Jedutun, 62 uvod (NASB & NIV)
3. Ismailci, 83:6 (NASB & NIV)
4. Melhisedek, 110:4 (NASB & NIV)

X. MESTA NA MAPI

1. Sion, Ps 2:6
2. Vasan, 22:12
3. Kadis-Vereda, 29:8 (NIV, „Kadis”)
4. vrhovi Ermona, 42:6 (NASB, „gora Ermon”)
5. Silom, 78:60
6. Tavor, 89:12
7. Fegor, 106:28 (NIV, „Val Peorski”)

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto se smatra da je Ps 2 univerzalan, mesijanski Psalam?
2. Opišite različite metafore koje su upotrebljene za opis Boga u Ps 18:1-2
3. Navedite dva tipa otkrivenja koja vidimo u Ps 19 i objasnite ih.
4. Šta Ps 22 opisuje u proročkom smislu?
5. Objasnite istorijsku pozadinu Ps 32 & 51.
6. O čemu govori Ps 38 (opišite svojim rečima).
7. Objasnite metaforu iz Ps 42:1.
8. Objasnite o čemu govori 51:11-12.
9. Šta znači bojati se Gospoda? 67:7
10. Sa kojim životnim pitanjem se bori Ps 73?
11. Šta je neobično u strukturi Ps 119? Šta je opšta tema ovog Psalma?
12. Sa kojim životnim pitanjem se bavi Ps 139?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U PRIČE SOLOMONOVE

I. NAZIV KNJIGE

- A. U rukopisu na hebrejskom naziv je u prvih sedam stihova i tema sedmog.
- B. Naziv u LXX je „Solomonove izreke”.
- C. Naziv u Vulgati je „knjiga izreka”.
- D. Engleski naziv (izreke ili poslovice) potiče od hebrejskog termina *mashal* sa značenjem „biti nalik”. Izreke su bile kratke, najčešće dva reda, i podsticale su na razmišljanje.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada trećem delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se zove „Spisi”.
- B. Talmud, Baba Batra 14b, daje sledeći redosled mudrosnih knjiga: Psalmi, Jov i Priče. Autorstvo pripisuje sledećim osobama:
 - 1. Knjigu o Jovu Mojsiju
 - 2. Psalme Davidu
 - 3. Priče Solomonove Jezekiji
- C. Rabini su tvrdili da je Solomon, koji je bio poznat po svojoj mudrosti, napisao tri knjige:
 - 1. Pesmu nad pesmama kada je bio mlad,
 - 2. Priče u svom srednjem dobu,
 - 3. Propovednika kada je bio star i ogorčen. Ovu tradiciju izražava i grupisanje ove tri knjige u LXX.

III. ŽANR

- A. Priče (izreke) su posebna vrsta mudrosne literature.
- B. Postoji nekoliko vrsta poslovičnih izreka (up. Klajd Francisko (Clyde Francisco), *Predstavljanje Starog zaveta (Introducing the Old Testament)*, str. 265).
 - 1. Istorijske izreke - poznate i popularne fraze o prošlosti koje u sadašnjosti postaju opštepoznate
 - 2. Metaforične izreke - ovo su izreke duge dva reda koje porede stvari:
 - a. Koriste poređenje, „kao” ili „poput”
 - b. Koriste kontrast
 - 3. Enigme - zagonetke ili mozgalice
 - 4. Parabolične izreke - duža, razvijenija poređenja ili kontrasti
 - 5. Didaktičke izreke - ovo su istine čija svrha je priprema mladih ljudi za službu ili vođstvo
- C. Priče sadrže paralele kao i Psalmi:
 - 1. Sinonimne paralele - Pri 8:1
 - 2. Antitetične paralele - Pri 28:1
 - 3. Sintetične paralele - Pri 26:1

IV. AUTORSTVO

- A. Priče se tradicionalno povezuju sa Solomonom, kao što se Psalmi povezuju sa Davidom. To je zbog toga što je Solomon bio poznat po svojoj mudrosti (up. 1. Car 3:12; 4:29-34; 10:1), i zato što se njegovo ime spominje u Pri 1:1; 10:1 i 25:1.
- B. Priče su rezultat uredničke kompilacije, kao i Psalmi. Spominje se nekoliko autora:
 - 1. Solomon - 1:1; 10:1; 25:1
 - 2. Mudraci - 22:17; 24:23
 - 3. Agur - 30:1
 - 4. Lemuilo - 31:1
- C. Izmene urednika u Pričama možemo videti u 25:1, gde je navedeno da su ljudi sa Jezekijinog dvora autori Solomonovih priča. Moguće je da su se mnoge od njih i pre tog vremena usmeno prenosile.
- D. Poglavlja 30 & 31 su pisali ljudi iz Mase. Postoje neslaganja među prevodiocima oko ovog termina. Mnogi savremeni engleski prevodi ga tumače kao „proroštvo“ ili „teret“. Jevrejsko izdavačko društvo Amerike (Jewish Publication Society of America) ga prevodi kao naziv mesta. Ovaj termin Masa (*MASSA*) se odnosi na Ismailovo carstvo u Saudijskoj Arabiji (up. 1. Mojs 25:14 i 1. Dne 1:30).
- E. Očigledna je sličnost između „reči mudrih ljudi“ 22:17-24:22 i egipatskog teksta „Mudrost Amenemopeta“ iz perioda oko 1200. g.p.n.e. Za detaljniju analizu vidite Džon H. Volton (John H. Walton) *Drevna izraelska literatura u svom kulturološkom kontekstu* (*Ancient Israelite Literature in Its Cultural Context*), Grand Rapids: Zondervan, 1990. str. 192-197.

V. VREME

- A. Određivanje vremena ove knjige sadrži iste probleme kao i kod Psalama. Moramo uzeti u obzir dva različita vremena:
 - 1. Vreme pojedinačnih priča,
 - 2. Vreme kada su one spojene u kanonsku knjigu.
- B. Brojne priče potiču iz Solomonovog vremena, posebno 10:1-22:16 i 25:1-29:27.
- C. Postoje brojne sličnosti između reči Aguru iz 30. poglavlja i Ras Šamra tekstova iz Ugarita. Ovi tekstovi su iz petnaestog veka pre nove ere.
- D. Kanonska knjiga Priče Solomonove, poglavlja 1-29, sastavljena je u vreme Jezekije (710-687. g.p.n.e.). Poslednja dva poglavlja su kasnije dodana.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Naziv knjige, 1:1-6
- B. Najava teme, 1:7

- C. Hvala mudrosti (personifikacija), 1:8-9:18
- D. Priče Solomonove (suprotstavljeni parovi), 10:1-22:16
- E. Reči mudrih ljudi (slične egipatskoj mudrosti), 22:17-24:22
- F. Još reči mudrih ljudi, 24:23-34
- G. Priče Solomonove (tematske), 25:1-29:27
- H. Reči Agura (odgovor agnostiku), 30:1-33
- I. Reči Lemuila (saveti njegove majke), 31:1-9
- J. Pohvala vrsnoj ženi (akrostih), 31:10-31

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Iako to nije često eksplicitno navedeno, Priče su zasnovane na pretpostavci o monoteističnom ličnom Bogu, koji je aktivan i u stvaranju i u životima pojedinačnih vernika (up. 1:7; 3:5-6; 9:10; 14:26-27; 19:23).
- B. Ova vrsta literature je protuteža (up. Jer 18:18; Jezek 7:26):
 1. Zakonu (sveštenici)
 2. Prorocima (proroci)
 Ne bavi se izraelskom istorijom ili kulturom, nego srećom, moralnošću i uspešnim životom pojedinačnih Izraelaca.
- C. Njena prvobitna namena je bila da obučiti bogate mlade ljude za službu ili vođstvo u zajednici (up. 1:8-9).
- D. Ona daje nadahnute uvide za svakodnevni, praktičan, pobožan život. Može se opisati kao „božanski zdrav razum“.
- E. Ne smemo zaboraviti da su Priče opšte izjave o istini. One ne objašnjavaju, niti uzimaju u obzir, sve probleme ili okolnosti pojedinca.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i/ili izrazi
 1. priče (*mashal*), 1:1 (NASB & NIV, „izreke“)
 2. mudrost (*hokmah*), 1:2 (NASB & NIV)
 3. strah od Gospoda, 1:7 (NASB & NIV)
 4. „mudrost viče na ulici“, 1:20 (NIV, „mudrost glasno uzvikuje na ulici“)
 5. „ludi... podrugljivci... bezumni“, 1:22 (NIV, „jednostavni... podrugljivci... ludi“)
 6. preljubnice, 2:16 (NASB, „čudne žene“)
 7. „ona je drvo života“, 3:18 (NASB & NIV)
 8. „Gospodu odvratani“, 3:32; 17:15 (NIV, „Gospod prezire“)
 9. „pij vodu iz svog bunara“, 5:15 (NASB & NIV)
 10. „garantuješ“, 6:1 (NASB, „garancija“, NIV, „sigurnost“)
 11. pokvaren čovek (*belial*), 6:12 (NASB, „bezvredan čovek“, NIV, „podlac“)

12. „Gospod me je stvorio. Ja sam početak stvaralačkog puta njegovog”, 8:22 (NIV, „Gospod me je stvorio kao prvo svoje delo”)
13. „Grob i mesto propasti otvoreni su pred Gospodom”, 15:11; 27:20 (NASB, „Šeol i mesto propasti otvoreni su pred Gospodom“, NIV, „smrt i uništenje otvoreni su pred Gospodom”)
14. Otkupitelj (*Go'el*), 23:11 (NIV, „zaštitnik”)
15. kamata i zarada, 28:8 (NASB, „zelenaštvo“, NIV, „neumerene kamate”)
16. pouke (*massa*), 30:1; 31:1 (NASB & NIV, „proroštvo“)

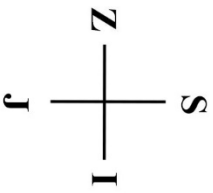
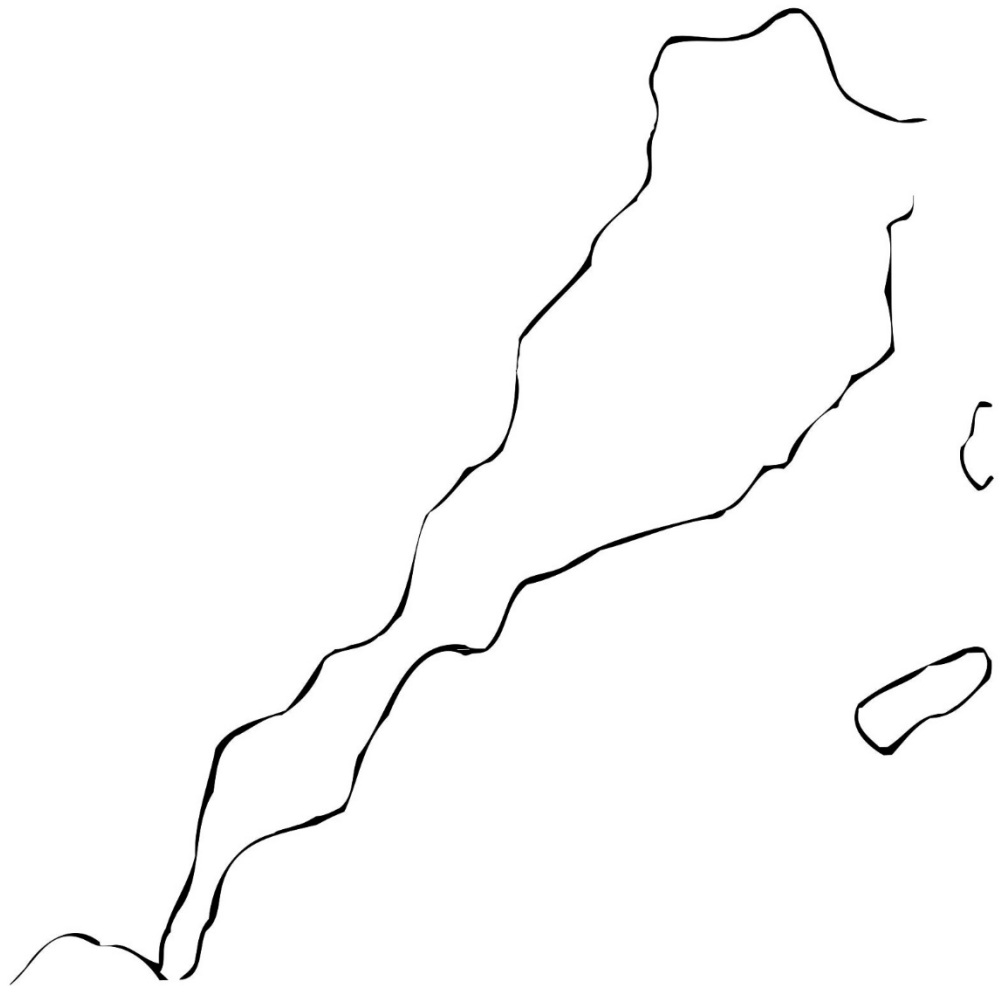
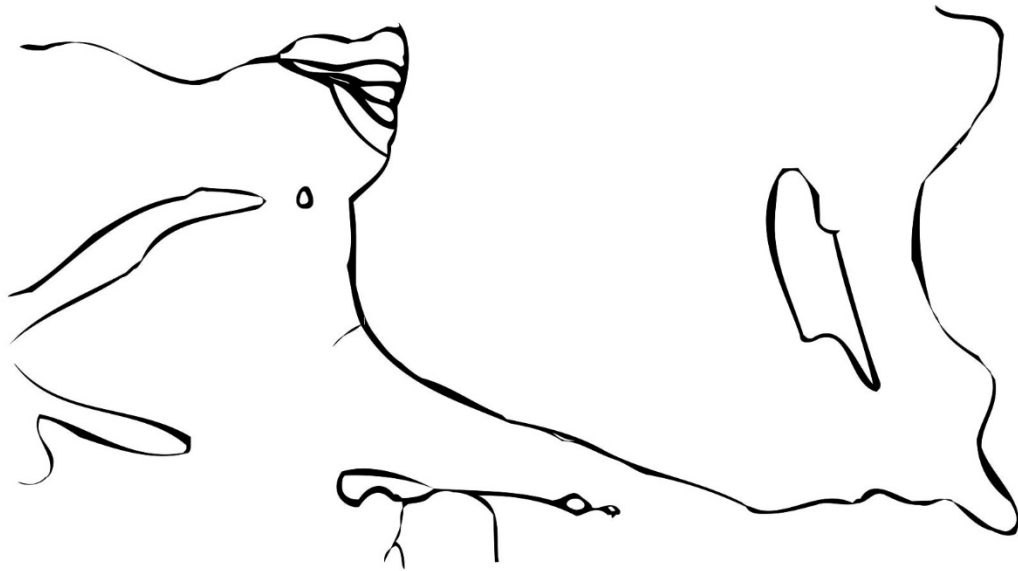
B. Osobe

1. ljudi Jezekeje, 25:1
2. Agur, 30:1
3. Itil, Itil, i Ukal, 30:1
4. Lemuilo, 31:1

X. MESTA NA MAPI — NEMA

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. U čemu je razlika između hebrejskih reči za „mudrost” i za „znanje”?
2. Zašto je stih 1:7 toliko značajan?
3. Zašto je mudrost personifikovana kao žena?
4. Koja je bila uloga mudrosti u stvaranju? (up. 3:19; 8:27)
5. Objasnite „dva puta” (4:10-19).
6. Objasnite molitvu iz 30:7-9.
7. Navedite osobine pobožne žene iz 31:10-31.

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROPOVEDNIKOVU

I. NAZIV KNJIGE

- A. Hebrejsko ime je bilo izraz: „reči Koheleta (*Qoheleth*), Davidovog sina, cara u Jerusalimu” iz 1:1. Njen skraćen naziv je bio Kohelet (*Qoheleth*), reč koja je upotrebljena za Solomona u 1. Car 8:1. To je particip u ženskom rodu od hebrejske reči Kahal (*Qahal*), „skup” ili „zbor”.
- B. Naziv „Propovednik” je latinizovan oblik iz LXX. Ovo je grčki termin za „onoga koji okuplja“, iz korena „pozvati”.
- C. Termin Kohelet (*Qoheleth*) može imati značenje
 - 1. Onaj koji okuplja publiku, dakle učitelj, propovednik, govornik, itd.
 - 2. Metaforičan naziv za onoga ko skuplja istinu, filozofa ili mudraca.

II. KANONIZACIJA

- A. Propovednik je primer jedne vrste mudrosne literature. To je proširena obrada jedne teme, kao i Knjiga o Jovu.
- B. Ova knjiga pripada trećem delu hebrejskog kanona. Ovaj deo se zove „Spisi”.
- C. Takođe je deo posebne grupe, „Megilot“ ili „Pet spisa“, koja sadrži pet kratkih knjiga. Svaka od njih je čitana na poseban praznični dan. Propovednik je čitan u vreme Praznika Senica ili Tabernakla.
- D. Zbog njene radikalne prirode, ovu knjigu je odbacila Šamaijeva konzervativna rabinska škola, ali ju je podržavala Hilelova liberalna rabinska škola. Ova rasprava je nastavljena čak i do Jamnijskog sabora nakon pada Jerusalima (70-90. g.p.n.e.).
- E. Nekoliko starozavetnih kanonskih knjiga je teško prihvaćeno:
 - 1. Propovednik - ogorčen, negativan, netradicionalan duh
 - 2. Pisma nad pesmama - potvrda fizičke ljubavi
 - 3. Jestira - ne spominje se Bog ili jevrejski hram ili mesta
 - 4. Jezekilj - njegov hram se razlikuje od Mojsijevog
 - 5. U nekoj meri i Danilo - apokaliptična proroštva iz poglavlja 7-12
- F. Propovednik je konačno prihvaćen zato što:
 - 1. Pripisuje se Solomonu,
 - 2. Ima tradicionalan zaključak,
 - 3. Istinito opisuje ljudsko iskustvo i otkriva zbunjenost jevrejske zajednice nakon izgnanstva.

III. ŽANR

- A. Knjiga Propovednikova, kao i Knjiga o Jovu, mora se tumačiti u celini. Njen ton je suzdržani sarkazam sve do 12. poglavlja.
- B. Ona je ironičan i sarkastičan pogled na život bez Boga. Ključni izraz je „pod suncem“, 1:3, 9, 14; 2:11, 17, 18, 19, 20, 22; 3:16; 4:1, 3, 7, 15; 5:13, 18; 6:1, 5, 12; 7:11; 8:9, 15, 17; 9:3,

6, 9, 11, 13; 10:5; 11:7; 12:2 (31 puta).

IV. AUTORSTVO

- A. Ova knjiga je anonimna.
- B. Jevrejska tradicija navodi da je to jedna od tri knjige koje je napisao Solomon: (*Midraš Šir hašerem Rava* I, 1, deo 10)
1. Pesmu nad pesmama kada je bio mlad,
 2. Priče u svom srednjem dobu,
 3. Propovednika kada je bio star i ogorčen.
- C. Solomon je sigurno književni karakter u poglavljima 1-2, zbog svoje mudrosti, bogatstva i pozicije.
Ipak, postoje nagoveštaji da on nije zaista autor:
1. U 1:12, „postao sam car nad Izraelom u Jerusalimu”. (NIV, „bio sam“) - prošlo vreme
 2. U 1:16, „od svih koji su pre mene bili u Jerusalimu” (NASB) - samo David je bio pre Solomona
 3. Stihovi 4:1-3, 5:8 i 8:9 govore o zloupotrebi vlasti, ali kao da je to beznadežno.
 4. Ime Solomon se ne pojavljuje u knjizi.
- D. Za stručne argumente u korist Solomonovog autorstva vidite *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, K. F. Kajl (C. F. Keil), vol. 1, str. 516-529.
- E. Baba Batra 15a navodi da su Jezekejini ljudi napisali Priče, Propovednika i Pesmu nad pesmama, ali to očigledno podrazumeva da su oni uredili ili sabrali mudrosne knjige.
- F. Termin Kohelet (*Qoheleth*) može biti ime ili titula. Verovatno je titula zbog sledećeg:
1. Ima određen član u 7:27 i 12:8,
 2. U ženskom rodu je, što ukazuje na položaj, ali koristi se sa glagolima u muškom rodu,
 3. To je redak termin, upotrebljen sedam puta, samo u ovoj knjizi.
- G. Jedini deo knjige koji otkriva autora ili kasnijeg urednika je 12:9-14. Očigledno je da je on mudrac, učitelj mudrosti.
- H. Prividni paradoksi ili kontradikcije su ovako objašnjeni:
1. Sarkazam, život bez Boga („pod suncem”)
 2. Tradicionalna jevrejska mudrost i njeno preispitivanje (citirana je da bi bila opovrgnuta)
 3. Učitelj mudrosti i njegov entuzijastičan mladi student i narator (dijalog)
 4. Sukob sa palim čovekom (lični dnevnik)
 5. Kasniji urednici, primer, 12:9-12 (pozitivni prema Koheletu (*Qoheleth*)) i 12:13-14 (negativni prema Koheletu (*Qoheleth*)).

V. VREME

- A. Dva pitanja su vezana za vreme Propovednika:
1. Kada je nastala knjiga.
 2. Kada je dobila svoj konačan kanonski oblik.
- B. Sigurno je da je njeno istorijsko okruženje period nakon Solomona. On je upotrebljen kao

književni karakter u poglavljima 1-2.

- C. Konačan oblik knjige ukazuje na kasnije vreme:
1. Stilistička forma hebrejskog je iz perioda nakon izgnanstva ali pre 400-300. g.p.n.e.
 - a. Aramejske reči i izrazi
 - b. Forma hebrejskog jezika
 2. Postoje književne paralele u feničanskoj mudrosnoj literaturi iz perioda oko 600-400. g.p.n.e.
 3. Autor tekstova u kojima se Propovednik spominje je Ben Sira (Knjiga Sirahova), napisana oko 180. g.p.n.e.
 4. Nekoliko kratkih delova Propovednika je pronađeno u Svicima s Mrtvog mora (4Q). Oni potiču iz drugog veka pre nove ere.

VI. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Teško je odrediti strukturu ove knjige. Ona je više kao lični dnevnik nego kao organizovano književno delo. Podseća na rabinske lekcije koje su se nazivale „nanizani biseri“. Međutim, čak i ukoliko ne postoji jedinstvena tema, postoje jedinstveni motivi.
- B. Moguće je da su vršene naknadne uredničke izmene:
1. Uvod, 1:1
 2. 1:2 i 12:8 podrazumevaju da su 1:1 i 12:9-14 dodaci
 3. Dva dodana epiloga:
 - a. 12:9-12 (u trećem licu)
 - b. 12:13-14 (tradicionalna teologija)
- C. Očigledno je da poglavlja 1-2 koriste Solomona kao književni karakter.
- D. Poglavlje 3 je prelepa pesma o čestim iskustvima u ljudskom životu.
- E. Ostatak teksta je teško prikazati!

VII. TEOLOŠKA PITANJA

- A. Sama činjenica da je ova knjiga deo kanona, verovatno ukazuje na to da Bog ne odbacuje iskrenog tragaoca koji ima sumnje.
- B. Postavljanje velikih životnih pitanja se ne obeshrabruje.
- C. Propovednik pretpostavlja postojanje Boga i napisan je u skladu sa starozavetnom verom.
- D. Ljudi čine zlo, a ne Bog (up. 7:29; 9:3).
- E. Ne možemo znati Božje planove. Čovek se mora truditi da nađe misao u životu!
- F. Sumnja o ortodoksnim pogledima na život posle smrti i sumnja u čovekovu sposobnost da zaista spozna Boga, ali Bog je i dalje milostiv.
- G. Svet, ovakav kakav je, nepravedan je i okrutan, te mora postojati nešto iznad njega!
- H. Budite zadovoljni svojim životom -- on je od Boga. Uživajte u njemu kada god i gde god

možete. (2:24)

- I. Pojednostavljeni odgovori koji se ne podudaraju sa stvarnim životnim iskustvima nisu odgovori. Ukoliko Bog ne postoji, moramo se suočiti sa životom bez smisla.

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Njena osnovna svrha je da pokaže ispraznost ljudskog postojanja bez Boga. Ovo je traktat za obraćanje samodovoljnih materijalista ili intelektualaca. B. H. Kerol (B. H. Carroll) je rekao da su Propovednik i Jov, izražavajući prazninu života i pokazujući ka Bogu, imali nadzemaljsku moć nad njim u periodu dok nije verovao.
- B. Sreća i zadovoljstvo se mogu naći u (2:24; 3:12-13,22; 5:18-20; 8:15; 9:7-9; 12:13-14):
 1. Veri i poslušnosti prema Bogu,
 2. Zadovoljstvima doma i porodice,
 3. Poslu.
- C. Ova knjiga ima agnostičan stav prema Bogu i životu nakon smrti. Ona ne odgovara na pitanja o konačnoj stvarnosti, nego postavlja pitanja o sadašnjoj stvarnosti:
 1. Jevrejima je ona ukazivala na grešku pojednostavljenih grandioznih izjava tradicionalnih teologa („dva puta”).
 2. Paganima je ukazivala na ispraznost zemaljskog života bez Boga.
 3. Laki odgovori na životna pitanja obično su pogrešni. Čak i u veri postoje tajne! Otkrivenje ne otkriva sve!
- D. Ovaj autor koristi prirodno otkrivenje, ne posebno otkrivenje, da bi razmotrio život. Savezno ime za Boga, Gospod (YHWH), nije upotrebljeno u ovoj knjizi. Kao i u drugim delima mudrosne literature, ona upotrebljava opšte ime za Boga, *Elohim*.
- E. Ova knjiga je protivteža jasnim maksimama iz Priča koje nude uspeh u životu. U životu, u prirodi, u čoveku i u Bogu postoji misterija. Ključ je vera, a ne znanje; u porodici, ne u imovini i u Bogu, ne u čoveku. Životnu sreću čine jednostavna životna zadovoljstva: porodica, rad, prijatelji, hrana. Ne znamo sve o budućem životu, ali Bog je tamo!

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i izrazi
 1. „ispraznost nad ispraznostima”, 1:2 (NIV, „besmislenost! besmislenost!”)
 2. „pod suncem”, 1:3 (NASB & NIV)
 3. „gde je mnogo mudrosti, mnogo je i jada”, 1:18 (NIV, „uz mnogo mudrosti, mnogo je i tuge”)
 4. „spoznao sam i to da sve njih na kraju zadesi isto”, 2:14 (NASB & NIV)
 5. „večnost stavio ljudima u srce”, 3:11 (NASB & NIV)
 6. „Bog probrati“, 3:18 (NASB & NIV, „Bog ih je sigurno testirao“)
 7. „...i od jednih i od drugih bolji je onaj ko se još nije ni rodio”, 4:2-3 (NASB & NIV, „nikada nije postojao”)
 8. „boj se Boga”, 5:7 (NIV, „stani sa divljenjem prema Bogu”)
 9. „ko voli bogatstvo, nikad mu nije dosta dobitka”, 5:10 (NASB & NIV, „ko voli novac, neće ga novac zadovoljiti“)
 10. „ne budi suviše pravedan, i ne budi previše mudar”, 7:16 (NASB & NIV)
 11. „ko jamu kopa, sam će u nju upasti”, 10:8 (NASB & NIV, „može u nju sam upasti“)

12. „baci hleb svoj na površinu vode, jer ćeš ga posle mnogo dana opet naći“, 11:1 (NASB & NIV)

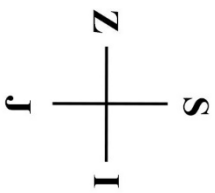
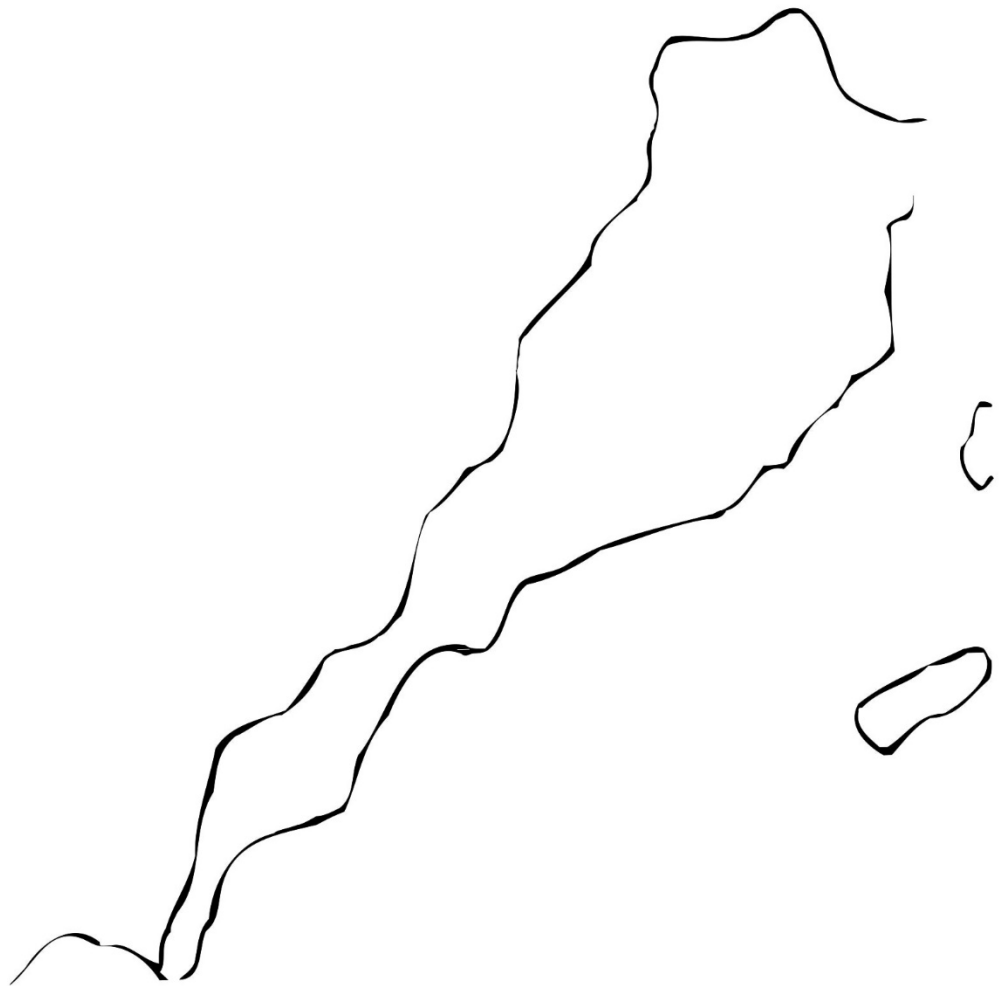
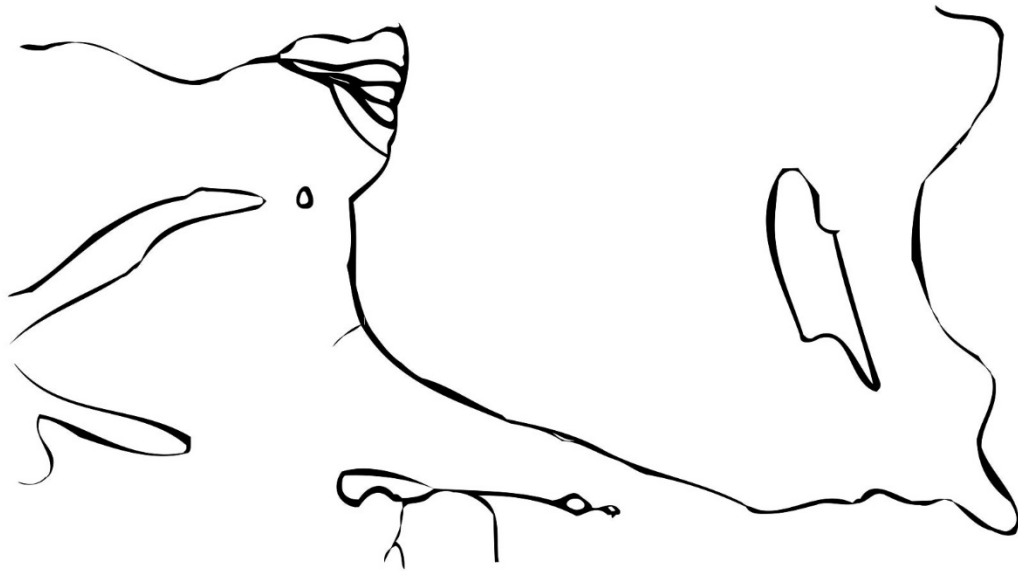
B. Osobe

1. onaj koji poučava 1:1 (Kohélet (*Qoheleth*))
2. čuvari kuće, 12:3-4 (NASB, „posmatrači”)
3. jedan pastir, 12:11
4. „sine moj“, 12:12

X. MESTA NA MAPI - NEMA

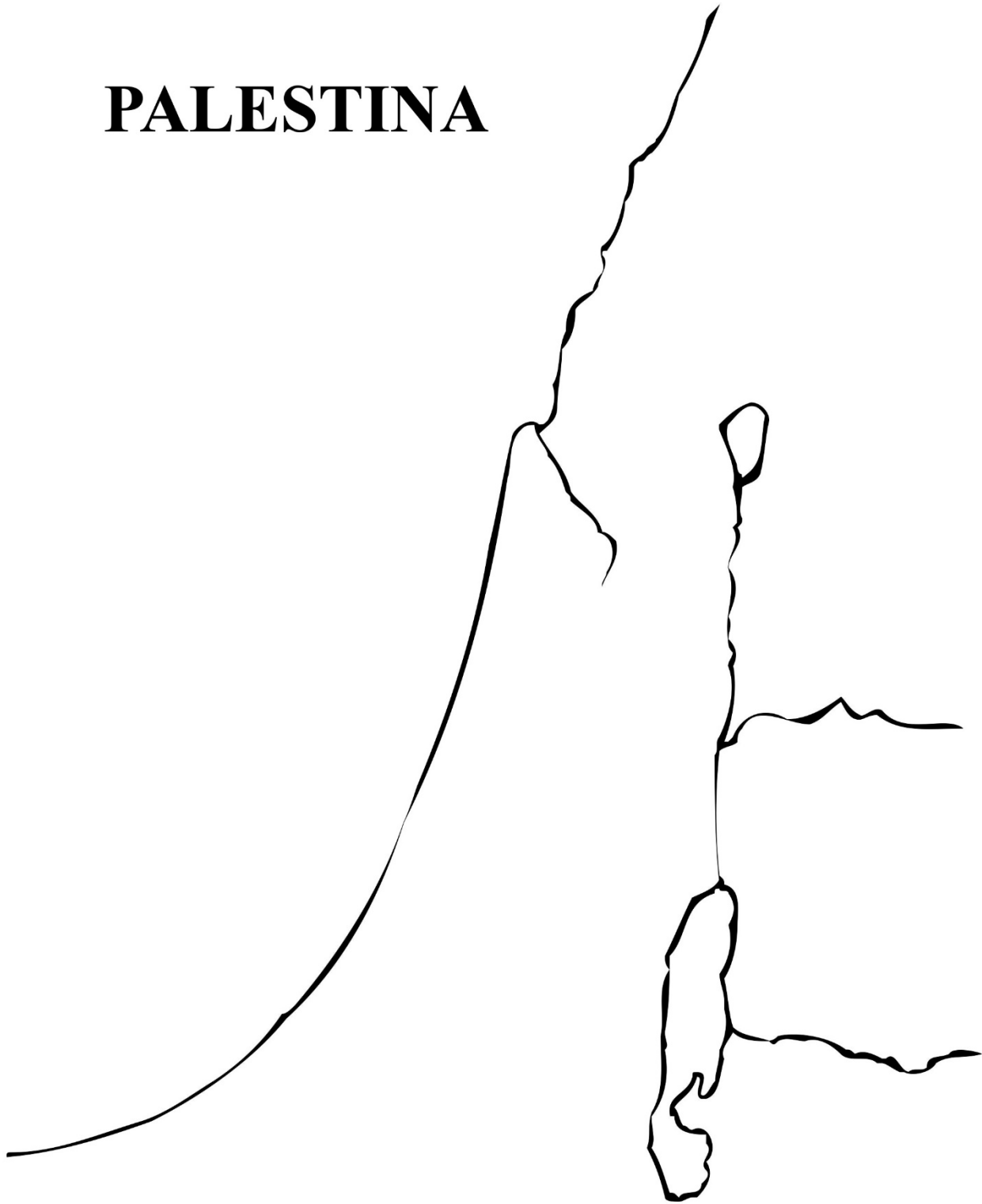
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Šta je opšta svrha ove knjige?
2. Zašto je Solomon književni karakter u poglavljima 1-2?
3. Po čemu je čovek sličan, a po čemu se razlikuje od životinja (3:12-22)?
4. Da li možemo upoznati Boga?
5. Gde se može naći sreća?
6. Kome je napisana ova knjiga i zašto?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U PESMU NAD PESMAMA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Prvi naziv ove knjige, kao i svih ostalih starozavetnih knjiga, bio je isti kao i prvih nekoliko reči u knjizi. Prve reči na hebrejskom su: „Solomonova pesma nad pesmama”, što je hebrejski oblik za superlativ. Ovo ukazuje na to da je ona najbolja od svih carskih ljubavnih pesama.
- B. Drugi naziv za ovu knjigu je „Pesme” (*canticum canticorum*) iz Vulgate .

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga je teško dobila kanonski status zbog svog neobičnog sadržaja:
 - 1. Konzervativna Šamajjeva rabinska škola se protivila tome.
 - 2. Liberalna Hilelova rabinska škola ju je podržavala.
 - 3. O knjizi i njenom položaju u kanonu se raspravljalo čak i na rabinskom Jamnijskom saboru (90. g.n.e.).
 - 4. Konačno je prihvaćena kao kanonska pod vođstvom rabina Akibe (Aqiba). On je za ovu knjigu rekao, „ceo svet nije vredan kao dan kada je Izraelu data Pesma nad pesmama, jer svi tekstovi su sveti, ali je Pesma nad pesmama svetinja nad svetinjama”.
- B. Pripada prvoj specijalizovanoj grupi knjiga iz „Spisa“, po imenu *Megilot* (pet svitaka). Svaki je čitan za određeni praznik. Pesma nad pesmama je čitana u vreme praznika Pashe:
 - 1. Pesma nad pesmama - Pasha
 - 2. Ruta - Pedesetnica
 - 3. Propovednik - Praznik Senica ili Tabernakla
 - 4. Jestira - Purim
 - 5. Plač - pad Jerusalima i uništenje Solomonovog hrama
- C. U delu hebrejskog kanona „Spisi“, Pesma nad pesmama se nalazi posle Psalama, Priča i Jova, a pre Rute, Plača, Propovednika i Jestire. Engleska Biblija sledi redosled iz LXX.

III. ŽANR

- A. Žanr ove knjige je osnovno pitanje za njeno tumačenje. Žanr je suštinski značajan za određivanje namere prvobitnog autora. Ova knjiga je pisana kao poezija.
- B. Postoje različite teorije o žanru:
 - 1. Jevrejska alegorija - Mišna, Talmud i Targumi, tvrde da ova knjiga opisuje jevrejsku istoriju kroz Božju ljubav prema Izraelu. Izrael je Gospodova (YHWH) nevesta (up. 2. Mojs 34:15-16; 3. Mojs 17:7; 20:5-6 i 4. Mojs 14:33).
 - 2. Hrišćanska alegorija - Origen, Jeronim, Atanasije, Augustin, Toma Akvinski i Luter, tvrde da ova knjiga opisuje crkvu kroz Hristovu ljubav. Često se Ef 5:21-31 navodi kao paralela.
 - 3. Tradicionalne svadbene pesme - Postoje značajne sličnosti između obe knjige i sirijskih ljubavnih pesama (*wasfs*) iz perioda oko 600. g.p.n.e. Nevesta i

mladoženja razmenjuju komplimente i jedno drugog zovu „care“ i „carice“. Takođe, postoje paralele i u egipatskim ljubavnim pesmama u kojima se za voljenu kaže da je „sestra“ (4:9-10,12; 5:1-2). Ova vrsta literature koja hvali vernu, pravovremenu, ljudsku ljubav, bila je dobro poznata na drevnom Bliskom Istoku.

4. Drama

a. Knjiga je drama za nekoliko likova:

- (1) Car,
- (2) Seoska devojka sa severa,
- (3) Dragi sa severa,
- (4) Hor ili harem („kćeri jerusalimske“).

b. Primer ovakve scene se može videti u poglavlju 1:

- (1) Stihovi 2-4b, nevesta
- (2) Stih 4c-e, hor (up. 2:7; 3:6-11; 5:9; 6:1,13; 8:5,8)
- (3) Stihovi 5-7, nevesta
- (4) Stih 8, hor
- (5) Stihovi 9-10, mladoženja
- (6) Stih 11, hor
- (7) Stihovi 12-14, nevesta
- (8) Stih 15, mladoženja
- (9) Stihovi 16-17, nevesta

c. Teorija o momku sa severa se zasniva na sledećem:

- (1) Ona dragom kaže da je pastir, koji sledi ovce.
- (2) Knjiga se završava na severu, ne u Jerusalimu.
- (3) Kritikuje harem, 6:8-9.

d. Sinajski rukopis (*Sinaiticus*) na grčkom, za svaki deo daje naslov koji je povezan sa nevestom i mladoženjom.

5. Parabola - Ova teorija pokušava da spoji doslovno i alegorično. Ozbiljno shvata radost ljudske seksualnosti i implikaciju monogamije. A ipak vidi i teološku svrhu kada se primeni na Izrael.
6. Doslovna teorija - Ova teorija podržava od Boga dane aspekte ljudske seksualnosti. Doslovno shvata ovu knjigu. Ovo stanovište je prihvatao Teodor Mopsuestijski (Theodore of Mopsuestia), jedna od svetlih tačaka antiohijske škole tumačenja.

C. Ova knjiga nije tipična mudrosna literatura, a ipak moguće je da je imala istu ulogu, da obučni mlade ljude. Čini se da sadrži moralni aspekt povezan sa monogamijom i sa čistotom i lepotom ljudske seksualnosti u prikladno vreme, sa prikladnom osobom.

IV. AUTORSTVO

A. Baba Batra 15a navodi da su ovu knjigu napisali Jezeckija i njegovi ljudi. Očigledno je da „napisali“ znači sabrali ili uredili, a ne da su oni autori (up. Pri 25:1).

B. Jevrejska tradicija je oduvek autorstvo pripisivala Solomonu:

1. Njegovo ime se spominje u 1:1,5; 3:7, 9, 11; 8:11, 12.
2. Termin „car“ se spominje u 1:4, 12; 7:5.
3. Egipatski konji se spominju u stihu 1:9, što se uklapa u Solomonovu vladavinu (up. 1. Car 10:28).
4. Autor spominje geografske lokacije iz raznih krajeva Palestine, Sirije i Transjordan, čak sve do Arava. Ovo odražava geografske granice Solomonovog carstva.
5. Rabini kažu da je Solomon kada je bio mlad pisao ljubavne pesme (Pesma nad

pesmama), da je pisao poslovice kada je odrastao (Priče), a da je kao starac pisao o ispraznosti svih stvari (Propovednik).

- C. Neki razlozi koji protivreče Solomonovom autorstvu:
1. Hebrejski naziv, „Solomonova pesma nad pesmama” može značiti:
 - a. da ju je napisao Solomon
 - b. za Solomona,
 - c. o Solomonu,
 - d. u vreme Solomona,
 - e. na Solomonov način.
 2. Knjiga se završava u severnom delu Izraela (7:10-13), a ne u haremu u Jerusalimu.
 3. Čini se da knjiga podržava ispravnost, korisnost i radost monogamnog seksa. To se ne uklapa u Solomonov život.
 4. Moguće je da je i ovde Solomon književni karakter, kao i u Propovedniku 1-2 (E. Dž. Jang (E. J. Young), *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, str. 268).

V. VREME

- A. Kao i kod mnogih drugih starozavetnih mudrosnih knjiga, vreme možemo posmatrati iz dva aspekta:
1. Prvobitno istorijsko okruženje,
 2. Kada je dobila svoj konačan kanonski oblik.
- B. Istorijsko okruženje:
1. Solomonovo vreme:
 - a. Carevi su mogli da imaju više žena,
 - b. Prisustvo harema kao hora,
 - c. Znanje o raznolikim geografskim mestima (kao i o životinjama i biljkama).
 - d. Jerusalim se poredi sa Tersom (NSP prevod je „predivan grad“), koja je bila glavni grad Izraela pre Samarije (Amrije), 6:4.
 2. Konačan oblik knjige:
 - a. Forma odnosne partikule je iz kasnog hebrejskog (up. 1:12; 2:7)
 - b. Upotreba pozajmljenih aramejskih i grčkih reči
 - (1) Raj
 - (2) Vrt
 - (3) Krevet
 - (4) Postelja
- C. Savremeni proučavaoci se ne slažu:
1. E. Dž. Jang (E. J. Young)—Solomonovo vreme
 2. V. F. Olbrajt (W. F. Albright)—5-4. vek pre nove ere
 3. R. K. Harison (R. K. Harrison)—neposredno pre izgnanstva

VI. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Ova knjiga sadrži nekoliko teških aspekata. Pitamo se da li postoji jedinstvena tema ili svrha, ili je ovo samo niz ljubavnih pesama.
- B. Sledeće stihove je teško tumačiti u odnosu na jedinstvenu temu:
1. 2:15
 3. 8:5b-e

2. 5:7

4. 8:8-9

- C. Jedini način da se ova knjiga protumači u odnosu na jedinstvenu temu jeste da pretpostavimo dramski scenario koji uključuje tri osobe i hor:
1. Car
 2. Seoska devojka sa severa
 3. Dragi sa severa
 4. Harem kao hor
- D. Ova knjiga, kao i Jestira, ne spominje ni jedno Božje ime (prevod 8:6 u verziji Jevrejskog izdavačkog društva Amerike (Jewish Publication Society of America) glasi „gorući plamen”).

VII. OSNOVNE ISTINE

- A. Očigledno je da je ovo potvrda čistoće i lepote ljudske seksualnosti, 8:6-7. Ovo može delovati kao razumljivo samo po sebi, ali je bilo potrebno u odnosu na: (1) Davidov seksualni greh i njegove posledice po njegovu porodicu, i (2) Solomonovo idolopoklonstvo u starosti zbog njegovih žena strankinja. U odnosu na grčki religijski dualizam, ova istina je i danas potrebna. Asketizam nije uslov za duhovnost. Fizičko nije u svojoj suštini zlo.
- B. Mnogi posmatraju ovu knjigu kroz prizmu starozavetne analogije Boga kao mladoženje i Izraela kao neveste (tj. rabinskog tumačenja Izlaska i Os 1-3).
- C. Budući da postoje poteškoće u određivanju žanra i osnovne svrhe ove knjige, moramo biti oprezni da je ne tumačimo dogmatski.
- D. Ova knjiga ne sadrži nagoveštaje religijskih ili nacionalnih tema. Ovo je veoma neobično za kanonsku knjigu.

VIII. KRATKE DEFINICIJE TERMINA/OSOBA

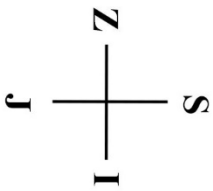
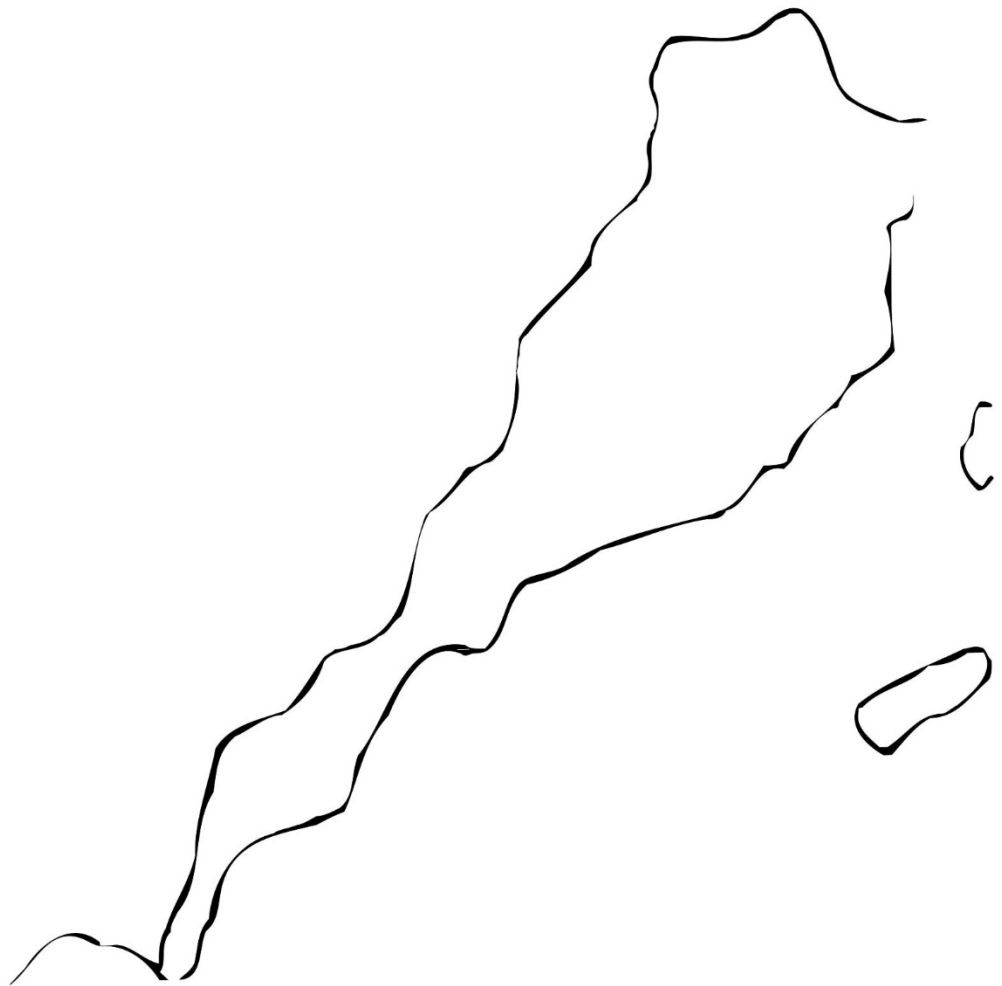
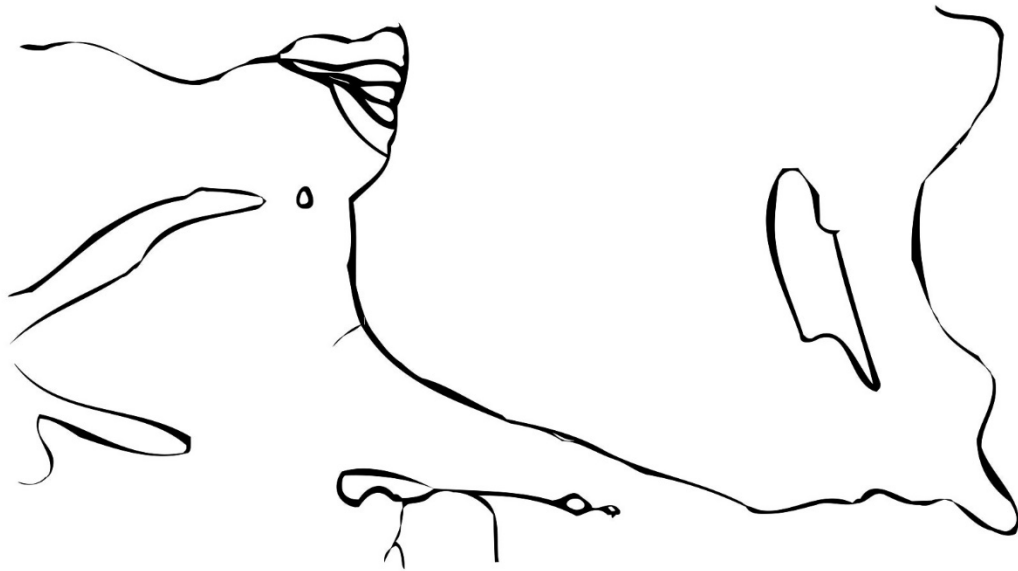
- A. Termini i izrazi
1. smirna 1:13; 3:6; 4:6,14; 5:1,5,13 (NASB & NIV)
 2. „male lisice”, 2:15 (NASB & NIV)
 3. „strah noćni”, 3:8 (NASB & NIV)
 4. „carice... inoče”, 6:8,9 (NASB & NIV. „carice.. konkubine“)
 5. mandragore, 7:13 (NASB & NIV)
 6. pečat, 8:6 (NASB & NIV)
 7. poput zida, 8:9 (4:12) (NASB & NIV, „ona je zid“)
- B. Osobe
1. „car”, 1:4b, 12
 2. „pocrnela sam, ali sam lepa”, 1:5 (NIV, „crna sam, a ipak ljupka“)
 3. „gde stado paseš”, 1:7 (NIV, „gde stado pase“)
 4. „ja sam ruža Saronska, ljiljan iz doline”, 2:1
 5. „kćeri jerusalimske”, 2:7
 6. stražari, 3:3; 5:7
 7. „Sulamka”, 6:13

IX. MESTA NA MAPI

1. Ein-Gedi, 1:14
2. Saron, 2:1
3. Livan, 4:8
4. Ermon, 4:8
5. predivan grad (Tersa), 6:4
6. Galad, 6:5 (brda galadska, 4:1)
7. Damask, 7:4
8. Karmil, 7:5

X. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto je ova knjiga deo kanona?
2. Kako sami Jevreji najčešće tumače ovu knjigu i zašto?
3. Koja vrsta literature je ova knjiga? Zašto je to važno?
4. Zašto ova knjiga ni na koji način ne spominje Božje ime ili istoriju Izraela?
5. Da li ova knjiga ima jedinstvenu temu?
6. Ko su „kćeri jerusalimske“?
7. Navedite različita mesta na kojima se odvija ova priča.

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U STAROZAVETNO PROROŠTVO

I. UVOD

A. Uvodne stavke:

1. Zajednica vernika nema jedinstven stav o tumačenju proroštva. Druge istine su uspostavljene kao pravoverni stavovi kroz vekove, ali ova nije.
2. Postoji nekoliko jasno definisanih faza starozavetnog proroštva:
 - a. Pre-monarhijska faza:
 - (1) Pojedinci su proroci
 - (a) Avram - 1. Mojs 20:7
 - (b) Mojsije - 4. Mojs 12:6-8; 5. Mojs 18:15; 34:10
 - (c) Aron - 2. Mojs 7:1 (u Mojsijevo ime)
 - (d) Marija - 2. Mojs 15:20
 - (e) Modad i Eldad - 4. Mojs 11:24-30
 - (f) Devora - Sud 4:4
 - (g) Neimenovana osoba - Sud 6:7-10
 - (h) Samuilo - 1. Sam 3:20
 - (2) Reference o prorocima kao grupi - 5. Mojs 13:1-5; 18:20-22
 - (3) Proročka grupa ili gilda - 1. Sam 10:5-13; 19:20; 1. Car 20:35,41; 22:6,10-13; 2. Car 2:3,7; 4:1,38; 5:22; 6:1, itd.
 - (4) Mesija kao prorok - 5. Mojs 18:15-18
 - b. Monarhijska faza, bez pisanih tekstova (obraćaju se caru):
 - (1) Gad - 1. Sam 22:5; 2. Sam 24:11; 1. Dne 29:29
 - (2) Natan - 2. Sam 7:2; 12:25; 1. Car 1:22
 - (3) Ahija - 1. Car 11:29
 - (4) Jehu - 1. Car 16:1,7,12
 - (5) Neimenovana osoba - 1. Car 18:4,13; 20:13,22
 - (6) Ilija - 1. Car 18-2. Car 2
 - (7) Mihej - 1. Car 22
 - (8) Jelisije - 2. Car 2:8,13
 - c. Klasični proroci koji su pisali tekstove (obraćaju se ne samo caru, nego i narodu):
- Isaija-Malahija (osim Danila)

B. Biblijski termini

1. *Ro'eh* = „videlac”, 1. Sam 9:9. Ovde vidimo tranziciju ka terminu *Nabi*. *Ro'eh* potiče od opšteg termina „videti”. Ova osoba shvata Božje puteve i planove, te savetuje druge o Božjoj volji u određenim pitanjima.
2. *Hozeh* = „videlac”, 2. Sam 24:11. Ovo je sinonim termina *Ro'eh*. Potiče od ređe upotrebljavanog termina sa značenjem „videti”. Oblik participa se najčešće koristi za proroke.
3. *Nabi'* = „prorok”, termin srodan sa akademskim glagolom *Nabu* = „pozvati” i arapskim *Naba'a* = „objaviti”. Ovo je termin koji se najčešće koristi za proroke u Starom zavetu. Upotrebljen je više od 300 puta. Tačna etimologija nije poznata, ali čini se da se najverovatnije zasniva na „pozvati”. Verovatno je najbolje tumačiti ovaj termin kroz Gospodnji (YHWH) opis Mojsijevog odnosa prema faraonu kroz Arona (up. 2. Mojs 4:10-16; 7:1; 5. Mojs 5:5. Prorok je neko ko prenosi Božje reči Njegovom narodu (Amos 3:8; Jer 1:7,17; Jezek 3:4.)
4. Sva tri termina su upotrebljena za položaj proroka u 1. Dne 29:29; Samuilo - *Ro'eh*;

Natan - *Nabi'* i Gad - *Hozeh*.

5. Izraz *'ish ha - 'elohim*, „Božji čovek”, takođe predstavlja opšti naziv za nekoga ko govori u Božje ime. Oko 76 puta je upotrebljen u Starom zavetu u smislu „prorok“.
6. Termin „prorok” (engl. „prophet“) je grčkog porekla. Potiče od:
 - (1) *pro* = „pred” ili „za”;
 - (2) *phemi* = „govoriti”.

II. DEFINICIJA PROROŠTVA

- A. Termin „proroštvo” je imao šire semantičko polje u hebrejskom jeziku, nego što ga danas ima. Jevreji označavaju istorijske knjige od Isusa Navina do Careva (osim Rute) kao „Ranije proroke“. I Avram (1. Mojs 20:7; Ps 105:5) i Mojsije (5. Mojs 18:18) su opisani kao proroci (kao i Marija, 2. Mojs 15:20). Dakle, budite oprezni sa savremenim definicijama ove reči!
- B. „Prorokovanje se može s pravom definisati kao shvatanje istorije koje prihvata značenje samo u odnosu na božanski plan, božansku svrhu, božansko učešće.”, *Rečnik za tumače Biblije (Interpreter's Dictionary of the Bible)*, vol. 3, str. 896.
- C. „Prorok nije ni filozof ni sistematski teolog, nego medijator saveza koji Božje reči prenosi Njegovom narodu da bi oblikovao njihovu budućnost menjajući njihovu sadašnjost.” *Judejska enciklopedija (Encyclopaedia Judaica)*, „Proroci i proroštvo”, vol. 13 str. 1152.

III. SVRHA PROROŠTVA

- A. Proroštvo je način na koji se Bog obraća svom narodu i daje im vođstvo u situacijama u kojima se nalaze i nadu u to da On upravlja njihovim životima i svetskim dešavanjima. Njihova poruka je u suštini grupna. Njena namera je da prekori, ohrabri, probudi veru i pokajanje, te da obavesti Božji narod o Njemu samom i Njegovim planovima. Moramo dodati da se često koristi i zato da bi jasno pokazalo koga je Bog odabrao za svog glasnogovornika (5. Mojs 13:1-3; 18:20-22). U svom konačnom smislu, ovo se odnosi na Mesiju.
- B. Proroci su često istorijske ili teološke krize iz svog vremena tumačili kroz eshatološku prizmu. Ovaj pogled na istoriju u poslednjim danima je jedinstven za Izrael i za njegovo osećanje božanskog odabira i saveznih obećanja.
- C. Čini se da položaj proroka uravnotežava (Jer 18:18) i preuzima položaj vrhovnog sveštenika kao način za saznavanje Božje volje. Urim i Tumim postaju verbalna poruka od Božjeg glasnogovornika. Čini se da je položaj proroka prestao da postoji u Izraelu nakon Malahije. Ponovo se pojavljuje tek 400 godina kasnije sa Jovanom Krstiteljem. Ne znamo kako je novozavetni dar „proroštva“ povezan sa starozavetnim proroštvom. Proroci iz Novog zaveta (Dap 11:27-28; 13:1; 14:29,32,37; 15:32; 1. Kor 12:10,28-29; Ef 4:11) ne predstavljaju novo otkrivenje kroz Pismo, nego najavljuju i predskazuju Božju volju u saveznim situacijama.
- D. Proroštvo nije isključivo ili primarno prediktivno po svojoj prirodi. Predikcija ili predskazanje je jedan način da se potvrdi uloga i poruka proroka, ali moramo napomenuti da „mesijanska proroštva čine manje od 2% starozavetnih proroštava. Manje od 5% direktno opisuje doba Novog saveza. Manje od 1% se bavi događajima koji će se

tek dogoditi.” (Fi (Fee) i Stjuart (Stuart), *Kako izvući maksimum iz čitanja Pisma (How to Read the Bible For All Its Worth)*, str. 166)

- E. Proroci predstavljaju Boga narodu, dok su sveštenici predstavnici naroda pred Bogom. Ovo je uopšteno viđenje. Postoje i izuzeci, kao što Avakum, koji postavlja pitanja Bogu.
- F. Jedan razlog zbog kojeg je teško razumeti proroke je to što mi ne znamo kako su njihove knjige bile strukturirane. One nisu hronološke. Čini se da su tematske, ali ne uvek na očekivan način. Često nije određeno istorijsko okruženje, vremenski okvir ili jasne granice između proroštava. Ove knjige je teško: (1) pročitati odjednom u celini; (2) predstaviti njihov nacrt; i (3) odrediti osnovnu istinu ili nameru autora za svako proroštvo.

IV. KARAKTERISTIKE PROROŠTVA

- A. Čini se da u Starom zavetu postoji razvoj koncepta „proroka“ i „proroštva“. U ranom Izraelu se razvila zajednica proroka, koju su vodile snažne i harizmatične vođe, kao što je Ilija ili Jelisije. Ponekad je izraz „sinovi proroka“ korišten da opiše ovu grupu (2. Car 2). Za proroke su bili karakteristični različiti oblici ekstaze (1. Sam 10:10-13; 19:18-24).
- B. Međutim, ovaj period je brzo prošao i izdvojili su se pojedinačni proroci. To su bili oni proroci (i pravi i lažni) koji su se poistovećivali sa carem i živeli na dvoru (Gad, Natan). Takođe, neki su bili nezavisni, ponekad potpuno odvojeni od statusa kvo u izraelskom društvu (Amos). Bili su i muškog i ženskog pola (2. Car 22:14).
- C. Često je prorok otkrivao budućnost koja zavisi od trenutnog ljudskog odgovora. Često je zadatak proroka bio da otkrije Božji univerzalan plan za Njegovu tvorevinu, koji nije pod uticajem ljudskog odgovora. Ovaj univerzalan eshatološki plan je jedinstven među prorocima drevnog Bliskog Istoka. U srži proročkih poruka su predskazanje i savezna vernost (up. Fi (Fee) i Stjuart (Stuart), str. 150). Ovo ukazuje na to da je fokus proroka pretežno grupni. Obično, iako ne isključivo, oni se obraćaju narodu.
- D. Većina proroštava je usmeno predstavljena. Kasnije su kombinovana po svojim temama, hronologiji ili nekim drugim obrascima bliskoistočne literature koje danas ne znamo. Zato što su usmeno prenošena, nemaju strukturu pisane proze. Zbog toga je teško u celini pročitati knjige odjednom i teško ih je razumeti bez određenog istorijskog okruženja.
- E. Proroci koriste nekoliko obrazaca za prenošenje svojih poruka:
 - 1. Scena na sudu - Bog izvodi svoj narod pred sud. Često je ovo brakorazvodna parnica u kojoj Gospod (YHWH) odbacuje svoju ženu (Izrael) zbog njene nevernosti (Os 4; Mih 6).
 - 2. Posmrtna tužbalica - ove poruke su izdvojene kao posebna vrsta zbog svoje specifične metrike i karakterističnog termina „teško“, (Isaija 5; Avakum 2).
 - 3. Objava saveznih obećanja - naglašavaju uslovnu prirodu obećanja i buduće posledice, i pozitivne i negativne (5. Mojs 27- 28).

V. BIBLIJSKE KVALIFIKACIJE ZA UTVRĐIVANJE PRAVOG PROROKA

- A. 5. Mojs 13:1-5 (predskazanja/znakovi)
- B. 5. Mojs 18:9-22 pravi proroci/lažni proroci)

- C. Mt 7 (način života)
- D. 1. Jn 4:1-6 (doktrina)
- E. I muškarci i žene su pozivani i služili su kao proroci i proročice
 - 1. Marija - 2. Mojs 15
 - 2. Devora - Sud 4:4-6
 - 3. Olda - 2. Car 22:14-20; 2. Dne 34:22-28
- F. Okolne kulture su određivale proroke po božanskim znakovima. Izrael je to činio kroz:
 - 1. Teološki test - Gospodnje ime
 - 2. Istorijski test - tačna predskazanja

VI. VODIČ ZA TUMAČENJE PROROŠTAVA

- A. Utvrdite nameru prvobitnog proroka (urednika) analizirajući istorijsko okruženje i literarni kontekst svakog proroštva. To najčešće podrazumeva da je Izrael na neki način prekršio Savez sa Mojsijem.
- B. Pročitajte i protumačite proroštvo u celini, ne samo njegov deo; napravite nacrt njegovog sadržaja. Vidite kako je povezano sa ostalim proroštvima. Pokušajte da napravite nacrt cele knjige.
- C. Dok figurativna upotreba nije očigledna iz samog teksta, prihvatajte doslovno tumačenje; u slučaju figurativne upotrebe stavite figurativan jezik u prozu.
- D. Analizirajte simbolična dela u odnosu na istorijsko okruženje i paralelna poglavlja. Ne zaboravite da je ovo drevna bliskoistočna literatura, a ne zapadna ili savremena literatura.
- E. Budite oprezni sa proroštvima:
 - 1. Da li se odnose samo na vreme autora?
 - 2. Da li su ispunjena u prošlosti Izraela?
 - 3. Da li govore o događajima koji tek treba da se ostvare?
 - 4. Da li je njihovo ostvarenje u njihovom vremenu ili u budućnosti?
 - 5. Neka autori Biblije, a ne savremeni autori, vode vaše odgovore.
- F. Posebne napomene
 - 1. Da li proroštvo sadrži uslov?
 - 2. Da li je jasno kome je proroštvo namenjeno (i zašto)?
 - 3. Da li biblijski i/istorijski postoji mogućnost njegovog višestrukog ispunjenja?
 - 4. Novozavetni autori su pod nadahnućem mogli da vide Mesiju na mnogim mestima u Starom zavetu koja nama nisu očigledna. Čini se da koriste tipologiju ili igru rečima. Pošto mi nismo nadahnuti, najbolje je da ovaj pristup prepustimo njima.

VII. KORISNE KNJIGE

- A. *Vodič za biblijsko proroštvo (A Guide to Biblical Prophecy)*, Karl. I. Armerding (Armerding) i V. Vord Gask (W. Ward Gasque)
- B. *Kako izvući maksimum iz čitanja Pisma (How to Read the Bible For All Its Worth)*, Gordon Fi (Gordon Fee) i Daglas Stjuart (Douglas Stuart)

- C. *Moje sluge Proroci (My Servants the Prophets)*, Edvard Dž. Jang (Edward J. Young)
- D. *Ekspozicioni biblijski komentar (The Expositor's Bible Commentary)*, vol. 6, „Isaija - Jezekilj”, Zondervan
- E. *Isajina proroštva (The Prophecies of Isaiah)*, Dž. A. Aleksander (J. A. Alexander), 1976, Zondervan
- F. *Ekspozicija Isaije (Exposition of Isaiah)*, H. K. Leupold (H. C. Leupold), 1971, Baker
- G. *Vodič za proučavanje, „Isaija“ (A Study Guide Commentary, "Isaiah")*, D. Dejvid Garland (D. David Garland), 1978, Zondervan

UVOD U KNJIGU PROROKA ISAIJE

I. UVOD

- A. Isaija je najcitiraniji od svih proroka u Novom zavetu (više od 411 put). Njegova poruka je:
 - 1. Jedan Bog
 - 2. Jedan svet
 - 3. Jedna vera
- B. Isaija je predivna mesijanska knjiga:
 - 1. Posebna deca, poglavlja 7-14,
 - 2. Slugine pesme, poglavlja 42:1-9; 49:1-7; 50:4-11; 52:13-53:12,
 - 3. Buduće mesijansko carstvo (Novo doba), poglavlja 56-66
- C. E. Dž. Jang (E. J. Young), u *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, navodi sledeće:
 - 1. „Knjiga proroka Isaije se s pravom smatra najvećim od svih starozavetnih proroštava“ str. 168.
 - 2. „Od svih proroka Izraela, Isaija je najpotpunije shvatio Božji um i Njegov plan za doba.“ str. 171
 - 3. „Po duhovnih uvidima, on je neprevaziđen u Starom zavetu.“ str. 172

II. NAZIV KNJIGE

- A. Knjiga je dobila ime po svom proročkom glasnogovorniku.
- B. Ime znači „Gospodnje (YHWH) spasenje” ili „Gospod (YHWH) spasava”. Hebrejska imena koja završavaju na „iah” (*Isaiah*) su skraćena reči Gospod (YHWH), kao i imena koja na engleskom počinju sa „J” i sa samoglasnikom (*Jesus, Joi!*).

III. KANONIZACIJA

- A. Ovo je prvi od četiri dela Kasnijih proroka:
 - 1. Isaija
 - 2. Jeremija
 - 3. Jezekilj
 - 4. Dvanaestorica (Manjih proroka)
- B. Rano i potpuno je prihvaćena među izraelske svete spise.

IV. ŽANR

- A. Isaijine književne veštine prevazilaze veštine svih ostalih starozavetnih proroka. Njegove igre rečima i poezija su veličanstveni i intrigantni. Ova knjiga je uglavnom poezija.
- B. Teško je pročitati Knjigu proroka Isaije odjednom u celini. Teško je predstaviti njenu strukturu. Isaija je bio propovednik, nije bio pisac, niti urednik. Knjiga beleži njegove usmene poruke. One su ponekad međusobno povezane:
 - 1. Po temi

2. Po hronologiji
3. Po kulturnim normama drevnog Bliskog Istoka, koje se znatno razlikuju od naših

V. AUTORSTVO

A. Jevrejska stanovišta o autorstvu

1. Talmud, Baba Batra 15a, navodi da su Jezekeja i njegovi ljudi napisali (tj. uredili ili sabrali) Isaiju, Priče, Propovednika i Pesmu nad pesmama. To bi značilo da cela ova knjiga potiče od proroka.
2. Ben Sirah, u svom delu „Knjiga Sirahova“, 49:17-25, napisanom oko 185. g.p.n.e, navodi da je knjigu napisao „Isaija, Amozov sin“ (1:1; 12:1; 13:1).
3. 2. Dne 32:32 potvrđuje Isajinu viziju i paralelu iz Careva (2. Car 18:19-20:19.)
 - a. Iz bogate plemićke porodice iz Jerusalima, moguće čak i rođak cara Ozije.
 - (1) Neki dokazi ukazuju na to da se „iah“, skraćena reči Gospod (YHWH), u imenima koristila skoro isključivo u judejskim carskim porodicama.
 - (2) Isajin pristup caru podržava mogućnost da je postojala porodična veza.
 - (3) Up. Talmud, „Meg“, 10b
 - b. U braku sa proročicom (8:3)
 - (1) Ime prvog sina je „Sear-Jasuv“, što znači „ostatak će se vratiti“.
 - (2) Ime drugog sina je „Maher-Šelal-Haš-Vaz“ (8:3), što znači „pohitaj plenu, brz na plen“.
 - c. Isaija je imao jednu od najdužih proročkih službi među svim starozavetnim prorocima. On je bio Božji glasnogovornik u Judi od vladavine Jotama (742-735. g.p.n.e.) do vladavine Jezekeje (715-687. g.p.n.e.), a moguće i tokom dela vladavine Manasije (687-642. g.p.n.e). Moguće je da je Manasija bio ko-regent od 696. g.p.n.e.
 - d. Ako 2. Dne 26:22 govori o Isajiji onda je on bio zvanični pisar i beležnik zvaničnih carskih dnevnika.
 - e. Tradicija smatra da je on presečen na dva dela u vreme Manasijine vladavine.
4. Moše ben Šmuel Ibn Gikatila (Moses ben Samuel Ibn Gekatilla, oko 110. g.n.e, navodi da su poglavlja 1-39 Isajina, ali da su poglavlja 40-66 napisana u vreme perioda Drugog hrama (persijski period, 538-430. g.p.n.e.)
5. Ibn Ezra (Ibn Ezra, 1092-1167. g.n.e.) sledi Gekatilu i poriče da je Isaija napisao poglavlja 40-66.

B. Savremeni stručnjaci

1. Dobar istorijski sažetak daje R. K. Harison (R. K. Harrison), u delu *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, Eerdmans, 1969.
2. Dobra analiza tehničkih razloga koji podržavaju postojanje dva autora može se naći u S. R. Drajver (S. R. Driver), *Uvod u književnost Starog zaveta (Introduction to the Literature of the Old Testament)*, reprint 1972.
3. Nikada nije pronađen ni jedan hebrejski ili grčki (LXX) rukopis koji sadrži podelu na poglavlja 1-39 i 40-66.
 - a. Na kraju poglavlja 33 u Svicima s Mrtvog mora su ostavljena dva prazna mesta. To ukazuje na podelu u toj tački, ne kod poglavlja 39.
 - b. Čini se da postoji paralelna struktura između 1-33 i 34-66. Ova dualna struktura je zasnovana na podeli na vreme samog autora i na budućnost, što je bilo često kod hebrejskih proroka (up. Jezekilj, Danilo i Zaharija).
4. Savremeni stručnjaci nemaju usaglašeno stanovište o broju autora ove knjige ili o načinu njene podele.

C. Neki razlozi za jedinstvo Isaije

1. U dva dela Isaije je pronađeno ukupno dvadeset i pet termina koji nisu upotrebljeni ni u kojem drugom starozavetnom tekstu (NIV, Uvod u Isaiju, str. 1014).
2. Naziv „Sveti Bog Izraelov” javlja se 13 puta u poglavljima 1-39 i 14 puta u poglavljima 40-66, a samo šest puta u svim drugim starozavetnim knjigama.
3. Isus, u Jn 12:38,40, citira stihove 53:1 i 6:10 iz ove knjige i oba pripisuje Isaiji.
4. Delovi iz Is 40-66 su pripisani Isaiji u Mt 3:3; 8:17; 12:17; Lk 3:4; 4:17; Jn 1:23; Dap 8:28 i Rim 10:16-20
5. Ni jedan rukopis ne sadrži dokaz o podeli knjige kod poglavlja 39 (MT ili DSS).
6. Ne postoji istorijski zapis o velikom proroku (Diedre-Isaija) u šestom veku. R. K. Harison (R. K. Harrison), u delu *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, o ovoj temi kaže sledeće:
„Argumenti zasnovani na književnom stilu bili su veoma popularni na kraju devetnaestog veka, ali sa sticanjem daleko šireg znanja o drevnim bliskoistočnim jezicima, značaj njihove pozicije je danas znatno manji. Sama subjektivnost stilskih razmatranja bila je veoma privlačna pristalicama teorije Graf-Velhauzena (Graft-Wellhausen) o književnoj analizi, koji odbijaju bilo kakvu nekonzistentnost u proučavanju materijala koji se pripisuje biblijskom autoru, te zatim poriču njegovo autorstvo nad određenim delom teksta zato što se književna forma i rečnik ne ponavljaju identično u svim poglavljima. Izgleda da tim ranim istražiteljima nije palo na pamet da je neki koncept o stilu drevnog autora moguće utvrditi samo nakon pažljivog proučavanja celokupnog materijala koji se njemu pripisuje, te da se naknadno odbacivanje dela ili celokupnog korpusa može opravdati samo na osnovu neke rigorozne spoljašnje kontrole”. str. 776

D. Neki razlozi koji podržavaju višestruko autorstvo Isaije.

1. Ime „Isaija“ se ne spominje u poglavljima 40-66.
2. Poglavlja 40-66 se ne uklapaju u Isaijino istorijsko okruženje.
3. Čini se da se mešaju Isaijine istorijske reference na:
 - a. Asirsku invaziju, izgnanstvo i kaznu za njih
 - b. Vavilonsku invaziju, izgnanstvo i kaznu za njih
4. Očigledno je da postoje neki razlozi za teoriju o višestrukome autorstvu:
 - a. Promena istorijskog okruženja
 - (1) Juda pre invazije, 1-39
 - (2) Izgnanstvo, 40-55
 - (3) Juda nakon izgnanstva, 56-66
 - (4) Hram nikada neće pasti u Isaiji 1-39, dok je očigledno već pao u 40-66. Čini se da je autor u izgnanstvu.
 - b. Promena termina koji opisuju Božjeg izabranika:
 - (1) Mesijansko dete
 - (2) Sluga koji strada
 - (3) Izrael kao:
 - (a) Supruga (50:1)
 - (b) Gospodnje (YHWH) sluge (54:17)
5. Savremeni konzervativni stručnjaci:
 - a. Korisna je napomena E. Dž. Janga (E. J. Young) o poglavljima 56-66: „još jedna mogućnost je da je Duhom vođen urednik sakupio proroštva od različitih proroka Isaijine škole po osnovnim temama ovog dela”, str. 188.
 - b. R. K. Harisonov (R. K. Harrison) stav je: „Sadašnji pisac veruje da Isaija, kao i većina drugih postojećih proročkih tekstova, predstavlja antologiju usmenih poruka iz različitih situacija, te da kao takav ovaj tekst zaslužuje isti tretman kao i

ostala velika starozavetna proroštva. U odnosu na ovo, važno je napomenuti da ovaj pristup direktno opovrgava argumente koji se zasnivaju na različitim stilovima ili književnim načinima, pošto je sasvim ispravno prihvatiti antologiju kao predstavnika opšteg stila autora tokom različitih perioda njegove kreativne aktivnosti. Uvodni stih proroštva, koji je istovremeno i naslov za tekst i govori o uvidima koje je Isaija, Amosov sin primio u vizijama o Judi i Jerusalimu u danima Ozije, Jotama, Ahaza i Jezekeje, daje opravdanje za opisivanje ovog dela kao antologije, u najboljem smislu tog termina. Kao i kod svih antologija, vidimo da knjiga sadrži samo deo dostupnih proročkih predskazanja i propovedi, te da je veoma verovatno da je Isaija stvorio znatno veći materijal od onog koji je sačuvan u ovoj knjizi. Na prirodu proroštva kao antologije dodatno ukazuje prisustvo beleški u Isa 2:1 i 13:1, jer je moguće da one predstavljaju ili ukazuju na prisustvo ranijih kolekcija proročkih izjava”. Str. 780

6. Književni stil u poglavljima 40-66 se razlikuje od stila u poglavljima 1-39.

E. Zaključne napomene o autorstvu

1. Pobožni proučavaoci se i dalje ne slažu o načinu na koji je naša starozavetna Knjiga proroka Isaije dobila svoj sadašnji oblik (up. DSS i MT). Najvažnija je njena nadahnutost i pouzdanost u otkrivanju karaktera i planova Gospoda (YHWH).
2. Moramo odbaciti bilo koje pretpostavke koje poriču Božje verno otkrivenje kroz Isaiju. Ovo takođe uključuje i a priori odbacivanje prediktivnih proroštava i spuštanja Starog zaveta na isključivo ljudski, savremeni, istorijski zapis.

VI. VREME

A. Isaija je deo proroka iz osmog veka

1. Jona, Amos i Osija na severu, u vreme vladavine Jerovoama II (786-640. g.p.n.e.)
2. Isaija i Mihej na jugu

B. Rođen je oko 760. g.p.n.e. i pozvan da služi kao prorok oko 742. g.p.n.e, kada je Ozija umro (6:1). Ozija se ponekad naziva i Azarija (783-742. g.p.n.e.).

C. Isaija je imao dugu službu, od poslednjih godina Ozije (783-742. g.p.n.e.), preko Jotama (742-735. g.p.n.e.), Ahaza (735-715. g.p.n.e.), Jezekeje (715-687. g.p.n.e.), a moguće i Manasije (687-642. g.p.n.e.).

D. R. K. Harison (R. K. Harrison) navodi da je ova knjiga antologija tekstova i propovedi ovog proroka koja obuhvata period od mnogo godina i nekoliko judejskih careva. Ona je sastavljena i editovana nakon prorokove smrti, oko 630. g.p.n.e.

VII. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

A. Proroci osmog veka

1. Biblijski materijal:

a. 2. Car 14:3-17:6	e. Osija
b. 2. Dne 25-28	f. Isaija
c. Amos	g. Mihej
d. Jona	

2. Kod Osije nalazimo najjednostavniji opis idolopoklonstva u Božjem narodu:

- a. 2:16, „nećeš me više zvati: ‘Vale moj’”
- b. 4:12-13, „kćeri čine blud“

- c. 4:17, „Jefrem se sa idolima udružio. Pusti ga!”
 - d. 13:2, „ljube kipove teleta” (ritual)
3. Društveno okruženje
- a. Ovo je bilo vreme ekonomskog prosperiteta i vojne ekspanzije i Izraela i Jude. Međutim, samo bogati sloj ljudi je imao koristi od ovog prosperiteta. Siromašne su zlostavljali i iskorištavali. Čini se kao da su i od novca i moći napravili dodatne idole!
 - b. Postoji nekoliko razloga za društvenu stabilnost i prosperitet i Izraela i Jude:
 - (1) Duga i prosperitetna vladavina Jerovoama II (786-746. g.p.n.e.) na severu i Ozije (783-742. g.p.n.e.) na jugu.
 - (2) Asirski vladar Adad-Nirari III pobeđuje Siriju 802. g.p.n.e.
 - (3) Mir između Izraela i Jude.
 - (4) Takse i korišćenje trgovinskih puteva od severa ka jugu preko palestinskog kopnenog mosta doveli su do ubrzanog ekonomskog rasta, a time i do ekstravagancije bogatih slojeva.
 - c. Čini se da pronađene „Ploče iz Samarije”, iz perioda vladavine Jerovoama II, ukazuju na administrativnu organizaciju nalik Solomonovoj. To bi takođe moglo potvrđivati sve veći jaz između onih koji su imali i onih koji nisu imali.
 - d. Amos, „prorok društvene pravde“, jasno opisuje nepoštenje bogatih. Dva jasna primera zloupotrebe, za koju se čini da je bila česta i u Izraelu i u Judi, bili su potkupljivanje sudija i falsifikovanje trgovačkih tegova.
4. Religijsko okruženje
- a. Ovo je bilo vreme sa brojnim spoljašnjim izrazima religioznosti, ali sa veoma malo stvarne vere. Hananski kult plodnosti je postao deo izraelske religije. Ovi ljudi su bili idolopoklonici, ali su govorili da veruju u Gospoda (YHWH). Težeći sklapanju političkih saveza, Božji narod se uključivao u paganska slavljenja i prakse.
 - b. Idolopoklonstvo Izraela je očigledno u 2. Car 17:7-18.
 - (1) U osmom stihu oni slede hananske običaje.
 - (a) Slavljenje plodnosti (up. 3. Mojs 18:22-23)
 - i) Obredne uzvišice, stihovi 9,10,11
 - ii) Obredni stubovi (Val), stihovi 10,16
 - iii) Obredno deblo, stih 16, ovo je drveni simbol Valove partnerke, Ašere. Oni su ili klesani od debla ili od živog drveta.
 - (b) Vračanje, stih 17. Ono je zabranjeno u 3. Mojs 19-20 i 5. Mojs 18.
 - (2) U stihu 16 nastavljaju slavljenje dva zlatna teleta, kao simbola Gospoda (YHWH). Njih je postavio Jerovoam I (1. Car 12:28-29) u Danu i Vetilju.
 - (3) U stihu 16 slave vavilonska astralna božanstva: sunce, mesec, zvezde i konstelacije.
 - (4) U stihu 18 slave feničanskog boga vatre i plodnosti, Moloha, žrtvujući svoju decu (up. 3. Mojs 18:21; 20:2-5). Naziv ove prakse je „*molech*”. To nije ista reč kao ime ovog boga.
 - c. Valizam (up. V. F. Olbrajt (W. F. Albright), *Arheologija i religija Izraela (Archaeology and the Religion of Israel)*, str. 82 i dalje)
 - (1) Naš najbolji arheološki izvor je „Ugaritski Ep o Valu”.
 - (a) U njemu je Val predstavljen kao bog godišnjih doba, koji umire i vraća se. Porazio ga je Mot i zatvara ga u podzemni svet. Život na zemlji staje. Međutim, Valu pomaže boginja (*Anat*), on se vraća i poražava Mota svakog proleća. On je bio bog plodnosti slavljen imitativnom magijom.
 - (b) Drugo ime pod kojim je on bio poznat je Hadad.
 - (2) El je vrhovno božanstvo hananskog panteona, ali je Val zauzeo ovo mesto zbog svoje popularnosti.

- (3) Najveći uticaj na Izrael imao je tirski valizam kroz Jezavelju, ćerku cara Tira. Nju je Amrije odabrao za svog sina, Ahava.
 - (4) U Izraelu je Val slavljjen na lokalnim uzvišicama. Njegov simbol je bio kameni stub. Njegova partnerka je Ašera, čiji simbol je isklesano deblo, koje simboliše drvo života.
- d. Nekoliko izvora i tipova idolopoklonstva je navedeno.
- (1) Zlatna telad koju je Jerovoam I postavio kao simbole Gospoda (YHWH) u Vetilju i Danu.
 - (2) Slavljenje tirkog boga i boginje plodnosti na lokalnim uzvišicama.
 - (3) Idolopoklonstvo koje je bilo nužan deo tadašnjih političkih saveza.
5. Kratak sažetak asirskih i vavilonskih invazija u osmom veku koje su imale uticaj na Palestinu:
- a. Četiri proroka iz osmog veka bila su aktivna u vreme procvata Asirskog carstva u oblasti Tigra i Eufrata. Bog će upotrebiti ovaj okrutan narod da kazni svoj narod, posebno Izrael.
 - (1) Specifičan incident je bilo stvaranje Trans-jordanske političke i vojne alijanse poznate kao „sirijsko-jefraimska liga” (735. g.p.n.e.). Sirija i Izrael su pokušali da prisile Judu da im se pridruži u borbi protiv Asirije. Umesto toga, Ahaz je Asiriji poslao poziv u pomoć. Prvi moćan asirski car, sa težnjom ka carstvu, Teglat-Felasar III (745-727. g.p.n.e.), odgovorio je na vojni izazov i napao Siriju.
 - (2) Kasnije se pobunio i car Osija (732-722. g.p.n.e.), asirska produžena ruka, tražeći pomoć od Egipta. Salmanasar V (727-722. g.p.n.e.) je ponovo pobedio Izrael. Umro je pre nego što je Izrael pokoren, ali je njegov naslednik, Sargon II (722-705. g.p.n.e.), osvojio prestonicu Izraela, Samariju, 722. g.p.n.e. Asirija je tada deportovala više od 27 000 Izraelaca, kao što je Teglat-Felasar izгнаo hiljade 732. g.p.n.e.
 - b. Nakon smrti Ahaza (735-715. g.p.n.e.) formirana je još jedna vojna koalicija između Trans-jordanskih naroda i Egipta protiv Asirije (714-711. g.p.n.e.). Ovo je poznato kao „Ašdadova pobuna”. Uništeni su brojni judejski gradovi pod ponovnim napadom Asirije. Jezekija je u početku podržavao ovu koaliciju, ali je kasnije povukao svoju podršku.
 - c. Međutim, ponovo, još jedna koalicija je pokušala da iskoristi smrt asirskog moćnog cara, Sargona II, 705. g.p.n.e, uz brojne druge pobune koje su izbijale po raznim mestima u Asirskom carstvu.
 - (1) Jezekija je u potpunosti učestvovao u ovoj pobuni. U odnosu na ovaj izazov, Senahirim (705-681. g.p.n.e.) je napao Palestinu (701. g.p.n.e.) i podigao logor u blizini grada Jerusalima (2. Car 18-19; Is 36-39), ali je Bog na čudesan način uništio njegovu vojsku.
 - (2) Stručnjaci se ne slažu oko pitanja koliko puta je Senahirim napao Palestinu. (Primer: Džon Brajt (John Bright) navodi jednu invaziju 701. g.p.n.e, i moguće još jednu 688. g.p.n.e, up. str. 270.)
 - (3) Jezekija je pošteđen od pripajanja Asiriji, ali je zbog njegovog ponosnog predstavljanja judejskog bogatstva vavilonskoj delegaciji Isaija prorokovao pad Jude pod Vavilon (39:1-8). Navuhodonosor je osvojio Jerusalim u periodu 587-586. g.p.n.e.
 - d. Isaija je takođe predskazao da će Božji narod biti poražen od Kira II, medo-persijskog vođe (41:2-4; 44:28; 45:1; 56:11). Vavilon je osvojio Nineviju 612. g.p.n.e, ali je Kirova vojska osvojila grad Vavilon 539. g.p.n.e. Kir je 538. g.p.n.e. izdao proglas da se svi izgnani narodi, uključujući i Jevreje, mogu vratiti svojim kućama. Čak je obezbedio i sredstva iz svoje riznice za obnovu njihovih hramova.

B. Kratak istorijski pregled moći Mesopotamije (zasnovan pretežno na datumima iz knjige Džona Brajta (John Bright), *Istorija Izraela (s A History of Israel)*, str. 462 i dalje):

1. Asirsko carstvo (1. Mojs 10:11):

a. Religija i kultura su bile pod velikim uticajem sumerskog/vavilonskog carstva.

b. Okvirna lista vladara i perioda njihove vladavine:

(1) 1354-1318. Ašur-Ubalit I:

(a) Osvojio je hetitski grad Harkemis

(b) Započeo je odstranjivanje hetitskog uticaja i omogućio razvoj Asirije

(2) 1297-1266. Adad-Nirari I (moćan car)

(3) 1265-1235. Salmanasar I (moćan car)

(4) 1234-1197. Tukulti-Ninurta I

- Prvo osvajanje Vavilonskog carstva ka jugu

(5) 1118-1078. Teglat-Felasar I

- Asirija postaje najjača sila u Mesopotamiji

(6) 1012-972. Ašur-Rabi II

(7) 972-967. Ašur-Reš-Isui II

(8) 966-934. Teglat-Felasar II

(9) 934-912. Ašur-Dan II

(10) 912-890. Adad-Nirari II

(11) 890-884. Tukulti-Ninurta II

(12) 883-859. Ašur-Nasir-Apal II

(13) 859-824. Salmanasar III

bitka kod Karkara, 853.

(14) 824-811. Šamši-Adad V

(15) 811-783. Adad-Nirari III

(16) 781-772. Salmanasar IV

(17) 772-754. Ašur-Dan III

(18) 754-745. Ašur-Nirari V

(19) 745-727. Teglat-Felasar III:

(a) Bio je poznat po svom vavilonskom imenu, Ful, u 2. Car 15:19

(b) Veoma moćan car

(c) Započeo je praksu deportovanja osvojenih naroda

(d) 735. g.p.n.e. je formirana „sirijsko-jefraimska liga”, kao pokušaj ujedinjenja svih dostupnih vojnih resursa Trans-jordanskih naroda, od Eufrata do Egipta, da bi se neutralizovala sve jača vojna sila Asirije. Car Jude, Ahaz, odbio je da se pridruži, te su ga napali Izrael i Sirija. Pisao je Teglat-Felasaru III da mu pomogne, uprkos Isaijinim savetima da to ne čini (up. 2. Car 16; Isa 7-12).

(e) 732. g.p.n.e, Teglat-Felasar III napada i osvaja Siriju i Izrael i postavlja vazalskog cara Osiju na izraelski presto (732-722.). Više hiljada Jevreja iz Severnog carstva je izgnano u Mediju (up. 2. Car 15).

(20) 727-722. Salmanasar V

(a) Osija sklapa savez sa Egiptom i Asirija ga napada (up. 2. Car 17)

(b) Opsada Samarije, 724. g.p.n.e.

(21) 722-705. Sargon II:

(a) Nakon tri godine opsade, koju je započeo Salmanasar V, njegov naslednik Sargon II osvaja prestonicu Izraela, Samariju. Više od 27,000 ljudi je deportovano u Mediju.

(b) Osvojeno je i Hetitsko carstvo.

(c) Još jedna koalicija Trans-jordanskih naroda i Egipta se u periodu između 714. i 711. godine pobunila protiv Asirije. Ova koalicija je poznata kao „Ašdadova pobuna”. U početku je čak i Jezeckija iz Jude bio uključen. Asirija je napala i

uništila nekoliko filistejskih gradova.

- (22) 705-681. Senahirim:
(a) Nakon smrti Saragona II, 705. godine, još jedna koalicija Trans-jordanskih naroda i Egipta se pobunila. Jezekija je u potpunosti podržao ovu pobunu. Senahirim je izvršio napad 701. godine. Pobuna je ugušena, ali je Jerusalem pošteđen uz Božju pomoć (up. Is 36-39 i 2. Car 18-19).
(b) Senahirim je takođe ugušio pobune u Elamu i Vavilonu.
- (23) 681-669. Esar-Adon:
(a) Prvi asirski vladar koji je napao i osvojio Egipat
(b) Imao je veliku naklonost prema Vavilonu i obnovio je njegovu prestonicu
- (24) 669-663. Asurbanipal:
(a) Spomenut je i kao Asenafar u Jezd 4:10
(b) Njegov brat, Šamaš-šum-ukin, postao je car Vavilona. Ovo je donelo nekoliko godina mira između Asirije i Vavilona, ali je postojala i težnja za nezavisnošću koja je dovela do pobune 652. godine, koju je poveo njegov brat.
(c) Pad Tebe, 663. g.p.n.e.
(d) Poraz Elama, 653, 645. g.p.n.e.
- (25) 633-629. Ašur-Etil-Ilani
(26) 629-612. Sin-šar-iškun
(27) 612-609. Ašur-Ubalit II:
- Imenovan je za cara u izgnanstvu u Haranu, nakon pada Asura, 614. g.p.n.e i Nineve, 612. g.p.n.e.

2. Novovavilonsko carstvo:

a. 703-? Merodah-Valadan

- Započeo je nekoliko pobuna protiv vladavine Asirije

b. 652. Šamaš-šum-ukin:

- (1) Sin Esar-Adona i brat Ašurbanipala
- (2) Započeo je pobunu protiv Asirije, ali je poražen

c. 626-605. Nabopalar:

- (1) Prvi monarh Novovavilonskog carstva
- (2) Napao je Asiriju sa juga dok ju je Kijaksar, vladar Medije, napao sa severoistoka
- (3) Stara asirska prestonica, Asur, pala je 614. godine, a nova, moćna prestonica, Nineva, pala je 612. g.p.n.e.
- (4) Ostatak asirske vojske se povukao u Haran. Čak su postavili i cara.
- (5) Godine 608, faraon Nehaon II (up. 2. Car 23:29) je krenuo ka severu da pomogne ostatku asirske vojske da bi napravio područje koje će ga štititi od sve snažnijeg Vavilona. Josija, pobožni car Jude (up. 2. Car 23), suprotstavio se prolasku egipatske vojske kroz Palestinu. Došlo je do omanjeg sukoba u Megidu. Josija je ranjen i umro je (2. Car 23:29-30). Njegov sin, Joahaz, postao je car. Faraon Nehaon II je stigao prekasno da zaustavi uništenje asirske vojske u Haranu. Zaratio je sa vavilonskim silama koje je predvodio krunski princ Navuhodonosor II i bio je potpuno poražen 605. g.p.n.e, kod Karhemiša na reci Eufkrat.
Vraćajući se u Egipat, zaustavio se u Jerusalemu i poharao grad. Zamenio je i deportovao Joahaza nakon samo tri meseca. Na njegovo mesto je postavio drugog Josijinog sina, Joakima (up. 2. Car 23:31-35).
- (6) Navuhodonosor II je pratio egipatsku vojsku ka jugu, kroz Palestinu, ali je primio vest o smrti svog oca, te se vratio u Vavilon.
Kasnije te iste godine, on se vratio u Palestinu. Ostavio je Joakima na prestolu Jude, ali je izgnao nekoliko hiljada njenih vodećih stanovnika i nekoliko članova carske porodice. Danilo i njegovi prijatelji bili su deo ove deportacije.

d. 605-562. Navuhodonosor II:

- (1) Vavilon je vladao Palestinom u periodu od 597. do 538. g.p.n.e.
 - (2) Još jedna deportacija je izvršena 597. godine, zbog Jehoakimove saradnje sa Egiptom (2. Car 24). On je umro pre dolaska Navuhodonosora II. Njegov sin, Joahin, bio je car samo tri meseca kada je izgnan u Vavilon. Deset hiljada građana, uključujući i Jezequiju, premešteno je pored kanala Kebar, u blizini grada Vavilona.
 - (3) Zbog svojih kontakata sa Egiptom, grad Jerusalim je potpuno uništen 586. godine (2. Car 25), a ogroman broj ljudi je deportovan. Sedekija, koji je došao na mesto Joahina, izgnan je, a Godolija je postavljen na mesto zapovednika.
 - (4) Vojne snage jevrejskih pobunjenika su ubile Godoliju. Zatim su ti pobunjenici pobjegli u Egipat i prisilili Jeremiju da pođe sa njima. Navuhodonosor ih je porazio četvrti put (605, 596, 586, 582. godine) i deportovao sve preostale Jevreje koje je uspeo da pronađe.
- e. 562-560. Evil-Merodah, poznat i kao Amel-Marduk
- Oslobođio je Joakima iz zatvora, ali je on morao da ostane u Vavilonu (up. 2. Car 25:27- 30; Jer 52:31).
- f. 560-556. Nergal-šarezer
- Navuhodonosorov general koji je uništio Jerusalim.
- g. 556- Labaš-Marduk
- Sin Nergal-šarezera, ubijen nakon samo devet meseci.
- h. 556-539. Nabonid:
 - (1) Nabonid nije pripadao carskoj porodici, te je oženio ćerku Navuhodonosora II.
 - (2) Veći deo vremena je proveo gradeći hram Sinu, bogu meseca, u Temi. Bio je sin prvosveštenice ove boginje. Zbog toga su negodovali sveštenici Marduka, vrhovnog vavilonskog boga.
 - (3) Uglavnom je pokušavao da uguši pobune i stabilizuje carstvo.
 - (4) Preselio se u Temu, a carske poslove je prepustio svom sinu, Valtasaru, u prestonici, Vavilonu (up. Dan 5).
- i. ? – 539. Valtasar (suvladar)
- Grad Vavilon je brzo porazila persijska vojska koju je predvodio Gobrija, guverner Gutije, presekaвши Eufrat i ušavši u grad bez odbrane. Sveštenici i stanovnici grada su Persijance videli kao oslobodioce koji će vratiti Marduka. Gobriju je Kir II postavio na mesto zapovednika Vavilona. Moguće je da je Gobrija Darije Međanin iz Dan 5:31; 6:1. „Darije” znači „carski”.
3. Medo-persijsko carstvo: pregled uspona Kira II (Isa 44:28; 45:1-7):
- a. 625-585. Kijaksar je medijski car koji je pomogao Vavilonu da porazi Asiriju.
 - b. 585-550. Astijag je bio car Medije. Kir je bio njegov unuk, Mandanin sin.
 - c. 550-530. Kir II iz Anšama, bio je vazalski car koji se pobunio:
 - (1) Nabonid, vavilonski car, podržao je Kira.
 - (2) Kir II je skinuo Astijaga sa prestola.
 - (3) Nabonid je, da bi održao ravnotežu moći, sklopio saveze sa :
 - (a) Egiptom
 - (b) Krezom, carem Lidije (Mala Azija)
 - d. 547- Kir II je krenuo u pohod protiv Sarda (lidijske prestonice).
 - e. 539- 2. novembra je Gobrija, guverner Gutije, sa Kirovom vojskom osvojio Vavilon bez otpora. Gobrija je postao zapovednik Vavilona.
 - f. 539- U oktobru je sam Kir II „Veliki” ušao kao oslobodilac. Njegova politika blagosti prema nacionalnim grupama je preokrenula godine deportacije kao politike prema narodima.
 - g. 538- Jevrejima, kao i ostalima, bilo je dozvoljeno da se vrate kući i obnove svoje hramove.
 - h. 530- Kirov sin, Kambiz II, ga nasleđuje.
 - i. 530-522. Vladavina Kambiza II
- Dodao je egipatsko carstvo, 525. g.p.n.e, medo-persijskom carstvu;

- Neki smatraju da je počinio samoubistvo;
- j. 522-486. Vladavina Darija I (Histasp)
 - (1) Nije pripadao carskoj porodici, nego je bio vojni general.
 - (2) Organizovao je persijsko carstvo koristeći planove Kira za Satrape (up. Jezd 1-6; Agej; Zaharija).
 - (3) Uveo je upotrebu kovanog novca, kao u Lidiji.
- k. 486-465. Vladavina Kserksa I:
 - (1) Ugušio je pobunu Egipćana
 - (2) Planirao je da osvoji Grčku i ispuni persijski san, ali je poražen u Termopilskoj bitci, 480. g.p.n.e, i kod Salamine, 479. g.p.n.e.
 - (3) Jestirin suprug, u Bibliji spomenut kao Asvir, ubijen je 465. g.p.n.e.
- l. 465-424. Vladavina Artakserksa I (*Longimanus*). (up. Jezd 7-10; Nem; Mal):
 - (1) Grci su nastavili da napreduju dok se nisu suočili sa peloponeskim civilnim ratovima
 - (2) Grčka se deli (Atina - Peloponez)
 - (3) Grčki civilni ratovi su trajali oko 20 godina
 - (4) Jevrejska zajednica je jačala tokom ovog perioda
 - (5) Kratka vladavina Kserksa II i Sogdijana - 423
- m. 423-404. Vladavina Darija II (*Nothos*)
- n. 404-358. Vladavina Artakserksa II (*Mnemon*)
- o. 358-338. Vladavina Artakserksa III (*Ochos*)
- p. 338-336. Vladavina Arsesa
- q. 336-331. Vladavina Darija III (*Codomannus*)
- 4. Pregled Egipta:
 - a. Hiksi (carevi pastiri – semitski vladari) - 1720/10-1550.
 - b. Osamnaesta dinastija (1570-1310.):
 - (1) 1570-1546. Ahmose
 - (a) Teba je postala prestonica
 - (b) osvojio je južni Hanan
 - (2) 1546-1525. Amenofis I (Amenhotep I)
 - (3) 1525-1494. Tutmos I
 - (4) 1494-1490. Tutmos II – oženio je ćerku Tutmosa I, Hatšepsut
 - (5) 1490-1435. Tutmos III (Hatšepsutin nećak)
 - (6) 1435-1414. Amenofis II (Amenhotep II)
 - (7) 1414-1406. Tutmos IV
 - (8) 1406-1370. Amenofis III (Amenhotep III)
 - (9) 1370-1353. Amenofis IV (Ehnaton)
 - (a) Slavljenje sunca, Aten
 - (b) Započeo je jedan oblik slavljenja vrhovnog boga (monoteizam)
 - (c) Pisma iz Tel-El-Amarne su iz njegovog vremena
 - (10) ? - Smehkhara
 - (11) ? - Tutankamon (Tutankhaton)
 - (12) ? - Aj
 - (13) 1340-1310. Horemheb
 - c. Devetnaesta dinastija (1310-1200.):
 - (1) ? - Rames I (Ramzes)
 - (2) 1309-1290. Seti I (Setos)
 - (3) 1290-1224. Rames II (Ramses II)
 - (a) Na osnovu arheoloških dokaza, najverovatnije faraon u vreme Izlaska
 - (b) Izgradio je gradove Avaris, Pitom i Rames kod Habara (moguće sa semitskim ili hebrejskim robovima)
 - (4) 1224-1216. Merneptah (Merenptah)

- (5) ? - Amenmes
- (6) ? - Seti II
- (7) ? - Sipta
- (8) ? - Tvosret
- d. Dvadeseta dinastija (1180-1065.):
 - (3) 1175-1144. Rames III
 - (4) 1144-1065. Rames IV - XI
- l. Dvadeset prva dinastija (1065-935.):
 - (1) ? - Smendes
 - (2) ? - Herihor
- m. Dvadeset druga dinastija (935-725. - libijska):
 - (1) 935-914. Sisak (Šosenk I ili Šešong I)
 - (a) Štitio je Jerovoama I do Solomonove smrti
 - (b) Osvojio je Palestinu oko 925. godine (up. 1. Car 14-25; 2. Dne 12)
 - (2) 914-874. Osorkon I
 - (3) ? - Osorkon II
 - (4) ? - Šošnek II
- n. Dvadeset treća dinastija (759-715. - libijska)
- o. Dvadeset četvrta dinastija (725-709.)
- p. Dvadeset peta dinastija (716/15-663. - etiopijska/nubijska):
 - (1) 710/09-696/95. Šabako (Šabaku)
 - (2) 696/95-685/84. Šebteko (Šebitku)
 - (3) 690/689, 685/84-664. Tirhakah (Taharka)
 - (4) ? - Tantamun
- q. Dvadeset šesta dinastija (663-525. - saiska):
 - (1) 663-609. Psametih I (Psamtik)
 - (2) 609-593. Neho II (Nehaon)
 - (3) 593-588. Psametih II (Psamtik)
 - (4) 588-569. Apries (Hofra)
 - (5) 569-525. Amasis
 - (6) ? - Psametih III (Psamtik)
- r. Dvadeset sedma dinastija (525-401. - persijska):
 - (1) 530-522. Kambiz II (sin Kira II)
 - (2) 522-486. Darije I
 - (3) 486-465. Kserks I
 - (4) 465-424. Artakserks I
 - (5) 423-404. Darije II

*Za drugačiju hronologiju vidite *Zondervanova ilustrovana biblijska enciklopedija (Zondervan Pictorial Bible Encyclopedia)*, vol. 2 str. 231.

5. Pregled Grčke:

- a. 359-336. Filip II Makedonski:
 - (1) Ujedinio je Grčku
 - (2) Ubijen 336. g.p.n.e.
- b. 336-323. Aleksandar II „Veliki” (Filipov sin):
 - (1) Pobedio je Darija III, persijskog cara u bitci kod Isa
 - (2) Umro je u svojoj 32/33. godini od groznice, 323. g.p.n.e. u Vavilonu
 - (3) Nakon njegove smrti, njegovi generali su podelili njegovu carstvo:
 - (a) Kasander - Makedonija i Grčka
 - (b) Lizimah - Trakija

- (c) Seleuk I - Sirija i Vavilon
- (d) Ptolemej - Egipat i Palestina
- (e) Antigon - Mala Azija (nije dugo živeo)
- c. Seleukidi protiv Ptolemeja oko kontrole nad Palestinom:
 - (1) Sirija (seleukidski vladari):
 - (a) 312-280. Seleuk I
 - (b) 280-261. Antioh I Soter
 - (c) 261-146. Antioh II Teo
 - (d) 246-226. Seleuk II Kalinikos
 - (e) 226-223. Seleuk III Keraunos
 - (f) 223-187. Antioh III Veliki
 - (g) 187-175. Seleuk IV Filopator
 - (h) 175-163. Antioh IV Epifan
 - (i) 163-162. Antioh V
 - (j) 162-150. Demetrije I
 - (2) Egipat (ptolomejski vladari):
 - (a) 327-285. Ptolemej I Soter
 - (b) 285-246. Ptolemej II Filadelf
 - (c) 246-221. Ptolemej III Eurget
 - (d) 221-203. Ptolemej IV Filopator
 - (e) 203-181. Ptolemej V Epifan
 - (f) 181-146. Ptolemej VI Filometor
 - (3) Kratak pregled:
 - (a) 301- Palestina pod ptolomejskom vlašću 181 godinu.
 - (b) 175-163. Antioh IV Epifan, osmi seleukidski vladar je želeo da helenizuje Jevreje, makar i silom ukoliko to bude nužno:
 - i. Osnivao je škole
 - ii. U hramu je gradio paganske oltare Zevsu sa Olimpa

VIII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Kratak nacrt
 - 1. Poglavlja 1-39 - prorok i njegovo doba
 - 2. Poglavlja 40-66 (ili moguće 40-55 i 56-60) - novo doba
- B. Poglavlja 1-39, istorijsko okruženje u Isajino vreme (pre izgnanstva)
 - 1. Poglavlja 1-6, u vreme vladavine careva Ozije i Jotama
 - 2. Poglavlja 7-14, u vreme vladavine cara Ahaza
 - 3. Poglavlja 15-39, u vreme vladavine cara Jezekeje (poglavlja 36-39 su paralelna sa 2. Car 18:13-20:19)
- C. Poglavlja 40-66, period izgnanstva i nakon izgnanstva, govore o budućem carstvu.
 - 1. Kao što poglavlja 1-39 odražavaju Isajine propovedi, očigledno usmeno izgovorene, poglavlja 40-55 odražavaju novo okruženje. Stigla je Božja kazna, i sada je osnovna tema obnova. Stil ukazuje na to da ova poglavlja nisu bila usmena, nego pretežno pisana.
 - 2. Poglavlja 1-39 se očigledno bave asirskom pretnjom i po tome i vavilonskom pretnjom kao tipom, posebno poglavlja 13-14, 21 i 39. Poglavlja 40-55 se bave persijskim periodom i povratkom Božjeg naroda u Obećanu zemlju.
 - 3. Kasnija poglavlja u Isajiji, 56-66, jesu eshatološka. Ona koriste drevne bliskoistočne istorijske metafore da najave globalan, monoteističan svet, koji slavi Gospoda

(YHWH).

D. Teškoće u određivanju Isajine strukture

1. Većina savremenih stručnjaka deli ovu knjigu na najmanje dva dela: poglavlja 1-39 i 40-66. R. K. Harison (R. K. Harrison) je deli na poglavlja 1-33 i 34-66 zbog razmaka u DSS tekstu. Ova očigledna podela u DSS između poglavlja 33 i 34 je podstakla stvaranje teorije da su Knjigu proroka Isaije sastavili njegovi sledbenici u dva dela. V. H. Braunli (W. H. Brownlee) pretpostavlja da ova dva dela imaju međusobno paralelne strukture:

1. deo:		2. deo
Poglavlja 1-5	- uništenje i obnova	Poglavlja 34-35
Poglavlja 6-8	- biografski materijal	Poglavlja 36-40
Poglavlja 9-12	- izvršitelji božanskih blagoslova i kazni	Poglavlja 41-45
Poglavlja 13-23	- proroštva protiv stranih sila	Poglavlja 46-48
Poglavlja 24-27	- univerzalno otkupljenje i izbavljenje Izraela	Poglavlja 49-55
Poglavlja 28-31	- etičke propovedi	Poglavlja 56-59
Poglavlja 32-33	- obnova naroda	Poglavlja 60-66

2. Neki predlozi strukture su fokusirani na istorijsko okruženje, a drugi na mesijanske teme

	<u>NIV</u>	<u>Leupold</u>
Poglavlja 7-12	„Proroštva zbog aramejske i izraelske pretnje Judi	„Knjiga o Emanuilu”
Poglavlja 28-33	„Šest „teško...“: pet nevernom Izraelu i jedno Asiriji	„Knjiga o Sionu” (Ugaoni kamen)

3. Neki primeri poteškoća pri određivanju književnih jedinica (poglavlja 1-12)

- a. Jangov (Young) nacrt poglavlja 1-12, str. 211-214:

- (1) 1:1-12:6 Proroštva koja se tiču Jude i Jerusalima
 - (a) 1:1-31 Velika tužba
 - (b) 2:1-4:6 Mesijina vladavina i osuda naroda
 - (c) 3:5-30 Najveći prekršaji Jude
 - (d) 6:1-13 Isajina vizija Gospoda
 - (e) 7:1-12:6 Proroštva iz vremena Ahazove vladavine

- b. Harisonov (Harrison) nacrt poglavlja 1-2, str. 764:

- (1) Proroštva o uništenju i obnovi Jude, poglavlja 1-5
- (2) Isajin poziv; biografski materijal, poglavlja 6-8
- (3) Tadašnja svetska carstva i njihove uloge, poglavlja 9-12

- c. Nacrt poglavlja 1-12 NIV Studijske Biblije, str. 1016

- (1) Poglavlja 1-6
 - (a) Uvod: optužbe protiv Jude zbog kršenja saveza, poglavlje 1
 - (b) Buduća disciplina i slava Jude i Jerusalima, poglavlja 2-4
 - i) Budući blagoslovi Jerusalima (2:1-5)
 - ii) Gospod disciplinuje Judu (2:6-4:1)
 - iii) Obnova Siona (4:2-6)
 - (c) Osuda naroda i izgnanstvo (poglavlje 5)
 - (d) Isajino jedinstveno poslanje (poglavlje 6)
- (2) Poglavlja 7-12
 - (a) Ahaz upozoren da se ne plaši aramejsko-izraelskog saveza (poglavlje

- 7)
- (b) Isaijin sin i Davidov sin (8:1-9:7)
- (c) Kazna za Izrael (9:8-10:4)
- (d) Asirsko carstvo i Davidovo carstvo (10:5-12:6)
 - i) Uništenje Asirije (10:5-34)
 - ii) Uspostavljanje cara iz Davidove linije i njegovog carstva (poglavlje 11)
 - iii) Pesme radosti zbog izbavljenja (poglavlje 12)
- d. Leopoldov (Leupold) nacrt poglavlja 1-12, str. 38-40:
 - (1) Proroštva koja se tiču Jude i Jerusalima (poglavlja 1-12)
 - (a) Uvod: tipična Isaijina poruka (poglavlje 1)
 - i) Uništenje Asirije (10:5-34)
 - ii) Naslov, stih 1
 - iii) Božanska optužba, stihovi 2-4
 - iv) Užasno spoljašnje stanje naroda, stihovi 5-9
 - v) Trenutni način slavljenja nije delotvoran, stihovi 10-15
 - vi) Poziv na pokajanje, stihovi 16-20
 - vii) Znakovi pokvarenosti u Jerusalimu, stihovi 21-33
 - viii) Otkupljenje Izraela kroz kaznu, stihovi 24-31
 - (b) Kroz kaznu do ostvarenja Božjih milostivih obećanja, poglavlja 2-6
 - i) Veličanstvena budućnost Siona u mesijanskom dobu, 2:2-5
 - ii) Sionova neslavna sadašnjost, 2:6-4:1
 - a) Opis tadašnjih loših vrednosti, stihovi 6-9
 - b) Najava strašne kazne koja sledi, stihovi 10-11
 - c) Šta će dan Gospoda dan učiniti svim lošim vrednostima, stih 12-17
 - d) Sudbina idola, stihovi 18-21
 - e) Gospod optužuje neodgovorne vođe, 2:22-3:15
 - i) Stanje anarhije koje nastaje kada Gospod uskrati podršku, 3:1-12
 - ii) Krivica vođa koji su prouzrokovali ovu nevolju, 3:13-15
 - f) Gospodnja osuda sujetnih i frivolnih žena Jerusalima, 3:16-4:1
 - g) Sion je očišćen, 4:2-6
 - h) Božja kazna za kriv narod, poglavlje 5
 - i) Parabola o vinogradu, stihovi 1-7
 - ii) Loši plodovi Izraela, stihovi 8-23
 - iii) Kazna koja ih čeka od Asirije, stihovi 24-30
 - i) Osuda Izraela koja je bila deo prvobitnog poziva proroka, poglavlje 6
 - i) Vizija proroka, stihovi 1-3
 - ii) Reakcija proroka na viziju, stihovi 4-5
 - iii) Oproštaj za njega, stihovi 6-7
 - iv) Njegovo poslanje, stihovi 8-9a
 - v) Njegova poruka, stihovi 9b-13
 - (c) Knjiga o Emanuilu (poglavlja 7-12)
 - i) Emanuilov znak, poglavlje 7
 - a) Događaj kod gornjeg jezera, stihovi 1-9
 - b) Posledica tog događaja, Reč o Emanuilu, stihovi 10-17
 - c) Još jedna posledica, najavljeno uništenje zemlje, stihovi 18-25

- ii) Teška vremena (734-732. g.p.n.e.) i kako se suočiti sa njima, poglavlje 8
 - a) Plen od Damaska i Sirije, stihovi 1-4
 - b) Napad Asirije na Judu, stihovi 5-8
 - c) Sigurnost koju Emanuil daje, stihovi 9-10
 - d) Koga i čega se bojati, stihovi 11-15
 - e) Strpljivo čekanje vere, stihovi 16-18
 - f) Ispravan slogan za to vreme, stihovi 19-22
- iii) Dete sa četiri imena, 9:1-7
 - a) Sažetak, stih 1
 - b) Velika radost, stihovi 2-3
 - c) Šta je oduzeto? Stihovi 4-5
 - d) Autor velike radosti, stihovi 6-7
- iv) „Njegova je ruka još uvek podignuta”, 9:8-10:4
 - a) Zbog nesvetog ponosa poraziće ih neprijatelji, stihovi 8-12
 - b) Vođstvo će pasti zbog neprekidne grešnosti, stihovi 13-17
 - c) Zbog ogromne pokvarenosti uslediće građanski rat, stihovi 18-21
 - d) Zbog društvene nepravde doći će dan obračuna, 10:1-4
- v) Teško Asiriji, 10:5-34
 - a) Razmetljiva Asirija je pogrešno protumačila poseban zadatak od Boga, stihovi 5-11
 - b) Odložena kazna će sustići ovog hvalisavog osvajača, stihovi 12-14
 - c) Zbog svoje oholosti, Asirija će izgoreti kao šumski požar, stihovi 15-19
 - d) Nakon Božje razorne kazne, ostatak Izraela će se vratiti Njemu, stihovi 20-23
 - e) Sion će biti spasen kada se Asirija sruši, stihovi 24-27
 - f) Strateško napredovanje Asirije, koja je zamalo osvojila Sion, opisano je kao izveštaj sa fronta, stihovi 28-32
 - g) Gospod će poseći oholu asirsku šumu, stihovi 33-34
 - h) Mesija iz Davidove linije i Njegovo veliko delo spasenja, poglavlje 11
 - i) Mesijine osobine, stihovi 1-3a
 - ii) Način na koji će sprovesti svoje delo, stihovi 3b-5
 - iii) Čak i priroda će doživeti transformaciju, stihovi 6-9
 - iv) Opis Njegovog dela u odnosu na ono što će učiniti za Izrael, stihovi 10-16
 - i) Hvala veličanstvenom budućem danu, poglavlje 12
 - i) Izrael odlučuje da ponudi takvu hvalu, stihovi 1-2
 - ii) Sažet opis tadašnjih blagoslova, stih 3
 - iii) Poziv da ponude takvu hvalu, stihovi 4-6

IX. OSNOVNE ISTINE

- A. Isaija je smatrao da je Juda dužna da bude verna Savezu sa Davidom (2. Sam 7), ali i prvobitnoj svrsi Saveza sa Avramom (1. Mojs 12:1-3). Bog je odabrao Izrael da bi odabrao svet. Ova univerzalna Gospodnja (YHWH) vladavina je sigurno bila iznenađujuća. Bog neće samo obnoviti Izrael, nego će njegov uticaj proširiti na ceo svet!

- B. Isaija je specifično predskazao pravce svetskih dešavanja u svoje vreme i u budućnosti, koji će dovesti do obnove Davidovog carstva kroz Božjeg Mesiju (kao i Mihej). Ovo carstvo je sveto i univerzalno (i kod Miheja). To su dva aspekta Isajinog monoteističnog, svetog, otkupljujućeg Boga.
- C. Isaija jasno pokazuje koliko je beskorisno da se Božji narod uzda u svetske, pale, ljudske resurse.
Samo Gospod (YHWH) donosi izbavljenje!
- D. Isaija otkriva tri najsnažnije karakteristike Božjeg plana otkupljenja:
1. Dolazak Mesije
 2. Mesija kao Sluga koji strada
 3. Mesijina univerzalna vladavina

X. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i izrazi

1. „čujte nebesa, slušaj zemljo”, 1:2 (NASB & NIV)
2. „kao osmatračnica u polju krastavaca“, 1:8 (NIV, „kao koliba u polju lubenica”)
3. „šta će mi mnoštvo vaših žrtava?“, 1:10-15 (NASB, „vaše višestruke žrtve”)
4. „dođite da raščistimo stvari“, 1:18 (NASB & NIV)
5. „u poslednjim danima“, 2:2 (NASB & NIV)
6. „k njoj će se sticati svi narodi“, 2:2-4 (NASB & NIV)
7. „alke za nos“, 3:21 (NASB & NIV)
8. „oblak“, 4:5 (NASB & NIV)
9. „ko će za nas ići“, 6:8 (NASB & NIV)
10. „devojka“, 7:14 (NASB & NIV, „devica”)
11. „dok ne nauči da odbacuje zlo i da bira dobro“, 7:15,16 (NASB & NIV)
12. „kao kamen u koji će udariti i kao stena o koju će se spotaći“, 8:14 (28:16) (NASB & NIV)
13. „onima koji prizivaju duhove ili onima koji gataju, koji šapuću i mrmljaju“, 8:19 (NASB & NIV, „medijumi i čarobnjaci koji šapuću i mrmljaju”)
14. „Asirac je prut mog gneva“, 10:5 (NASB & NIV, „Asirija, prut mog gneva“)
15. „samo će se njegov ostatak vratiti“, 10:22 (NASB & NIV)
16. „mladica će izniknuti iz Jesejevog panja“, 11:1,10 (NASB, „stabla”)
17. „sovuļjage“, 13:21; 34:14 (NASB, „dlakave kože“, NIV, „pustinjska stvorenja”)
18. „na zbornu goru na krajnjem severu“, 14:13 (NIV, „na zbornu goru, na najvišim visinama svete planine”)
19. „Gospodnji oltar biće usred egipatske zemlje“, 19:19 (NIV, „u srcu Egipta”)
20. Aril, 29:1-2,7 (NASB & NIV)
21. „zatrće ih“, 34:2 (NASB & NIV, „potpuno će ih uništiti”)
22. „kuku svoju u nozdrve tvoje“, 37:29 (NASB & NIV)
23. „bacio za leđa sve grehe moje“, 38:17 (NASB & NIV)
24. „reč našeg Boga ostaje dovek“, 40:8 (NASB & NIV)
25. „On boravi nad krugom zemaljskim“, 40:22 (NASB, „On koji sedi nad nebeskim svodom“, NIV, „koji sedi na prestolu nad krugom zemaljskim”)
26. „Ja, Gospod, koji sam Prvi. Prema poslednjima ja ću isti biti.“, 41:4; 44:6 (NASB & NIV, „Ja, Gospod, prvi sam i sa poslednjima. Ja sam On.“)
27. „tvojih greha više se neću sećati“, 43:25 (NASB & NIV)
28. „Ima li Boga osim mene? Ne, nema Stene. Ne znam ni za jednu.“, 44:8; 45:5 (NASB, „Ima li Boga osim mene, ima li bilo koje druge Stene?”)

29. „dajem svetlost i stvaram tamu, donosim mir i stvaram nevolju” 45:7 (NASB, „Onaj koji daje svetlost i stvara tamu, donosi mir i stvara nevolju.“, NIV, „dajem svetlost i stvaram tamu, donosim prosperitet i stvaram katastrofu.”)
30. „obratite se k meni i spasite se, vi koji živite po svim krajevima zemaljskim“, 45:22 (NASB & NIV, „obratite se k meni i spasite se, svi krajevi zemaljski“)
31. „da će se svako koleno saviti preda mnom i da će mi se svaki jezik zaklinjati”, 45:23 (NASB & NIV)
32. „zbog sebe, zbog sebe ću učiniti ono što nameravam“, 48:11 (NASB & NIV, „zbog sebe, zbog sebe ću delovati“)
33. „može li žena zaboraviti dete koje je dojila... ako bi ga ona i zaboravila, ja tebe neću zaboraviti”, 49:15 (NASB & NIV)
34. „čahu njegovog gneva”, 51:17 (NASB, „čahu njegovog besa”)
35. „da mu Bog stvara nevolju, da ga on udara i da ga muči“, 53:4 (NASB & NIV)
36. Gospodu je bilo po volji da ga slomi, on ga je učinio bolesnim”, 53:10 (NASB „Gospodu je bilo po volji da ga slomi, da ga učini žalosnim”, NIV, „a ipak je Gospodnja volja bila da ga slomi i da mu donese patnju”)
37. „nego će Gospod biti tvoja večna svetlost”, 60:19-20 (NASB & NIV)

B. Osobe

1. „Sveti Bog Izraelov”, 1:4; 41:8-9; 42:1,19; 43:10
2. „Kćer sionska”, 1:8
3. „Gospod nad vojskama”, 1:9 (NIV, „Gospod Svemoćni”)
4. „Gospodnji izdanak”, 4:2
5. serafimi, 6:2 (NIV, „serafi”)
6. Sear-Jasuv, 7:3
7. Emanuil, 7:14
8. Maher-Šelal-Haš-Vaz, 8:3
9. Svemoćni (*El Shaddai*), 13:6
10. Svetlonoša, zorin sin, 14:12
11. Onaj što dolazi s istoka, 41:2,25 (44:28; 45:1)
12. „sluga moj“, 41:8,9; 42:1,19; 43:10; 52:13
13. Vil... Nevon, 46:1
14. stražari, 52:8
15. uškopljenik, 56:3

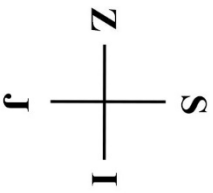
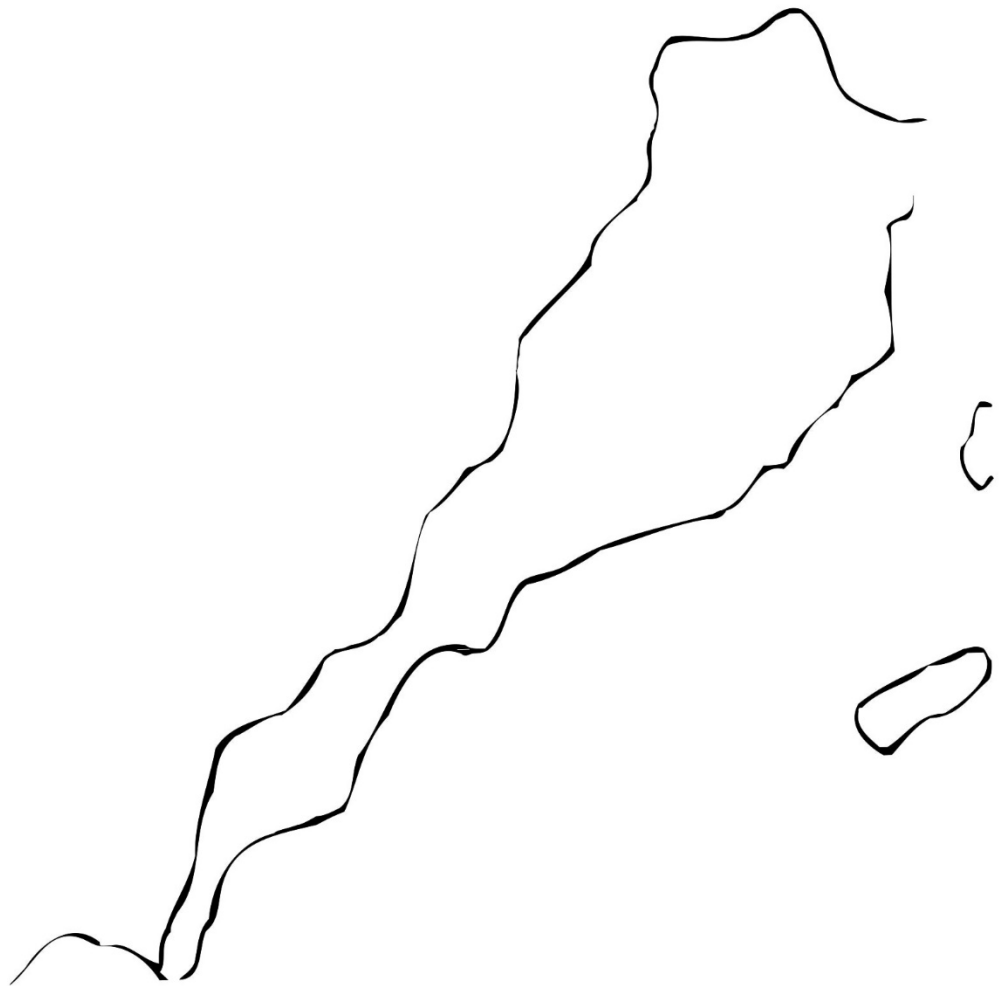
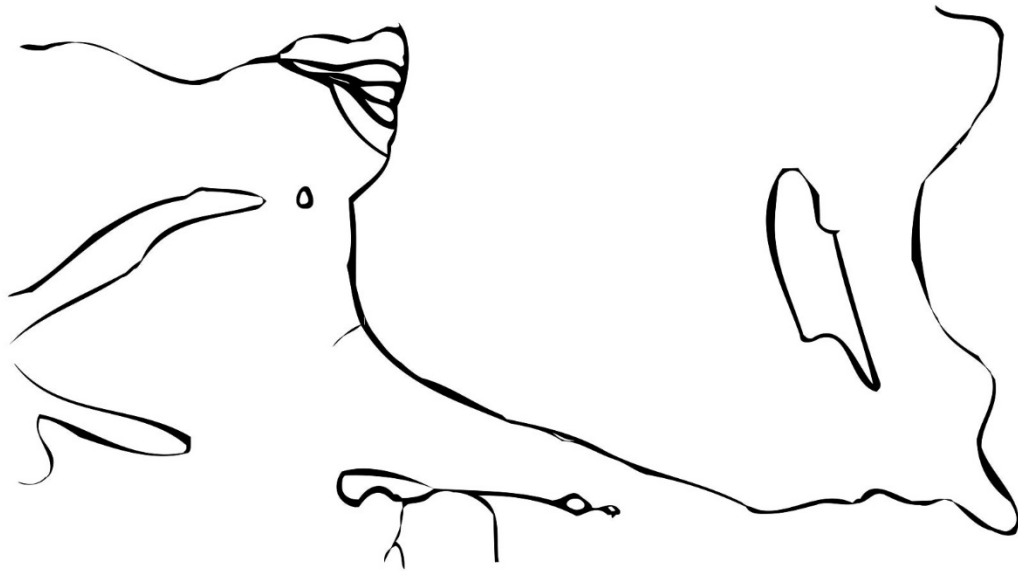
XI. MESTA NA MAPI

1. Tarsis, 2:16 (NIV, „trgovački brodovi”)
2. Jefrem, 7:2
3. gora Sion 8:18
4. Zavulonova zemlja, 9:1
5. Galileja, 9:1
6. Harkemis, 10:9
7. Sela, 16:1; 42:11
8. Soan, 19:13
9. Nof, 19:13
10. primorska pustinja, 21:1 (NASB, „Negev“, NIV, „NEGEV”)
11. Tema, 21:14
12. Tir, 23:1
13. Sidon, 23:2
14. pustinja, 35:1 (NASB, „Arav“, NIV, „divljina”)

15. Karmil, 35:2
16. Saron, 35:2
17. araratska zemlja, 37:38
18. Tuval, 66:19
19. Javan, 66:19 (NIV, „Grčka“)

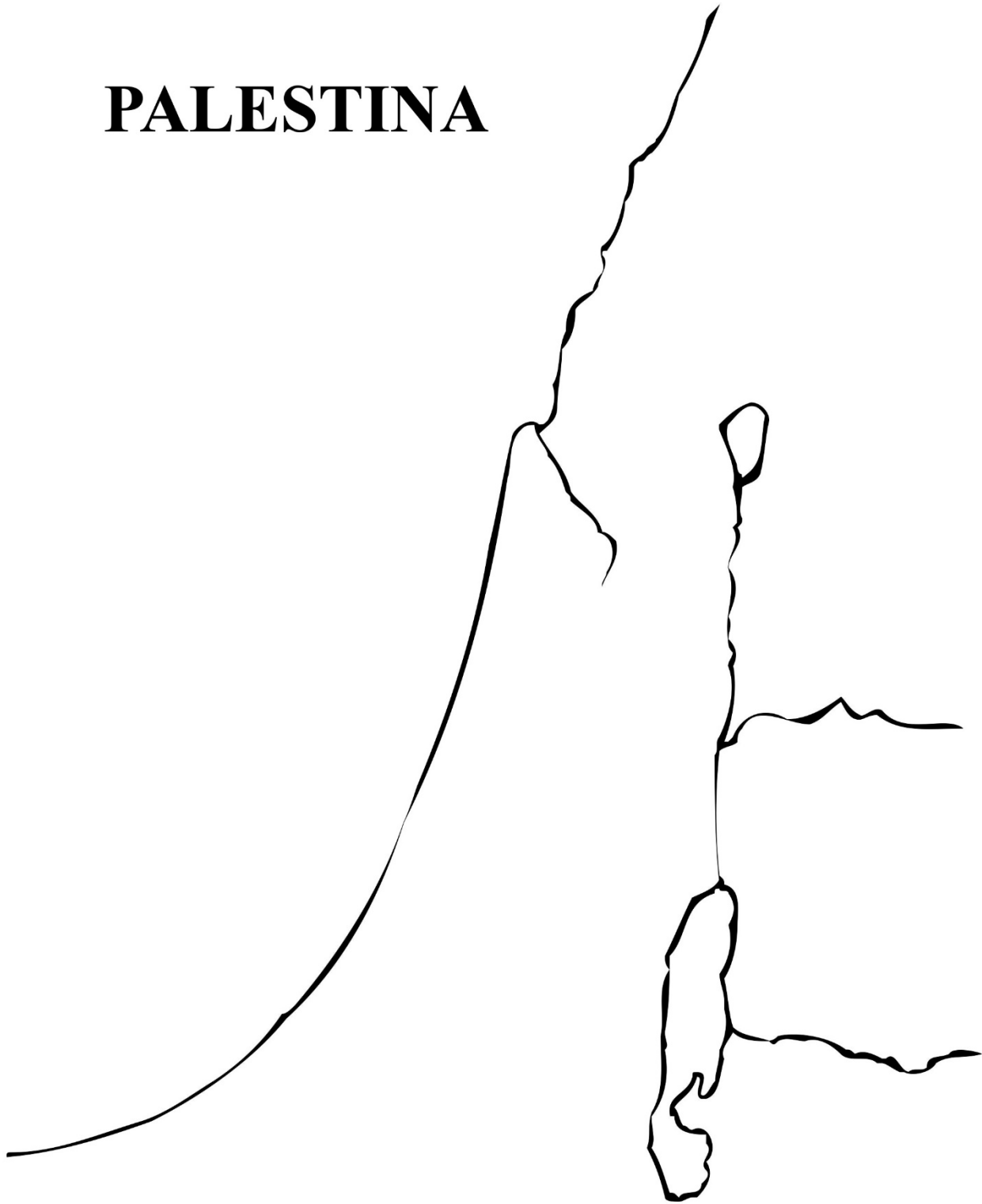
XII. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto Bog tuži svoj narod? Šta su oni učinili? (Poglavlje 1)
2. Da li je Bog protiv prinošenja žrtava? (1:10-15)
3. Objasnite zašto su stihovi 5:1-7 tako moćni i dirljivi?
4. Zašto je Isaijin poziv zabeležen tek u 6. poglavlju?
5. Zašto Isaija ne koristi hebrejski termin „devica“ u 7:14?
6. Navedite mesta iz poglavlja 7-12 gde je dete upotrebjeno za opis novog doba.
7. Objasnite tri naziva za severna plemena iz 9:8-9.
8. Zašto je pad Vavilona spomenut u poglavlju 13, kada Isaija govori o Asiriji u poglavlju 10?
9. Kako su Isaija 14 i Jezekilj 28 povezani sa Sotonom?
10. Objasnite istorijsko okruženje u poglavljima 36-39
11. Da li stihovi 40:1-2 ukazuju na to da je Božji narod u izgnanstvu? Ukoliko da, šta nam to govori o autorstvu?
12. Kako je moguće da se sluga iz 42:1 odnosu na Isusa, ali sluga u stihu 19 ne?
13. Kako su stihovi 52:13-53:12 povezani sa Isusom? A sa Izraelom?
14. Koje je geografsko okruženje u poglavljima 56-66?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA JEREMIJE

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Značenje njegovog imena je:
 - 1. „Gospod (YHWH) izbacuje”
 - 2. „Gospod (YHWH) uspostavlja”

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu hebrejskog kanona „Proroci”.
- B. U rabinskoj literaturi se Jeremija često smatra za prvog proroka (up. Mt 27:9).

III. ŽANR

- A. Ova knjiga uključuje nekoliko žanrova:
 - 1. Klasična hebrejska poezija (Jeremijina proroštva)
 - 2. Hebrejska proza (pisao ju je Varuh u trećem licu)
 - 3. Sažetak Jeremijinih propovedi, najčešće u prozi (takođe od Varuha)
 - 4. Autobiografske žalbe Bogu u poetskoj formi (Jeremijina ispovest)
- B. Očigledno je da Jeremija uključuje i usmena i pisana proroštva. Iz poglavlja 36 saznajemo da je jedan deo morao biti ponovo diktiran/prepisan.

IV. AUTORSTVO

- A. Očigledno je da Jeremija nije napisao poglavlje 52 zato što stihovi 31-34 beleže događaje koji su se odvili u Vavilonu. Vojne snage jevrejskih otpadnika su silom odvele Jeremiju u Egipat nakon smrti Godolije, vavilonskog namesnika.
- B. Mogući autori/urednici:
 - 1. Jeremija
 - 2. Varuh - njegov pisar
 - 3. Kasniji urednik (Jezdra ili ljudi iz Velike sinagoge)
- C. Više znamo o Jeremiji nego o bilo kojem drugom proroku:
 - 1. Potiče iz sveštenečke (izgnane) linije Avijatara, 1. Car 2:26-27.
 - 2. Odrastao je u Anatotu, u blizini Jerusalima.
 - 3. Bog ga je pozvao još dok je bio mlad, 1:2; 25:3 (627. g.p.n.e.).
 - 4. Na njega su uticala dela, Osija i 5. Mojsijeva.
 - 5. Savremenik sa:
 - a. Danilom
 - b. Jezekijem
 - c. Avakumom
 - d. Sofonijem
 - e. Naumom
 - 6. Pet godina nakon njegovog poziva u hramu je tokom Josijine obnove pronađena „Knjiga Gospodnjeg zakona”. Iznenadujuće je što se njihov odnos nikada ne

spominje u Pismu. Kada je Knjiga pronađena, Car je tražio savet proročice po imenu Olda (2. Car 22:14-20), ne Jeremijin.

7. Možemo jasno videti njegova osećanja u njegovim ispovestima ili žalbama
 - a. 11:18-12:6
 - b. 15:10-21
 - c. 17:14-18
 - d. 18:18-23
 - e. 20:7-18
8. Prisilno je odveden u Egipat gde su ga ubile jevrejske izbeglice, 43:6.

V. VREME

- A. Jeremija je rođen u Anatotu oko 640. g.p.n.e.
- B. Vreme Knjige proroka Jeremija je navedeno u 1:2 i obuhvata period od trinaeste godine Josije do vremena Godolije, 627. g.p.n.e. - 582. g.p.n.e. Nije poznato koliko dugo je Jeremija živeo u Egiptu sa izbeglicama.
- C. Ploča iz Lakiša opisuje njenu opsadu, 587. g.p.n.e. Oblik njenog hebrejskog teksta je sličan sa Knjigom proroka Jeremije.
- D. Jeremijine poruke su fokusirane na događaje iz vremena od pada Samarije (722. g.p.n.e.) do pada Jerusalima (586. g.p.n.e.).

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. 686. g.p.n.e. - Manasija (686-641. g.p.n.e.) postaje car Jude. On je bio najzlobniji car Jude.
- B. 664. g.p.n.e. - Egipatsko carstvo jača pod Psametihom (664-610. g.p.n.e.).
- C. 648. g.p.n.e. - Josijino rođenje.
- D. 642. g.p.n.e. - Amona, cara Jude, ubijaju njegove sluge (2. Car 21:19-26).
- E. 640. g.p.n.e. - umire poslednji uspešan vladar Asirije, Asurbanipal.
- F. 640. g.p.n.e. - Josija postaje car u svojoj osmoj godini (2. Car 22:1).
- G. 628. g.p.n.e. - Josija započinje obnovu (2. Dne 34:3 i dalje; 2. Car 23).
- H. 626. g.p.n.e. - Jeremijin poziv (Jer 1:2).
- I. 626. g.p.n.e. - Nabopalsar (626-605. g.p.n.e.) postaje car Novovavilonskog carstva.
- J. 621. g.p.n.e. - Radnici koji su obnavljali hram pronalaze Knjigu Gospodnjeg zakona (2. Dne 34:8 i dalje; 2. Car 22).
- K. 614. g.p.n.e. - Novovavilonsko carstvo osvaja regionalnu prestonicu Asirije, Asur
- L. 612. g.p.n.e. - Novovavilonsko carstvo i Medija uništavaju Nineviju, asirsku primarnu prestonicu.
- M. 609. g.p.n.e. - Josija je ubijen u Megidu zato što se protivio faraonu Nehaonu II (610-594. g.p.n.e.) koji je pokušavao da pomogne ostatku asirske vojske u bekstvu (2. Dne 35:20-24; 2. Car 23:28-30).
 - Joahaz II (609. g.p.n.e.), Josijin sin, postaje car umesto svog oca, ali samo na tri meseca. Faraon Neho ga je deportovao u Egipat.
 - Faraon Neho postavlja Joakima (609-598. g.p.n.e.) na presto Jude.
 - Navuhodonosor II ga je 605. g.p.n.e. ostavio na prestolu Jude. On se kasnije pobunio sklopivši savez sa Egiptom. Nasledio ga je njegov sin, Joahin, ali samo na tri meseca, a zatim je Navuhodonosor na njegovo mesto postavio Sedekiju, 597. g.p.n.e.
- N. 605. g.p.n.e. - Novovavilonsko carstvo pobeđuje egipatsku vojsku i ostatak asirske vojske

kod Harkemisa.

- O. 605. g.p.n.e. - Navuhodonosor II se kreće kroz Palestinu tražeći plaćanje danka (odvodi i Dana i prvu deportaciju). Četiri napada su uticala na Judu i Jerusalim, 605, 597, 586. i 582. g.p.n.e.
- P. 601. g.p.n.e. - Navuhodonosor II gubi bitku za vlast nad Egiptom (pat pozicija).

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Knjiga je strukturirana po temama, ne hronološki. Moguće je da je ona kolekcija nekoliko različitih Jeremijinih svitaka/poruka, 1-25, 30-33 i 46-51.
- B. LXX i MT se znatno razlikuju. Skoro 3000 reči iz MT ne postoji u LXX. Takođe je različit redosled poglavlja 46-51 kao i njihovo mesto u knjizi nakon poglavlja 25. Obe tradicije rukopisa su pronađene u Svicima s Mrtvog mora.
- C. Moguć nacrt (uglavnom na osnovu Harisona (Harrison) i Janga (Young)):
 - 1. Poglavlje 1 - Jeremijin poziv i priprema.
 - 2. Poglavlja 2-25 - Judin greh iz ranih godina Jeremijine službe.
 - 3. Poglavlja 26-29; 34-35 - ličan život proroka.
 - a. Gospodnja (YHWH) poruka Sedekiji i reakcija Ananija, 26-29.
 - b. Rihavovi sinovi, 34-35
 - c. Istorijski događaji u vreme vladavine Joakima - Sedekije, Godolija i Egipat, 36- 45
 - 4. Poglavlja 30-33 - obećanje obnove Božjeg naroda:
 - a. Fizičko
 - b. Duhovno
 - 5. Poglavlja 46-51 - proroštva protiv okolnih naroda (kao i poglavlje 25:12-38):
 - a. Egipat - 46 (Is 19; Jezek 29-32)
 - b. Filisteja - 47 (Amos 1:6-8; Is 14:29-32; Jezek 25:15-17)
 - c. Moav - 48 (Amos 2:1-3; Is 15-16; Jezek 25:8-11)
 - d. Amon - 49:1-6 (Amos 1:13-15; Jezek 25:1-7)
 - e. Edom - 49:7-22 (Amos 1:11-12; Is 21:11-12; Jezek 25:12-14; Avd)
 - f. Sirija - 49:23-27 (Amos 1:3-5; Is 17:1-3)
 - g. Arabija - 49:28-33
 - h. Elam - 49:34-38
 - i. Vavilon - 50-51 (Is 13:1-14; Avak 2:6-17)
 - 6. Poglavlje 52 - pad Jerusalima (up. 2. Car 24:18-25:30)
- D. Zanimljivo je napomenuti da Jeremijine poruke u poglavljima 1-25 započinju sa „došla mi je Gospodnja reč”, dok u poglavljima 26-51 započinju sa „Gospod je uputio ovu reč Jeremiji”.
- E. Tabela Jeremijinih proroštava po tadašnjim carevima:

E. Dž. Jang (E. J. Young):

- 1. Pod Josijom (640. g.p.n.e. -)
 - 1:1-19; 2:1-3:5; 3:6-6:30;
 - 7:1-10:25; 11:1-13:27;
 - 14:1-15:21; 16:1-17:27; 18:1-20:18

R. K. Harison (R. K. Harrison):

- 1:1-19; 2:1-3:5; 3:6-6:30;
- 7:1-10:25; 18:1-20:18

- 2. Pod Joahazom (609. g.p.n.e.)

3. Pod Joakimom (609. g.p.n.e.) 25; 26; 27; 35; 36; 45 46-49	11:1-13:14; 14:1-15:21; 16:1-17:27; 22; 23; 25; 26; 35; 36; 45; 46-48
4. Pod Joahinom (598 - 596. g.p.n.e.)	31:15-27
5. Pod Sedekijom (597. g.p.n.e.) 21:1-22:30; 23; 24; 27 28; 29; 30-31; 32; 34; 37; 38; 39	21:1-22:30; 24:1-10; 27; 28; 29; 30-31; 32; 33; 34; 37; 38; 39; 49; 50:1-51:64
6. Pod Godolijom 40; 41; 42; 43-44:30; 50-52	40:1-42:22; 43:1-44:30
7. 52:1-34	Istorijski dodatak

VIII. OSNOVNA TEMA

- A. Došlo je vreme osude zato što se Juda nije pokajala! Jeremija naglašava greh, kaznu, a zatim obnovu; 1:4-10.
- B. Liturgijska ili ritualna religija bez ličnog života vere u Boga je propast! (Poglavlje 7; Isa 29:13)
- C. Juda se beznadežno izgubila u ritualima, idolopoklonstvu i grehu! Prekršila je Božji savez, koji se simbolički može opisati kao bračni savez (up. 2:1-3:5).
- D. Lično pokajanje i vera su osnova Božjeg novog saveza (31:31-34), ne porodična vera (31:29; Jeze 18).
- E. Novi savez je večan (31:35-37) zato što ne zavisi od ljudskih postignuća, nego od Božje milosti i moći (Jeze 36:26-27).

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA (NASB)

- A. Termini i/ili izrazi
 1. prorok, 1:5 (NASB & NIV)
 2. badem, 1:11 (NASB & NIV)
 3. sever, 1:13 (NASB & NIV)
 4. podvij skutove haljine svoje, 1:17 (NIV, „spremi se”)
 5. potvrda o razvodu, 3:8 (NIV, „sertifikat o razvodu”)
 6. „preljubu činila s kamenjem i drvećem”, 3:9 (NASB & NIV)
 7. „obrežite svoje srce”, 4:4 (NIV, „kožica vaših srca”)
 8. „balzam u Galadu”, 8:22 (NASB & NIV, „galadski balzam”)
 9. „šišaju kosu na slepoočnicama”, 9:26 (NIV, „na dalekim mestima”)
 10. „tako živ bio Gospod”, 12:16 (NASB & NIV)
 11. „u podne ću dovesti pustošnika”, 15:8 (NASB, „pustošnik u podne”)
 12. „nebeska vojska”, 19:13 (NIV, „zvezdana vojska”)
 13. zatrći, 25:9 (NASB & NIV, „potpuno uništiti”)

14. „pribor iz Gospodnjeg doma”, 27:16 (NASB, „posude”.)
15. „vreme nevolje za Jakova”, 30:7 (NASB, „vreme jada za Jakova”)
16. novi savez, 31:31 (NASB & NIV)
17. „tele rasekli napola i prošli između polovina”, 34:18 (NIV, „tele koje su rasekli napola i prošli između njegovih delova”)

B. Osobe

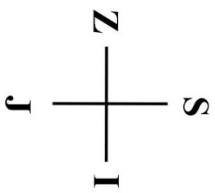
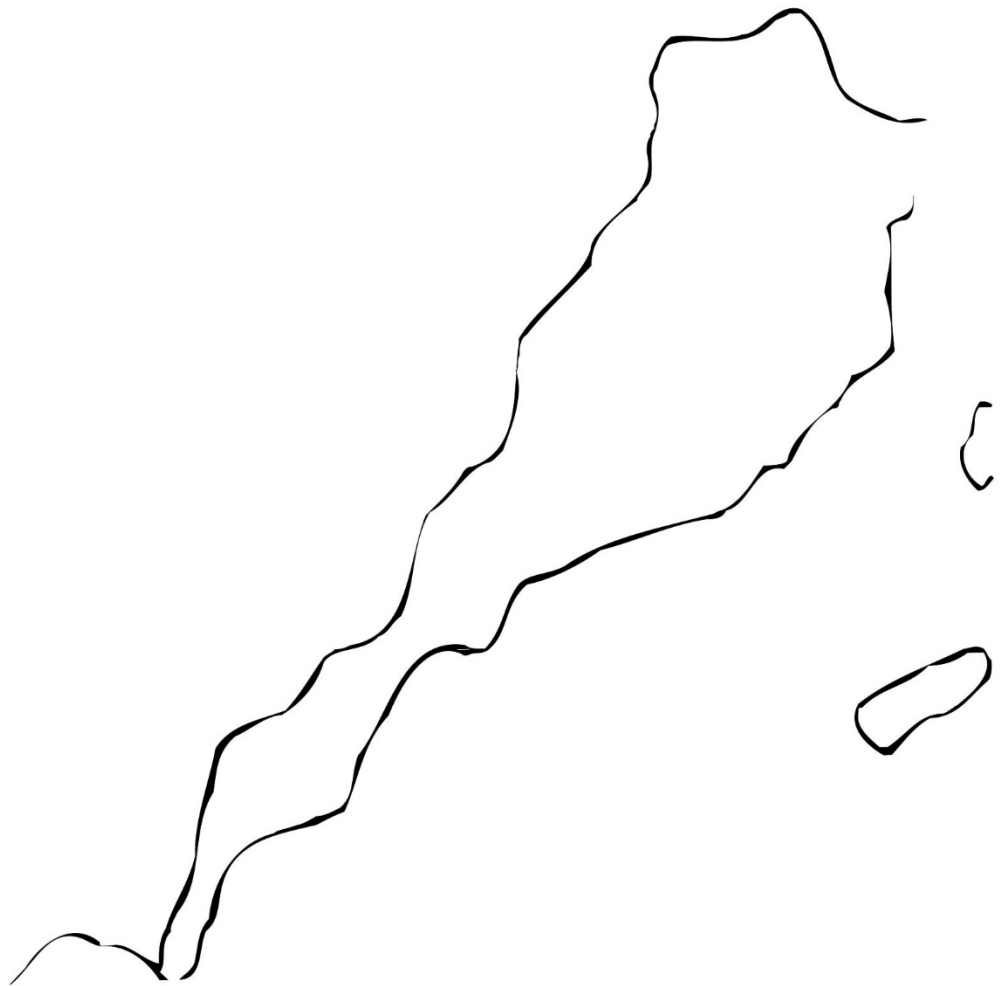
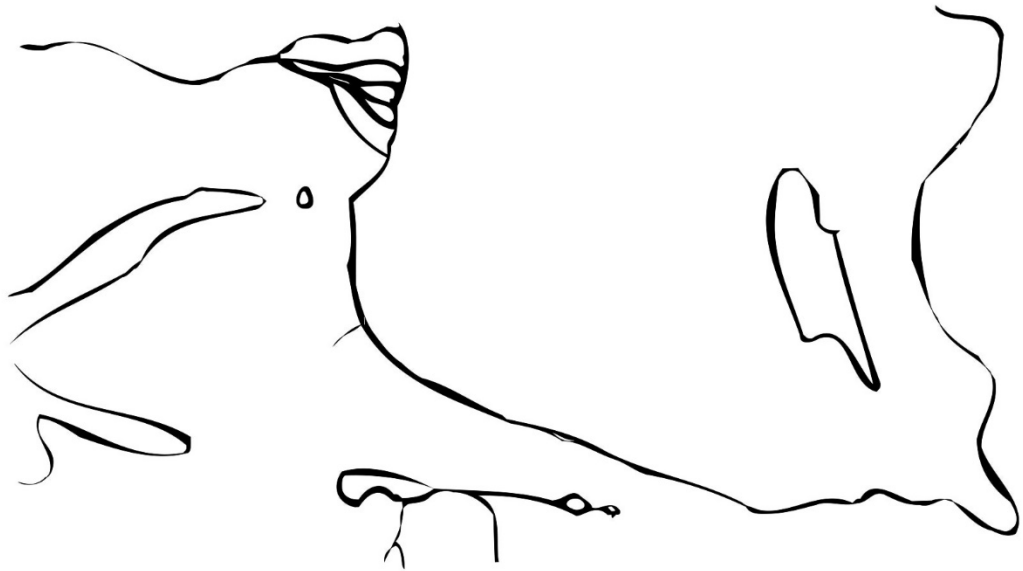
1. Josija, 1:2,3	9. Rihavovi sinovi, 35:1
2. Joakim, 1:3	10. Ebed-Melek, 38:7
3. Val, 2:8	11. Godolija, 39:14 & 40-41
4. Manasija, 15:4	12. Faraon Nehaon, 46:2 (NIV, „Neho”)
5. Navuhodonosor. 21:2,7	13. Hemos, 48:7,13,46
6. Ananija, 28:1	14. Ven-Adad, 49:27
7. Varuh, 32:12,13,16	15. Vil, 50:2; 51:44
8. Moloh, 32:35	16. Merodah, 50:2

X. MESTA NA MAPI

1. Anatot, 1:1	9. Mispa, 40:6
2. Kitim	10. Gavaon, 41:12
3. Memfis	11. Vitlejem, 41:17
4. Silom, 7:12	12. Harkemis, 46:2
5. dolina Enomovog sina, 7:31	13. Vetilj, 48:13
6. Sodom i Gomor, 23:14	14. Asor, 49:28
7. Tir, 25:22	15. Elam, 49:34
8. Lahis, 34:7	

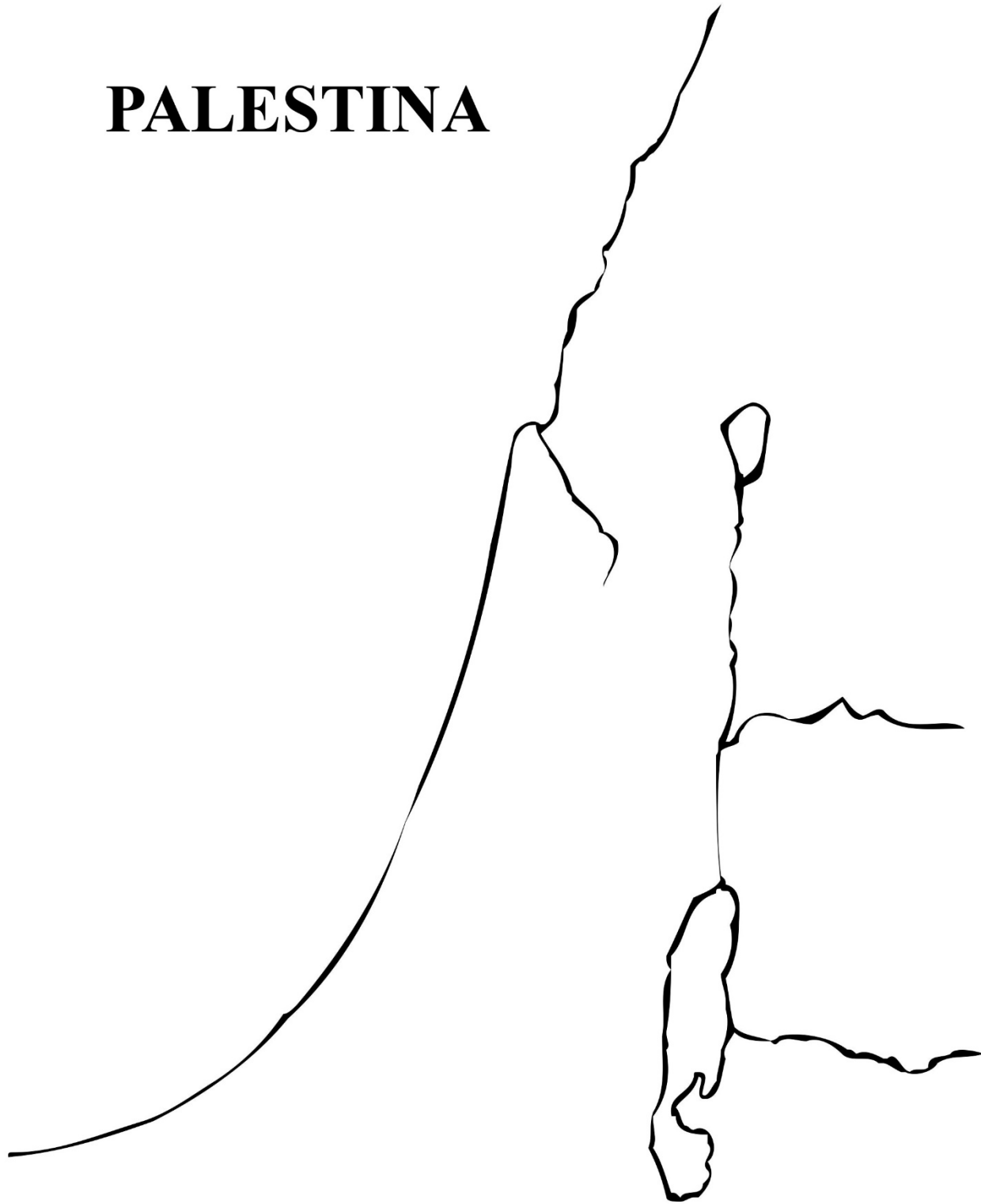
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto je tako teško odrediti strukturu Jeremije?
2. Koliko dugo je Jeremija propovedao?
3. Objasnite dve vizije iz 1:11-16.
4. Zašto je 2. poglavlje predstavljeno kao sudska parnica? (up. 4-8, 9, 29)
5. Zašto je 3. poglavlje predstavljeno kao brakorazvodna parnica?
6. Navedite četiri stvari koje Bog nužno traži za pokajanje u 4:1-2.
7. Kako su povezana poglavlja 7 i 26?
8. Da li je Jeremija osudio sistem prinošenja žrtvi u poglavlju 7?
9. Zašto su Jeremiju pokušali da ubiju ljudi iz njegovog rodnog grada? (poglavlja 11-12)
10. Zašto su stihovi 12:14-17 i 16:19-21 toliko značajni?
11. Objasnite kako su povezani grupni i individualni grehovi u 16:10-13.
12. Kako je stih 17:10 povezan sa Gal 6:7?
13. Opišite različite načine na koje Jeremija koristi metaforu grnčara u poglavljima 18 i 19.

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U PLAČ JEREMIJIN

I. NAZIV KNJIGE

- A. U hebrejskom rukopisu (MT) naziv je prva reč knjige „O” [*'echah*], (up. 1:1, 2:1, 4:1). Ovaj termin je često korišten na sahranama.
- B. Naziv u Septuaginti (LXX) je „Jadikovke”, na osnovu grčkog korena „glasno plakati“.
- C. Talmud joj daje naziv „Tužbalice”.
- D. Naziv u Vulgati je „Sadrži tužbalice proroka Jeremije”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ona je deo posebne grupe knjiga *Megilot* (pet svitaka) iz dela hebrejskog kanona „Spisi”. Svaka od njih je čitana u vreme određenog praznika:
 - 1. Pisma nad pesmama - Pasha
 - 2. Ruta - Pedesetnica
 - 3. Propovednik - Praznik Senica ili Tabernakla
 - 4. Jestira - Purim
 - 5. Plač - pad Jerusalima i uništenje Solomonovog hrama
- B. Deo hebrejskog kanona „Spisi” stavlja Pesmu nad pesmama nakon Psalama, Priča i Jova, a pre Rute, Plača, Propovednika i Jestire. Engleska Biblija koristi redosled iz LXX.
- C. Plač je čitan 9. aba (sredinom jula) kao prisećanje na uništenje Solomonovog hrama. Hram je uništila vojska Navuhodonosora II, 586. g.p.n.e. U kasnijem judaizmu, ova knjiga je takođe obeležavala pad Jerusalima kojeg je porazio rimski general Tit 70. g.n.e.

III. ŽANR

- A. Svako od pet poglavlja je odvojena tužbalica/pogrebna pesma. Ove vrste pesama su uobičajene na drevnom Bliskom Istoku, još do Sumera. Izraelci ih koriste da izraze tugu zbog trenutnih okolnosti, ali i nadu u bolju budućnost.
- B. Prve četiri pesme su akrostihovi. Svaki red počinje sa sledećim slovom hebrejskog alfabeta. Moguće je da je ovo simboličan način da se izrazi da je žaljenje potpuno.
- C. Hebrejska poezija se zasniva na misaonim paralelama, ne na rimama.
 - 1. Ključ za tumačenje je red, ne reč.
 - 2. Paralelizam obično uključuje dva ili tri reda.
 - a. Sinonimni paralelizam -- redovi izražavaju istu misao različitim rečima
 - (1) Ps 3:1; 8:40; 83:14; 103:3
 - (1) Pri 20:1
 - (2) Plač 1:2, 3
 - (3) Is 1:3
 - (4) Amos 5:24
 - b. Antitetičan paralelizam -- redovi izražavaju suprotne misli upotrebom kontrasta ili izražavanjem pozitivnog i negativnog aspekta nekog pitanja.

- (1) Ps 1:6; 90:6
- (2) Pri 1:29; 10:1, 12; 15:1; 19:4
- c. Sintetičan paralelizam -- redovi razvijaju misao
 - (1) Ps 1:1-2; 19:7-9
 - (2) Plač 1:4

IV. AUTORSTVO

- A. Sama knjiga ne navodi autora. Očigledno je da ju je napisao svedok opsade i pada Jerusalima, 586. g.p.n.e.
- B. Baba Batra 15a i Targumi, Jer 1:1, pripisuju autorstvo Jeremiji.
- C. U uvodu za ovu knjigu, Septuaginta navodi: „ovo se dogodilo nakon što je Izrael otišao u zatočeništvo, a Jerusolim je uništen, da je Jeremija seo plačući i sastavio ovu tužbalicu nad Jerusolimom i rekao...“. U njoj ova knjiga sledi nakon Knjige proroka Jeremije.
- D. Vulgata daje sledeći uvod u ovu knjigu: „sadrži tužbalice proroka Jeremije“.
- E. Pešita (sirijski prevod iz petog veka nove ere) ovoj knjizi daje naziv „Knjiga tužbalica proroka Jeremije“.
- F. Dokazi o autorstvu:
 - 1. Za Jeremiju:
 - a. Smatra se da je Jeremija autor zbog 2. Dne 35:25. Međutim, primetite da se ovo odnosi na naricanje za Josijom, ne za Jerusolimom.
 - b. Mnoga poglavlja u Jeremiji gotove o njegovom tugovanju zbog stanja u njegovo vreme, 7:29; 8:21; 9:1,10,20 (up. Plač 3:48-51).
 - c. Postoji sličnost u rečnicima.
 - d. Moguće je da se „ja“ iz 3:1 odnosi na Jeremiju.
 - e. Očigledno je da je autor bio direktan svedok pada Jerusalima.
 - 2. Protiv Jeremije:
 - a. Jeremija kaže da je Bog poslao Vavilon kao kaznu, ali se čini da se stihovi 3:59-66 razlikuju od toga.
 - b. Jeremija ne bi rekao da su proroci prestali da dobijaju vizije od Gospoda, 2:9c.
 - c. Jeremija ne bi podržavao traženje pomoći od Egipta, 4:17.
 - d. Jeremija ne bi polagao nadu u Sedekiju, 4:20.
 - e. Akrostih je veoma struktuirana forma, što se razlikuje od Jeremijinog spontanog stila.
 - f. Svaka od pet pesama ima drugačiju strukturu. Neke imaju duge redove, neke kratke. Broj redova koji počinje istim slovom je različit. Metafore u pesmama se razlikuju. Sve ovo ukazuje na postojanje više od jednog autora.

V./VI. VREME/ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. Istorijski događaj je poraz Jerusalima od vavilonske vojske, 586. g.p.n.e.
- B. Za istorijsko okruženje pročitajte 2. Car 25:8-12 i Jer 52.
- C. Neki smatraju da je ova knjiga povezana sa Jevrejima koji su ostali u Judi i svake godine se prisećaju pada Jerusalima, Jer 41:4-5.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Jerusolim je personifikovan, kneginja postaje robinja, poglavlje 1.
- B. Privilegije sa sobom nose odgovornost, Gospodnji (YHWH) savezni gnev, poglavlje 2.
- C. Tuga je personifikovana, poglavlje 3.
- D. Privilegije sa sobom nose odgovornost, savezni narod čini greh, poglavlje 4
- E. Pouzdanje i nada u saveznog Boga, poglavlje 5.

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Ove pesme izražavaju žal i osećaj gubitka Božjeg naroda zbog:
 - 1. Gubitka Jerusalima,
 - 2. Uništenja hrama,
 - 3. Gospodnjeg (YHWH) ukidanja Saveza sa Mojsijem. To ih je toliko pogodilo zbog Božjih obećanja iz:
 - (a) 2. Sam 7:10-16
 - (b) Is 37:30-35
- B. Ove pesme naglašavaju:
 - (1) Božji suverenitet,
 - (2) Božju pravdu,
 - (3) Božju osudu,
 - (4) Božja obećanja o obnovi.
- C. Juda je uništena zato što je prekršila Savez sa Mojsijem (5. Mojs 27-28). Poraz od Vavilona nije znak Gospodnje (YHWH) slabosti, nego grešnosti Njegovog naroda. Gospod (YHWH) će u budućnosti svojom snagom doneti pobedu (3:22-23, 25).
- D. Božja obećanja su i uslovna i bezuslovna. Koncept saveza zahteva prikladan odgovor.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

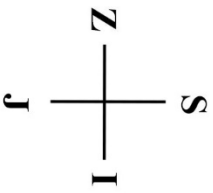
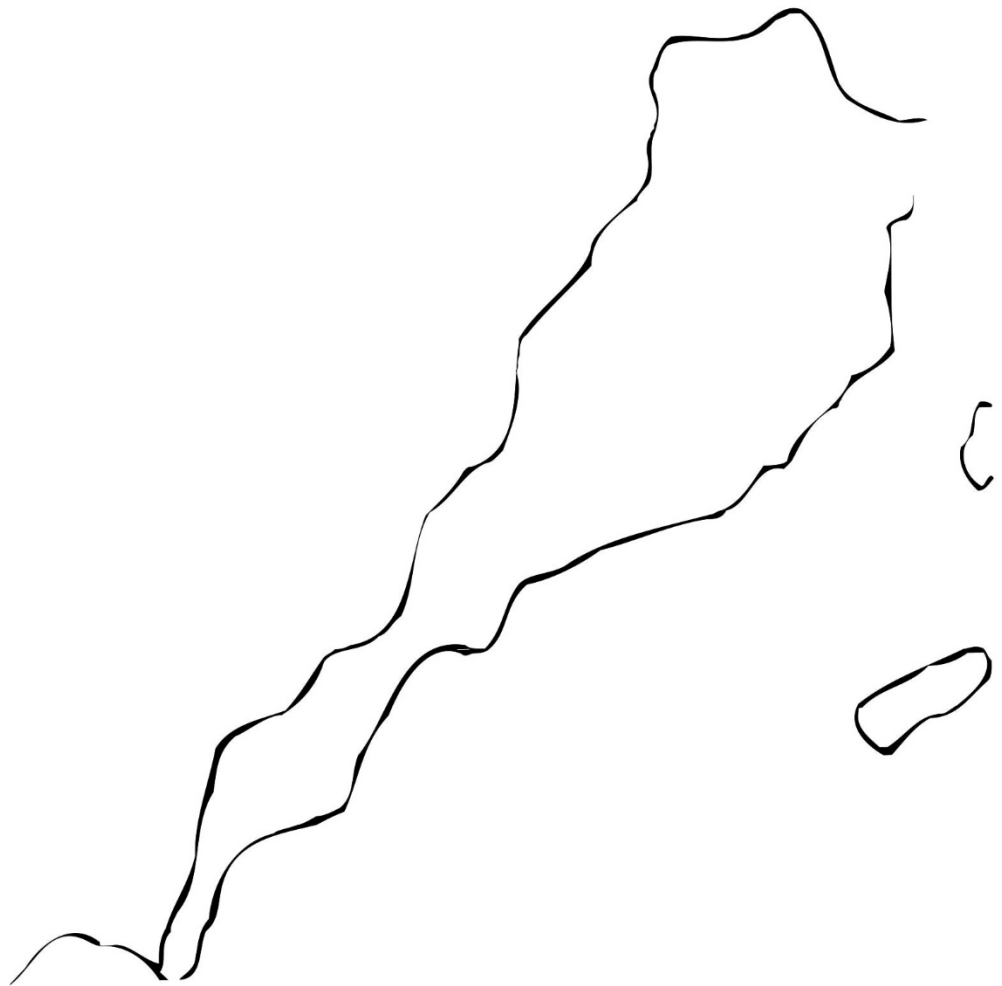
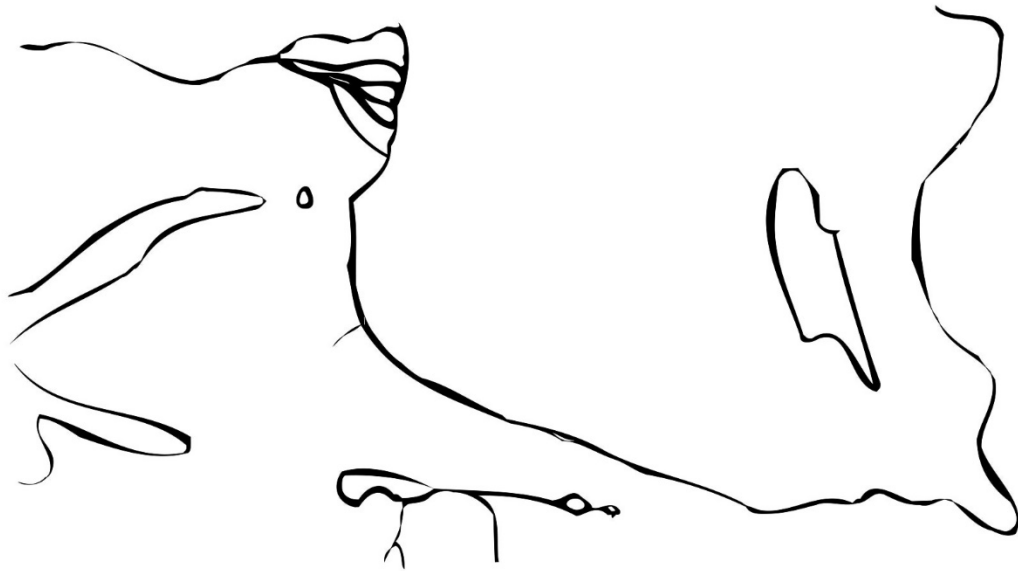
- A. Termini i/ili izrazi
 - 1. njeni ljubavnici, 1:2, 19 (NASB & NIV)
 - 2. Judina kćer, devica, 1:15 (NASB & NIV)
 - 3. podnožje njegovih nogu, 2:1 (NASB & NIV)
 - 4. „Gospod je postao poput neprijatelja“, 2:5 (NASB, „Gospod je postao neprijatelj”)
 - 5. „pljeskaju rukama... zvižde... odmahuju glavom”, 2:15 (NASB, „pljeskaju rukama... ljube... odmahuju glavom“, NIV, „pljeskaju... podruguju... odmahuju”)
 - 6. „k njemu ruke svoje podiži”, 2:19; 3:41 (NASB & NIV)
 - 7. „zar je trebalo da žene jedu plod utrobe svoje“, 2:20; 4:10 (NASB & NIV)
- B. Osobe
 - 1. „ja sam čovek”, 3:1

X. MESTA NA MAPI

1. Juda, 1:3
2. Sion, 1:4
3. Jerusalim, 1:7
4. Uz, 4:21

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Objasnite literarnu strukturu Plača.
2. Kako nam ova biblijska knjiga pomaže da se nosimo sa patnjom i zbunjenošću?
3. Čemu knjiga pripisuje uzrok izgnanstva? (1:5, 18)
4. Kako je stih 2:17 povezan sa 5. Mojs 27-28?
5. Zašto je stih 3:19-38 toliko značajan?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA JEZEKILJA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po svom glavnom glasnogovorniku, proroku Jezekilju.
- B. Njegovo ime znači „Bog osnažuje” ili „neka Bog osnaži”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga je imala poteškoće da postane deo hebrejskog kanona:
 - 1. Jezekiljev hram i procedure se razlikuju od Mojsijevih.
 - 2. Živopisan vizionarski jezik, posebno poglavlja 1, 8 & 10.
- B. Kaže se da je rabin Hananija ben Jezekilj iz Šamaijeve rabinske škole upotrebio 300 tegli ulja da bi pomirio Jezekilja i Mojsija (up. Šabat, 14b; Menahut 45a; Hagiga 13a).
- C. Jevrejska tradicija poučava da će Ilija rešiti probleme između Jezekilja i Mojsija kada se vrati pre Isusa.

III. ŽANR

- A. Ova knjiga sadrži brojne žanrove:
 - 1. Proroštvo (poglavlje 37)
 - 2. Apokalipsa (poglavlja 1, 8-10, 38-39, 40-48)
 - 3. Poezija
 - 4. Proza
 - 5. Dramske parabole (poglavlja 4-7, 12)
 - 6. Tipologija (poglavlje 16)
- B. Kako tumačiti poglavlja 40-48
 - 1. Uvodne napomene
 - a. Književni kontekst poglavlja 40-48 je obećanje o obnovi koje je zabeleženo u poglavljima 33-39.
 - b. Ovaj deo je detaljna arhitekturna šema eshatološkog hrama, kao što je 2. Mojs 25-27 za Tabernakl.
 - c. Kratak nacrt:
 - 1) Poglavlja 40-43 — hram je obnovljen
 - 2) Poglavlja 44-46 — ritual je obnovljen
 - 3) Poglavlja 47-48 — zemlja je razdeljena
 - d. Ovo proroštvo koristi drevni savez između Boga i Avrama i njegovog potomstva da opiše obnovu Božjeg naroda u poslednjim danima.
 - e. Istorijski, ova poglavlja se sigurno odnose na povratak iz izgnanstva (43:2). A ipak, očigledno je da su na neki način eshatološka, zato što se ne uklapaju u period nakon izgnanstva.
 - 2. Neka od mogućih tumačenja:
 - a. Doslovno ostvarenje nije njegova namena;
 - b. Ovo je proroštvo sa uslovom kojeg Jevreji nisu prikladno ispunili;
 - c. Delimično je ispunjeno povratkom iz izgnanstva koje su vodili Zorovavelj i Isus Navin;

- d. Ispunjeno je Irodovim hramom;
 - e. Njegova uloga je simbolična (up. *Protumačeno proroštvo (Prophecy Interpreted)*, Džon Milton (John Milton));
 - f. Biće ispunjeno eshatološkim hramom.
3. Problemi kod tumačenja ovog teksta:
- a. Ne postoji određeno istorijsko okruženje za poglavlja 38 i 39 niti za poglavlja 40-48. Budući da nema istorijskog okruženja, bilo u tekstu ili u istoriji, većina tumača ga vidi kao eshatološko;
 - b. Novi zavet:
 - (1) Čini se da isključuje sistem žrtvovanja u poslednjim danima u Jev 9 i 10;
 - (2) Čini se da uključuje i neznabošce, dok je Jeze 40-48 veoma nacionalno isključiv.
 - c. Čini se da Isus odbacuje Jevreje kao Božje sredstvo otkupljenja u paraboli o zlim zakupcima (up. Mt 21:33-46; Mk 12:1-12; Lk 20:9-19);
 - d. Iako verujem da će Bog upotrebiti izraelski narod u poslednjim danima (up. Rim 9-11), verujem i da je crkva duhovni Izrael (up. Rim 2:28-29; Gal 3:1 i dalje; 6:16; Ef 2-3).
- C. Jezekilj je većinu svojih poruka predstavio u pisanoj formi. One nisu prenošene usmeno kao Isajijine i Jeremijine. Imaju jasnu strukturu.

IV. AUTORSTVO

- A. Nikada nisu postojale sumnje u autorstvo ove knjige. Osim stihova 1:2-3, ona je u potpunosti pisana u prvom licu jednine (autobiografska knjiga).
- B. Jevrejska tradicija, Baba Batra 15a, navodi „ljudi iz Velike sinagoge su napisali Jezekilja i Dvanaestoricu“. Kao što smo već videli, reč „napisali“ znači uredili ili sastavili“.
- C. Josif (Josephus), *Jevrejske starine (Antiquities of the Jews)*, 10:5:1, navodi da je Jezekilj napisao dve knjige. Moguće je da se ovo odnosi na mnoge jevrejske proroke čije knjige je lako podeliti na dva dela. Prvi deo sadrži istorijsko okruženje u njegovo vreme. Drugi deo knjige se odnosi na budućnost (up. Isa 1-39 & 40-66; Dan 1-6 & 7-12; Zah 1-8 & 9-14 i Jeze 1-32 & 33-48). Moguće je da je ovo razlog zbog koga je Jeronim izrazio sumnje oko jedinstvenosti Knjige proroka Jezekilja. Takođe je moguće da je Josif (Josephus) zbog toga mislio da je on napisao dve knjige.
- D. Sve što znamo o proroku Jezekilju je iz ove knjige. On se ne spominje u ostatku Starog zaveta:
 - 1. Bio je sveštenik iz linije Sadoka, 1:3.
 - 2. Bio je oženjen, ali nije imao dece, 24:16-18.
 - 3. Navuhodonosor II i car Joahin su ga zarobili kada je imao dvadeset i pet godina, 597. g.p.n.e, 1:1; 1. Car 24:14-16.
 - 4. Bio je izgnan u jevrejsku naseobinu Tel-Aviv, 3:15, u blizini Vavilona na veštačkom kanalu, Hevaru, 1:1,3.
 - 5. Propovedao je najmanje dvadeset i dve godine, 1:1-2; 29:17,
 - 6. Bio je moćan i saosećajan prorok, 9:8; 11:13.

V. VREME

- A. Rođen je oko 623. g.p.n.e. u Jerusalimu.

- B. Jezekilj je jedan od proroka sedmog veka: Jeremija, Danilo, Naum, Avakum i Sofonije.
- C. U vreme rasta moći Novovavilonskog carstva pod Nabopalasarom i krunskim princem Navuhodonosorom II, Bog je na različitim mestima govorio kroz ove proroke:
1. Navuhodonosor je zarobio Danila 605. g.p.n.e. Izgnan je na dvor u Vavilonu, Dan 1:1.
 2. Navuhodonosor je zarobio Jezekilja 597. g.p.n.e, uz deset hiljada majstora i cara Joahina, 2. Car 24:14-16.
 3. Jeremija je ostao u Jerusalimu do Godolijine smrti.
- D. Jezekilj navodi vreme svojih proroštava. Po tome vidimo da knjiga nije pisana po hronološkom redu:

		Dan	Mesec	Godina Joahinove vladavine
1.	Vizija, 1:1	5	4	13
2.	Vizija, 1:2	5	4	5
3.	Vizija, 8:1	5	6	6
4.	Pitanja starešina, 20:1	10	5	7
5.	Početak opsade Jerusalima, 24:1	10	10	9
6.	Proroštvo protiv Tira, 26:1	1	?	11
7.	Proroštvo protiv Egipta, 29:1	12	10	10
8.	Proroštvo protiv Egipta, 29:17	1	1	27
9.	Proroštvo protiv Egipta, 30:20	7	1	11
10.	Proroštvo protiv Egipta, 31:1	1	3	11
11.	Proroštvo protiv Egipta, 32:1	1	12	12
12.	Proroštvo protiv Egipta, 32:17	15	(12)	12
13.	Pad Jerusalima, 33:21	5	10	12
14.	Vizija novog Jerusalima, 40:1	10	1	25

- E. Dakle, Jezekiljeva služba je počela oko 592. i trajala najmanje do 570. g.p.n.e, a moguće i duže.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Jezekiljeva proroštva se mogu podeliti na dve radikalno različite poruke:
1. Pre pada Jerusalima, 586. g.p.n.e, za njegove propovedi je bio karakterističan poziv na pokajanje zbog Božje kazne koja se bliži. (1-32)
 2. Nakon pada Jerusalima, njegove propovedi su se okrenule ka nadi, obnovi, oprostaju. (33-48)
- B. Kratak nacrt

1. Njegov poziv na službu, 1-3.
2. Grešnost saveznog naroda i pad Jerusalima, 4-24.
3. Božja kazna za okolne narode, 25-32
4. Božje obećanje o obnovi Njegovog naroda, grada i hrama, 33-37.
5. Apokaliptična invazija sa severa, 38-39.
6. Vizija obnovljenog hrama, 40-48.

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Jevreji su stradali zbog svog sopstvenog greha, ne zbog slabosti Gospoda (YHWH).
- B. Savezna vera ima i grupni i individualni aspekt. Novi savez koji se spominje u Jer 31:31-34 u suštini je individualan, kao i poglavlja 18 & 33. Njega osigurava Božje delovanje (up. poglavlja 36-37). Istu ovu ravnotežu između Božjeg suvereniteta i ljudskih saveznih dužnosti, vidimo u Novom zavetu.
- C. Bog je veran Avramovom i Davidovom potomstvu. Savez će biti ponovo uspostavljen, poglavlja 37, 40-48. Izgnanstvo je čin ljubavi!
- D. Nije kraj nevolja za Jevreje, poglavlja 38-39 (up. Dan 7-12). Borba između Božjeg naroda i palog, spiritualnog, iskušenjima podložnog čovečanstva (Ps 2) i dalje traje.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

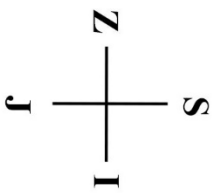
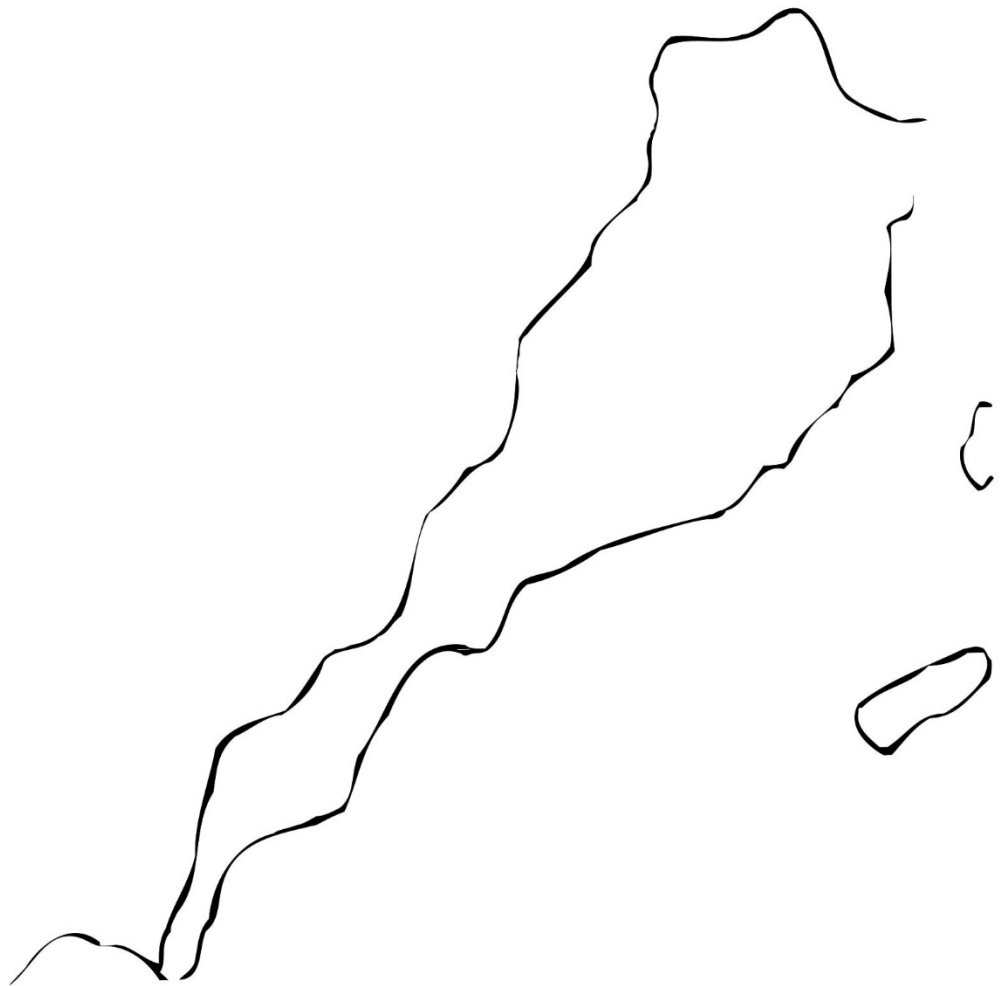
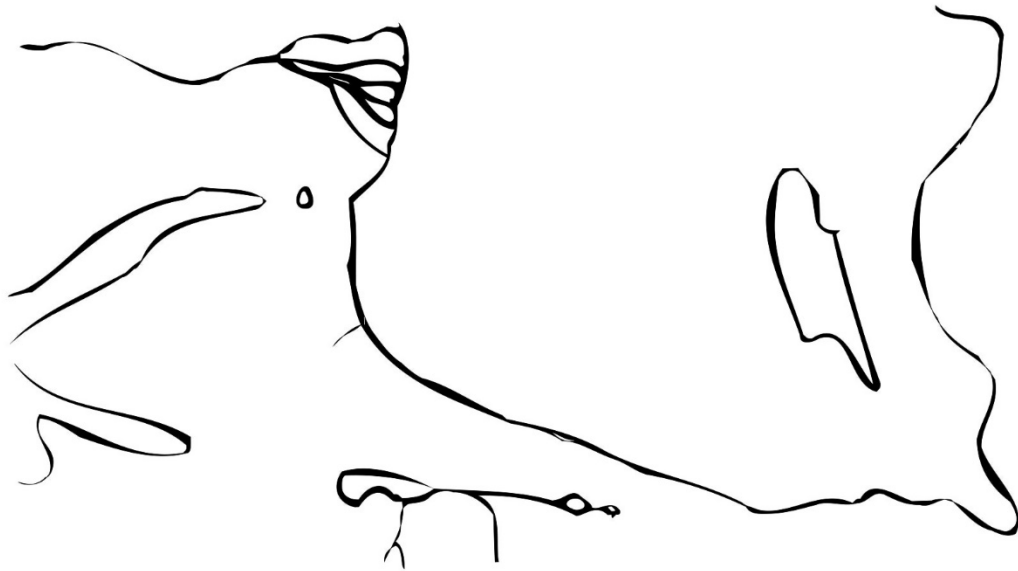
- A. Termini i/ili izrazi
 1. sikal, 4:10
 2. hrizolit, 10:9 (NASB, „kamen iz Tarsa“)
 3. „prokopaj zid pred njihovim očima i kroz njega iznesi svoje stvari”, 12:5
 4. „povezi za sve laktove“, 13:18 (NASB, „magične trake“, NIV, „magične amajlije”)
 5. „steknite novo srce i novi duh”, 18:31 (NASB, „sačinite sebi novo srce i novi duh”)
 6. „u vatri spaljivati”, 20:26 i 31 (NASB & NIV, „kroz vatru proći“)
 7. Uzvišica, 20:29 (NASB & NIV, „Bamah“)
 8. „provešću vas ispod štapa”, 20:37
 9. kućni idoli (*teraphim*), 21:21 (NIV „idoli”)
 10. „odseći će ti nos i uši”, 23:25
 11. „bio si u Edenu, Božjem vrtu”, 28:13
 12. običan lakat, 40:5
 13. žrtvu paljenicu koja se redovno prinosi, 46:15 (NIV, „jutro za jutrom, kao redovnu žrtvu paljenicu”)
- B. Osobe
 1. „četiri bića”, 1:5 (NASB, „četiri živa bića“, NIV, „četiri živa stvorenja”)
 2. sin čovečiji, 2:1
 3. Tamuz, 8:14
 4. heruvim, 10:6
 5. Danilo, 14:14, 20
 6. Ola i Oliva, 23:4
 7. Sadokovi sinovi, 40:46

X. MESTA NA MAPI

1. reka Hevar, 1:1 (NIV, „reka Kebar”)	4. Javan, 27:13 (NIV, „Grčka”)
2. haldejska zemlja, 1:3
(NIV, „vavilonska zemlja“)	5. Tuval, 27:13
3. Tir, 26:2	6. Meseh, 27:13
	7. Soan, 30:14

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Šta je Jezekilj video u poglavlju 1? Zašto je to bilo neobično u Vavilonu?
2. Šta predstavlja svitak iz 2. poglavlja?
3. Šta predstavljaju simbolična dela iz poglavlja 4 & 5?
4. Zašto je poglavlje 8 toliko šokantno? Da li je ono stvarno ili simbolično?
5. Kako su povezana poglavlja 1 & 11?
6. Zašto je poglavlje 18 toliko neobično za Stari zavet?
7. Kako je Sotona povezan sa carem Tira (28)? Zašto je poglavlje 28 opis Sotone?
8. Kako su poglavlja 36-39 povezana sa Jezekiljevim vremenom?
9. Kako su stihovi 18:30-32 povezani sa 36:26-27?
10. Da li je Jezekiljev hram simboličan ili doslovan?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA DANILA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po svom glavnom glasnogovorniku i proroku.
- B. Njegovo ime znači „Bog je moj sudija”.

II. KANONIZACIJA

- C. Knjiga proroka Danila pripada „Spisima”, trećem i poslednjem delu hebrejskog kanona.
- D. Razlozi za ovo su:
 - 1. Jevreji su smatrali da je on državnik, a ne prorok.
 - 2. To ukazuje na kasnije vreme nastanka (uređivanja).
 - 3. Sadrži delove na aramejskom (2:4b-7:28), kao i Jezdra.

III. ŽANR

- A. Kao i veliki broj drugih hebrejskih proročkih knjiga, i ova knjiga sadrži više žanrova:
 - 1. Poglavlja 1-6 su istorijski narativi pisani u trećem licu. Ona opisuju Danilov život i vreme u kojem je živeo.
 - 2. Poglavlja 7-12 su budući događaji, često izraženi apokaliptičnim slikama u prvom licu (up. 7:1,9; 8:1; 9:2).
- B. Ovaj specifičan obrazac - istorija, a zatim budućnost - vidimo i u sledećim tekstovima:
 - 1. Isaija 1-39 i 40-66
 - 2. Jezekilj 1-32; 33-48
 - 3. Zaharija 1-8 & 9-14.
- C. Apokaliptična literatura je jedinstven jevrejski žanr. Korišten je u teškim vremenima da potvrdi vernost Boga koji upravlja istorijom i obećanja o budućem izbavljenju i blagoslovima.
- D. Za njega je karakterističan visoko simboličan jezik:
 - 1. Boje,
 - 2. Životinje,
 - 3. Brojevi,
 - 4. Vizije/snovi,
 - 5. Anđeosko posredovanje,
 - 6. Reči sa tajnim značenjem,
 - 7. Oštar dualizam—između dobra i zla.

IV. AUTORSTVO

- A. Knjiga ne navodi autora. Poglavlja 1-6 su pisana u trećem licu dok su poglavlja 7-12 u prvom licu, 7:1,9; 8:1; 9:1.
- B. Jevrejska tradicija, Baba Batra 15a navodi da su „ljudi iz Velike sinagoge napisali Knjigu proroka Danila“. To znači da su je oni uredili ili prepisali. Moguće je da zbog toga ona

sadrži karakteristike kasnog hebrejskog.

C. Sledeći razlozi podržavaju rano ili kasno doba nastanka knjige:

1. Rano doba (7-6. vek pre nove ere):
 - a. Knjiga tvrdi da su u njoj Danilove vizije, 7:2, 4, 6 i dalje, 28; 8:1, 15; 9:1-2; 10:2 i dalje; 12:4-8.
 - b. Isus ukazuje na Danila kao autora, Mt 24:15.
 - c. Prisustvo persijskih i grčkih reči nije nužno dokaz kasnijeg vremena nastanka knjige zato što su postojali trgovački kontakti između njih u Danilovo vreme.
 - d. Teologiju života nakon smrti možemo videti i u Jovu i u nekim Psalmima. Razvijenu teoriju o anđelima možemo videti u Zahariji.
 - e. Danilo se uklapa u naše trenutno arheološko znanje o vavilonskim i persijskim carskim sudovima.
2. Kasno doba (2. vek pre nove ere):
 - a. Mesto u hebrejskom kanonu.
 - b. Prisustvo persijskih i grčkih termina.
 - c. Razvijene teologije o životu nakon smrti i anđelima.
 - d. Specifičnost proroštava, posebno u poglavlju 11, koja se tiču i borbe Seleukida i Ptolomeja za kontrolu nad Palestinom.
 - e. Sličnosti između Danila i drugih apokaliptičnih knjiga iz vremena Makavejaca.
 - f. Nekoliko navodnih „grešaka” u knjizi:
 - (1) Upotreba termina „Haldejci”.
 - (2) Danilo kao Haldejac (mudar čovek).
 - (3) Za Valtasara se kaže da je „vavilonski car”.
 - (4) Za Navuhodonosora se kaže da je otac Valtasara.
 - (5) Spominje se „Darije Međanin”.
 - (6) Upotreba persijskog administrativnog termina *satrap*.

D. Jedinstvo Knjige proroka Danila možemo videti u:

1. Odnosu između poglavlja 2, 7 & 8.

<u>Poglavlje 2</u>	<u>Poglavlje 7</u>	<u>Poglavlje 8</u>
Zlato (Vavilon)	Lav	
Srebro	Medved	Ovan (Persija)
Bronza	Leopard	Jarac (Grčka)
Gvožđe/glina	Zver	

2. Aramejski deo je od 2:4b do 7:28.

E. Biblija identifikuje ova carstva:

1. Zlato iz poglavlja 2 kao Vavilon, 2:38.
2. Ovna iz poglavlja 8 kao Persiju, 8:20.
3. Jarca iz poglavlja 8 kao Grčku, 8:21.
4. Dakle, četvrto carstvo je sigurno Rimsko carstvo. To je carstvo u koje će doći Mesija. (2:34-35,44; 8:35.)

F. Šta znamo o čoveku Danilu:

1. Odveden je u izgnanstvo 605. g.p.n.e, 1:1.
 2. Iz važne i bogate jerusalimske porodice, 1:3.
 3. Mudar, 1:4.
 4. Poseban dar tumačenja snova i razboritost, 5:12, 14.
 5. Veran sluga:
 - a. I Bogu, 6:5.
 - b. I caru, 6:4.
- G. Danilo iz starozavetne Knjige proroka Danila, nije ista osoba kao i Danilo iz Jezeke 14:14, 20 i 28:3.
Njihova imena se različito pišu na hebrejskom.

V. VREME

- A. Navuhodonosor II je Danila odveo u izgnanstvo 605. g.p.n.e. (up. 1:1).
- B. Danilo je tumač snova i savetnik carevima Vavilona i Persije do Kira II, „Velikog” (up. 1:21; 6:28; 10:1).
- C. Neki proučavaoci koji odbacuju prediktivno proroštvo nisu u stanju da objasne tačnost istorijskih detalja u 11. poglavlju Danila. Oni smatraju da je knjiga nastala neposredno nakon svog poslednjeg specifičnog proroštva o Antiohu IV Epifanu (175-164. g.p.n.e.).
- D. Činjenica da se u knjizi toliko često koristi prvo lice jednine (up. 7:1,9; 8:1; 9:1) ukazuje na to da je Danilo autor knjige koja nosi njegovo ime, te da je knjigu napisao tokom svog života.

VI. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Kratak nacrt
 1. Danilov život, 1-6.
 2. Danilove vizije, 7-12.
- B. Struktura po sadržaju
 3. Danilo na Navuhodonosorovom dvoru, poglavlje 1.
 4. Navuhodonosorov san i tumačenje, poglavlje 2.
 5. Navuhodonosorov zlatan kip i tri Danilova prijatelja, poglavlje 3.
 6. Navuhodonosorov drugi san i njegovo tumačenje, poglavlje 4.
 7. Valtasarova gozba i pad grada Vavilona, poglavlje 5.
 8. Darije Međanin i Danilo u lavljoj jami, poglavlje 6.
 9. Vizija o četiri zveri, poglavlje 7.
 10. Vizija iz 7. poglavlja objašnjena i proširena, poglavlje 8.
 11. Danilova briga o obnovi Jerusalima, ali uz buduće probleme Jevreja, poglavlje 9.
 12. Uvod u poruku poglavlja 11-12, poglavlje 10
 13. Buduća borba Seleukida i Ptolomeja oko Palestine, poglavlja 11-12.

VII. OSNOVNE ISTINE

- A. Bog je imao/ima kontrolu nad istorijom; uzdajte se u Njega i ostanite verni u teškim vremenima.

- B. Stradanje Božjeg naroda (Jevreja) nije bilo/nije dovršeno.
- C. Bog će kroz svog Mesiju uspostaviti večno carstvo.
- D. Vaskrsnuće i pravedni i zli.

VIII. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i/ili izrazi

1. „jezik Haldejaca” (klinasto pismo), 1:4 (NIV, „vavilonski jezik i književnost”)
2. „četvrti kao da je sin Božji”, 3:25 (NASB & NIV, „četvrti kao da je sin bogova”)
3. *Mene, Mene, Tekel i Farsin*, 5:25 (NIV, „*Parsin*”)
4. „četiri vetra nebeska”, 7:2 (NASB & NIV)
5. „četiri ogromne zveri izlazile su iz mora”, 7:3 (NASB & NIV)
6. „knjige su se otvorile”, 7:10 (NASB & NIV, „knjige su otvorene”)
7. „jedno vreme, dva vremena i pola vremena”, 7:25 (NASB & NIV, „vreme, vremena i pola vremena”)
8. sedamdeset sedmica, 9:24 (NASB, „sedamdeset nedelja”)
9. „narod jednog vođe”, 9:26 (NASB, „narod jednog kneza”)
10. „na krilima idolopoklonstva doći će onaj koji pustoši”, 9:27 (NASB, „na krilima pustoši”, NIV, „na krilima hrama postaviće pustoš”)
11. „gadost koja pustoši”, 11:31 (NASB, „gadost pustošenja”)

B. Osobe

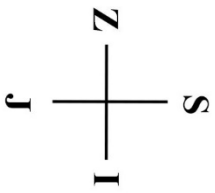
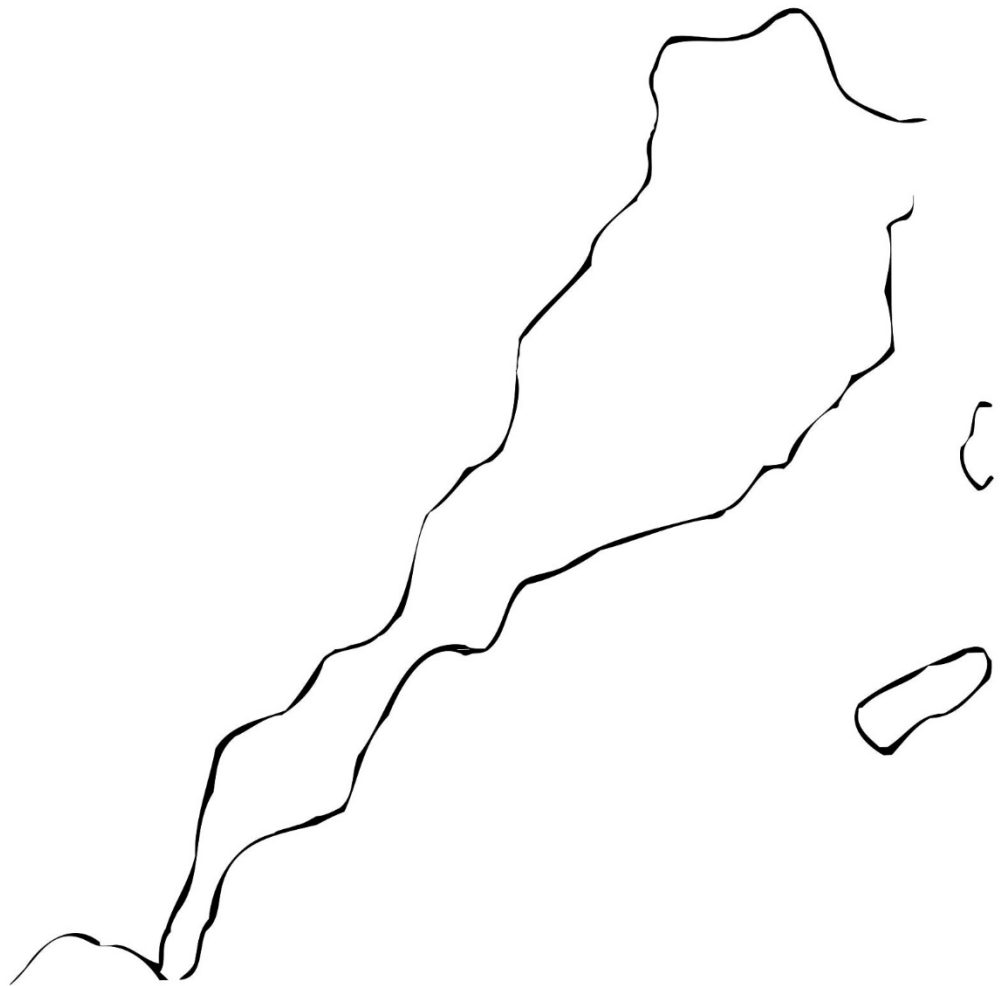
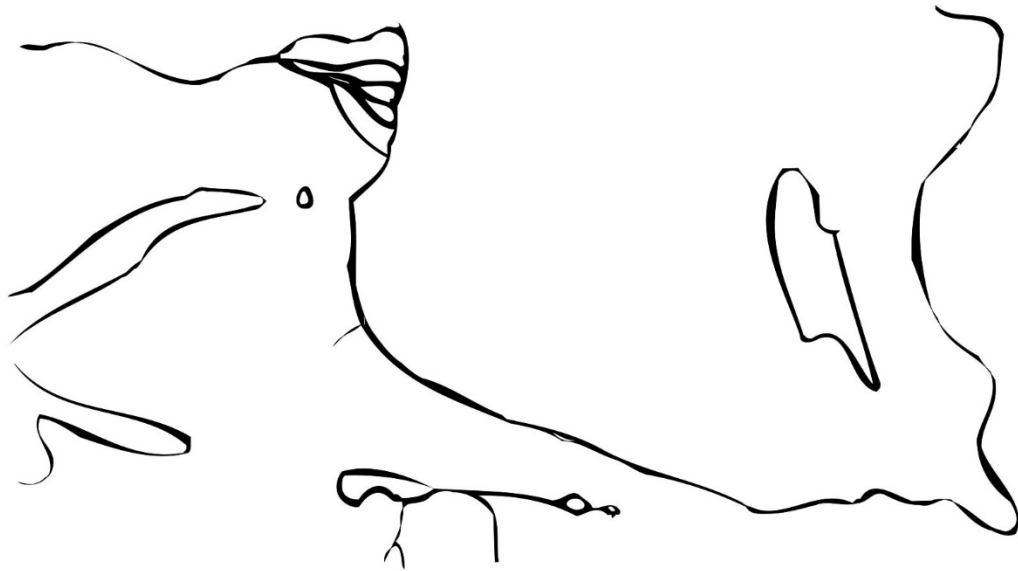
1. Joakim, 1:1
2. Haldejci, 2:2 (NIV, „astrolozi”)
3. Valtasar, 2:26
4. sveti stražar, 4:13 (NASB, „anđeoski stražar”, NIV, „glasnik”)
5. Valtasar, 5:1
6. Darije Međanin, 5:31-6:1
7. mali rog, 7:8
8. Pradavni, 7:9
9. sin čovečiji, 7:13
10. mali rog, 8:9
11. Gavriilo, 8:16
12. Mihailo, 10:13
13. „južni car”, 11:5 (NASB, „južni knez”)
14. „severni car”, 11:6 (NIV, „car Severa”)

IX. MESTA NA MAPI

1. Senar, 1:2 (NIV, Vavilon”)
2. Medija, 8:20
3. Susar, 8:2
4. Elam, 8:2
5. Grčka, 8:21

X. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Na koja tri načina se koristi termin Haldejci?
2. Kako su međusobno povezane vizije iz poglavlja 2, 7 & 8?
3. Šta su „knjige” koje se spominju u 7:10 i 12:1?
4. Zašto su stihovi 9:24-27 toliko teški za tumačenje?
5. O koja dva naroda govori poglavlje 11?
6. Danilo spominje dva mala roga (7:8 i 8:9), koga oni predstavljaju?
7. Gde u knjizi se spominje tema opšteg vaskrsenja mrtvih?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

UVOD U KNJIGU PROROKA OSIJE

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Njegovo ime znači „spasenje”. Ovo je prvobitno ime Isusa Navina, 4. Mojs 13:16. Ovo je isto ime kao Osija iz 2. Car 17:1.
- C. Čovek:
 - 1. Veirijev sin (1:1),
 - 2. Živeo je u Izraelu (7:5), ali ne znamo u kom gradu,
 - 3. Kao što je Amos pričao o potrebi za društvenom pravdom, Osija je pričao o potrebi za saveznom vernošću,
 - 4. Zvali su ga još i:
 - (a) „Izraelski Jeremija”
 - (b) „Starozavetni apostol Jovan“
 - (c) „Prvi izraelski jevanđelist”

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10).
- B. Ona je prva u grupi dvanaest Manjih proroka (Baba Batra 14b)
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Međutim, postoje određeni problemi sa ovim stavom:
 - 1. Prvih šest knjiga se razlikuje u MT i u LXX.

<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Osija	Osija
Joil	Amos
Amos	Mihej
Avdija	Joil
Jona	Avdija
Mihej	Jona
 - 2. Po sadržaju Amos hronološki pripada pre Osije.
 - 3. Vreme Joila je predmet mnogih rasprava. Naveo sam ga kao proroka iz ranog perioda nakon izgnanstva, zajedno sa Avdijom.
- D. Verovatno je tekst Osije najteži od svih starozavetnih knjiga.
 - 1. Delimično zbog emotivne prirode ove knjige.
 - 2. Delimično zbog prepisivanja pisara. MT i LXX se razlikuju.
 - 3. Delimično zbog razlika u govornom hebrejskom u Izraelu i u Judi.

III. ŽANR

- A. Ovo je istorijski narativ o životu i vremenima izraelskog proroka iz osmog veka (posebno poglavlja 1-3).

- B. Njegov život je upotrebljen kao analogija da bi se pokazala ljubav prema Bogu:
 1. Bog kao veran mladi ljubavnik (1-3)
 2. Bog kao roditelj koji voli (11)
 3. Ove metafore se zasnivaju na Izraelskom pogrešnom shvatanju Vala kao „muža” i „gospodara”.
- C. Sadrži prelepu, snažnu i emotivnu poeziju, ali sa međusobno odvojenim jedinicama (poglavlja 4-14)

IV. AUTORSTVO

- A. Osija je oduvek jednoglasno prihvaćen kao autor, iako malo znamo o njemu.
- B. Baba Batra 15a kaže da su ljudi iz Velike sinagoge napisali „dvanaesticu“. To sigurno podrazumeva da su sastavili ili uredili ove knjige.
- C. Neki dovode u pitanje:
 1. Spominjanje Jude, 1:1; 4:15; 5:5,10,12-14; 6:4,11; 8:14; 11:12,
 2. Poglavlja o budućem prosperitetu i izbavljenju,
 3. Osijin brak je opisan u trećem licu u poglavljima 1-2, ali u drugom licu u poglavlju 3.
- D. Odgovori na primedbe:
 1. Svi proroci su smatrali da je podela na Izrael i Judu pogrešna. Judu su videli kao legitimnog naslednika saveznih obećanja Avramu i Davidu.
 2. Prorok kombinuje proroštva o kazni i obećanjima. Oni zajedno čine božansku poruku.
 3. Moguće je da je Knjiga proroka Osije kolekcija Osijinih propovedi.

V. VREME

- A. Osija je prorok iz osmog veka pre nove ere
 1. Isaija i Mihej u Judi
 2. Jona, Amos i Osija u Izraelu
- B. Osija sledi Amosovu službu i preklapa se sa njom
- C. Vreme u kojem je on propovedao je vreme careva iz 1:1:
 1. Ozija (Juda)
 2. Jotam (Juda)
 3. Ahaz (Juda)
 4. Jezekija (Juda)
 5. Jerovoam II (Izrael)
- D. Nekoliko predloga stručnjaka:
 1. Kajl (Keil), 790-725. g.p.n.e.
 - a. 1:4, početak pre pada Jujeve dinastije
 - b. 10:14, prisutan u vreme napada Salmanasara V
 2. Francisko (Francisco), 750-735. g.p.n.e.
 - a. Neposredno nakon Amosa

- b. Poslednji dani Jerovoama II
- c. Ne kasnije od 735. g.p.n.e, zato što je Asirija osvojila područje Galada
- 3. Harison (Harrison), pre 722. g.p.n.e.
 - a. Jerovoam II umire 753. g.p.n.e.
 - b. Menajim plaća danak Tiglat-Pilesaru III (8:9) oko 739. g.p.n.e.
 - c. Događaji iz sirijsko-jefraimskog rata, 735-734. g.p.n.e, spomenuti su u 5:8-6:6 (i u Is 7-14).
 - d. Osijino vreme objašnjava reference o Egiptu u 7:11; 9:6 i 12:2.
- 4. LaSor (LaSor), Hubbard (Habard) i Buš (Bush), od 753. - do posle 722. g.p.n.e.
 - a. Početak pre smrti Jerovoama II, 753. g.p.n.e.
 - b. Tokom vladavine Jezekeje
 - (1) Ko-regent od 728. g.p.n.e.
 - (2) Car od 715. g.p.n.e.
 - c. Propovedao tokom vladavine Tiglat-Pilesara III, 745-727. g.p.n.e.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

Up. „Istorijsko okruženje proroka osmog veka“ na početku Isaije.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. (Preuzeto iz knjige *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, Klajda Franciska (Clyde Francisco), str. 150-163)
 - 1. Uvod, 1:1
 - 2. Osijina domaća kriza, 1:2-3:5
 - 3. Božja razmirica sa Izraelom, 4:1-10:15
 - 4. Otac i njegov svojeglavi sin, 11:1-12
 - 5. Šta je u imenu (Jakov nasuprot Izraela), 12:1-15
 - 6. Smrt naroda, 13:1-16
 - 7. Alternativa kazni, 14:1-9
- B. (Preuzeto iz knjige *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, E. Dž. Jang (E. J. Young), str. 252-254)
 - 1. Božji odnos prema Njegovom narodu, 1:1-3:5
 - 2. Različiti govori proroka, 4:1-14:9
 - a. Krivica severnih plemena, 4-8
 - b. Kazna za severna plemena, 9:1-11:11
 - c. Budući blagoslovi za one koji se pokaju, 11:12-14:9

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Gospod (YHWH) je ličan Bog. Greh je suprotstavljanje Bogu koji voli, ne samo kršenje saveznih pravila (Amos).
- B. Biblijska vera se najbolje može opisati međuljudskim porodičnim metaforama:
 - 1. Muž (Bog) - žena (Izrael)
 - 2. Roditelj (Bog) - dete (Izrael)
- C. Gospod (YHWH) je odabrao odnos sa palim čovekom kroz obećanje, žrtvu i savez. Oni uključuju lično poverenja i saveznu poslušnost.

- D. Saveznu neposlušnost sledi kazna. Uloga kazne je uvek obnova. Disciplina je čin roditeljske ljubavi (Jev 12:5 i dalje). Budući blagoslovi za Izrael zavise od njegove sadašnje poslušnosti.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i/ili izrazi

1. žena koja će počiniti blud, 1:2 (NIV, „žena preljubnica”)
2. vodite parnicu, 2:2 (NIV, „prekorite”)
3. grožđe, 3:1 (NASB, „kolače od grožđa“, NIV, „svete kolače od grožđa”.)
4. gomer, 3:2 (NASB & NIV)
5. obedni stub, 3:4 (NASB, „sveti stub“, NIV, „sveto kamenje”)
6. kućni idol, 3:4 (NIV, „idol”)
7. „za Gospoda ne mare”, 5:4, (NASB, „Gospoda ne poznaju”)
8. „pomeraju među”, 5:10 (NIV, „granično kamenje”)
9. „Jefrem se pomešao sa narodima”, 7:8 (NASB & NIV)
10. „tvoje tele, Samarijo”, 8:5 (NIV, „tvoje tele-idol, Samarijo”)
11. „seju vetar, požnjeće oluju”, 8:7 (NASB & NIV)
12. „hleb što je jede u vreme žalosti”, 9:4 (NASB & NIV, „hleb ožalošćenog“)
13. „ja sam Jefrema učio da hoda”, 11:3 (NASB & NIV)
14. dobrota, pravednost [*hesed*] 4:1; 6:6; 10:12; 12:6 (NIV, „nema vernosti”)

B. Osobe

1. Ozija, 1:1
2. Ahaz, 1:1
3. Jezeckija, 1:1
4. Jerovoam, Joasov sin (II), 1:1
5. Gomera, 1:3
6. Jezrael, 1:4
7. Loruham, 1:6
8. Loamija, 1:9
9. Val, 2:16 (NIV, „mužu moj”)
10. veliki car, 5:13; 10:6 (NASB, „car Jareb”)

X. MESTA NA MAPI

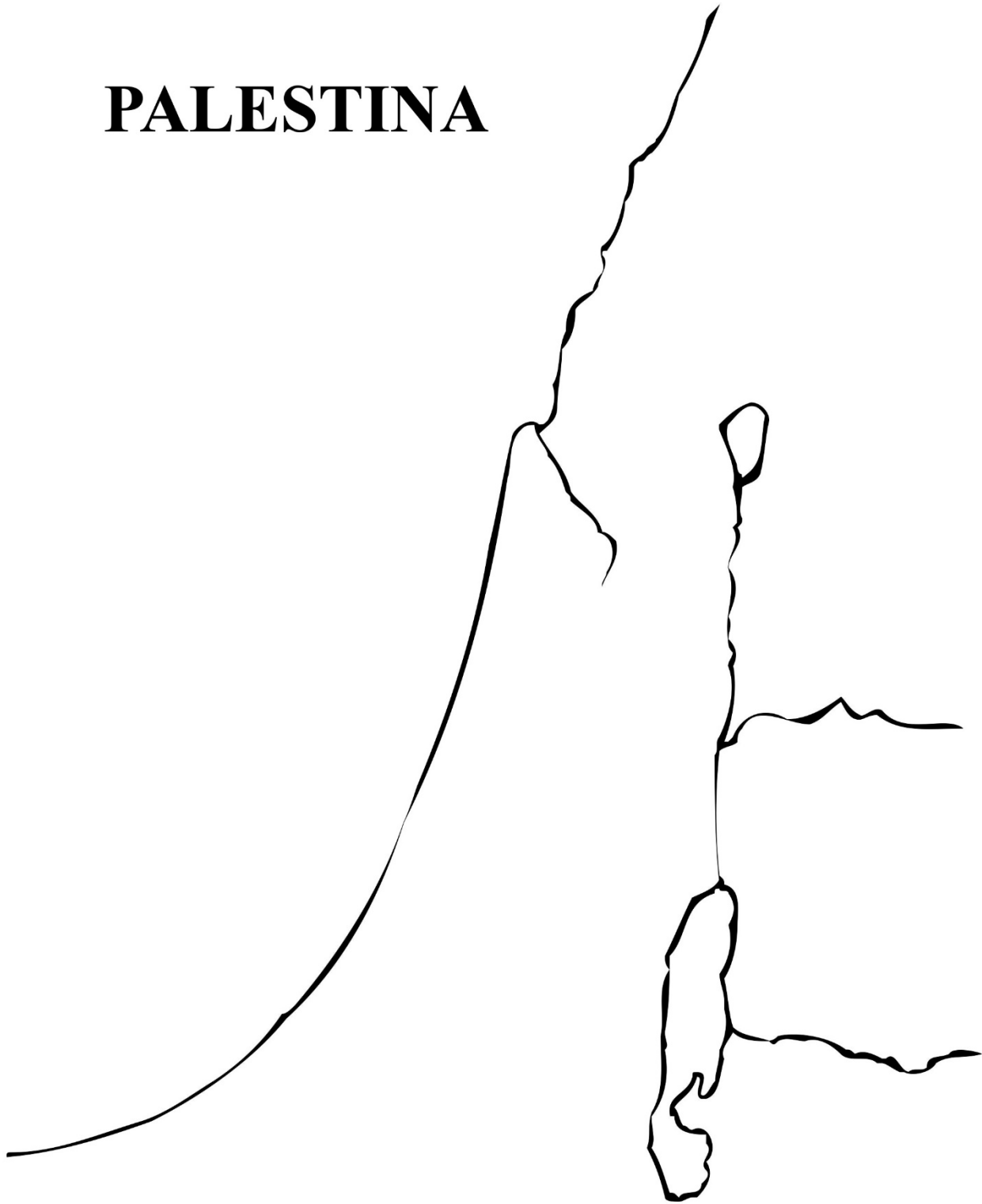
1. dolina Ahor, 2:15 (IsNav 7:26)
2. Galgal, 4:15
3. Vet-Aven, 4:15 (Vetilj)
4. Misl, 5:1
5. Tavor, 5:1
6. Gavaja, 5:8
7. Rama, 5:8
8. zemaljski čovek, 6:7
9. Galad, 6:8
10. Val fegorski, 9:10
11. Livan, 14:6-7

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Da li je Osija oženio prostitutku?

2. Da li je Božji savez sa Izraelom uslovan ili bezuslovan?
3. Kako su Val i Gomer povezani sa Gospodom i Izraelom?
4. Zašto se smatra da je pokajanje iz stihova 6:1-3 samo površinsko?
5. Na koga se odnosi zamenica „oni“ u 7:4-6 i 8:4?
6. Da li je stih 8:13 u kontradikciji sa stihom 11:5?
7. Da li će Izrael otići u izgnanstvo u Egipat ili u Asiriju? Objasnite 11:5 u poređenju sa 7:10, 8:13 i 9:3.
8. Zašto su svi starozavetni proroci bili protiv političkih saveza?

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA JOILA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Njegovo ime je kombinacija dva Božja imena:
 - 1. Jahve (YHWH) - Božje savezno ime.
 - a. Hebrejska imena koja počinju slovom „J“ nakon kojeg sledi samoglasnik najčešće su skraćenica za Jahve (YHWH).
 - b. Hebrejska imena koja se završavaju na „iah“ takođe su skraćenica za Gospodnje ime Jahve (YHWH). npr. *Elijah* (Ilija).
 - 2. El - opšte Božje ime.
 - 3. Nužno je da se između ova dva hebrejska imena umetne glagol, Jahve (YHWH) (je) El.
- C. Ovo je često hebrejsko ime. Više od trinaest osoba sa ovim imenom se spominje u istorijskim knjigama.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu hebrejskog kanona „Proroci“.
- B. Bila je deo svitaka pod nazivom „Dvanaestorica“. Oni su poznati kao Manji proroci zbog dužine tekstova.

III. ŽANR

- A. Ovo je pola proza, pola klasična hebrejska poezija.
- B. Čini se da Joil aludira na nekoliko drugih proroka:
 - 1. Joil 1:15c - Amos 4:9; Is 13:6
 - 2. Joil 2:3 - Isa 51:3 ili Jezek 36:35
 - 3. Joil 2:10 - Isa 13:10
 - 4. Joil 3:10 - Isa 2:4; Mih 4:3
 - 5. Joil 3:16 - Amos 1:2
 - 6. Joil 3:18 - Amos 9:13
- C. Joilova slika poslednjih dana je predstavljena apokaliptičnim terminom „Gospodnji dan“.
- D. Teorije o mogućem tumačenju najezde skakavaca, 1:4; 2:25.
 - 1. Simbolično/alegorijsko značenje
 - a. Jevrejski Targum, 2:25
 - 1) narodi
 - 2) jezici
 - 3) vladari
 - 4) carstva
 - b. Beleška iz LXX rukopisa (6. vek)
 - 1) Egipćani
 - 2) Vavilonci
 - 3) Asirci
 - 4) Grci
 - 5) Rimljani
 - c. Hrišćanski komentatori (18. vek)
 - 1) Asirija
 - 2) Haldejsko carstvo
 - 3) Makedonija
 - 4) Rim
 - 2. Istorijski događaj iz prošlosti
 - a. Prorok koristi prošlo vreme hebrejskog glagola.

- b. Proroci su često koristili ovu tehniku da događaje iz svog života prenesu u budućnost. Budućnost Izraela je zavisila od njegovog izbora vere i pokajanja u sadašnjosti.
- 3. Istorijski događaj u budućnosti
 - a. Izrael će zaista doživeti invaziju zbog svojih grehova.
 - b. Skakavci su upotrebljeni zbog vojnih metafora koje ih opisuju:
 - 1) Izgledaju kao konji
 - 2) Zvuče kao kočije
 - 3) Marširaju u redovima
 - c. Moguće je da se Joil odnosi na Otk 9:3-11.
- 4. Apokaliptično značenje
 - a. Spominjanje „Gospodnjeg dana” ukazuje na ovaj žanr.
 - b. Upotreba boja i životinja je karakteristična za ovaj žanr.

IV. AUTORSTVO

- A. Poznato nam je samo ime proroka Joila i ime njegovog oca, Fatuila, 1:1.
- B. Postoje dva tradicionalna verovanja o ovom proroku:
 - 1. Iz Ruvimovog plemena (Pseudo-Epifanije (Pseudo-Epiphanius))
 - 2. Iz Jude, zbog njegovog poznavanja hramskih običaja.

V. VREME

- A. Nije moguće utvrditi tačno vreme ove knjige. Dž. Kembel Morgan (G. Campbell Morgan) smatra da je on jedan od najranijih ili jedan od najkasnijih proroka:
 - 1. Na osnovu informacija iz samog teksta, predložena su dva perioda:
 - a. Period nakon izgnanstva:
 - 1) Sigurno je povezana sa pretnjom invazije na Judu u metafori najezde skakavaca.
 - 2) 3:2 ukazuje na to da je Izrael već bio u izgnanstvu. Ime „Izrael” se sada koristi za Judu, 2:27; 3:1-2,16.
 - 3) 3:6 govori o grčkoj trgovini robovima, što ukazuje na period nakon izgnanstva.
 - 4) 3:1,17 podrazumeva da je Juda već bila u izgnanstvu i da je u opasnosti da bude ponovo napadnuta ukoliko nastavi da čini grehove.
 - 5) Ne spominje se car, što ukazuje na period nakon izgnanstva. Joil se obraća starešinama i sveštenicima.
 - 6) Za napadače se kaže da „dolaze sa severa”, što ukazuje na mesopotamijsku (Asirija, Vavilon, Persija) invaziju, 2:20.
 - 7) Ne spominje se slavljenje Vala koje je bilo karakteristično za period pre izgnanstva.
 - b. Vreme iz perioda pre izgnanstva:
 - 1) Čini se da sadrži reference na Hram, 1:9, 13-14; 2:17.
 - 2) Neprijatelji koji se spominju u 3:4,6,8 (Fenikija, Filisteja, Edom, Savejci) pripadaju periodu pre izgnanstva, ne tokom.
 - 2. Na osnovu spoljašnjih dokaza:
 - a. Mesto knjige u hebrejskom kanonu ukazuje na period pre izgnanstva.
 - b. Međutim, moguće je da je smeštena pored Amosa zato što obe govore o „Gospodnjem danu“ i najezdi skakavaca kao simbolu kazne. Takođe, to je pozitivna poseta blagoslova, ne kazne. Ovo se uklapa u period nakon

izgnanstva.

3. Autor smatra da se rani period nakon izgnanstva najbolje uklapa u dokaze.

B. Teorije o vremenu zasnovane na napadima na Palestinu:

1. U vreme vladavine Joasa (837-800. g.p.n.e.)
2. U vreme vladavine Ozije (783-742. g.p.n.e.)
3. U vreme vladavine Sedekije (598-586. g.p.n.e.)
4. U vreme Zorovavelja (598. g.p.n.e.)
5. U vreme Malahije (430. g.p.n.e.)
6. Buduća eshatološka invazija Božjeg naroda

C. Postoji književna veza između:

1. Joil 2:32 i Avd 17. Oba su iz ranog perioda nakon izgnanstva.
2. Joil 3:16 i Amos 1:2. Joil citira veliki broj proroka, Joil verovatno citira Amosa.

D. Žan Kalvin (Jean Calvin) daje korisnu napomenu o vremenu Joila: „Pošto ne znamo sa sigurnošću, bolje je da ostavimo vreme u kojem je propovedao nedefinisano; i videćemo da to i nema veliki značaj. Ukoliko ne bismo znali vreme Osije, to bi za čitaoce bilo veliki gubitak, zato što se mnogi delovi ne mogu objasniti bez znanja o istoriji; ali kod Joila je manja potreba za tim, jer je očigledan značaj njegove doktrine, iako je njegovo vreme nejasno i nesigurno”.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE — Časopis Nacionalna geografija (National Geographic Magazine) iz decembra, 1915. godine (XXVIII, No. 6) beleži najezdu skakavaca u Palestini. Ovaj članak je veoma značajan za razumevanje prorokovih aluzija.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Vizija razorne najezde skakavaca kao simbol nadiruće vojske, 1:1- 2:27
- B. Gospodnji dan biće blagoslov, a ne kletva, Božjim ljudima koji su se pokajali, 2:28-3:21 (Sofonije govori suprotnost tome.)

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Prorok vidi događaje iz svog vremena kao najavu budućih događaja.
- B. Joil poziva na dan narodnog pokajanja, 1:13-14; 2:12-17.
- C. Ukoliko se Božji narod pokaje, Bog će doneti novo doba fizičkog i duhovnog prosperiteta (5. Mojs 27-28).
- D. Bog će suditi okolnim narodima! 3:1-17
- E. Ovo novo doba duhovne obnove (up. 2:28-29) uticaće na:
 1. Muškarce i žene
 2. Stare i mlade
 3. Robove i slobodne, (up. Dap 2; Gal 3:28)
- F. „Gospodnji dan” je izraz karakterističan za Amosa, Joila i Sofoniju. Naš sadašnji odgovor Bogu odrediće da li će to biti dan blagoslova ili kazne.

- G. Božji karakter je opisan u 2:13 (up. 2. Mojs 34:6; Ps 103:8-13 i Nem 9:17).
- H. Izlivanje Duha u 2:28-32 odražava doba Novog saveza (up. Jer 31:31-34 i Jezek 36:26-27).

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i/ili izrazi

1. „grane su joj pobelele”, 1:7 (NASB & NIV)
2. „Gospodnji dan je blizu”, 1:15 (NASB & NIV)
3. „zatrubite u rog na Sionu”, 2:1,15 (NASB & NIV)
4. „razderite svoja srca, a ne haljine”, 2:13 (NASB & NIV)
5. pun dobrote (*hesed*), 2:13 (NIV, „pun ljubavi”)
6. „izliću svoj Duh na sve vrste ljudi”, 2:28 (Dap 2:16 i dalje). (NASB, „na celo čovečanstvo“, NIV, „na sve ljude”)
7. „svako ko prizove Gospodnje ime biće spasen”, 2:32 (Dap 2:21; Rim 10:13.) (NASB, „biće izbavljen”)
8. „za moj su narod bacali žreb”, 3:3 (NASB & NIV)
9. „prekujte svoje raonike u mačeve”. 3:10 (NASB & NIV)

B. Osobe

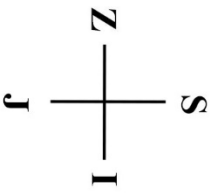
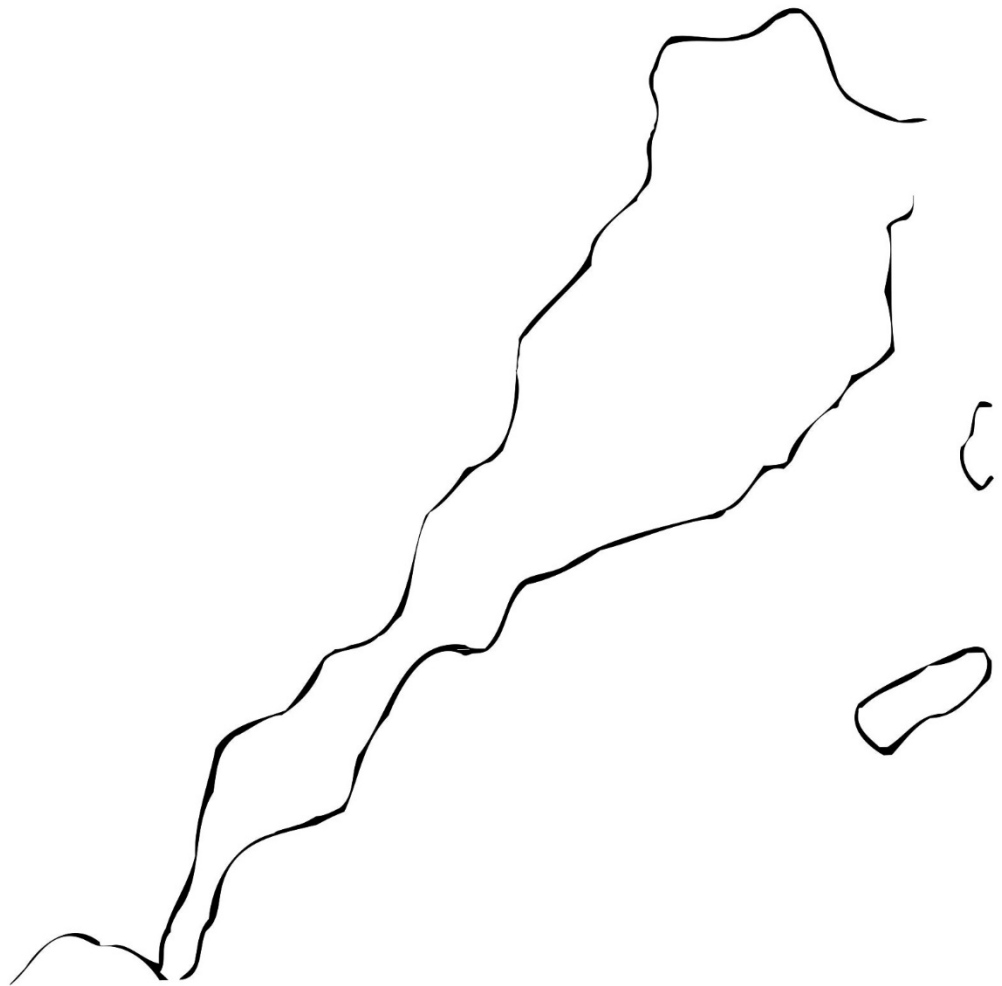
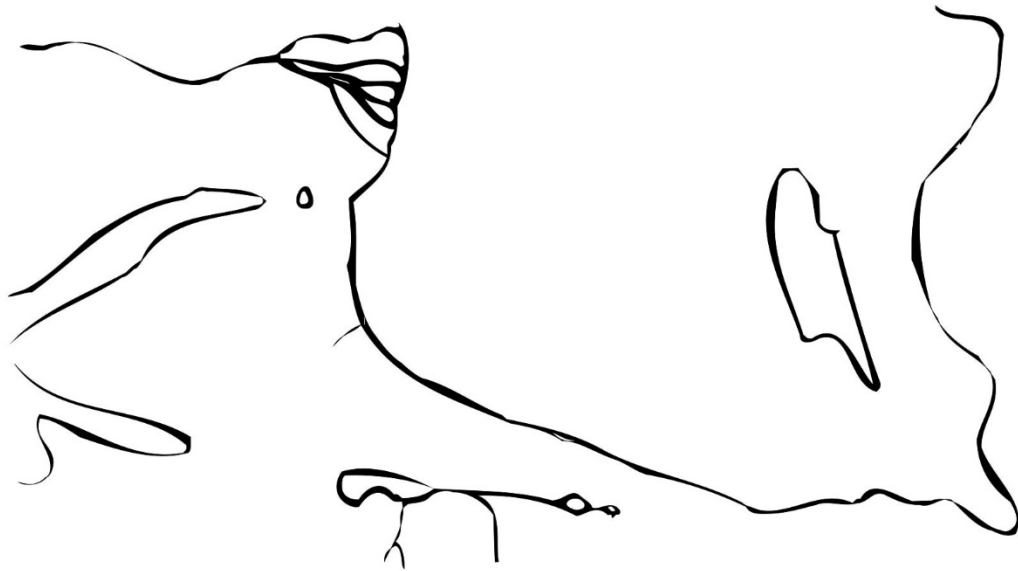
1. Svemoćni (*El Shaddai*), 1:15
2. Savejci, 3:8

X. MESTA NA MAPI

1. Tir, 3:4	5. Edom, 3:19
2. Sidon, 3:4	6. Sion, 2:1
3. Filisteja	7. dolina Sitim, 3:18 (NIV, „dolina Akacija”)
4. Javan (Grčka)	

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Da li su skakavci iz 1:4 druga vrsta skakavaca ili skakavci iz drugog perioda u životu skakavaca?
2. Zašto se sveštenicima kaže da gorko plaču?
3. Definišite Božje ime koje je upotrebljeno u 1:15.
4. Koja dva stiha iz 2. poglavlja su upotrebljena u Novom zavetu? Ko ih je upotrebio?
5. Da li je stih 3:15 doslovan ili figurativan i zašto?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA AMOSA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Amos znači:
 - 1. „biti teret”.
 - 2. „nositi teret”.
 - 3. „izdržavati”.
 - 4. Jedna rabinska tradicija tvrdi da su mu ovaj naziv dali oni koji su se protivili njegovoj poruci, nagoveštavajući da je on govorio nejasno ili mucao.
- C. Ovo ime se u Starom zavetu spominje samo ovde.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga je deo „Kasnijih proroka”.
- B. Deo je „Dvanaestorice”, liste Manjih proroka.
- C. MT je stavlja na treće mesto među Manjim prorocima, iako je u LXX na drugom mestu.

III. ŽANR

- A. On je prvi prorok koji je pisao.
- B. Ovo je klasično hebrejsko proroštvo. Ovo je primer izvrsne hebrejske poezije i slikovitosti.

IV. AUTORSTVO

- A. Jevrejska tradicija je oduvek smatrala da je autor Amos iz Tekoje.
- B. Čovek:
 - 1. On je bio Judejac iz Tekoje, oko pet milja jugoistočno od Vitlejema.
 - 2. Nije bio prorok, niti deo proročke porodice ili gilde (up. 7:14). Prvobitno su proroci živeli zajedno u grupama. Kasnije su bili deo dvorova.
 - 3. Čini se da je on bio pastir „malih ovaca” (up. 1:1). Termin koji je upotrebljen za njega je redak, ali se koristio da opiše nekoga ko poseduje ovce (up. 2. Car 3:4).
 - 4. Bio je: (1) vlasnik vočki; ili (2) je „zasecao plodove na stablima divlje smokve” (up. 7:14). Moguće je da je to od njega zahtevalo da se svake godine seli na drugo mesto. Ove vočke su se zvale „smokva-murva”. Plod veoma podseća na smokvu. Mora se svaki plod pojedinačno probosti da bi prikladno sazrele. Ovo je bio veoma važan rod za ljude sa Bliskog Istoka. David je čak postavio posebnog nadglednika (up. 1. Dne 27:28).
 - 5. Jevrejska tradicija navodi da je on bio uspešan poslovan čovek. To se znatno razlikuje od današnjeg savremenog stanovišta da je on bio siromašan seljak. Po izvrsnosti njegove poezije i poznavanja književnosti, možemo zaključiti da je u pravu jevrejska tradicija! Na osnovu 2. Sam 14:2 i dalje, saznajemo da je Tekoja

bila poznata po svojim mudrim građanima. On je bio prvi izraelski prorok koji je beležio svoje poruke. Primitite zamenice u prvom licu jednine u 5:1; 7:1-9; 8:1 i 9:1.

6. Propovedao je Severnom izraelskom carstvu. Znamo da je Vetilj bio mesto za propovedi, ali verovatno i mnoga druga geografska mesta u Izraelu.

C. Problem autorstva je težak zato što:

1. Knjiga ukazuje na to da je on bio siromašan radnik na farmi.
2. Stil i poezija su izvrsni, što ukazuje na visoko obrazovanu osobu.
3. Kaže se da su njegove propovedi bile usmene, ali su one veoma struktuirane i izbalansirane, što ukazuje na pisanu književnost.
4. Mnogi pretpostavljaju da je Amos imao pomoć od urednika ili pisara.

V. VREME

A. Relativno je lako odrediti vreme ovog proroštva na period oko 750. g.p.n.e, deset godina više ili manje.

B. Prvi stih Amosa je najduži i najprecizniji pokušaj beleženja vremena u svim starozavetnim knjigama:

1. Ozija je vladao u periodu od oko 783-742. g.p.n.e. (Brajt (Bright))
2. Jerovoam II je vladao u periodu od oko 786-746. g.p.n.e. (Brajt (Bright))
3. Zemljotres je takođe odrednica za utvrđivanje vremena ovog proroštva (up. 1:1; 8:8; 9:1,5). Josif (Josephus) ga povezuje sa 2. Dne 26:16-21, kada je Ozija ponudio žrtvu. Arheološka proučavanja u Asoru ukazuju na period oko 760. g.p.n.e. (Jadin (Yadin), 1964).

C. U stihovima 5:8 i 8:9 spominje se eklipsa. Moguće da je to eklipsa iz asirskih dokumenata koja se dogodila 15. juna, 763. g.p.n.e. Međutim, još jedna potpuna eklipsa se dogodila 9. februara, 784. g.p.n.e.

D. Amosov susret sa Amasijom, vodećim sveštenikom u Vetilju pod vlašću Jerovoama II, takođe je odrednica za određivanje vremena ove knjige (up. 7:10-17).

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

A. Paralelan biblijski materijal se nalazi u:

1. 2. Car 14:3-17:6	4. Isaija
2. 2. Dne 25-28	5. Mihej
3. Osija	

B. Kod Osije nalazimo najjednostavniji opis idolopoklonstva u Božjem narodu:

1. 2:16, „nećeš me više zvati: ‘Vale moj’”
2. 4:12-13, „kćeri čine blud“
3. 4:17, „Jefrem se sa idolima udružio. Pusti ga!”
4. 13:2, „ljube kipove teleta” (ritual)

C. Društveno okruženje

1. Ovo je bilo vreme ekonomskog prosperiteta i vojne ekspanzije i Izraela i Jude. Međutim, samo bogati sloj ljudi je imao koristi od ovog prosperiteta. Siromašne su zlostavljali i iskorištavali. Čini se kao da su i od novca i moći napravili dodatne idole!

2. Postoji nekoliko razloga za društvenu stabilnost i prosperitet i Izraela i Jude:
 - a. Duga i prosperitetna vladavina Jerovoama II (786-746. g.p.n.e.) na severu i Ozije (783-742. g.p.n.e.) na jugu.
 - b. Asirski vladar Adad-Nirari III pobeđuje Siriju 802. g.p.n.e.
 - c. Mir između Izraela i Jude.
 - d. Takse i korišćenje trgovinskih puteva od severa ka jugu preko palestinskog kopnenog mosta doveli su do ubranog ekonomskog rasta, a time i do ekstravagancije bogatih slojeva.
3. Čini se da pronađene „Ploče iz Samarije”, iz perioda vladavine Jerovoama II, ukazuju na administrativnu organizaciju nalik Solomonovoj. To bi takođe moglo potvrđivati sve veći jaz između onih koji su imali i onih koji nisu imali.
4. Amos, „prorok društvene pravde“, jasno opisuje nepoštenje bogatih. Dva jasna primera zloupotrebe, za koju se čini da je bila česta i u Izraelu i u Judi, bili su potkupljivanje sudija i falsifikovanje trgovačkih tegova.

D. Religijsko okruženje

1. Ovo je bilo vreme sa brojnim spoljašnjim izrazima religioznosti, ali sa veoma malo stvarne vere. Hananski kult plodnosti je postao deo izraelske religije. Ovi ljudi su bili idolopoklonici, ali su govorili da veruju u Gospoda (YHWH). Težeći sklapanju političkih saveza, Božji narod se uključivao u paganska slavljenja i prakse.
2. Idolopoklonstvo Izraela je očigledno u 2. Car 17:7-18.
 - a. U osmom stihu oni slede hananske običaje.
 - 1) Slavljenje plodnosti
 - (a) Obredne uzvišice, stihovi 9, 10, 11
 - (b) Obredni stubovi (Val), stihovi 10, 16
 - (c) Obredno deblo, stih 16, ovo je drveni simbol Valove partnerke, Ašere. Oni su ili klesani od debla ili od živog drveta.
 - 2) Vračanje, stih 17. Ono je zabranjeno u 3. Mojs 19-20 i 5. Mojs 18.
 - b. U stihu 16 nastavljaju slavljenje dva zlatna teleta, kao simbola Gospoda (YHWH). Njih je postavio Jerovoam I (1. Car 12:28-29) u Danu i Vetilju.
 - c. U stihu 16 slave vavilonska astralna božanstva: sunce, mesec, zvezde i konstelacije.
 - d. U stihu 18 slave feničanskog boga vatre i plodnosti, Moloha, žrtvujući svoju decu (up. 3. Mojs 18:21; 20:2-5).
3. Valizam (up. V. F. Olbrajt (W. F. Albright), *Arheologija and the Religion of Izrael* str. 82 i dalje).
 - a. Naš najbolji arheološki izvor je „Ugaritski Ep o Valu”.
 - 1) U njemu je Val predstavljen kao bog godišnjih doba, koji umire i vraća se. Porazio ga je Mot i zatvara ga u podzemni svet. Život na zemlji staje. Međutim, Valu pomaže boginja (*Anat*), on se vraća i poražava Mota svakog proleća. On je bio bog plodnosti slavljen imitativnom magijom.
 - 2) Drugo ime pod kojim je on bio poznat je Hadad.
 - b. El je vrhovno božanstvo hananskog panteona, ali je Val zauzeo ovo mesto zbog svoje popularnosti.
 - c. Najveći uticaj na Izrael imao je tirski valizam kroz Jezavelju, ćerku cara Tira. Nju je Amrije odabrao za svog sina, Ahava.
 - d. U Izraelu je Val slavljen na lokalnim uzvišicama. Njegov simbol je bio kameni stub. Njegova partnerka je Ašera, čiji simbol je isklesano deblo, koje simboliše drvo života.
4. Nekoliko izvora i tipova idolopoklonstva je navedeno.

- a. Zlatna telad koju je Jerovoam I postavio kao simbole Gospoda (YHWH) u Vetilju i Danu.
- b. Slavljenje tirkog boga i boginje plodnosti na lokalnim uzvišicama.
- c. Idolopoklonstvo koje je bilo nužan deo tadašnjih političkih saveza.

E. Političko okruženje na severu

- I. Jerovoam II je bio poslednji snažan car Izraela. On je bio četvrti u Jehuovoj liniji i poslednji čija vladavina je predskazana (up. 2. Car 10:30). Njegova vladavina je bila duga i politički uspešna (786-746. g.p.n.e.).
- II. Nakon smrti Jerovoama II sledi šest careva u periodu od dvadeset i pet godina.
 - a) Zaharija (2. Car 15:8-12). Ubijen je nakon samo šest meseci.
 - b) Salum (2. Car 15:13-15). Ubijen je nakon samo jednog meseca.
 - c) Menajim (2. Car 15:16-22). Vladao je deset godina, ali je plaćao visok danak Teglat-Felasaru III.
 - d) Fakija (2. Car 15:23-26). Vladao je dve godine, te je ubijen.
 - e) Fekaj (2. Car 15:27-21). Vladao je pet godina, te je ubijen. Asirija je osvojila nekoliko izraelskih gradova tokom njegove vladavine.
 - f) Osija (2. Car 15:30, 17:1-6). Vladao je devet godina, te su ga Asirci izgnali 722. godine, kada je pala Samarija.
- III. Kratak sažetak asirskih i vavilonskih invazija u osmom veku koje su imale uticaj na Palestinu:
 - a) Četiri proroka iz osmog veka bila su aktivna u vreme procvata Asirskog carstva u oblasti Tigra i Eufrata. Bog će upotrebiti ovaj okrutan narod da kazni svoj narod, posebno Izrael. Specifičan incident je bilo stvaranje Trans-jordanske političke i vojne alijanse poznate kao „sirijsko-jefraimska liga” (735. g.p.n.e.). Sirija i Izrael su pokušali da prisile Judu da im se pridruži u borbi protiv Asirije. Umesto toga, Ahaz je Asiriji poslao poziv u pomoć. Prvi moćan asirski car, sa težnjom ka carstvu, Teglat-Felasar III (745-727. g.p.n.e.), odgovorio je na vojni izazov i napao Siriju. Kasnije se pobunio i car Osija (732-722. g.p.n.e.), asirska produžena ruka, tražeći pomoć od Egipta. Salmanasar V (727-722. g.p.n.e.) je ponovo pobedio Izrael. Umro je pre nego što je Izrael pokoren, ali je njegov naslednik, Sargon II (722-705. g.p.n.e.), osvojio prestonicu Izraela, Samariju, 722. g.p.n.e. Asirija je tada deportovala više od 27 000 Izraelaca, kao što je Teglat-Felasar izgnao hiljade 732. g.p.n.e.
 - b) Nakon smrti Ahaza (735-715. g.p.n.e.) formirana je još jedna vojna koalicija između Trans-jordanskih naroda i Egipta protiv Asirije (714-711. g.p.n.e.). Ovo je poznato kao „Ašdadova pobuna”. Uništeni su brojni judejski gradovi pod ponovnim napadom Asirije. Jezekija je u početku podržavao ovu koaliciju, ali je kasnije povukao svoju podršku.
 - c) Međutim, ponovo, još jedna koalicija je pokušala da iskoristi smrt asirskog moćnog cara, Sargona II, 705. g.p.n.e, uz brojne druge pobune koje su izbijale po raznim mestima u Asirskom carstvu. Jezekija je u potpunosti učestvovao u ovoj pobuni. U odnosu na ovaj izazov, Senahirim (705-681. g.p.n.e.) je napao Palestinu (701. g.p.n.e.) i podigao logor u blizini grada Jerusalima (2. Car 18-19; Is 36-39), ali je Bog na čudesan način uništio njegovu vojsku. Stručnjaci se ne slažu oko pitanja koliko puta je Senahirim napao Palestinu. (Primer: Džon Brajt (John Bright) navodi jednu invaziju 701. g.p.n.e, i moguće još jednu 688. g.p.n.e, up. str. 270.) Jezekija je pošteđen od pripajanja Asiriji, ali je zbog njegovog ponosnog predstavljanja judejskog bogatstva vavilonskoj delegaciji Isaija prorokovao pad Jude pod

Vavilon (39:1-8). Navuhodonosor je osvojio Jerusolim u periodu 587-586. g.p.n.e.

- d) Isaija je takođe predskazao da će Božji narod biti poražen od Kira II, medopersijskog vođe (41:2-4; 44:28; 45:1; 56:11). Vavilon je osvojio Nineviju 612. g.p.n.e, ali je Kirova vojska osvojila grad Vavilon 539. g.p.n.e. Kir je 538. g.p.n.e. izdao proglas da se svi izgnani narodi, uključujući i Jevreje, mogu vratiti svojim kućama. Čak je obezbedio i sredstva iz svoje riznice za obnovu njihovih hramova.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Optužbe protiv naroda 1:1-2:3 (moguće do 2:16)
1. Sirija (Damask), 1:3-5
 2. Filisteja (Gaza), 1:6-8
 3. Fenikija (Tir), 1:9-10
 4. Edom, 1:11-12
 5. Amon, 1:13-15
 6. Moav, 2:1-3
- B. Posebne optužbe protiv Božjeg naroda, 2:4-6:14
1. Juda, 2:4-5
 2. Izrael, 2:6-6:14 (u kontekstu sve do 6:14)
- C. Vizije kazne, 7:1-9:10
1. Skakavci, 7:1-3
 2. Vatra, 7:4-6
 3. Visak, 7:7-17
 4. Letnje voće, 8:1-14
 5. Uništenje svetilišta, 9:1-10
- D. Mesijanska nada, 9:11-15

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Amos povezuje Božji gnev sa izraelskim kršenjem saveza sa Mojsijem. Moramo razumeti odnos između starozavetne grupne odgovornosti i individualne vere. Mi imamo isti problem društvenog greha kao i Izrael, međutim, mi često mislimo da postoje dva standarda:
1. Za naše individualne privatne živote i veru;
 2. Za naše grupne društvene, javne živote.
- B. Božji suverenitet nad celom zemljom je pozadina za Gospodnje (YHWH) kažnjavanje naroda koji nisu deo Saveza sa Izraelom. Ovo je osnova izraelskog shvatanja monoteizma.
- C. Poglavlje 2:9-12, Božja kazna protiv Izraela mora se posmatrati u odnosu na Njegova milostiva dela iz prošlosti. Božji odabir i sklapanje saveza sa Izraelom postavljaju scenu za Njegovu oštru kaznu. Moramo se setiti da „kome je mnogo dato, mnogo će se i tražiti” (up. Lk 12:48)
- D. Poglavlje 5 neodvojivo povezuje veru i život! Amos osuđuje zlostavljanje siromašnih od

strane bogatih.

E. Izrael se pogrešno uzdao u:

1. Svoju religiju (up. 4:4-5; 5:21-23).
2. Svoj ekonomski prosperitet (up. 6:1 i dalje).
3. Svoju vojnu snagu, (up. 2:14-16; 6:1b, 13).

F. Čak i dok Izrael ne veruje, ostaje nada u Božji savez, Božjeg Mesiju, 9:8b-15.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i izrazi

1. „zemljotres”, 1:1 (NASB & NIV)
2. utvrđene dvore, 1:7 (NASB, „citadele“, NIV, „tvrđave”)
3. žezlo, 1:8 (NASB & NIV)
4. „jer je kosti edomskog cara spalio u kreču“, 2:1 (NASB & NIV, „edomskih careva”)
5. „siromaha za jedne sandale”, 2:6; 8:6 (NASB & NIV)
6. „rogovi oltara”, 3:14 (NASB & NIV)
7. „kuće od slonovače”, 3:15 (NIV, „kuće ukrašene slonovačom”)
8. „mrzim vaše praznike, odbacio sam ih”, 5:21 (NASB & NIV)
9. žrtve zajedništva, 5:22 (NASB, „tovljenike”)
10. visak, 7:7 (NASB & NIV)
11. samarijska krivica, 8:14 (NIV, „sramota Samarije”)

B. Osobe

1. nazireji, 2:12
2. krave vasanske, 4:1
3. oni koji su vešti u naricanju, 5:16 (NASB „profesionalni oplakivači“, NIV, „oplakivači”)
4. Sakut, 5:26 (NIV, „svetilište”)
5. Kajvan, 5:26 (NIV, „pijedestal”)
6. Amasija, 7:10
7. Jerovoam II, 7:10
8. videlac, 7:12

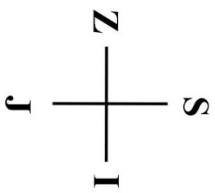
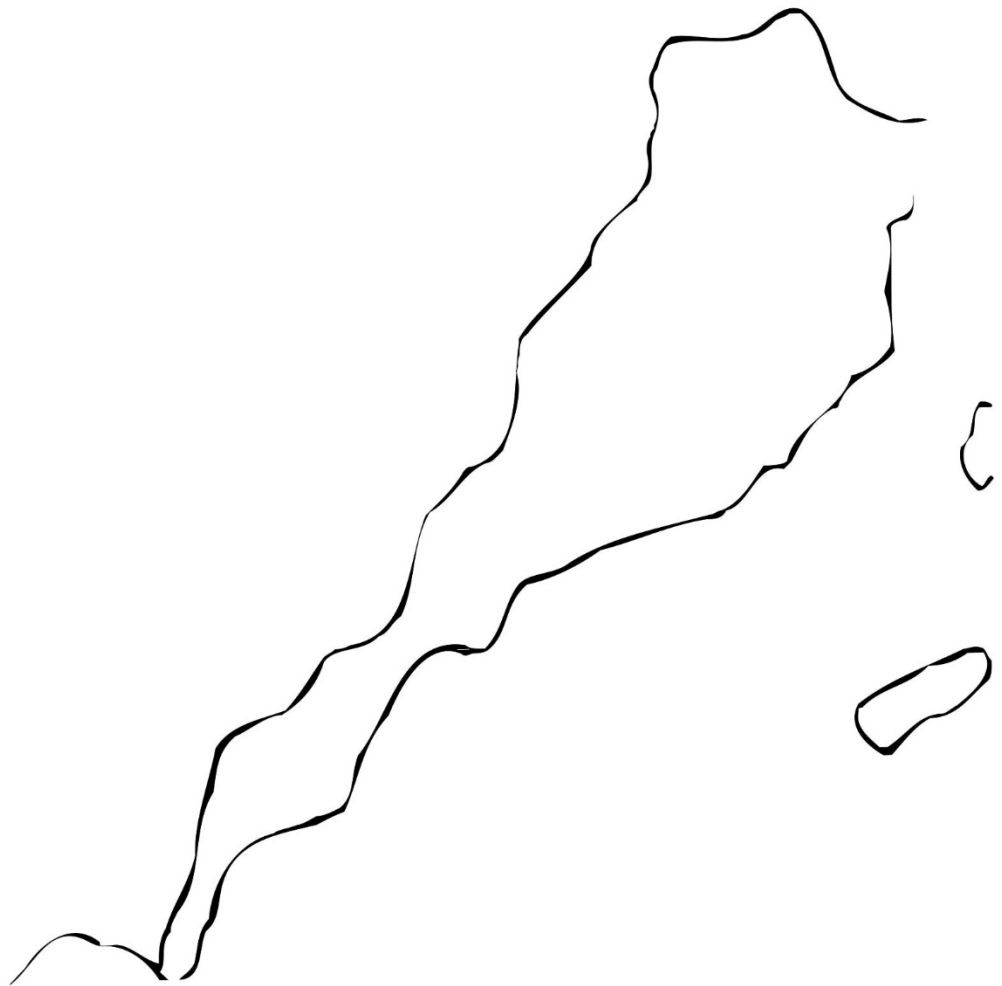
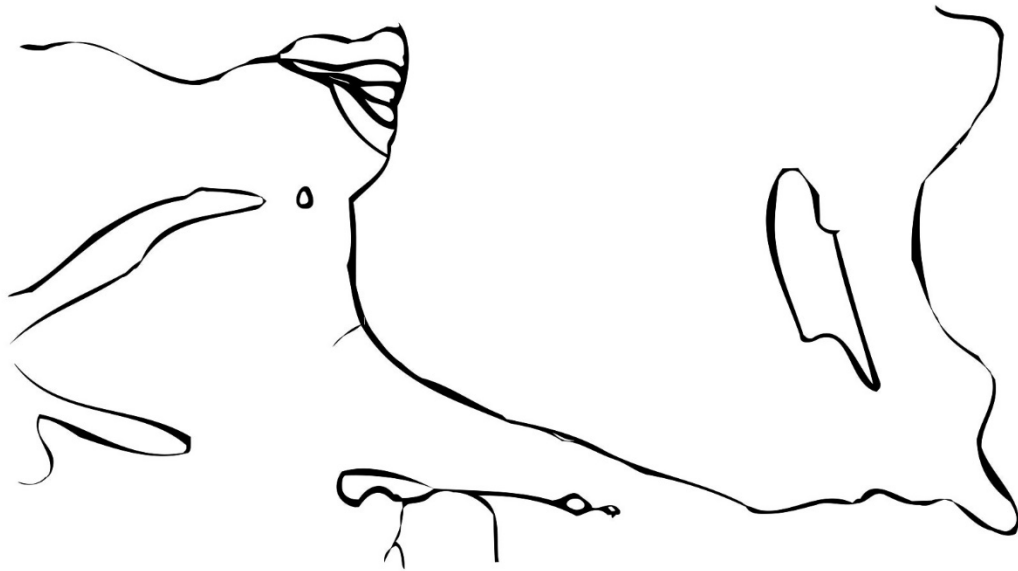
X. MESTA NA MAPI

1. Tekoja, 1:1
2. Karmil, 1:2
3. Galad, 1:3
4. Gaza, 1:6
5. Azot, 1:8
6. Askalon, 1:8
7. Akaron, 1:8
8. Teman, 1:12
9. Vosora, 1:12
10. Rava, 1:14
11. Vetilj, 4:4
12. Galgal, 4:4
13. Sodom, 4:11

14. Virsaveja, 5:5
15. Emat, 6:14
16. Dan, 8:14

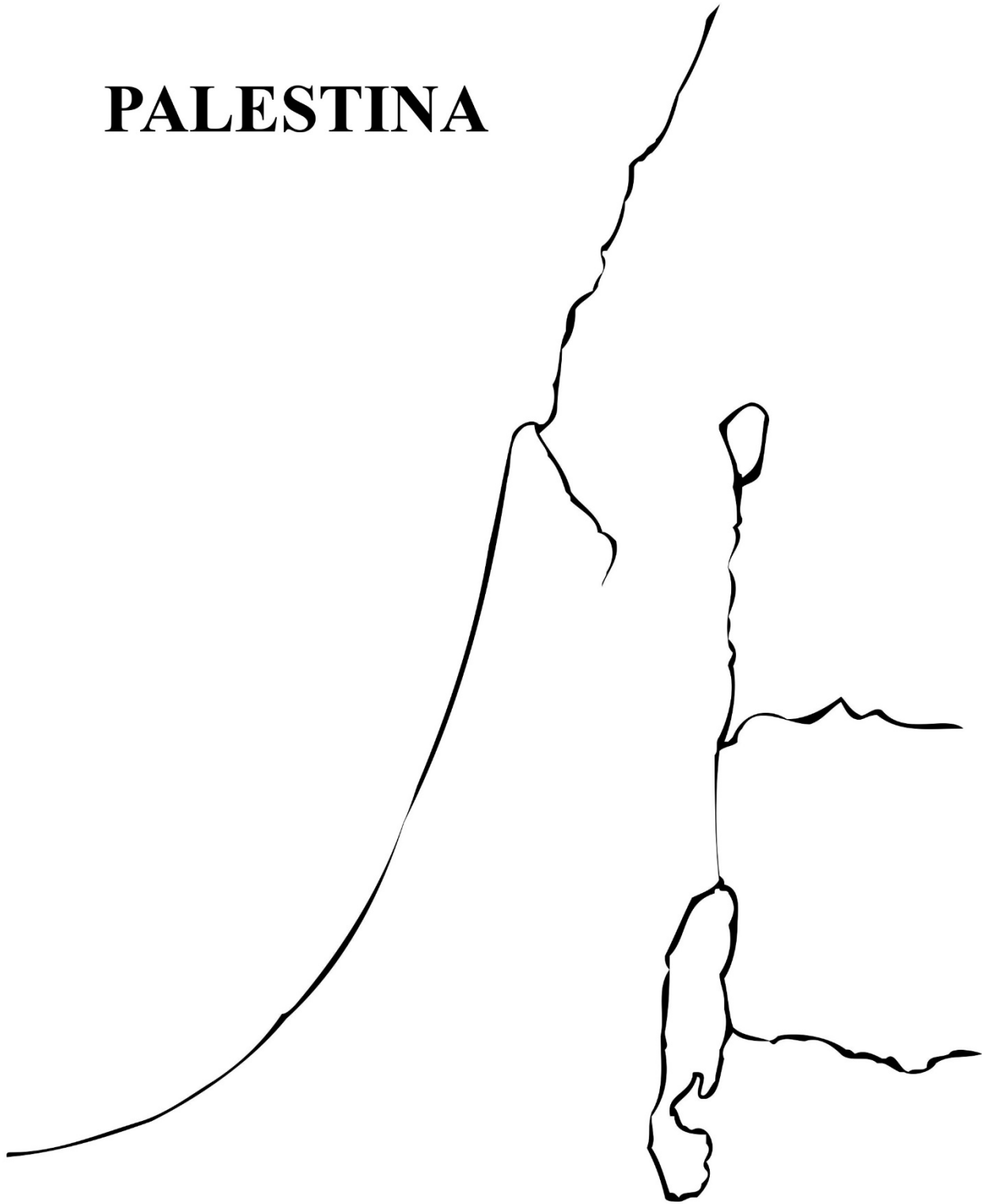
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Da li je Amos bio siromašan seljak ili bogati poslovan čovek?
2. Da li smo mi odgovorni za individualne grehove ili za grupne grehove našeg društva?
3. Šta naglašava stih 3:2-8?
4. Zašto su Vetilj i Galgal osuđeni? Zašto je osuđena religijska aktivnost iz 4:4-5?
5. Zašto je Bog odbacio žrtve Izraela?
6. Zašto je toliko teško protumačiti stihove 5:25-26?
7. Da li Amos osuđuje sistem žrtvovanja?
8. Da li Bog menja svoje mišljenje?
9. Kako je pokajanje povezano sa opraštanjem (poglavlje 7)?
10. Da li je Božja osuda eshatološka ili privremena?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA AVDIJE

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Ovo ime znači „sluga Gospodnji (YHWH)”.
- C. Ovo je često hebrejsko ime (up. 1. Car 18:3; 1. Dne 3:12; 7:3; 8:38; 9:16,44; 12:9; 27:19; 2. Dne 17:7; 34:12; Jezd 8:9; Nem 10:5; 12:25).

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga je deo Kasnijih proroka (Knjiga Sirahova 49:10)
- B. Deo je „Dvanaestorice”, grupe Manjih proroka (Baba Batra 14b)
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Međutim, postoje određeni problemi sa ovim stavom:
 - 1. Prvih šest knjiga se razlikuje u MT i u LXX.

<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Osija	Osija
Joil	Amos
Amos	Mihej
Avdija	Joil
Jona	Avdija
Mihej	Jona
 - 2. Po sadržaju Amos hronološki pripada pre Osije.
 - 3. Vreme Joila je predmet mnogih rasprava. Naveo sam ga kao proroka iz ranog perioda nakon izgnanstva, zajedno sa Avdijom.

III. ŽANR -- Klasična hebrejska proročka poezija

IV. AUTORSTVO

- A. Ništa nije poznato o proroku.
- B. Nekoliko teorija:
 - 1. Sinedrion 39b (Talmud) navodi da je on sluga cara Ahava iz 1. Car 18:3-16
 - 2. Pseudo-Epifanije (Pseudo-Epiphanius), (rana crkva) u svom delu „Životi proroka“, navodi da je on bio visoki vojni zvaničnik u vreme cara Ohozije (842. g.p.n.e.) iz 2. Car 1:12 i dalje.
 - 3. Žan Calvin (Jean Calvin) je rekao da je on bio svedok uništenja Jerusalima (586. g.p.n.e. pod Navuhodonosorom II ili Vavilonom).
- C. Moguće je da je ovo ime titula.

V. VREME

- A. Lingvistički je ova knjiga povezana sa Jer 49:7-12 (Avd stihovi 1-9) i Joil 2:32 (Avd stih 10):
1. E. Dž. Jang (E. J. Young) ih stavlja u sledeći redosled: Avdija, Jeremija
 2. R. K. Harison (R. K. Harrison) ih stavlja u sledeći redosled: Jeremija, Avdija, (450. g.p.n.e.) i Joil (400. g.p.n.e.). U tom slučaju je vreme knjige rani period nakon izgnanstva.
 3. Kajl (Keil) ih stavlja u sledeći redosled: Avdija, Joil, Jeremija.
- B. Očigledno je da se knjiga odnosi na događaj kada je Edom napao Judu i uništio Jerusalim. Neki od mogućih datuma su:
1. Sisak, Faraon Egipta osvaja Jerusalim u petoj godini Rovoama, 922-915. g.p.n.e. (up. 1. Car 14:25-28; 2. Dne 12:2-10)
 2. Arapska liga i Filisteji osvajaju Jerusalim u vreme vladavine Jorama, 849-842. g.p.n.e. (up. 2. Car 8:20 i dalje; 2. Dne 21:16-17; 22:1)
 3. Sirija osvaja Jerusalim u vreme vladavine Joasa, 837-800. g.p.n.e. (up. 2. Dne 24:23-24)
 4. Izrael (Joas) osvaja Jerusalim nakon pobede nad Edomom tokom vladavine Amasije, up. 2. Car 14:7-14 (842. g.p.n.e.)
 5. Edomiti napadaju Judu (up. 2. Dne 28:17; 19:8-9; 2. Car 16:1-20).
 6. Navuhodonosor je nekoliko puta osvojio Jerusalim, 605, 597, 586, 582. g.p.n.e:
 - a. 605. g.p.n.e, Joakimova vladavina (up. Dan 1:1-2)
 - b. 597. g.p.n.e, Joahinova vladavina (up. 2. Car 24:8-17; 2. Dne 36:9-10; Jezek)
 - c. 586. g.p.n.e, Sedekijina vladavina (up. 2. Car 24:18-25:21; 2. Dne 36:11-21; Plač; Ps 137:7)
 - d. 582. g.p.n.e, Godolija, vavilonski zapovednik (up. 2. Car 25:22-26)
- C. Stručnjaci predlažu sledeća dva vremena:
1. Početak Joramove vladavine (849-842. g.p.n.e.) zbog:
 - a. Mesta knjige u „Dvanaestorici”
 - (1) Osmi vek: Amos, Osija, Mihej, (Joil?) i Avdija
 - (2) Sedmi vek: Naum, Avakum i Sofonije
 - (3) Period nakon izgnanstva: Agej, Zaharija i Malahija
 - b. Avdija ne spominje uništenje Hrama.
 - c. Narodi koji se spominju su iz perioda pre izgnanstva, ne iz perioda nakon izgnanstva.
 - d. Grehovi su slični sa onima koje navode proroci iz osmog veka.
 - e. Nisu korištene aramejske reči, idiomi ili izrazi
 2. Kasniji period, povezan sa napadom Navuhodonosora II na Jerusalim, zbog:
 - a. Čini se da se stihovi 11-14 uklapaju u pad Jerusalima 586. g.p.n.e.
 - b. Edom je bio deo ove invazije.
 - (1) Radost zbog pada Jude
 - (a) Ps 137:7
 - (b) Plač 2:15-17; 4:21
 - (c) Jezek 36:2-6
 - (d) I Jezd 4:45, 50
 - (2) Pružanje pomoći da Juda padne:
 - (a) Jezek 25:12-14
 - (b) Jezek 35:1-15

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. Edom, predmet proroštva, stihovi 1-9, 18, 21
1. Edom je narod istočno od Mrtvog mora, od Isava, Jakovljevog brata (up. 1. Mojs 25-29; 32-33). Edom znači „crven”, dok Isav znači „dlakav” (up. 1. Mojs 25:25,30).
 2. Izraelu je naređeno da poštuje Edom (up. 5. Mojs 23:7)
 3. Izrael i Edom su imali neprekidne probleme:
 - a. 4. Mojs 20:14-21
 - b. Sud 11:16-17
 - c. 1. Sam 14:47-48
 - d. 2. Sam 8:14
 - e. 1. Car 11:14-25
 - f. 2. Car 14:22; 16:5-6
 - g. 2. Dne 20:10-30; 21:8 i dalje
 - h. Amos 1:6, 9
 4. Druga proroštva protiv Edoma:
 - a. Is 34:5 i dalje; 63:1 i dalje
 - b. Jer 49:7-22
 - c. Plač 4:21-22
 - d. Jezek 26:12 i dalje; 35:1 i dalje; 36:2-6
 - e. Amos 1:11-12
 5. Edom je osuđen zbog:
 - a. Svog ponosa, stihovi 3-4
 - (1) u geografsku bezbednost
 - (2) u političke saveze i vojnu moć
 - (3) u trgovačko bogatstvo
 - (4) u tradicionalnu mudrost
 - b. Svog napada na Judu, svog brata, stihovi 10-14
 - (1) radost zbog pada Jerusalima (Plač 2:15-17; 4:21)
 - (2) odbijanje da pomognu (stih 15)
 - (3) aktivna podrška neprijatelju (stih 14)
 - (4) uzimanje Judinog vlasništva (Jer 13:19)
 - c. Svog odbacivanja i podsmehivanja Gospodu (YHWH), (stih 16)
- B. Edom je simbol svih naroda koji su se pobunili protiv Boga i Njegovog naroda, stihovi 15-21 (up. Ps 2).
- C. Moguća istorijska ispunjenja proroštva
1. Novovavilonsko carstvo uništava Edom oko 5 godina nakon pada Jerusalima, 580. g.p.n.e.
 2. Nabatejski Arapi isteruju Edom iz Petre oko 550-449. g.p.n.e. (up. Mal. 1:2-5). Edom se ne spominje u Nemijinoj listi neprijatelja, nego je zamenjen arapskim plemenima. Edom je prešao u Negev.
 3. Aleksandrov general, Antigon, pobeđuje Edom 312. g.p.n.e. (Beleži Diodor sa Sicilije (Diodorus Seculus).)
 4. Juda Makavej pobeđuje Edom u Negevu oko 175. g.p.n.e. (up. I Knjiga o Makavejcima 5:3,15; II Knjiga o Makavejcima 10:15; Josif (Josephus) *Jevrejske starine (Antiquities of the Jews)* 12:8:1; 13:9:1.
 5. Jovan Hirkan je primorao Edom da prihvati judaizam 125. g.p.n.e. Njihovo ime postaje Idumejci.
 6. Rimski general, Tit, potpuno je uništio idumejski uticaj 70. g.n.e.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

Kratak nacrt iz serijala *Novi internacionalni komentar (The New International Commentary)* o knjigama „Joil, Avdija, Jona i Mihej”, Alen (Allen), str. 142

- A. Uništenje Edoma (2-9)
 - 1. Pad Edoma (2-4)
 - 2. Edom je potpuno srušen (5, 6)
 - 3. Izdaja saveznika Edoma (7)
 - 4. Edom gubi mudrost i ratnike (8, 9)

- B. Loša dela Edoma (10-14,15b)
 - 1. Edom je nasilan prema bratu (10, 11)
 - 2. Edom se ruga (12)
 - 3. Edom čini prestupe (13)
 - 4. Edom saraduje sa neprijateljima i sledi mu kazna (14, 15b)

- C. Edom na Gospodnji dan (15a, 16-21)
 - 1. Gospodnji dan (15a, 16)
 - 2. Uloga ostatka (17, 21)
 - 3. Judejska vatra i edomitska strnjika (18)
 - 4. Ponovo stečena zemlja (19, 20)

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Božji neprijatelji i neprijatelji Božjeg naroda biće kažnjeni. Edom je primer buntovnog, neverujućeg naroda. (up. stih 15)

- B. Bog će proslaviti svoj narod u skladu sa svojim saveznim obećanjima. Gospodnji (YHWH) cilj za Njegov narod je svetost.

- C. Istorijska situacija će se preokrenuti. Edom će biti uništen, Božji narod će biti blagoslovljen.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i/ili izrazi
 - 1. „da se smestiš visoko kao orao”, 1:4 (NASB, „gradiš visoko kao orao“, NIV, „svoje gnezdo praviš među zvezdama”)
 - 2. „zbog nasilja nad tvojim bratom Jakovom”, 1:10 (NASB & NIV)
 - 3. „za Jerusalim bacali žreb”, 1:11 (NASB & NIV)
 - 4. „blizu je Gospodnji dan”, 1:15 (NASB & NIV)

- B. Osobe
 - 1. Isav, 1:8

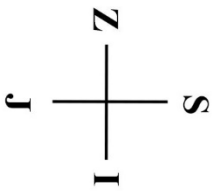
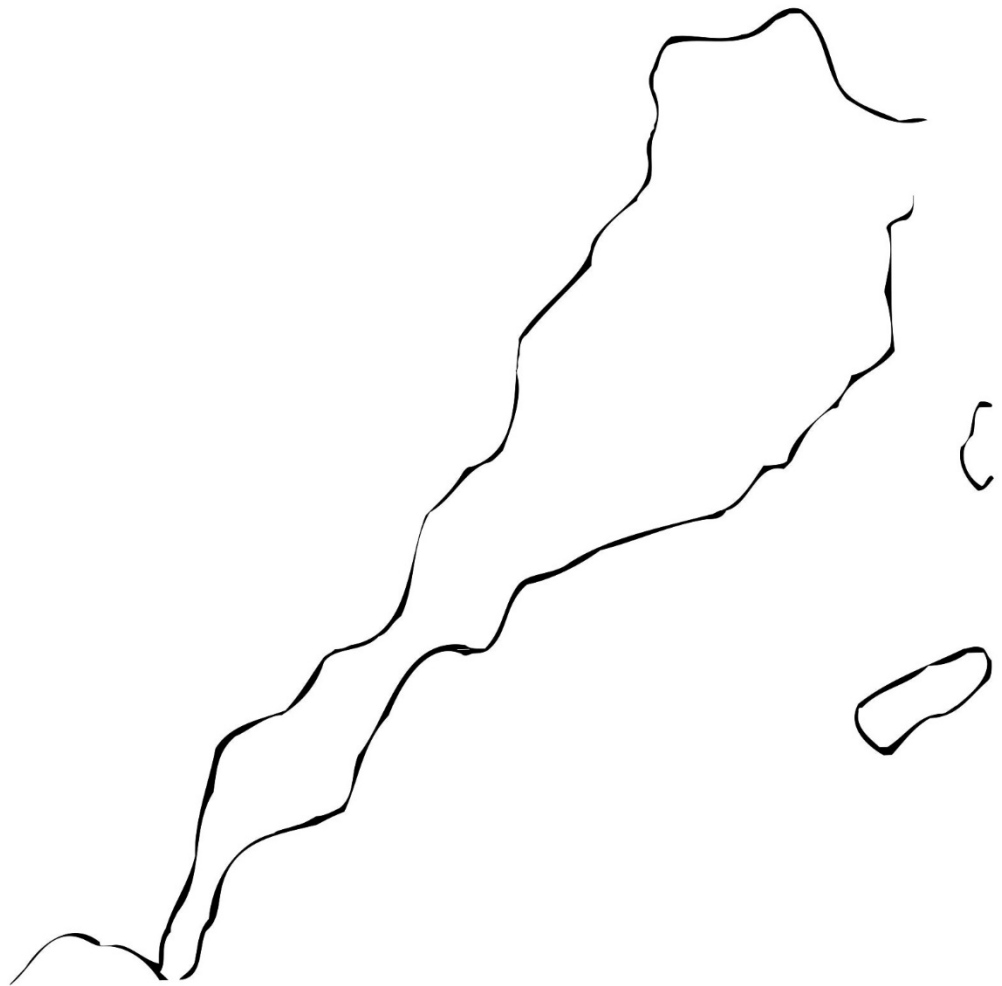
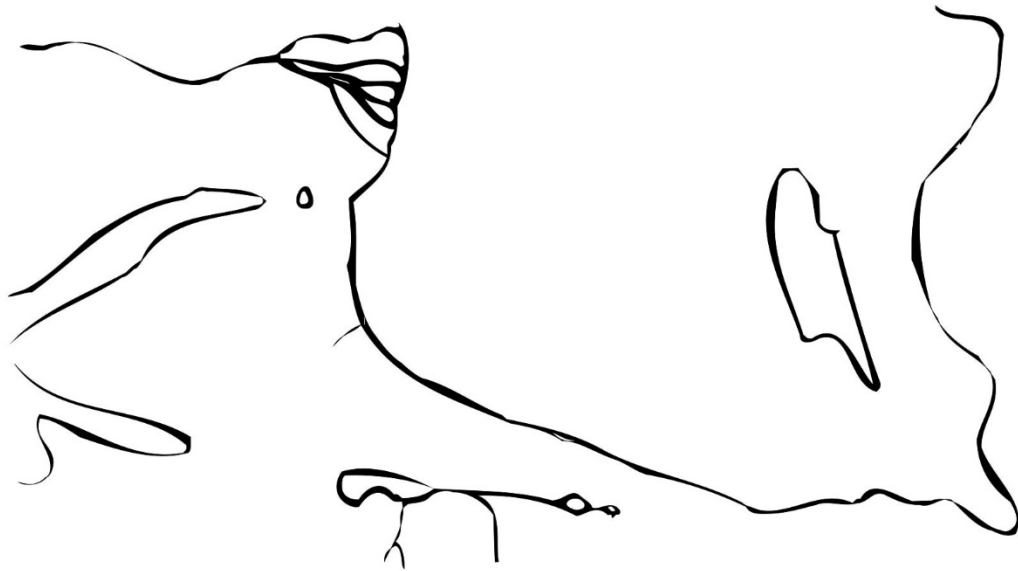
X. MESTA NA MAPI

- 1. Edom, 1:1
- 2. Teman, 1:9
- 3. gora Sion, 1:17

4. Negev, 1:19, 20 (ili „Negeb”)
5. Šefela, 1:19 (NIV, „uzvišice”)
6. Galad, 1:19

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Šta je centralna tema Knjige proroka Avdije?
2. Zašto je Edom tako strogo osuđen?
3. Zašto je Edom upotrebljen kao simbol za sve narode?
4. Da li Novi zavet sadrži citate ili aluzije na Knjigu proroka Avdije?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA JONE

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Ime znači „golubica”. Ona je bila simbol izraelskog naroda:
 - 1. Psalmist je koristi u pozitivnom smislu, Ps 68:13; 74:19,
 - 2. Osija u negativnom smislu, 7:11,
 - 3. Pesma nad pesmama kao metaforu za nežnost, 2:14; 5:2; 6:9.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10)
- B. Prva je u grupi Manjih proroka „Dvanaestorica“ (Baba Batra 14b).
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Međutim, postoje određeni problemi sa ovim stavom:
 - 1. Prvih šest knjiga se razlikuje u MT i u LXX.

<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Osija	Osija
Joil	Amos
Amos	Mihej
Avdija	Joil
Jona	Avdija
Mihej	Jona
 - 2. Po sadržaju Amos hronološki pripada pre Osije.
 - 3. Vreme Joila je predmet mnogih rasprava. Naveo sam ga kao proroka iz ranog perioda nakon izgnanstva, zajedno sa Avdijom.

III. ŽANR

- A. Razlikuje se od ostalih Manjih proroka. Pisana je u prozi, osim stihova 2:2-9.
- B. Žanr Knjige proroka Jone je tema brojnih rasprava. Brojni proučavaoci imaju problem sa čudesnim, prediktivnim i teološkim aspektima knjige. Neki je vide kao da je:
 - 1. Alegorija
 - 2. Parabola (koristi humor)
 - 3. Tipologija
- C. Ime Jona je retko u hebrejskom, kao i ime njegovog oca. Čovek i njegov otac sa istim ovim imenima se spominju u 2. Car 14:25. Živeo je u vreme vladavine Jerovoama II (783-743. g.p.n.e.). Isus govori o Joni kao o stvarnoj osobi iz prošlosti, Mt 12:39-40; 16:4 i Lk 11:29.
- D. Moguće je da je Knjigu proroka Jone, kao i Knjigu o Jovu, napisao i/ili proširio mudrac da

bi preneo teološke istine. Većina proročkih knjiga beleži proročke poruke, ali jedina proročka poruka u Joni je izražena kroz pet reči u 3:4.

IV. AUTORSTVO

- A. Autor je prorok. On je predstavljen u 1:1 kao i drugi Manji proroci.
- B. Jona i njegov otac, Amatije, imaju retka hebrejska imena; oba se spominju u 2. Car 14:25. On je bio prorok Jerovoama II iz Gat-Efera, u blizini Nazareta.
- C. Moguće je da je jevrejski mudrac prikazao i proširio život istorijske osobe da bi predstavio teološke istine, kao u Knjizi o Jovu. Moguće je da je Jonu pozvao car Izraela da opravda zašto je propovedao neprijatelju Izraela. Jona je bio carski pisar/prorok sa severa. Ovo može objasniti zašto on deluje tako antagonistički u knjizi. Moguće je da je mudrac čuo njegovu odbranu i uvideo univerzalne implikacije, te zabeležio Jonino iskustvo (Džon Haris (John Harris), Baptistički univerzitet Istočnog Teksasa (ETBU), 1998.).

V. VREME

- A. Ukoliko je autor Jona iz 2. Car 14:25, tada je vreme period pre pada Ninevije, 612. g.p.n.e. i period vladavine Jerovoama II (783-743. g.p.n.e.).
- B. Smatra se da je pisana kasnije, ali to se uglavnom zasniva na:
 - 1. Odbacivanju prediktivnog proroštva,
 - 2. Odbacivanju da su natprirodni elementi ove knjige bili istorijski,
 - 3. Pretpostavci da ona govori o narodnom ponosu i ekskluzivizmu iz perioda nakon izgnanstva.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE -- Dva datuma u prošlosti Asirije bi mogla biti situacija pokajanja Ninevije.

- 1. Sklonost ka monoteizmu u vreme vladavine Adad-Nirarija III (810-783. g.p.n.e.)
- 2. Velika epidemija u Asiriji u vreme vladavine Ašur-Dana III (771-754. g.p.n.e.)

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Podela poglavlja pokazuje progresiju događaja
- B. Kratak nacrt
 - 1. Poglavlje 1 - Jona odbacuje Božju volju i na njeno mesto stavlja svoju volju. Bog pobeđuje!
 - 2. Poglavlje 2 - Jona se kaje (poema je pisana u prošlom vremenu i opisuje slavljenje u Hramu u Jerusalimu)
 - 3. Poglavlje 3 - Primljena je Božja volja. Ninevija se kaje.
 - 4. Poglavlje 4 - Božji karakter je otkriven kao suprotnost Joninom stavu i delima.

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. U ovoj knjizi su neznabošci pobožni, dok je prorok buntovan
 - 1. Mornari
 - 2. Ninevljani

- B. Božju ljubav prema neznabošcima možemo jasno videti u 3:10 i 4:11. Ne samo da Bog voli ljude, nego voli i životinje, 4:11
- C. Gospod (YHWH) prihvata omražene, okrutne Asirce zbog njihovog pokajanja i vere u Njega, 3:5-9. Od njih se ne traži da postanu Jevreji.
- D. Jona je simbol Božjeg poziva Izraelu da bude carsko sveštenstvo svetu (up. 1. Mojs 12:3; 2. Mojs 19:4-6. Umesto da evangelizuje i izbavlja, Izrael je postao nacionalističan, ekskluzivističan i ponosan.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

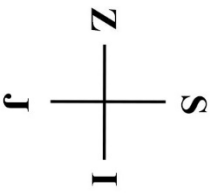
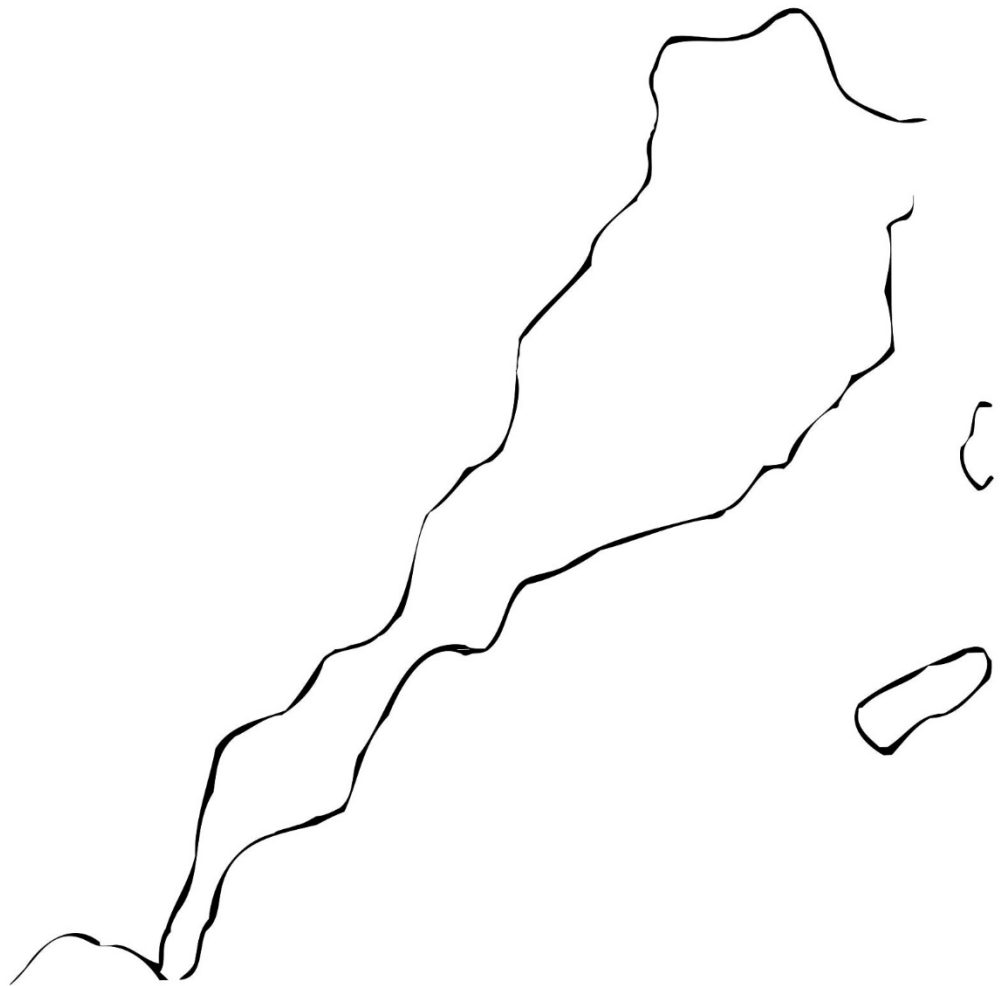
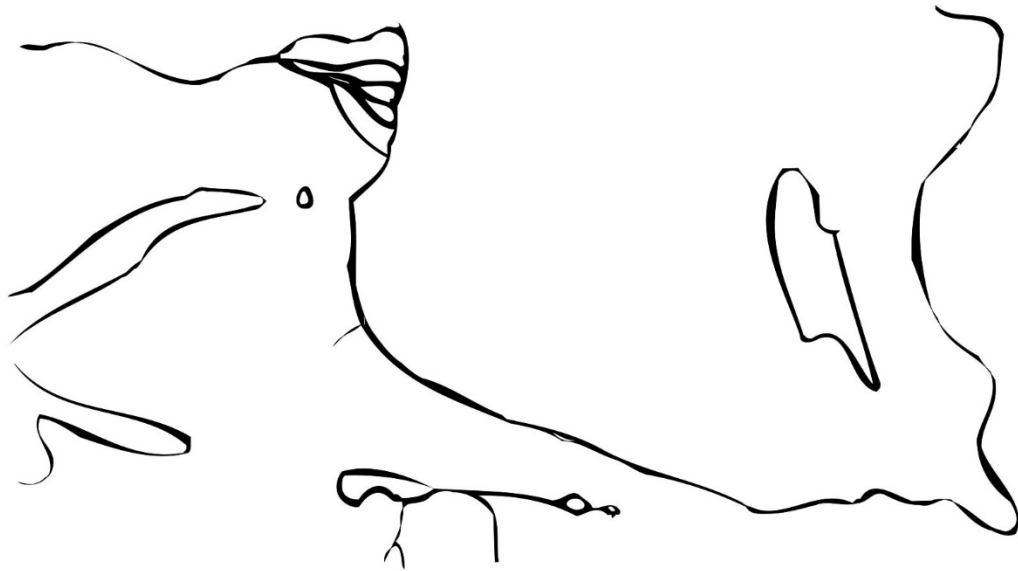
- A. Termini i/ili izrazi
 - 1. „Gospod je poslao veliku ribu” 1:17 (NIV, „obezbedio”)
 - 2. grob 2:2 (NASB, „šeo”)
 - 3. jama 2:6 (NASB & NIV)
 - 4. „Bog je zažalio ”, 3:10 (NIV, „smilovao se”)
 - 5. „dobrota“ (*hesed*), 4:2 (NIV, „pun ljubavi”)
 - 6. „Gospod Bog je učinio da... izraste tikva, 4:6, crv, 4:7, vetar, 4:8 (NASB, „pozvao“, NIV, „obezbedio”)
 - 7. „ljudi koji ne znaju šta je desno, a šta levo”, 4:11 (NASB & NIV, „ljudi koji ne znaju razliku između svoje desne i leve ruke“)
 - 8. „uz to i mnogo stoke”, 4:11 (NASB, „kao i mnogo životinja”)
- B. Osobe
 - 1. Amatije, 1:1
 - 2. „Bog nebeski”, 1:9

X. MESTA NA MAPI

- 1. Ninevija, 1:2
- 2. Tarsis, 1:3
- 3. Jopa, 1:3

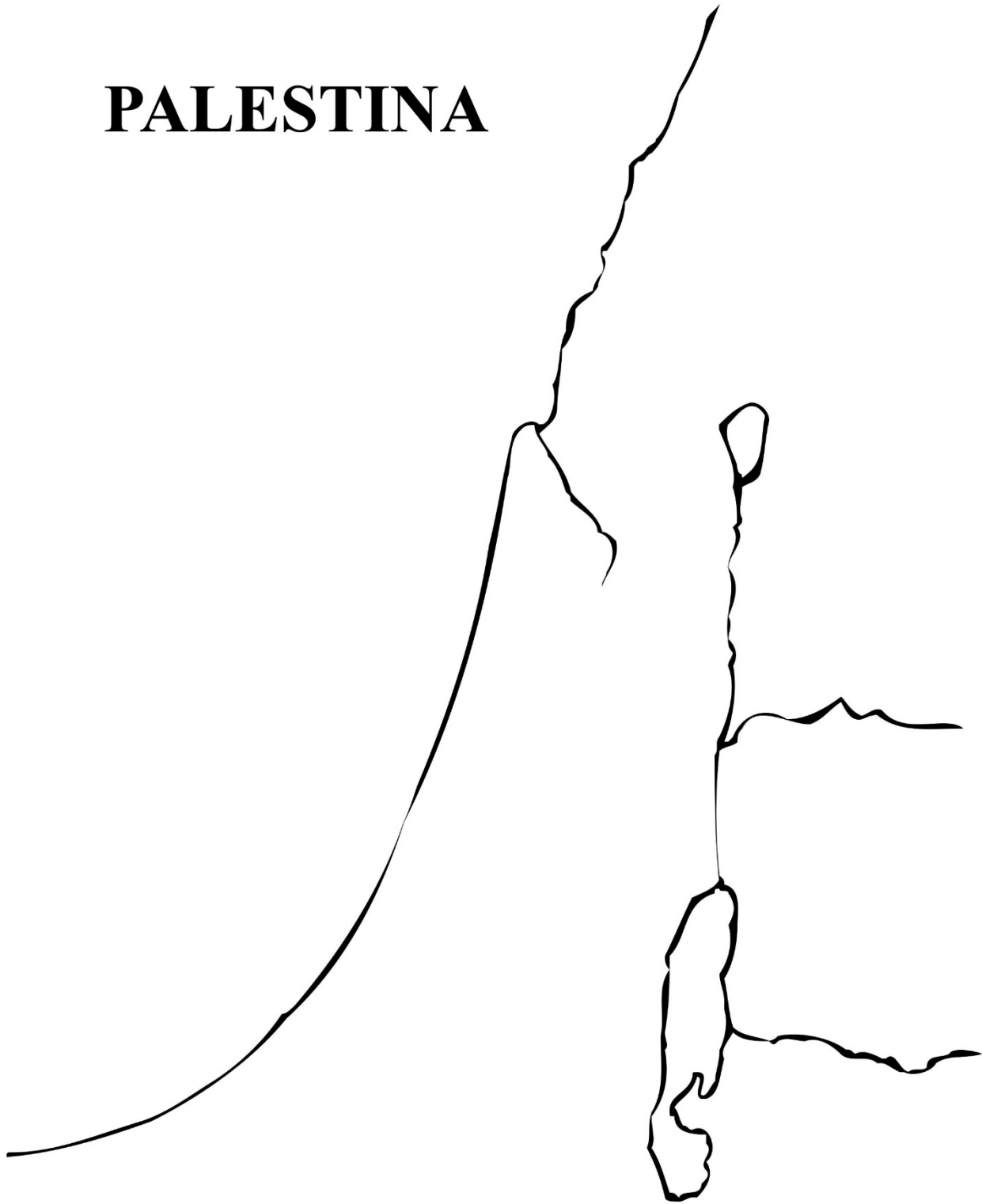
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

- 1. Da li je Jona istorijska osoba?
- 2. Zašto Jona nije želeo da ide u Nineviju?
- 3. Da li je velika riba najveći problem za tumačenje ove knjige? Zašto da ili zašto ne?
- 4. Opišite Božju prirodu. (1:9; 4:2)
- 5. Da li je glavni karakter knjige Jona ili Bog? Zašto?
- 6. Koja je bila poruka ove knjige za Izrael? Da li je Jona kao Izrael?
- 7. Kako Isus koristi ovu knjigu? (up. Mt 12:38-45)

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA MIHEJA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Njegovo ime je skraćeni oblik imena Miha (*Micaiah*, Sud 17:1,4; 1. Car 22:13), sa značenjem „koji je kao Gospod (YHWH)”.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10).
- B. Prva je od „Dvanaestorice”, grupe Manjih proroka (Baba Batra 14b).
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Međutim, postoje određeni problemi sa ovim stavom:
 - 1. Prvih šest knjiga se razlikuje u MT i u LXX:

<u>MT</u>	<u>LXX</u>
Osija	Osija
Joil	Amos
Amos	Mihej
Avdija	Joil
Jona	Avdija
Mihej	Jona
 - 2. Po sadržaju Amos hronološki pripada pre Osije.
 - 3. Vreme Joila je predmet mnogih rasprava. Naveo sam ga kao proroka iz ranog perioda nakon izgnanstva, zajedno sa Avdijom.

III. ŽANR

- A. Iako po teologiji liči na Knjigu proroka Amosa, po stilu ne liči. Mihej nije prelepo razvijena poezija Amosa, ali sadrži isto toliko snažne objave istine.
- B. Za nju su karakteristične poruke osude i obnove, jedna pored druge, bez prelaza. Istina je obojena u dve boje, crnu i belu!
- C. Ovaj prorok je preneo snažne, strastvene, mudre poruke od saveznog Boga!
- D. Mihej je prorok predikcije:
 - 1. Asirijsko osvajanje Samarije, 1:5-7; 6:9-16
 - 2. Vavilonsko osvajanje Jerusalima, 1:9-16; 3:12; 4:10-12; 6:9-16
 - 3. Povratak izgnanog jevrejskog naroda, 2:12-13; 5:5b-9; 7:7-20
 - 4. Mesto rođenja Mesije, 5:2 i Njegovo univerzalno carstvo, 5:4
 - 5. Buduća vera neznabožičkih naroda, 4:1-5

IV. AUTORSTVO

- A. Tradicionalno se smatra da je autor celokupnog proroštva prorok Mihej iz Moreseta.
- B. Savremeni proučavaoci su pokušali da Knjigu proroka Miheja podele na nekoliko autora, kao i Mojsijevе tekstove. Međutim, u samom tekstu postoje dokazi o njenoj celovitosti:
 1. Nekoliko poglavlja počinje sa hebrejskim terminom „čujte” (*shema*, up. 5. Mojs 6:4), 1:2; 3:1; 6:1.
 2. Često se koriste metafore „pastiri”/”ovce”, 2:12, 3:2-3; 4:6; 5:1 i dalje; 7:14.
 3. Knjiga sadrži brojne aluzije na reči drugih proroka iz osmog veka (up. 4:1-3 i Isa 1:2-4).
- C. Mihej je na mnogo načina sličan Amosu po ličnosti i poruci. Njihovi rodni gradovi su udaljeni samo tridesetak kilometara. Obojica su iz provincije i nisu bili deo političkih nadmetanja za moć na carskim dvorovima, kao što je bio Isaija.

V. VREME

- A. Poglavlje 1, stih 1, navodi dužinu i vreme Mihejeve službe: „u danima Jotama, Ahaza i Jezekeje”.
- B. Jeremija 26:18 navodi da je on prorokovao u vreme vladavine Jezekeje.
- C. Pošto stih 1:1 spominje Samariju, kao i Jerusalem, a stihovi 6:1-16 opisuju scenu suđenja koja prorokuje pad Izraela, sigurno je prorokovao pre pada Samarije, 722. g.p.n.e.
- D. Njegova služba je obuhvatala širu oblast od Samarije. Čini se da ova knjiga sadrži poruke iz celokupne njegove službe.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. Mihej je prorok iz osmog veka koji je služio u južnom carstvu, sa svojim savremenikom Isaijom.
- B. Ovo je bilo vreme prosperiteta i vojnih uspeha. Religijske aktivnosti su bile rasprostranjene, ali su koristili Gospodnje (YHWH) ime u okviru hananskog kulta plodnosti.
- C. Sve jače Asirijsko carstvo, pod dinamičnim vođstvom Teglat-Felasara III, pripremalo se za napad.
- D. Za detaljan istorijski prikaz, vidite ovaj deo kod Knjige proroka Isaije.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Za ovu knjigu su karakteristične nagle promene: 2:5,12; 3:1; 6:6-8; 7:14-15. Autor prelazi sa proroštava o osudi na proroštva o spasenju, uporedite 2:10-11 i 2:12-13.
- B. Kratak nacrt
 1. Buduća kazna za Božji narod, 1:1-16
 - a. Izgnanstvo Severa, 1:5-7
 - b. Izgnanstvo Juga, 1:9-16 (3:12)

2. Kazna i obnova Božjeg naroda, 2:1-13
 - a. Društveni grehovi bogatih, 1-11
 - b. Buduća nada, 12-13
3. Osuda vođstva Božjeg naroda, 3:1-12
 - a. Poglavari i zapovednici, 1-4, 9, 11
 - b. Proroci, 5-7, (pravi prorok, stih 8), 11
 - c. Sveštenici, 11
 - d. Posledice, 12 (4:10)
4. Buduća obnovljena slava Božjeg naroda, 4-5
 - a. Univerzalan poziv svim narodima, 4:1-5
 - b. Poziv hromima, izgnanima i slabima, 4:6-8
 - c. Verujuća zajednica napadnuta, ali pobeđuje, 4:9-13
 - d. Dolazak Mesije, 5:1-5a
 - e. Buduća pobjeda nad Asirijom, 5:5b-9
 - f. Trenutna osuda Božjeg naroda, 5:1, 10-15
5. Bog poziva svoj narod na sud, 6
 - a. Prorok govori u Božje ime, 1-5
 - b. Božji narod odgovara, 6-7
 - c. Prorok odgovara za Boga, 8
 - d. Božja kazna sustiže grad Njegovog naroda: Jerusolim i/ili Samarija, 9-16
6. Nastavlja se Božja osuda i obećani blagoslovi za Njegov narod, 7
 - a. Božji narod neprekidno čini društvene grehove, 1-6
 - b. Budući vođa Božjeg naroda biće nalik Bogu, 14-20

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Mihej, kao i Amos, osuđivao je društvene grehove bogatih i moćnih.
- B. Mihej, kao i Osija, osuđivao je religijsko otpadništvo proroka i sveštenika (3:11).
- C. Mihej je predskazao pad i izgnanstvo i Izraela i Jude, zbog njihovog idolopoklonstva i saveznog neverstva.
- D. Bog je pravedan. Njegov narod biće kažnjen. Bog je takođe milostiv i veran svom savezu. Njegov narod (ostatak) biće otkupljen i obnovljen.
- E. Bog želi da Njegov narod odražava Njegov karakter, 6:8, a ne rituale bez vere (6:6-7).
- F. Izrael, Juda i verujući neznabošci biće blagoslovljeni kroz Mesiju koji će doći i koji će biti rođen u Vitlejemu (5:2). Ovaj novi vođa biće kao Gospod (YHWH), (7:18-20).

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i/ili izrazi
 1. „gore će se rastopiti”, 1:4 (NASB & NIV)
 2. „za njenu ranu nema leka”, 1:9 (NASB & NIV)
 3. naricaljku izgovarati, 2:4 (NASB & NIV, „podrugivaće se“)
 4. „jedete meso mog naroda”, 3:3 (NASB & NIV)
 5. gatanje 3:6 (NASB & NIV)
 6. „Sion će zbog vas biti preoran kao njiva”, 3:12 (NASB & NIV)
 7. „k njoj će se sticati narodi... mnogi će narodi ići”, 4:1-2 (NASB & NIV)

8. „oni će prekovati svoje mačeve u raonike”, 4:3 (NASB & NIV)
9. „čije je poreklo od početka, od večnih vremena”, 5:2 (NASB, „njegov nastanak je pradavan, iz dana večnosti”)
10. „hoću li... dati... plod svoje utrobe za greh svoje duše?”, 6:7 (NASB & NIV)
11. lažni tegovi, 6:11 (NASB, „varljivi tegovi”)
12. „sve njihove grehe bacićeš u morske dubine”, 7:19 (NIV, „bacićeš sve naše prestupe u dubine mora”)

B. Osobe

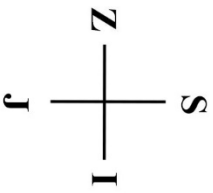
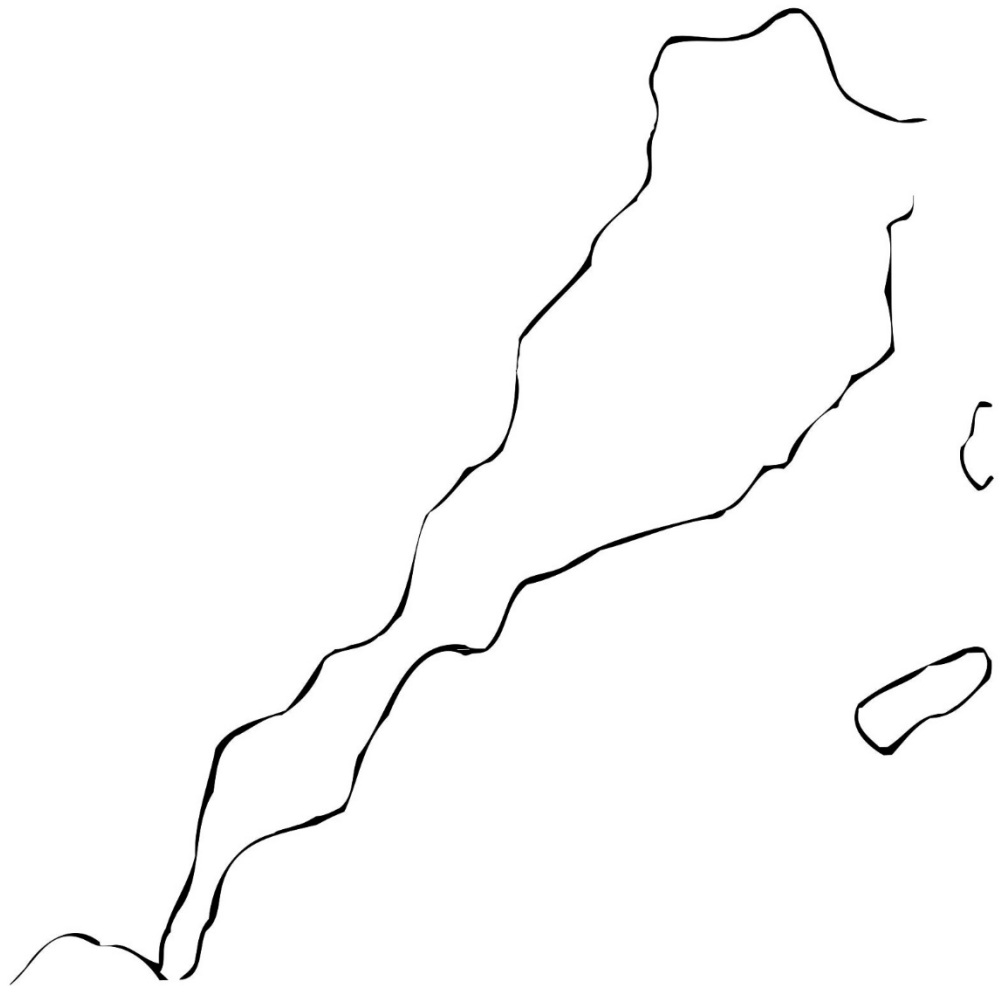
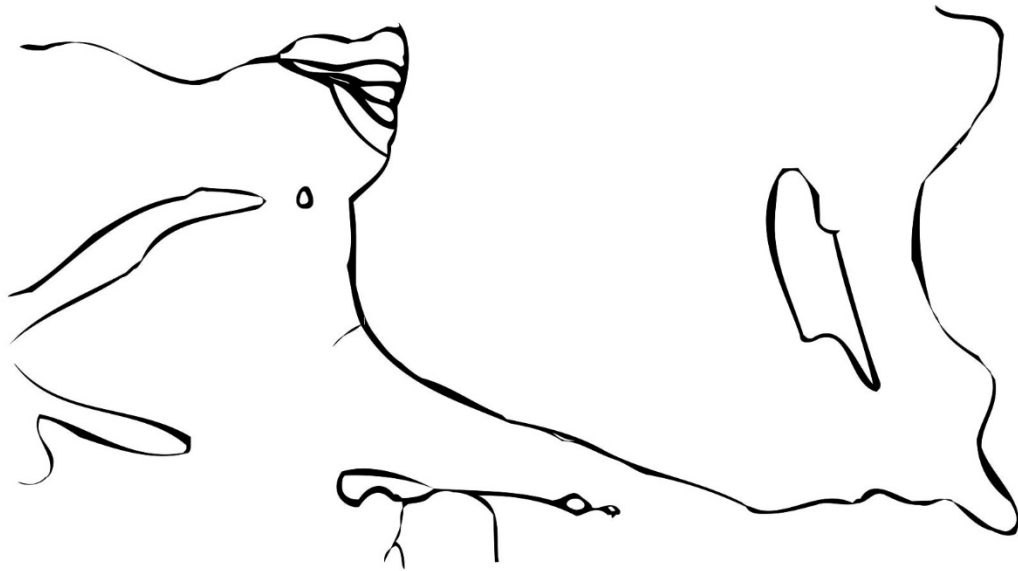
1. Nevrod, 5:6	3. Valam, 6:5
2. Valak, 6:5	4. Amrije, 6:16

X. MESTA NA MAPI

1. Samarija, 1:5	7. zemlja Nevrodova, 5:6
2. Jerusalim, 1:5	8. Sitim, 6:5
3. Lahis, 1:13	9. Galgal, 6:5
4. Moreset-Gat, 1:14	10. Vasan, 7:14
5. gora Sion, 4:7	11. Galad, 7:14
6. Vitlejem Efrat, 5:2	

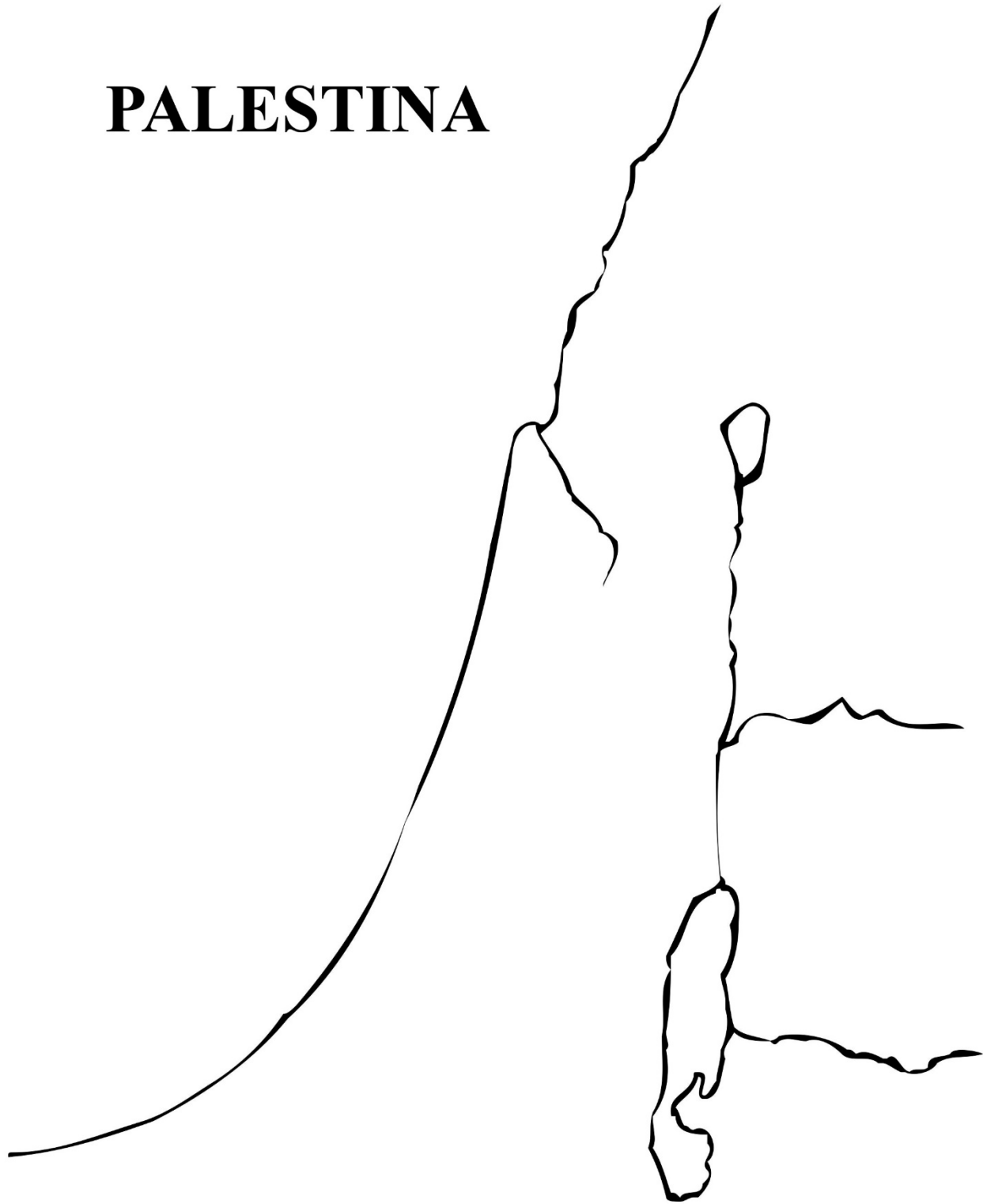
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Navedite rituale žaljenja iz 1:8-16.
2. Mihej sadrži sve tri vrste proroštva (proroštvo o obećanju, scena suđenja i tužbalica/žalopojka). Dajte primere.
3. Po čemu je Mihej kao Amos?
4. Zašto je Mihej citiran u Jer 26:18?
5. Kome se obraća 5:10-15?
6. Navedite stvari koje će Bog učiniti za svoj narod iz 7:18-20.

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA NAUMA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Njegovo ime znači „uteha” ili „saosećanje” (up. Is 57:18).

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga je deo Manjih proroka zbog dužine teksta.
- B. Ovaj deo je nazvan „Dvanaestorica”. Verovatno su spojeni, zato što svaki od njih staje na jedan svitak.
- C. Pripadaju drugom delu hebrejskog kanona, „Proroci”.
- D. Jevreji su želeli da se broj knjiga u njihovom kanonu podudara sa brojem suglasnika u njihovom alfabetu, zato su spajali različite knjige.

III. ŽANR

- A. Njen žanr je hebrejsko proroštvo (poezija). Jedna je od najsnažnijih poema u Starom zavetu.
- B. Po svom izboru reči i idioma, Naum je jedinstven i artističan. On i Isaija se smatraju za najveće pesnike među prorocima. Između njih postoji književna veza:
 - 1. Naum 1:4 i Isa 33:19.
 - 2. Naum 1:15 i Isa 52:7.
- C. Naum 1:2-8 je Psalam u akrostihu. Uvodni Psalam je jedinstven među Manjim prorocima.

IV. AUTORSTVO

- A. Malo toga je poznato o ovom proroku. Njegovo ime se ne pojavljuje nigde više u Starom zavetu.
- B. Za njega se kaže da je Elkošanin, što je verovatno ime mesta. Postoji nekoliko teorija:
 - 1. Jeronim i Euzebije ga smeštaju u Galileju, grad Elkoš.
 - 2. Drugi tvrde da je ovo mesto Kapernaum, „Naumova kuća”, ali ne postoje dokazi koji ovo podržavaju.
 - 3. Pseudo-Epifanije (Pseudo-Epiphanius) ga smešta u južni deo Jude u delu *Životi proroka (The Lives of the Prophets)*, XVII, grad Elkoš u blizini Mihejevog doma.
 - 4. Arapska tradicija iz šesnaestog veka nove ere, smešta ga u Irak (dete roditelja u izgnanstvu). Grad Elkoš je 39 kilometara severno od Ninevije.

V. VREME

- A. Sigurno je pisana pre pada Ninevije, 612. g.p.n.e.

- B. Pisana je nakon što je Asurbanipal 663. g.p.n.e. osvojio Tebu (No-Amon), zato što je ona data kao primer grada koji bio okružen vodom, ali je pao (up. 3:8 i dalje).
- C. Moguće je da je pisana neposredno nakon smrti Asurbanipala, 627. g.p.n.e. On je bio poslednji snažan car Asirije, te je do 626. g.p.n.e. Novovavilonsko carstvo steklo nezavisnost pod Nabopalarom.

VI. KRATAK SAŽETAK ISTORIJE ASIRIJE I PALESTINE

- A. Naum govori o padu Asirije, čija prestonica je bila Ninevija. Bog je upotrebio ovaj okrutan narod kao sredstvo kojim će kazniti Izrael (up. Is 10:5).
- B. Prvi zabeležen incident se odigrao tokom vladavine Jehua (842-815. g.p.n.e.). Car Asirije, Salmanasar III (858-824. g.p.n.e.), započeo je prisilno plaćanje danka 841. g. p.n.e.
- C. Ovo je nastavljeno pod Adad-Nirarijem III (810-782. g.p.n.e.). Damask je osvojen i Joas je primoran da plaća danak.
- D. Prva velika invazija, Tiglat-Pileasa III (745-727. g.p.n.e.), 732. g.p.n.e, te deportacija dogodile su se u vreme vladavine Menajima (752-732. g.p.n.e.). Čini se da je on na mesto Fekaja (740-732. g.p.n.e.) stavio Osiju (732-722. g.p.n.e.), (up. 2. Car 15:29; 1. Dne 5:6; 2. Dne 30:6,10; Is 9:1). Ova dominacija Palestine je uticala na Judu zato što je i Ahaz (735-715. g.p.n.e.) plaćao danak.
- E. Osija je pokušao da sklopi savez između Izraela i Egipta, te ga je napao Salmanasar V (727-722. g.p.n.e.). Samarija, prestonica, pala je nakon trogodišnje opsade pod Sargonom II (721-705. g.p.n.e.). Izrael je oteran u izgnanstvo u Medeju (up. 2. Car 17:3-20; 18:20-21; Is 7:8; 8:4; 10:11; 36:20; Os 9:3; 10:6,14; 11:5). Sargon II je napao Judu 720. g.p.n.e i 712. g.p.n.e, i primorao je na plaćanje danka.
- F. U Judi je Jezekeja (728-687. g.p.n.e.) nasledio Ahaza. On je u početku plaćao danak Sargonu II. Kasnije je odbio da plaća danak Asiriji (up. 2. Car 18). Senahirim (704-681. g.p.n.e.) je napao Judu 701. g.p.n.e, ali ga je bolest koju je poslao Gospodnji anđeo i koja je usmrtila 185,000 asirskih vojnika, primorala da se povuče (up. Is 10:16; 36:1-37:38; 2. Car 18:13-19:37; 2. Dne 32:1-31).
- G. Kasnije je Manasija primoran da se potčini Esar-Adonu (681-669. g.p.n.e.), (up. 2. Dne 33:1-11).
- H. Sin Esar-Adona, Asurbanipal (638-633. g.p.n.e.), bio je poslednji snažan asirski car. Nakon njegove smrti, tokom perioda brzog propadanja:
 1. Nabopalar (625-605. g.p.n.e.) je uspostavio nezavisno Novovavilonsko carstvo.
 2. Psantik I (664-609. g.p.n.e.) je obnovio nezavisnost Egipta.
 3. Josija (640-609. g.p.n.e.) je obnovio nezavisnost Jude.
 4. Kijaksar (625-585. g.p.n.e.) je uspostavio nezavisno Mediju.
- I. Nabopalar i Kijaksar su osvojili Nineviju, asirsku prestonicu, 612. g.p.n.e. Asur, stara prestonica, pala je još 614. g.p.n.e.
- J. Ninevija je obuhvatala sedam i po kvadratnih kilometara i imala je dvanaest kilometara zaštitnih zidova.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Uvod, 1:1
- B. Psalam o strogosti i milostivosti Gospoda (YHWH), 1:2-8 (delimičan akrostih).
- C. Istina Božjeg karaktera, kazna za Nineviju, izbavljenje za Judu, 1:9-2:2.
- D. Slikovit, poetičan zapis o opsadi i padu Ninevije, velikog grada, 2:3-3:19.

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Osnovna tema ove knjige je pad Ninevije, prestonice Asirije, surovog carstva. Ona je postala prestonica pod Senahirimom, oko 700. g.p.n.e. Bila je smeštena na istočnoj obali reke Tigar i bila je izuzetno dobro ograđena.
- B. Vavilonci i Medejci su potpuno uništili grad 612. g.p.n.e, kao i Asur, 614. g.p.n.e. Iskoristili su reku koja je tekla oko zidova. Preusmerili su rečni tok u rezervoare i odjednom ih sve otvorili. Snaga vode je srušila veliki deo zida, 2:6.
- C. Bog je upotrebio surove Asirce da kazni svoj narod (Is 10:5), ali sada je kazna stigla Asirce. Žanjemo ono što smo posejali, Gal 6:7.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

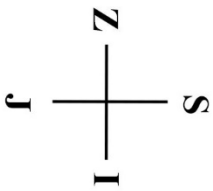
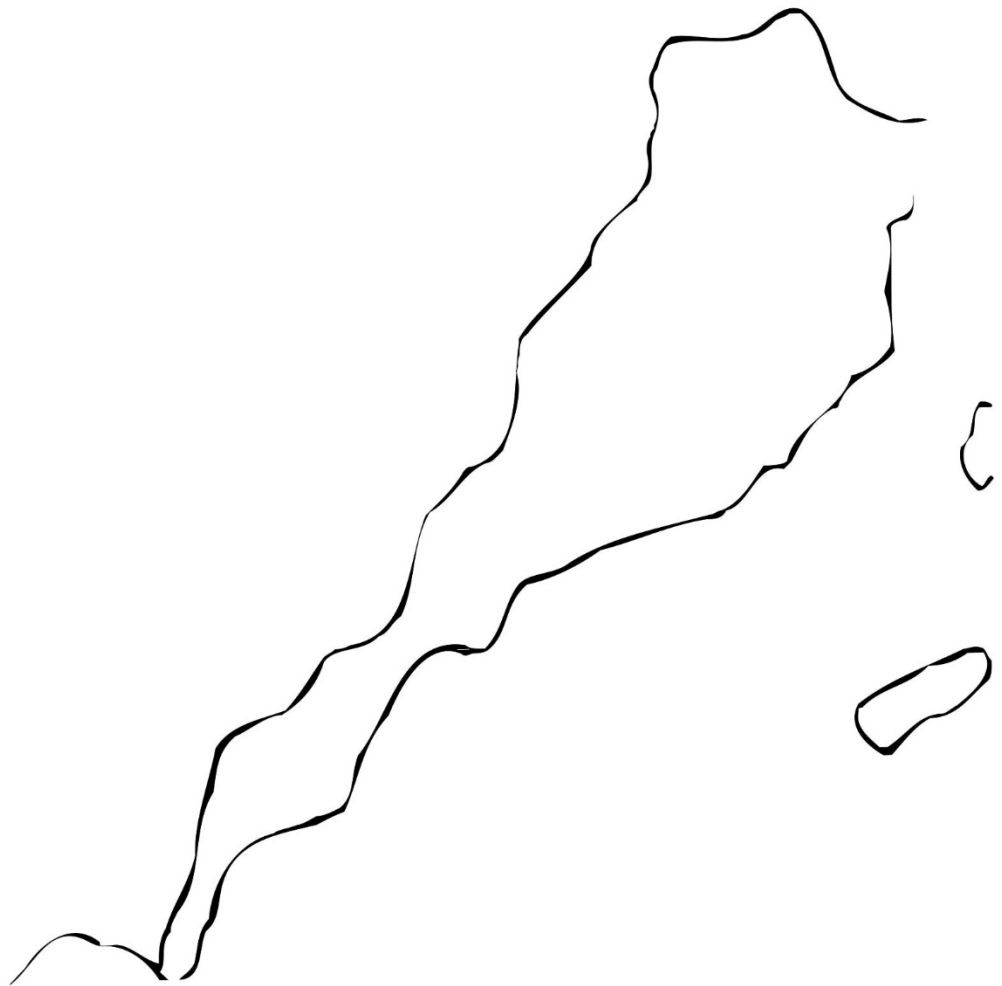
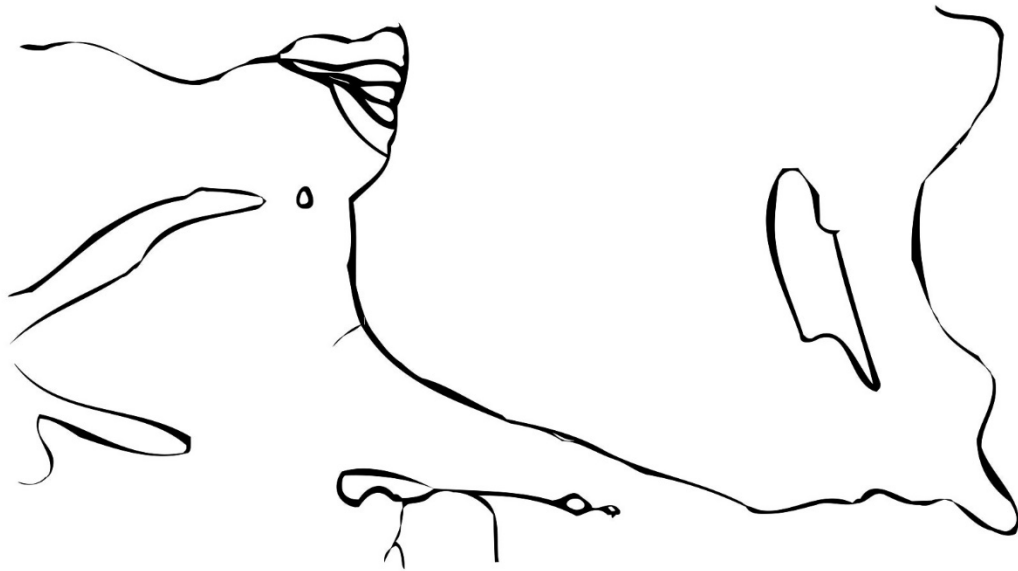
- A. Termini i/ili izrazi
 1. objava, 1:1 (NASB & NIV, „proroštvo“)
 2. vizija, 1:1 (NASB & NIV)
 3. „Gospod je spor na gnev”, 1:3 (NASB & NIV)
 4. „tvrđava”, 1:7 (NIV, „utočište”)
 5. prepreke, 2:5 (NASB, „zaštitnik“, NIV, „zaštitni štit”)
 6. „vrata na rekama biće otvorena i palata će biti srušena”, 2:6 (NIV, „vrata na rekama su širom otvorena i palata pada“)
 7. „preko tvog lica podići ću tvoje skutove”, 3:5 (NASB & NIV)
 8. „deca su mu bila smrskana po uglovima svih ulica”, 3:10 (NASB & NIV)
- B. Osobe
 1. pokvaren čovek, 1:15 (NASB, „Velijal“, NIV, „pokvareni”)
 2. Gospod nad vojskama, 2:13 (NIV, „Gospod Svemoćni”)

X. MESTA NA MAPI

1. Vasan, 1:4
2. Karmil, 1:4
3. Livan, 1:4
4. No-Amon (Teba), 3:8
5. Ninevija, 1:1

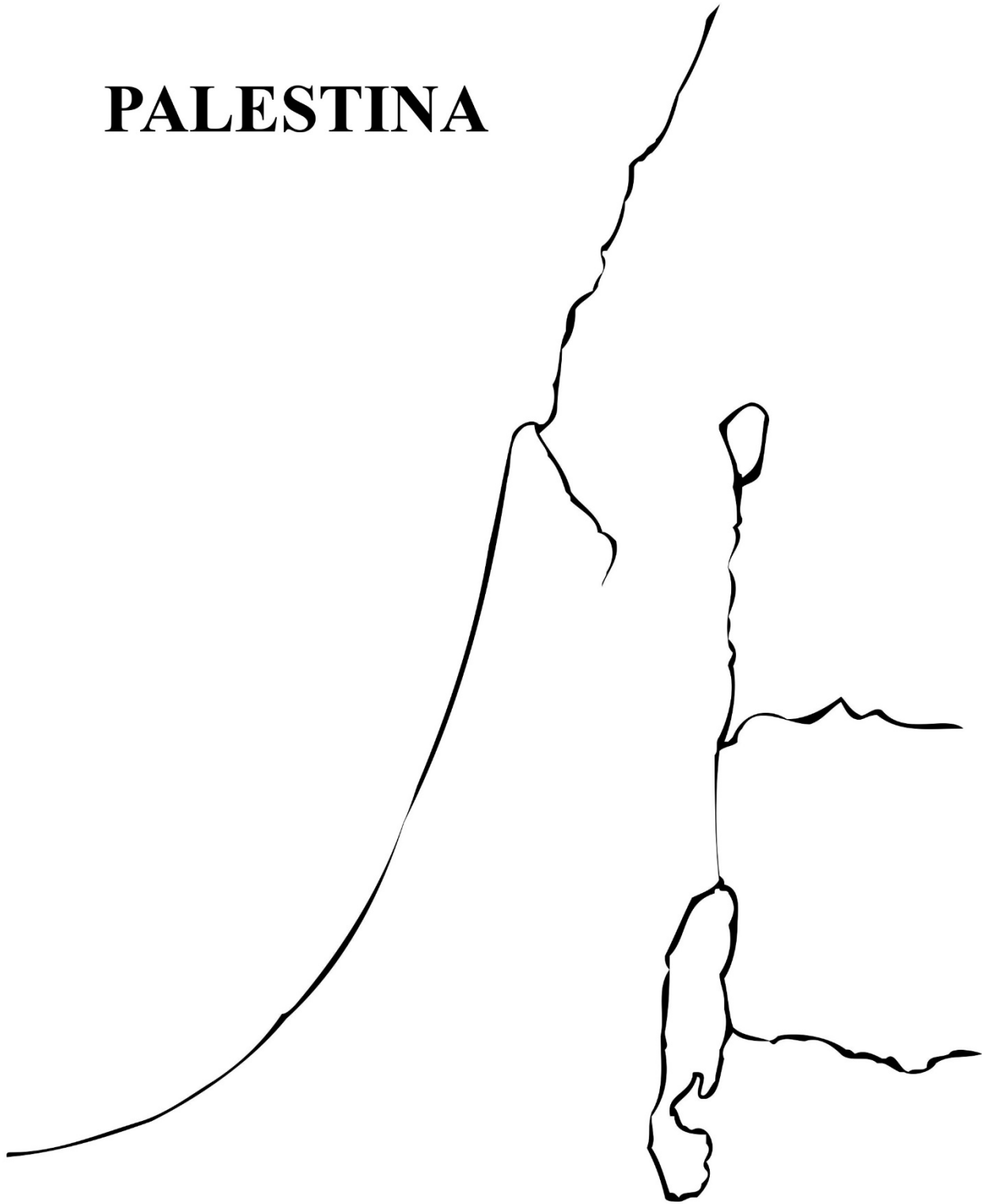
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Šta je osnovna svrha ove knjige?
2. Kako možemo povezati 1:3 i 7?
3. Kako možemo povezati Jonu i Nauma?
4. Zašto se smatra da je Naum bio veliki pesnik?
5. Kako je stih 2:6 povezan sa istorijskim padom Ninevije?
6. Zašto se egipatski grad spominje u 3:8-10?
7. Navedite sarkastične imperATIVE iz 3:14-15.

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA AVAKUMA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Ime Avakum znači „milovati“ ili „zagrliti“.
- C. U Septuaginti, njegovo ime je „*Hambakoum*“, što je asirski termin sa značenjem „povrće“.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10).
- B. Deo je „Dvanaestorice”, grupe Manjih proroka (Baba Batra 14b)
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Mnogi stručnjaci povezuju redosled „Dvanaestorice”, ili Manjih proroka, sa hronološkim nizom. Očigledno je da Naum, Avakum i Sofonije čine celinu.

III. ŽANR - Veoma je neobično da se prorok obraća Bogu u ime naroda. Prvo poglavlje je dijatriba ili sredstvo za prenošenje istine kroz zamišljen dijalog.

IV. AUTORSTVO

- A. Ovaj prorok se obraća Gospodu (YHWH) zbog Jude. Svi drugi proroci se obraćaju ljudima u ime Boga.
- B. Ovaj prorok se uklapa u isti opšti period kao i Danilo, Jeremija, Jezekilj, Naum i Sofonije. Za njih kažemo da su proroci sedmog veka.
- C. Moguće je da je on muzičar povezan sa hramskim horom, zbog sledećih razloga:
 - 1. 3:1 sadrži termin *Shigiono*th. NASB u napomeni kaže da je to „veoma emotivna poetska forma”. Ovo je muzički termin nepoznatog značenja, moguće pauza ili krešendo.
 - 2. Upotreba još jednog termina koji može biti muzički, *Selah*, u 3:3, 9, 13.
 - 3. Upotreba izraza „upravitelju, uz pratnju mojih žičanih instrumenata“ u 3:19.

V. VREME (postoje dve značajne teorije)

- A. Vladavina Manasije (687-642. g.p.n.e.). Ovo je obično povezano sa mestom Knjige proroka Avakuma u kanonu i sa jačanjem Haldejaca, Novovavilonskog carstva (up. Avak 1:5).
- B. Vladavina Joakima (609-598. g.p.n.e.). Ovo bi je smestilo u period kada je Faraon Neho II poharao grad i nakon toga, kada je Navuhodonosor preuzeo čitavu ovu oblast posle poraza ostatka asirske vojske i Egipćana kod Harkemisa, 605. g.p.n.e.
- C. Pseudo-Epifanije (Pseudo-Epiphanius), u delu *Životi proroka (Lives of the Prophets)*, navodi da je on iz Simeonovog plemena. Pobegao je pred napadom Navuhodonosora II, 586. g.p.n.e.

a vratio se nakon pada grada i umro je dve godine pre povratka iz izgnanstva. Međutim, ovaj izvor je znatno kasniji i nepouzdan.

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Knjiga sadrži dva osnovna dela:
1. Poglavlja 1 & 2 - dijalog između proroka i Boga
 2. Poglavlje 3 - pohvalna pesma o Božjoj kontroli nad istorijom.
- B. Dijalog između Boga i Njegovog proroka, 1:2-2:20
1. Avakum se žali da Bog presporo kažnjava, 1:2-4
 2. Prvi odgovor Boga, 1:5-11
 3. Avakumov moralni problem sa Božjim odgovorom, 1:12-2:1
 4. Drugi odgovor Boga, 2:2-5
 - a. Božji plan je siguran, zapiši ga, 2:20
 - 1) Blagoslovi po veri, 2:4, 14, 20
 - 2) Kazna za zlo, 2:5, 6-20
 - b. Božji narod je odgovoran za saveznu vernost, 2:4-5 (3:16-19)
 - c. Bog će kazniti nasilje i bezbožnost pagana, 2:6-20 (5 „teško onom“)
 - 1) 2:6-8, nasilna agresija
 - 2) 2:9-11, nasilna agresija
 - 3) 2:12-14, nasilna agresija
 - 4) 2:15-17, nasilna agresija
 - 5) 2:18-20, idolopoklonstvo
- C. Psalam blagoslova za Božje verne činove izbavljenja iz prošlosti i nada za izbavljenje u budućnosti, 3:1-19
1. Božja prošla dela izbavljenja izražena u veoma poetičnom obliku, kroz metafore (3:1-15):
 - a. Izlazak
 - b. Stvaranje
 - c. Osvajanje
 2. Prorok je strpljiv i veruje u Božje izbavljenje iako nema spoljašnjih znakova, (2:4; 3:16-19).

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Ovaj univerzum je moralan. Greh će biti kažnjen. Čak je i Božji odabran narod odgovoran za svoja dela (Gal 6:7).
- B. Čak i u ovom palom svetu, Bog ima kontrolu nad događajima. Koristi zlo za svoje svrhe, ali i zlu će se suditi!
- C. Prihvatljivo je postavljati pitanja Bogu. Međutim, često je odgovor Božje prisustvo, a ne racionalni odgovori.
- D. Ova knjiga je izvor Pavlove poznate teološke teme „opravdanje po veri“ (up. 2:4). Zlo će na kraju uništiti samo sebe. Božji narod mora sačuvati veru i u lošim vremenima. Vera ne sme biti povezana sa trenutnim okolnostima, 3:17-19.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i/ili izrazi

1. „pravda njegova i dostojanstvo njegovo od njega samog dolaze”, 1:7 (up. 1:11c), (NASB, „njihova pravda i autoritet od njih samih dolaze“, NIV, „oni su zakon sami sebi i promovišu sami svoje dostojanstvo”)
2. „Gospode, Bože moj, Sveti Bože moj”, 1:12 (NASB & NIV)
3. „Steno”, 1:12 (NASB & NIV)
4. „žrtvu prinosi svojoj mreži”, stihovi 15-17 (NASB, „žrtvu prinosi svojoj mreži”)
5. „pravednik će zbog svoje vernosti živeti”, 2:4 (NASB & NIV, „pravednik će zbog svoje vere živeti“)
6. grob, 2:5 (NASB, „Šeol“)
7. širiti podrugljive priče, 2:6 (NIV, „podrugivati se”)
8. „čaša u desnici Gospodnjoj”, 2:16 (NASB & NIV)
9. naricaljka, 3:1 (NASB & NIV, „Shigionoth“)
10. *Selah*, 3:3,9,13 (NASB & NIV. NSP ne sadrži ovu reč.)
11. tvoj pomazanik, 3:13 (NIV, „tvoj pomazani”)
12. „on će mi dati noge kao u košute”, 3:19 (NIV, „kao u jelena”)

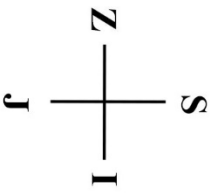
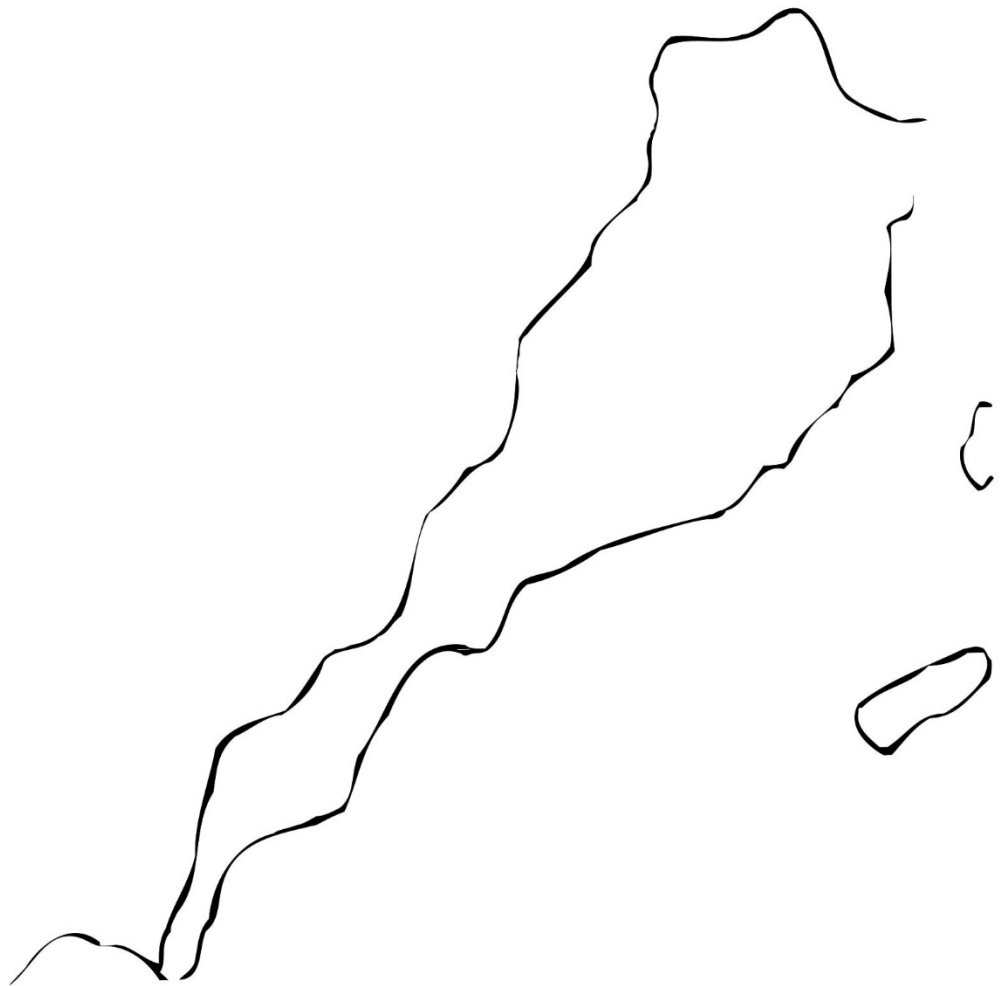
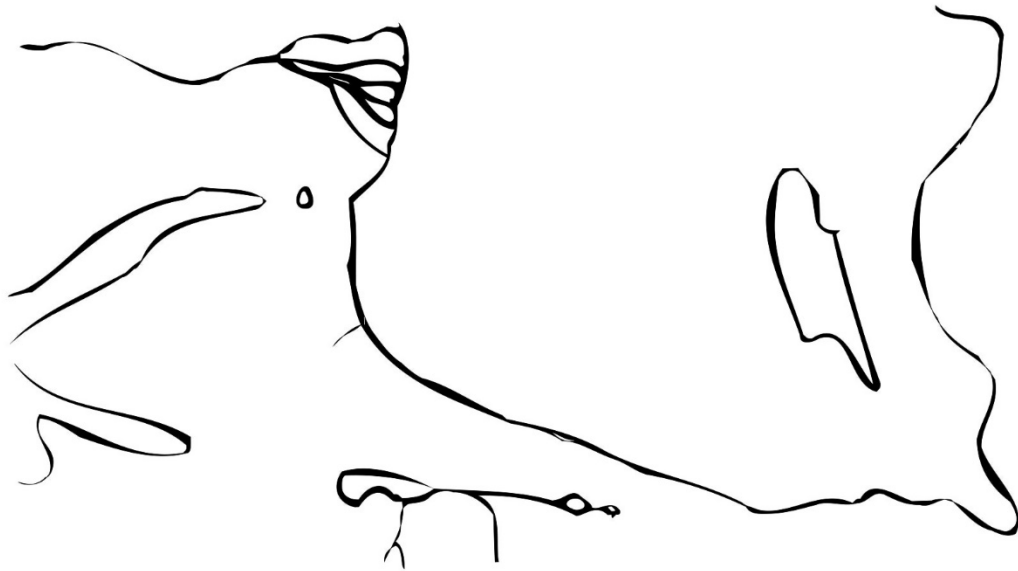
B. Osobe - nema

X. MESTA NA MAPI

1. Haldejci, 1:6 (NIV, „Vavilonci”)
2. Teman, 3:3
3. gora Faran, 3:3
4. zemlja madijanska, 3:7

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Po čemu se ova knjiga znatno razlikuje od ostalih Manjih proroka?
2. Ukratko predstavite dijalog između Boga i proroka u poglavljima 1-2.
3. Zašto se smatra da je Avakum bio muzičar?
4. Objasnite slike iz 1:16-17.
5. Šta stih 2:4 znači u kontekstu? Kako ga Pavle koristi u Rim 1:17 i Gal 3:11?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA SOFONIJE

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Njegovo ime znači:
 - 1. „Gospod (YHWH) je skriven” ili
 - 2. „Gospod (YHWH) posmatra”

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10).
- B. Deo je „Dvanaestorice”, grupe Manjih proroka (Baba Batra 14b):
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Očigledno je da Naum, Avakum i Sofonije čine celinu.

III. ŽANR

- A. Njen žanr je klasično hebrejsko proroštvo (poezija), sa fokusom na teme greha, kazne i obnove.
- B. Moguće je da je deo 3:14-20 drevna himna.

IV. AUTORSTVO

- A. Knjiga sadrži neobično dugačak rodoslov: „sinu Husija, sina Godolije, sina Amarije, Jezekijinog sina ”, 1:1.
 - 1. Ovo ukazuje na to da je on pripadao carskoj liniji Jude. Ukoliko je Jezekija iz ovog spiska car Jude (715-687. g.p.n.e.), onda bi to bio razlog za dug rodoslov.
 - 2. Moguće je da je dug rodoslov predstavljen da bi dokazao njegovo jevrejstvo, zato što je ime njegovog oca Husi (Etiopljanin).
- B. Mnogi veruju da je on bio Josijin rođak i da je moguće da je učio od istih učitelja kao i pobožan car.
- C. Još tri osobe u Starom zavetu imaju ovo ime: 1. Dne 6:36-38; Jer 21:1; 2. Car 25:18-21; 29:25; 37:3; 52:24-27; Zah 6:10,14.

V. VREME

- A. Sofonije je govorio u vreme vladavine cara Josije (640-609. g.p.n.e.).
- B. Zbog unutrašnjih tenzija u Judi koje se spominju u ovoj knjizi, 1:4-6, 8-9, 12; 3:1-3, čini se da je namenjena Judejcima pre početka Josijine reforme (621. g.p.n.e.).

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

- A. Neki misle da su Skiti, koji su ranije napali Asiriju, bili Božje sredstvo invazije (NIV, Franciskov (Francisco) Put, 626. g.p.n.e.). Herodot (I:103-106) navodi da su Skiti prošli kroz Palestinu i stigli sve do Egipta pre nego što ih je zaustavio Faraon Psametih I (663-609. g.p.n.e.) tako što im je platio.
- B. Iako je moguća invazija Skita, verovatnije je da je Vavilon napao Judu. Većina stručnjaka smatra da je napadač bio Vavilon.

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (iz dela *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, R. K. Harison (R. K. Harrison), str. 939-940)

- A. Gospodnji dan, 1:1-2:3
 - 1. Pretnja istrebljenjem za one koji slave Vala, 1:2-6.
 - 2. Implikacije Gospodnjeg dana, 1:7-13.
 - 3. Buduća kazna, 1:14-18.
 - 4. Načini na koje se ona može izbeći, 2:1-3.
- B. Kazna stranim narodima, 2:4-15
 - 1. Filisteja, 2:4-7
 - 2. Moav i Amon, 2:8-11
 - 3. Egipat, 2:12
 - 4. Asirija, 2:13-15
- C. Teškoće i blagoslovi, 3:1-20
 - 1. Pretnja kaznom za Jerusalim, 3:1-7
 - 2. Uverenje o blagoslovu za veran ostatak, 3:8-20

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Ovaj prorok upozorava na invaziju Jude koja sledi. Razlog za ovu kaznu je rasprostranjeno idolopoklonstvo u Jerusalimu koje je započeo Manasija. Sofonije koristi koncept „Gospodnjeg dana”. Često su proroci koristili aktuelne krize da bi najavili buduće događaje i događaje iz poslednjih dana.
- B. Stih 2:3 sadrži poziv na pokajanje. Jedina nada za Judu je bila Mesijina ljubav (3:17) i prisustvo (3:15 & 17)!
- C. Očigledno je da je Bog upotrebio Asiriju da kazni Izrael, a sada se sudi ovom carstvu sa Plodnog polumeseca, ali i Judi!

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i/ili izrazi
 - 1. „sveštenici tuđih bogova”, 1:4 (NASB & NIV, „idolopoklonički sveštenici“)
 - 2. „nebeska vojska”, 1:5 (NIV, „zvezdana vojska”)
 - 3. „blizu je Gospodnji dan”, 1:7 (NASB & NIV)
 - 4. „sve koji se penju na uzdignuto mesto”, 1:9 (NASB, „svi koji skaču na prag“, NIV, „svi koji izbegavaju da stanu na prag“)

5. „Maktes”, 1:11 (NASB, „Mortar“, NIV, „tržnica”)
6. „usred nje ležace krda, razne divlje životinje zemaljske”, 2:14 (NASB & NIV)
7. „Ko god prođe pored njega u čudu će zviždati, odmahivaće svojom rukom”, 2:15 (NASB, „sa prezirom“, NIV, „rugaće se i mahati pesnicom“)
8. „na svetoj gori mojoj”, 3:11 (NIV, „moje sveto brdo”)

B. Osobe

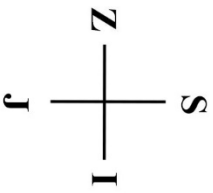
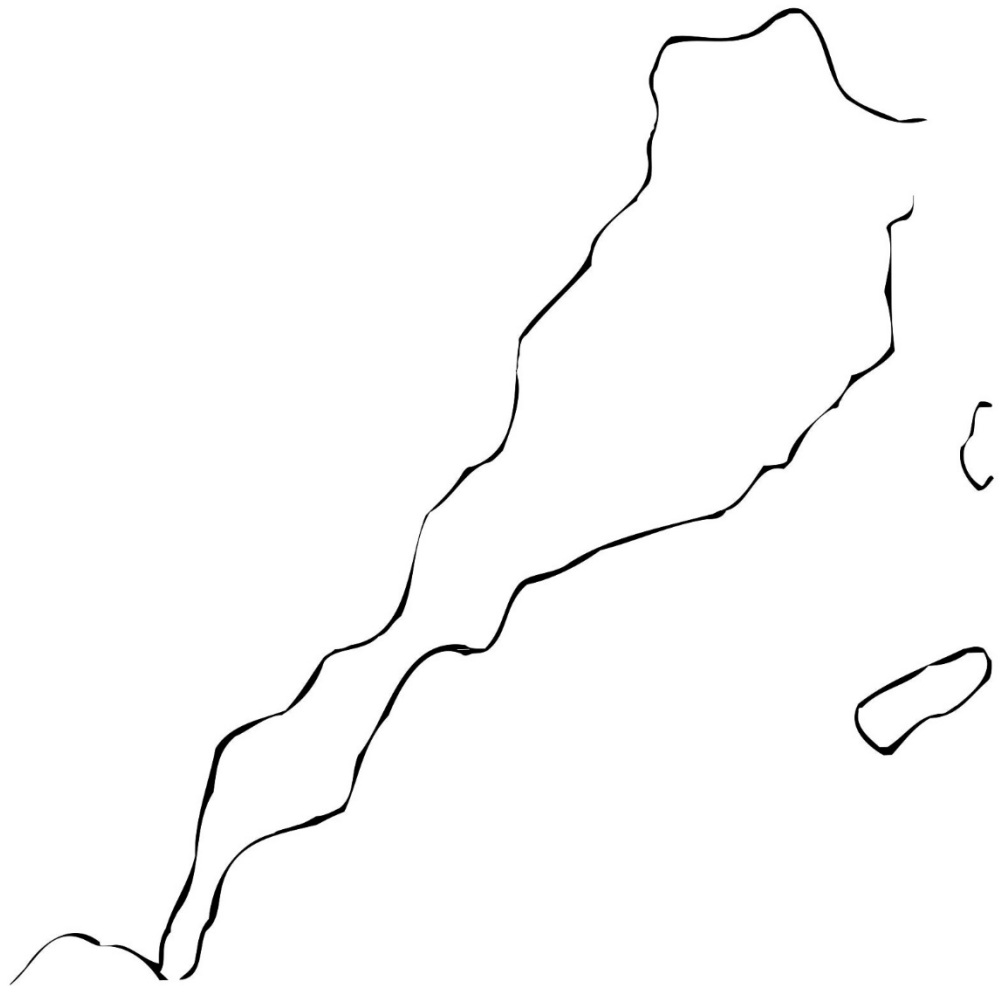
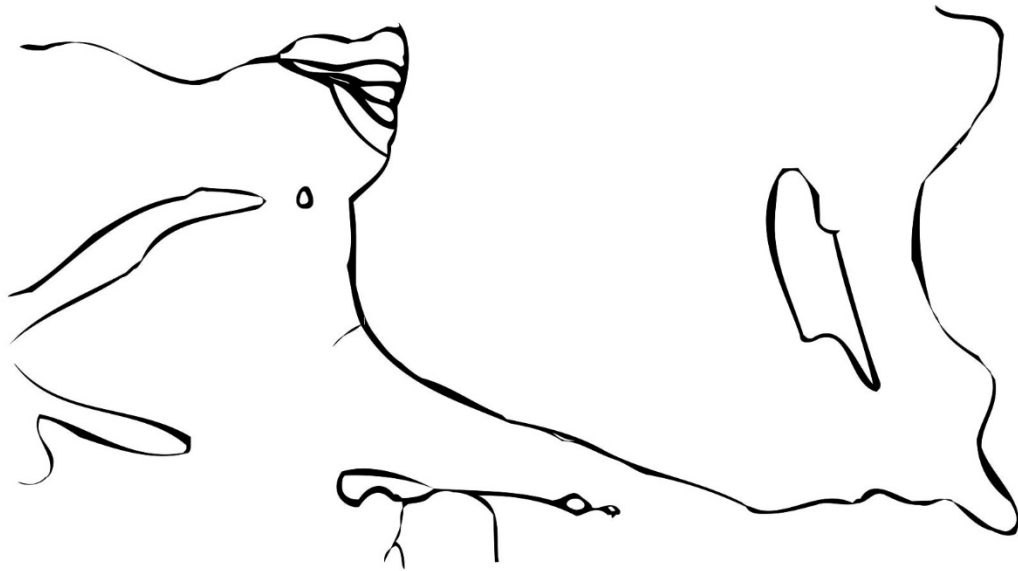
1. Husi, 1:1
2. Malhom, 1:5 (NIV, „Moloh”)
3. Hereteji, 2:5 (NIV, „Kereteji”)

XI. MESTA NA MAPI

1. Gaza, 2:4
2. Askalon, 2:4
3. Azot, 2:4
4. Akaron, 2:4
5. Sodom i Gomor, 2:9
6. Etiopljani, 2:12 (NIV, „Husi”)

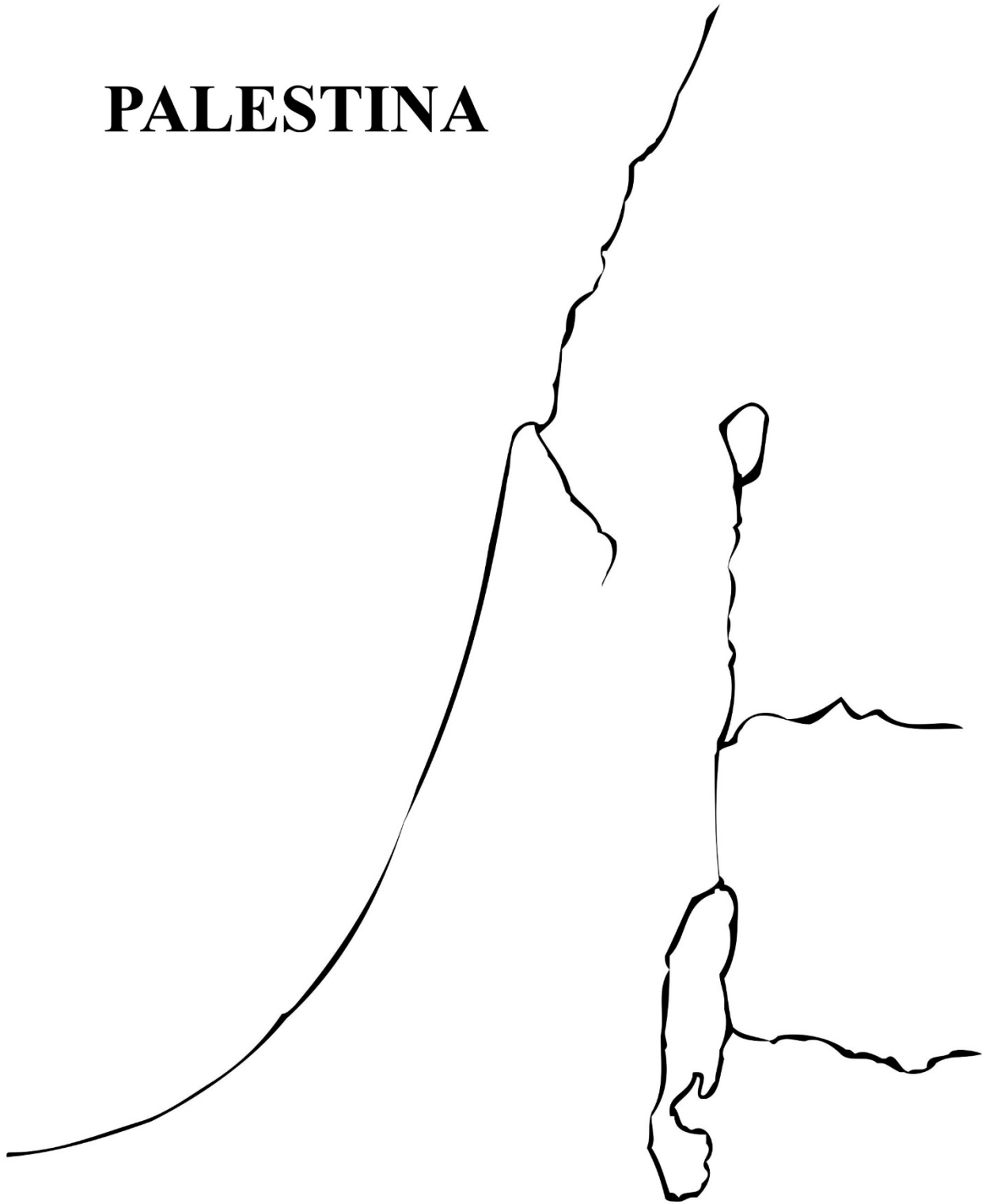
XII. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Zašto Sofonije ima najduži rodoslov među svim starozavetnim prorocima?
2. Zašto je Sofonijevo proroštvo o kazni strašnije od Nojevog potopa?
3. Definišite i objasnite koncept „Gospodnji dan”.
4. Zašto je Juda još grešnija i ima veću krivicu nego Izrael?
5. Da li stih 3:9 ima univerzalan element koji se tiče neznabožaca? Zašto?
6. Kako nam stih 3:17 pokazuje Božje srce?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA AGEJA

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po propovedniku.
- B. Njegovo ime znači „praznik”. Moguće je da je „i” (*Haggai*) na njenom kraju skraćena reči Jahve (YHWH), u tom slučaju bi značenje bilo „Gospodnji praznik” (up. 1. Dne 6:30) ili zamenica „moj“ koja bi se takođe odnosila na Gospoda (YHWH).

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10).
- B. Deo je „Dvanaestorice”, grupe Manjih proroka (Baba Batra 14b):
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Očigledno je da su Agej i Zaharija istorijski par.

III. ŽANR

- A. Ovo je niz od četiri ili pet propovedi (1:13).
- B. Nije poezija.

IV. AUTORSTVO

- A. Agej se spominje u Jezd 5:1; 6:14 i u Zah 8:9, gde je povezan sa Zaharijem. Verovatno je on bio povratnik iz izgnanstva.
- B. Takođe se spominje i u I Jezd 6:1; 7:3; II Jezd 1:40 i Knjizi Sirahovoj 49:11, kao citat iz Ageja 2:23.
- C. Jeronim kaže da je on bio sveštenik, ali to je pogrešno shvatanje stihova 2:10-19.
- D. Evold (Ewald) i Pjuzi (Pusey) predlažu da 2:3 ukazuje na to da je on video Solomonov hram, što bi značilo da ima 70 ili 80 godina.
- E. Kiril Aleksandrijski navodi mišljenje koje je bilo opšteprihvaćeno u njegovo vreme da je on bio anđeo. Ovo potiče od pogrešnog shvatanja hebrejskog termina „glasnik“ iz 1:13.
- F. LXX pripisuje nekoliko Psalama Ageju i Zahariji: 112, 126, 127, 137, 146-149.
- G. Sve Agejeve propovedi su zabeležene u trećem licu jednine, što može da ukazuje na:
 - 1. Uobičajenu književnu tehniku,
 - 2. Pisara ili urednika.

V. VREME

- A. Agej je bio prorok iz perioda nakon izgnanstva kao i Zaharija, njegov savremenik.
- B. Vreme knjige je određeno kao period od prvog dana šestog meseca (1:1) do dvadeset i četvrtog dana devetog meseca (2:10,20) druge godine Darija I Histapa (521-486. g.p.n.e.). Dakle, vreme je 520. g.p.n.e. Ovo je četiri godine pre završetka izgradnje drugog Hrama, 516. g.p.n.e, i ispunjava Jeremijino proroštvo o sedamdeset godina izgnanstva koje je započeto 586. g.p.n.e.

VI. HRONOLOGIJA OVOG PERIODA (iz *Manji proroci (The Minor Prophets)*, dr Teo Lič (Theo Laetsch), izdavač Concordia, str. 385.)

Darijeva godina vladanja	Godina pre nove ere	Mesec	Dan	Tekst	Sadržaj
2	520	6 sept/okt	1	Agej 1:1-11	Agej poziva ljude da deluju
		7 okt/nov	24	Agej 1:12-15	Ljudi počinju zidanje
			1	Agej 2:1-9	Buduća slava Božjeg hrama
		8 nov/dec	?	Zah 1:1-6	Zaharije počinje da propoveda
		9 dec/jan	24	Agej 2:10-19	Bog će početi da blagosilja
519	11 feb/mar	24	Agej 2:20-23	Mesijino carstvo uspostavljeno nakon rušenja svetskih sila	
			Zah 1:7-6:8	Zaharijine noćne vizije	
4	518	9 dec/jan	4	Zah 6:9-15 Zah 7, 8	Krunisanje Isusa, najava Mesijinog sveštenstva Poziv na hitno pokajanje, obećanje o blagoslovima
6	516	12 mar/apr	3	Jezd 6:15	Posvećenje Hrama
		?		Zah 9-14	Posle posvećenja Hrama

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE -- po prorokovim propovedima.

- A. Prva propoved, 1:1-11. Obnovite Hram!
- B. Vođe i ljudi odgovaraju, 1:12-15
- C. Druga propoved, 2:1-9. Ne brinite o veličini Hrama!
- D. Treća propoved, 2:10-19. Božji blagoslovi će teći u izobilju ako ljudi budu poslušni i obnove Hram.
- E. Četvrta propoved, 2:20-23. Univerzalna vladavina Mesije nagoveštena u Zorovavelju.

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Knjiga je fokusirana na obnovu drugog hrama koja je zanemarena tokom nekoliko prethodnih godina:
1. Up. Jezd 5:16 (prva godina - pod Savasarom)
 2. Jezd 3:8-13 (druga godina - pod Zorovaveljom)
- B. Božja obećanja o neposrednim fizičkim blagoslovima i budućim mesijanskim blagoslovima povezana su sa obnovom Hrama (sa obnovom saveza sa Mojsijem).
- C. Nije presudna veličina ili veličanstvenost Hrama, nego njegovo postojanje. Božje

prisustvo je stvarna slava Hrama, a Hram je samo Njegov simbol!

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i/ili izrazi

1. „kuće obložene drvetom”, 1:4 (NASB & NIV)
2. „razmislite o putevima svojim”, 1:5,7 (NIV, „pažljivo promislite o”)
3. „potrešću sve narode”, 2:7 (NASB & NIV)
4. „slava ovog drugog doma biće veća nego slava onog prvog”, 2:9 (NASB & NIV, „kasnija slava ovog doma biće veća nego pređašnja“)
5. „Zorovavelju... staviću te kao pečatni prsten”, 2:23 (NASB & NIV)

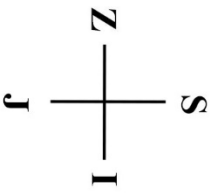
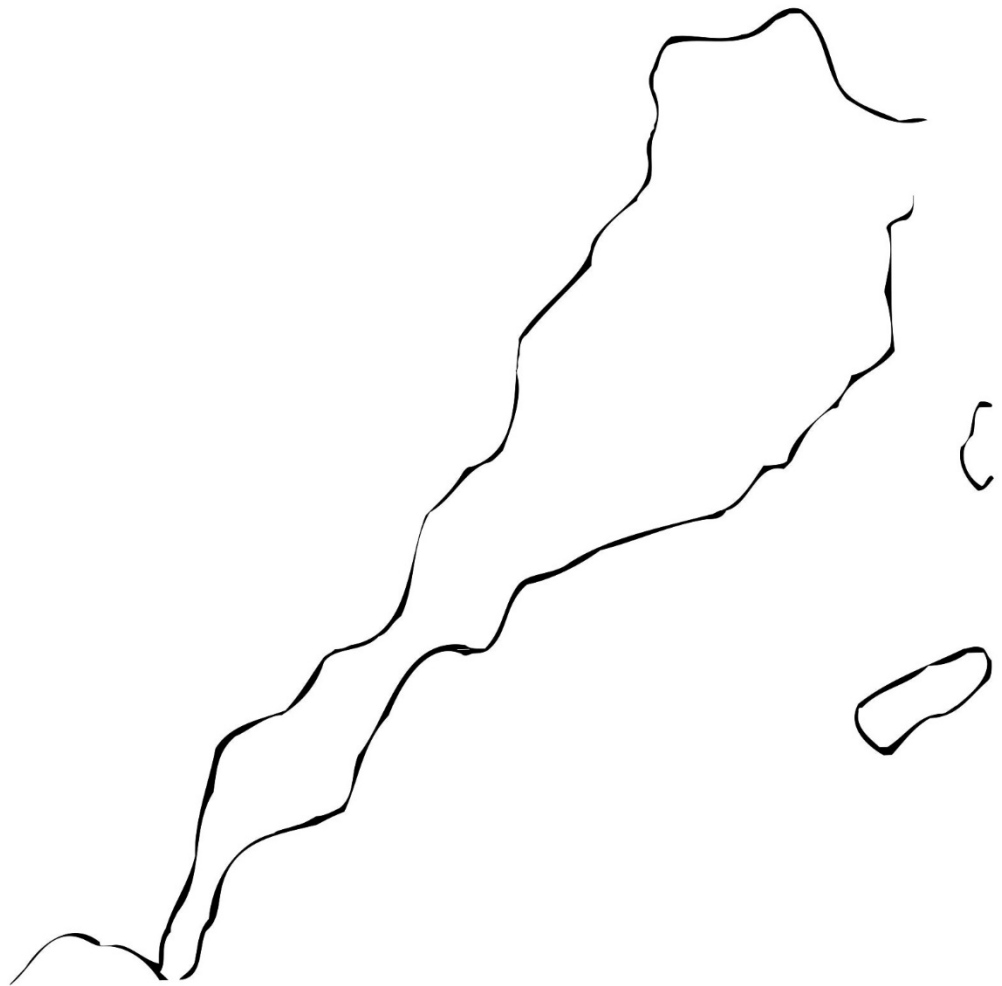
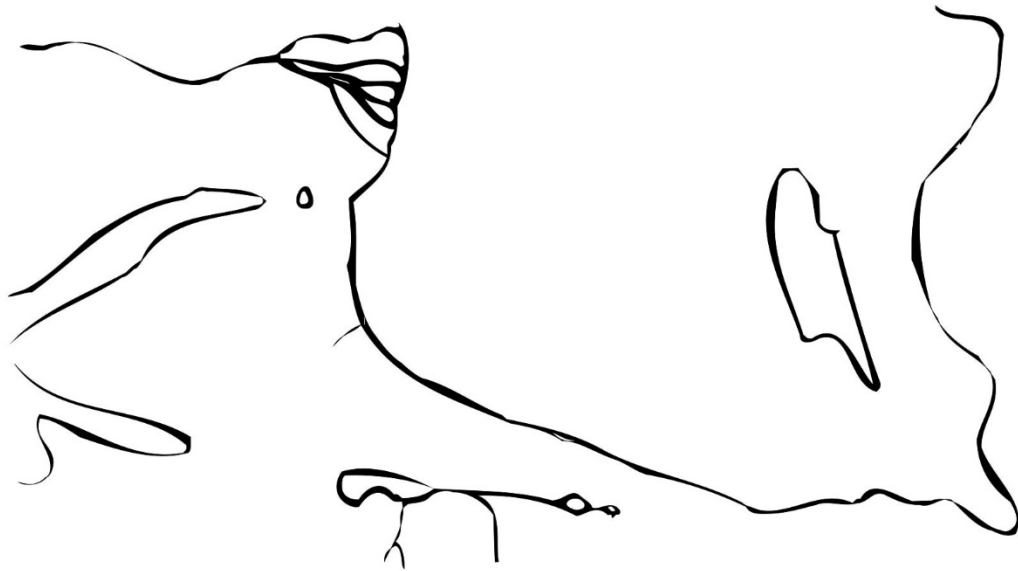
B. Osobe

1. Darije, 1:1
2. Zorovavelj, 1:1
3. Isus, 1:1
4. „Gospod nad vojskama”, 1:2 (NIV, „Gospod Svemoćni”)

X. MESTA NA MAPI -- NEMA

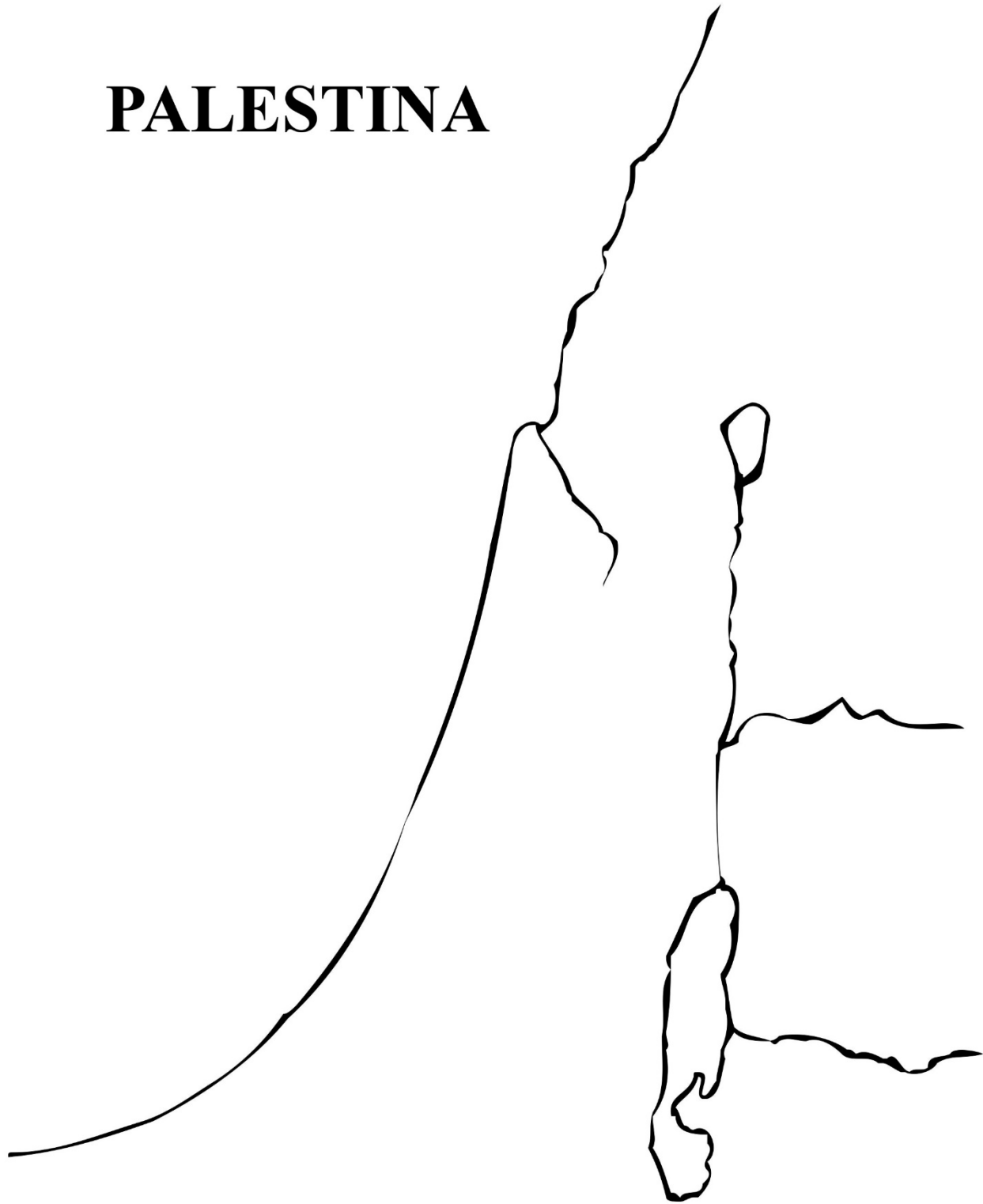
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Šta je centralna tema ove knjige?
2. Zašto je Jevrejima u Judi bilo tako teško u periodu nakon povratka iz izgnanstva?
3. Koji delovi drugog poglavlja su mesijanski? Zašto?
4. Objasnite stih 2:3.
5. Objasnite stihove 2:10-19.
6. Zašto se Zorovavelj toliko veliča kada istorija beleži malo toga o njegovim postignućima? (2:20-23)

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA ZAHARIJE

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Njegovo ime znači „Gospod (YHWH) se seća”, „u Gospodnjem (YHWH) sećanju” ili „Gospod (YHWH) se setio”. Njegovo ime ukazuje na to da je Gospod (YHWH) još uvek sa Jevrejima i da je obnovio savez.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10).
- B. Deo je „Dvanaestorice”, grupe Manjih proroka (Baba Batra 14b):
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Očigledno je da Agej i Zaharija čine istorijski par.

III. ŽANR

- A. Ova knjiga je primer apokaliptične literature:
 - 1. Poglavlja 1-8 su proza.
 - 2. Poglavlja 9-14 su poezija.
- B. Ovaj žanr je jedinstven za Jevreje. Često je korišten u teškim vremenima da izrazi uverenje da Bog upravlja istorijom i da će izbaviti svoj narod.
- C. Za ovaj žanr je karakteristično sledeće:
 - 1. Snažno osećanje univerzalnog Božjeg suvereniteta,
 - 2. Borba između dobra i zla u ovom dobu,
 - 3. Upotreba tajnih i kodiranih reči,
 - 4. Upotreba boja,
 - 5. Upotreba brojeva,
 - 6. Upotreba životinja, ponekad životinja/ljudi,
 - 7. Bog prenosi svoje otkrivenje kroz snove ili vizije, obično uz posredovanje anđela.
 - 8. Pretežna usmerenost ka budućnosti.
- D. Neki drugi primeri su:
 - 1. Stari zavet
 - a. Dan 7-12
 - b. Jezek 37-48 (?)
 - 2. Novi zavet
 - a. Mt 24, Mk 13, Lk 21, 2. Sol 2
 - b. Otk
 - 3. Ne-kanonski
 - a. I Enohova

- b. IV Jezdrina (Ezdrina)
 - c. II Varuhova
- E. Jeronim kaže da je Knjiga proroka Zaharije najtajnovitija knjiga u Starom zavetu. Ipak, Novi zavet često aludira na nju:
1. Poglavlja 1-8 u Otkrivenju.
 2. Poglavlja 9-14 u Jevanđeljima.
- F. Ove vizije su teške za tumačenje, ali ako ne zaboravimo njihovo istorijsko okruženje, one se sigurno odnose na obnovu jerusalimskog Hrama u periodu nakon izgnanstva. Fokusirane su na novo doba opraštanja i dolazak Mesije.

IV. AUTORSTVO

- A. Zaharija je veoma često hebrejskom ime. Ono je pisano na dva načina: *Zechariah* i *Zachariah*. Ukupno 27 osoba u Starom zavetu ga piše sa „e”, a 2 ga pišu sa „a”.
- B. Poglavlje 1:1 kaže da je on sveštenik (up. Jezd 5:1; 6:14; Nem 12:4,16). Ne znamo zašto je Varahija iz 1:1 izostavljen u Jezd 5:1 i 6:14. Po ovome je Zaharija prorok iz ranog perioda nakon izgnanstva, kao Agej i Malahija, a moguće i Avdija i Joil.
- C. Mnogi savremeni stručnjaci negiraju jedinstvo Knjige proroka Zaharije zato što se poglavlja 1-8 značajno razlikuju od poglavlja 9-14. U poglavljima 1-8 je imenovan prorok i navedeni su istorijski periodi. Očigledno je da je okruženje period nakon izgnanstva. Jovan često aludira na ovaj deo u svojoj knjizi Otkrivenja. Međutim, poglavlja 9-14 ne sadrže vremenske odrednice niti ime proroka. Istorijsko okruženje je eshatološko. Ovaj deo se najčešće koristi u Evanđeljima. U Mt 27:9, Isus citat iz Zah 11:12-13 pripisuje Jeremiji. Ovo je započelo trend negiranja Zaharijinog autorstva poglavlja 9-14. Međutim, ova knjiga je jedinstvena čak i u Svicima s Mrtvog mora. Nekoliko dokaza iz samog teksta ukazuje na njenu jedinstvenost:
1. Upotreba broja „dva” - 4:3; 5:9; 6:1; 11:7; 13:8,
 2. Upotreba vokativa - 2:7,10; 3:2,8; 4:7; 9:9,13; 11:1-2; 13:7,
 3. Upotreba izraza „nije prolazio niti se vraćao/ni da dolazi ni da odlazi”, koji je jedinstven za Zahariju - 7:14; 9:8,
 4. Česta upotreba „ovako kaže Gospod” - 16 puta,
 5. *Qal* oblik glagola „nastaniti” - 2:8; 7:7; 12:6; 14:10.
- (Ovi dokazi su preuzeti iz R. K. Harison (R. K. Harrison), *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, str. 954.) Za detaljniju analizu celovitosti ove knjige vidite E. Dž. Jang (E. J. Young) *Uvod u Stari zavet (An Introduction to the Old Testament)*, str.280).
- D. Ne bi trebalo da nas iznenađuje činjenica da Knjiga proroka Zaharije sadrži istorijski deo i deo o budućnosti. Videli smo ovaj obrazac i ranije:
1. Isaija 1-39 i 40-66
 2. Jezekilj 1-29 i 30-48
 3. Danilo 1-6 i 7-12
- E. Novi uvod u Stari zavet, čiji autori su Endru Hil (Andrew Hill) i Džon Volton (John Walton) na str. 421 daje nacrt oba dela kroz niz ukrštanja. Ova dosledna književna tehnika je dokaz da oba dela imaju istog autora.

V. VREME

- A. Zaharija 1:1 navodi da je prorok započeo svoju službu u osmom mesecu druge godine vladavine Darija I (522-486. g.p.n.e.). Većina proučavaoca tvrdi da je ovo Darije I Histap koji je preuzeo Persijsko carstvo nakon Kambiza II (530-522), sina Kira II koji je umro 522. g.p.n.e. Darije je bio general persijske vojske.
- B. To bi značilo da je vreme 519. ili 520. g.p.n.e. (2 meseca nakon Ageja). On je propovedao oko dve godine (up. 1:1,7; 7:1).

VI. ISTORIJSKO OKRUŽENJE

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE (preuzeto iz *Uvod u Stari zavet (Introduction to the Old Testament)*, R. K. Harison (R. K. Harrison), str. 950.)

- A. Proroštva sa poznatim vremenima, poglavlja 1-8
1. Uvod i poziv na pokajanje, 1:1-6.
 2. Osam vizija povezanih sa obnovom Hrama u Jerusalimu, 1:7-6:15
 - a. Četiri jahača; obećanje o božanskoj obnovi, 1:7-17
 - b. Četiri razorna roga i četiri zanatlije, 1:18-21 (2:1-4 Jev)
 - c. Neizmerna veličina Jerusalima, 2:1-13 (2:5-17 Jev)
 - d. Čišćenje Isusa, proroštvo, 3:1-10
 - e. Svećnjak sa sedam svetiljki, 4:1-14
 - f. Veliki svitak koji leti, 5:1-4
 - g. Žena u efi koja je preneti u Vavilon, 5:5-11
 - h. Četvora kola sa konjima idu po celoj zemlji, 6:1-8
 3. Istorijiski deo: Isus kao simbol Mesije, 6:9-15.
 4. Zaharijino pitanje o postu, 7:1-8:23.
- B. Proroštva sa nepoznatim vremenima, 9-14
1. Osuda neprijatelja naroda; dolazak kneza mira, 9:1-17
 2. Božanski Vođa okuplja odabrano stado, 10:1-12
 3. Dobri i loši pastiri; stradanje stada, 11:1-17
 4. Eshatološka proroštva, 12:1-13:6
 5. Pročišćujuća kazna božanskog carstva, 13:7-14:21

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Osnovna svrha ove knjige je ohrabrivanje Jevreja povratnika da obnove Hram. Ovo je započeo Savasar, Jezd 1:8; 5:16, ali nije nastavljeno pod Zorovaveljem. Hram je nekoliko godina zanemaren. Agej tvrdi da je to zbog apatije ljudi, dok Jezdra ukazuje da se radi o političkim manevrima okolnih provincija, posebno Samarije.
- B. Ova knjiga je u velikoj meri mesijanska. Mnoga proroštva o Isusovom životu potiču iz poglavlja 9-14:
1. Car je ponizan i jaše na mladunčetu magarice, 9:9,
 2. Prodan je za trideset srebrnika, cenu roba, koji su bačeni u riznicu, 11:13,
 3. Naglašava se poreklo od Davida, 12:4-9,
 4. „gledaće u onoga koga su proboli”, 12:10.

- C. Univerzalna Božja ljubav i vladavina su opisane u 2:11; 8:20-23; 14:9,16. Međutim, u poglavljima 9-14 je naglašena univerzalna pobuna svih ljudi, 12:3 & 14:2 (Ps 2).

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

A. Termini i/ili izrazi

1. vratiti, 1:3 (NASB & NIV)
2. „revnujem za Jerusalim i za Sion s velikom revnošću”, 1:14 (NASB & NIV)
3. „merno uže rastezaće se preko Jerusalima”, 1:16 (NASB & NIV)
4. četiri roga, 1:18-21 (NASB & NIV)
5. „ja ću mu biti plameni zid unaokolo”, 2:5 (NIV, „ja sam biću zid vatre oko njega”)
6. „zenica oka moga”, 2:8 (NASB & NIV)
7. „Isus je bio obučen u prljave haljine”, 3:3 (NASB & NIV)
8. svitak koji leti, 5:1 (NASB & NIV)
9. kućni idoli (*teraphim*), 10:2 (NIV, „idoli”)
10. dva štapa: „Naklonost i Sveza”, 11:7, 14 (NASB & NIV)
11. „učiniću da Jerusalim bude pehar... težak kamen”, 12:2-3 (NIV, „kamen koji se ne može pomaći”)
12. „iz Jerusalima će poteći žive vode”, 14:8 (NASB & NIV)

B. Kratko identifikovanje osoba

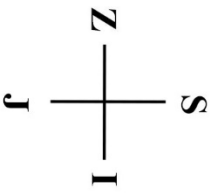
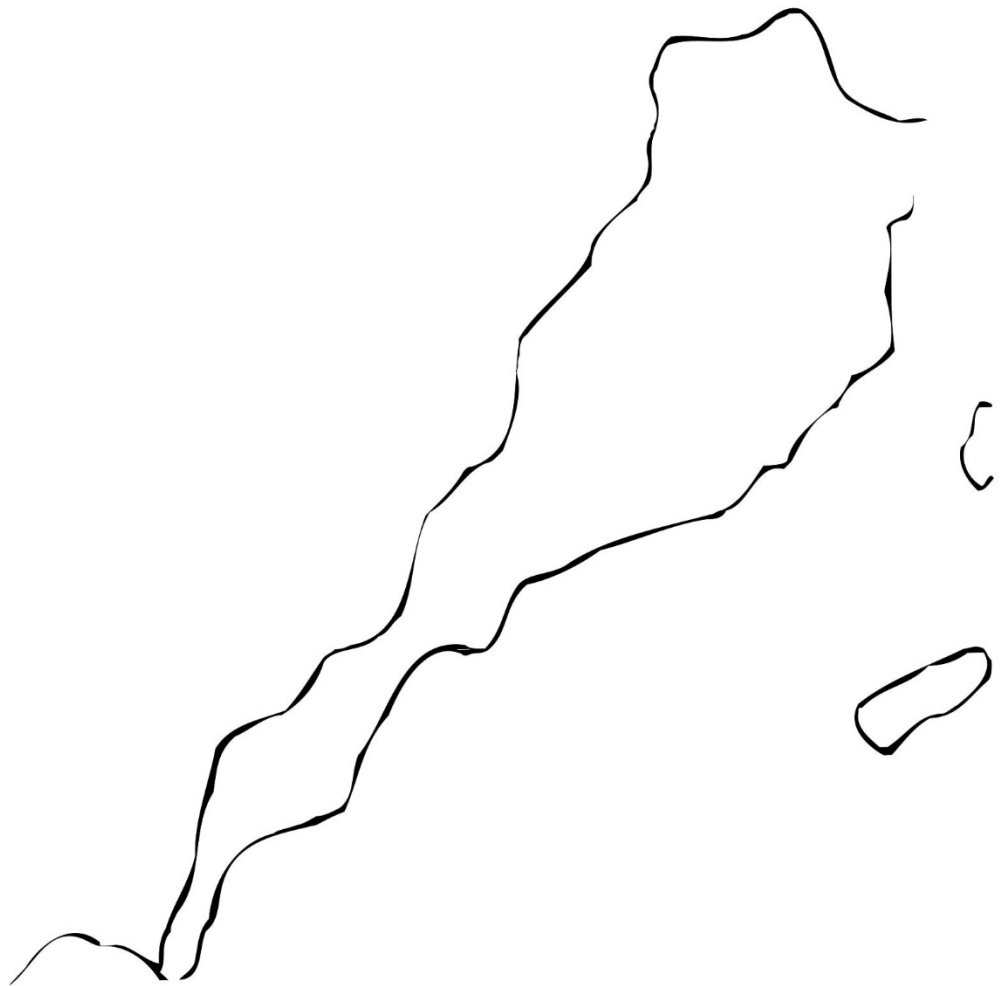
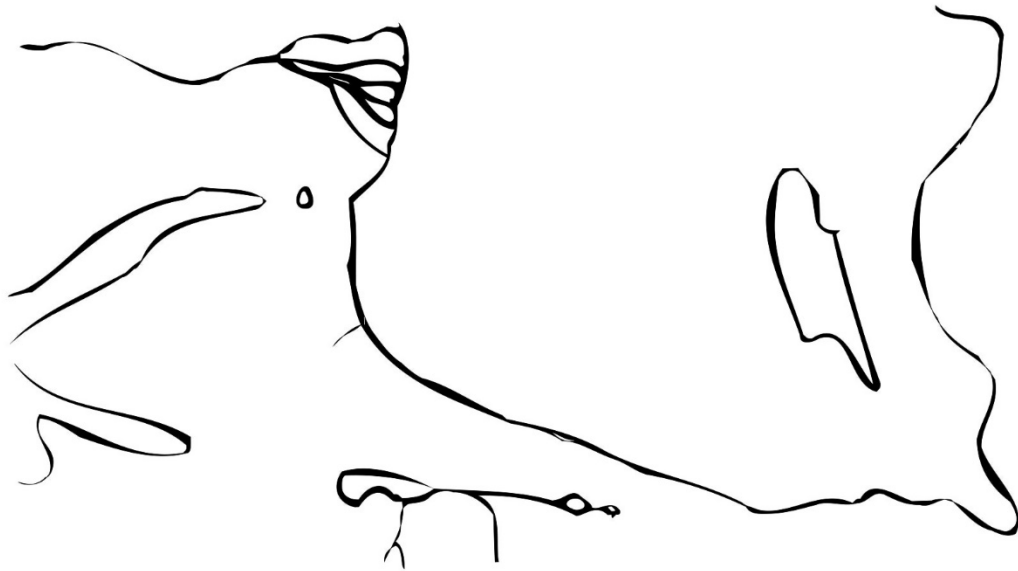
1. Varahija, 1:1,7
2. Gospodnji anđeo, 1:11; 3:1
3. Sotona, 3:1-2
4. Izdanak, 3:8; 6:12
5. „dva pomazanika”, 4:14
6. Adadrimon, 12:11 (NIV, „Hadad Rimon”)

X. MESTA NA MAPI

1. Sion, 1:14
2. Senar, 5:11 (NIV, „Vavilon”)
3. Vetilj, 7:2
4. Emat, 9:2
5. dolina Megido, 12:11
6. Maslinska gora, 14:4

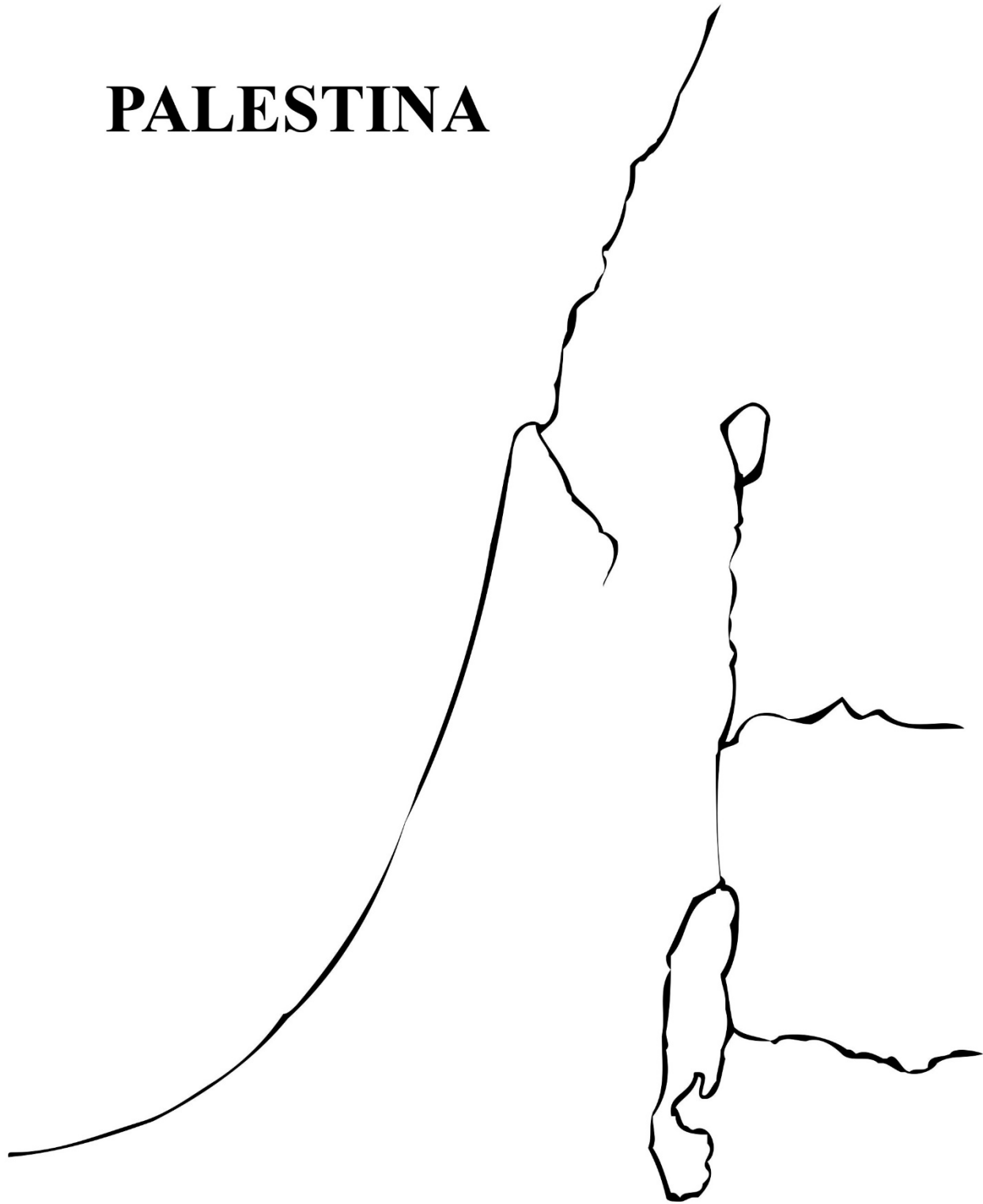
XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

1. Kako su povezani Zaharija i Agej?
2. Kako su povezane vizije iz 1:7-6:8?
3. Navedite nazive za Mesiju iz ove knjige.
4. Ko su dve masline iz poglavlja 4?
5. Koliko dana posta je navedeno u poglavljima 7-8?
6. Navedite proroštva iz poglavlja 9-14 koja se odnose na Hristov život.

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA

UVOD U KNJIGU PROROKA MALAHIJE

I. NAZIV KNJIGE

- A. Ime je dobila po proroku.
- B. Njegovo ime znači „moj glasnik”.
 - 1. Moguće je da je ovo titula „moj glasnik”, 3:1.
 - 2. Može značiti i „moj anđeo”.
 - 3. Može biti i lično ime.

II. KANONIZACIJA

- A. Ova knjiga pripada delu “Kasniji proroci” (Knjiga Sirahova 49:10).
- B. Deo je „Dvanaestorice”, grupe Manjih proroka (Baba Batra 14b):
 - 1. Kao i Isaija, Jeremija i Jezekilj, ona staje na jedan svitak.
 - 2. Predstavljaju dvanaest plemena ili simboličan broj organizacije.
 - 3. Odražava tradicionalan pogled na hronologiju knjige.
- C. Redosled „dvanaestorice” ili Manjih proroka mnogi stručnjaci povezuju sa hronološkim nizom. Očigledno je da je Malahija poslednji Manji prorok.

III. ŽANR

- A. Koristi dijatribu da prenese istinu. Ovo je forma koja sadrži pitanja i odgovore. Iznosi se istina, a zatim neko navodno prigovara, postavlja pitanje ili daje komentar na kojeg prva osoba odgovara.
- B. Za Malahiju je rečeno da je „jevrejski Sokrat”.
- C. I Pavle i Jakov su koristili isti ovaj metod da predstave istinu.
- D. Ovu strukturu možemo videti u „a vi kažete”, 1:2, 6, 7 (dva puta), 12, 13; 2:14, 17 (dva puta); 3:7, 8, 13, 14.
- E. Ovo nije hebrejska poezija.

IV. AUTORSTVO

- A. Hebrejski termin „*malachi*” upotrebljen u 1:1 znači „anđeo” ili „glasnik”.
 - 1. Većina ga tumači kao lično ime.
 - 2. LXX ga tumači kao titulu (up. 3:1).
 - 3. Origen je smatrao da se odnosi na anđela.
- B. Talmud (Megila 15a) navodi da je autor knjige Mardohej.
- C. Aramejski Jonatanov Targum navodi da je to naziv za Jezdru. Ovo tumačenje slede Jeronim, Raši i Kalvin.

- D. Josif (Josephus) u *Jevrejske starine (Antiquities of the Jews)*, 11:4-5 spominje sve osobe iz perioda nakon izgnanstva po imenu, osim Malahije.
- E. Njegovo ime se ne pojavljuje ni uz jedan citat ove knjige u Novom zavetu.
- F. II Jezdrina navodi da su proroci iz perioda nakon izgnanstva Agej, Zaharija i Malahija.
- G. Budući da ni jedna druga proročka knjiga nije anonimna, Malahija je sigurno lično ime. Upamtite da autorstvo ne utiče na nadahnutost.

V. VREME

- A. Postoje brojne sličnosti između istorijskog okruženja Nemije i Malahije:
 1. Tenzija zbog danka, Mal 3:8; Nem 10:32-39,
 2. Zlostavljanje siromašnih, Mal 3:5; Nem 5:1-5,
 3. Među-religijski brakovi, Mal 2:10,11; Nem 13:1-3, 23-24 (Jezd 9:1-2).
- B. Čini se da je najverovatnija opcija period 450-430. g.p.n.e, nakon Nemijinog povratka na dvor Artakserksa I, Nem 13:6.

VI. ISTORIJSKI ODNOS IZMEĐU JEVREJA I EDOMA, 1:2-5

- A. Rečeno im je da ih poštuju kao rođake:
 1. 4. Mojs 20:14
 2. 5. Mojs 2:4-6
- B. Imali su brojne sukobe:
 1. 4. Mojs 20:14-21
 2. Sud 11:16 i dalje
 3. 1. Sam 14:47-48
- C. Proroštva protiv njih:
 1. 4. Mojs 24:18
 2. Isaija 34:5 i dalje; 63:1 i dalje
 3. Jeremija 49:7 i dalje
 4. Plač 4:21-22
 5. Jezekilj 26:12 i dalje; 35:13 i dalje; 36:2-6
 6. Amos 1:11-12

VII. KNJIŽEVNE JEDINICE

- A. Struktura Malahije sledi šest diskusija ili dijatriba. Malahija govori u Božje ime, ljudi odgovaraju, a zatim Malahija ponovo govori za Boga.
- B. Nacrt
 1. Božja ljubav prema Jevrejima koji su se vratili, 1:2-5
 2. Božja osuda sveštenika, 1:6-2:9
 3. Božja osuda razvoda i među-religijskih brakova, 2:10-16
 4. Božja osuda njihovog lošeg stava (Gde je Bog pravde?), 2:17-3:6
 5. Božja osuda njihove podrške Hramu, 3:7-12
 6. Božja osuda njihovog lošeg stava (Uzaludno je služiti Bogu!), 3:13-4:3

7. Konačno upozorenje i obećanje, 4:4-6

VIII. OSNOVNE ISTINE

- A. Malahija beleži greh apatije i razočaranja Jevreja povratnika.
- B. Ova knjiga sadrži nekoliko univerzalnih izjava. Bog će upotrebiti Izrael da dosegne svet, 1:5, 11, 14; 3:12.
- C. Božji ljudi kleveću Njegov karakter:
 - 1. 2:17 - Bog ne deluje pravedno.
 - 2. 3:6 - Božji nepromenljivi karakter je jedini razlog zbog kojeg Izrael i dalje postoji.
 - 3. 3:14 - Uzaludno je služiti Bogu.
- D. Ova knjiga sadrži mesijansku nadu, 3:1; 4:5.

IX. KRATKE DEFINICIJE TERMINA I/ILI IZRAZA I OSOBA

- A. Termini i/ili izrazi
 - 1. objava, 1:1 (NASB & NIV, „proroštvo“)
 - 2. „a vi kažete”. 1:2 (NIV, „a vi pitate”)
 - 3. „prinosite hromu ili bolesnu životinju”, 1:8 (NIV, „sakate ili obolele životinje”)
 - 4. „kažete: ‘Kakva muka!’ i prezirete to”, 1:13 (NASB, „sa prezirom frkćete na to“, NIV, „frkćete na to prezrivo”)
 - 5. „unišću vam seme posejano”, 2:3 (NASB, „ukoriću vaše potomstvo“, NIV, „ukoriću vaše potomke”)
 - 6. „za nevestu uzima kćer tuđeg boga”, 2:11 (NASB & NIV)
 - 7. „iznenada će doći u svoj hram Gospod koga tražite”, 3:1 (NASB & NIV)
 - 8. „knjiga sećanja”, 3:16 (NIV, „svitak sećanja”)
 - 9. „granuće sunce pravednosti što nosi ozdravljenje na svojim krilima”, 4:2 (NASB & NIV)
- B. Osobe
 - 1. Isav, 1:2-3
 - 2. Jakov, 1:2
 - 3. Levi, 2:4
 - 4. vračari, 3:5
 - 5. stranci, 3:5
 - 6. prorok Ilija, 4:5

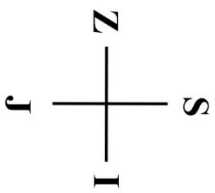
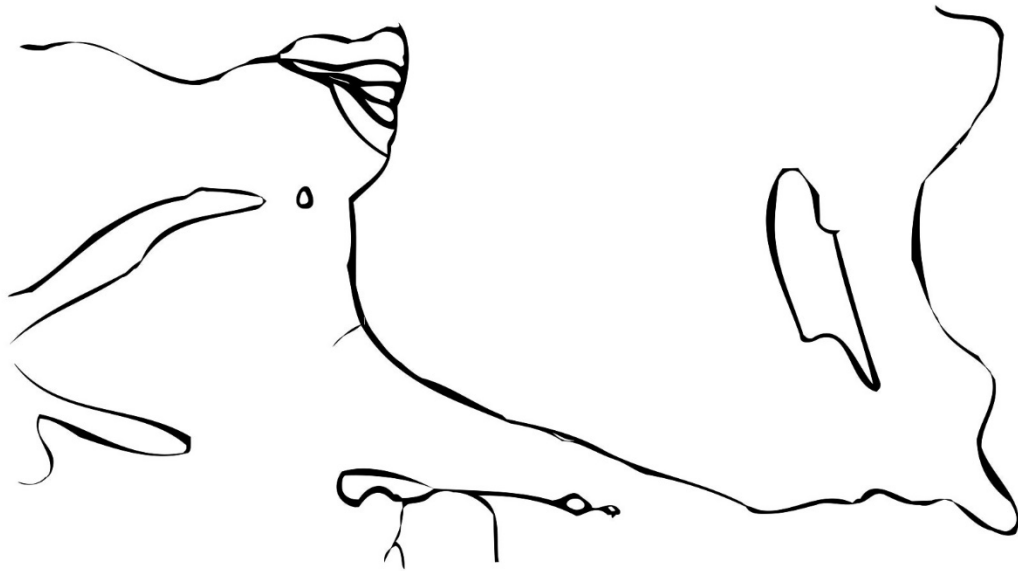
X. MESTA NA MAPI

- 1. Edom, 1:4
- 2. Juda, 2:11
- 3. Izrael, 2:11
- 4. Horiv, 4:4

XI. PITANJA ZA PROUČAVANJE SADRŽAJA

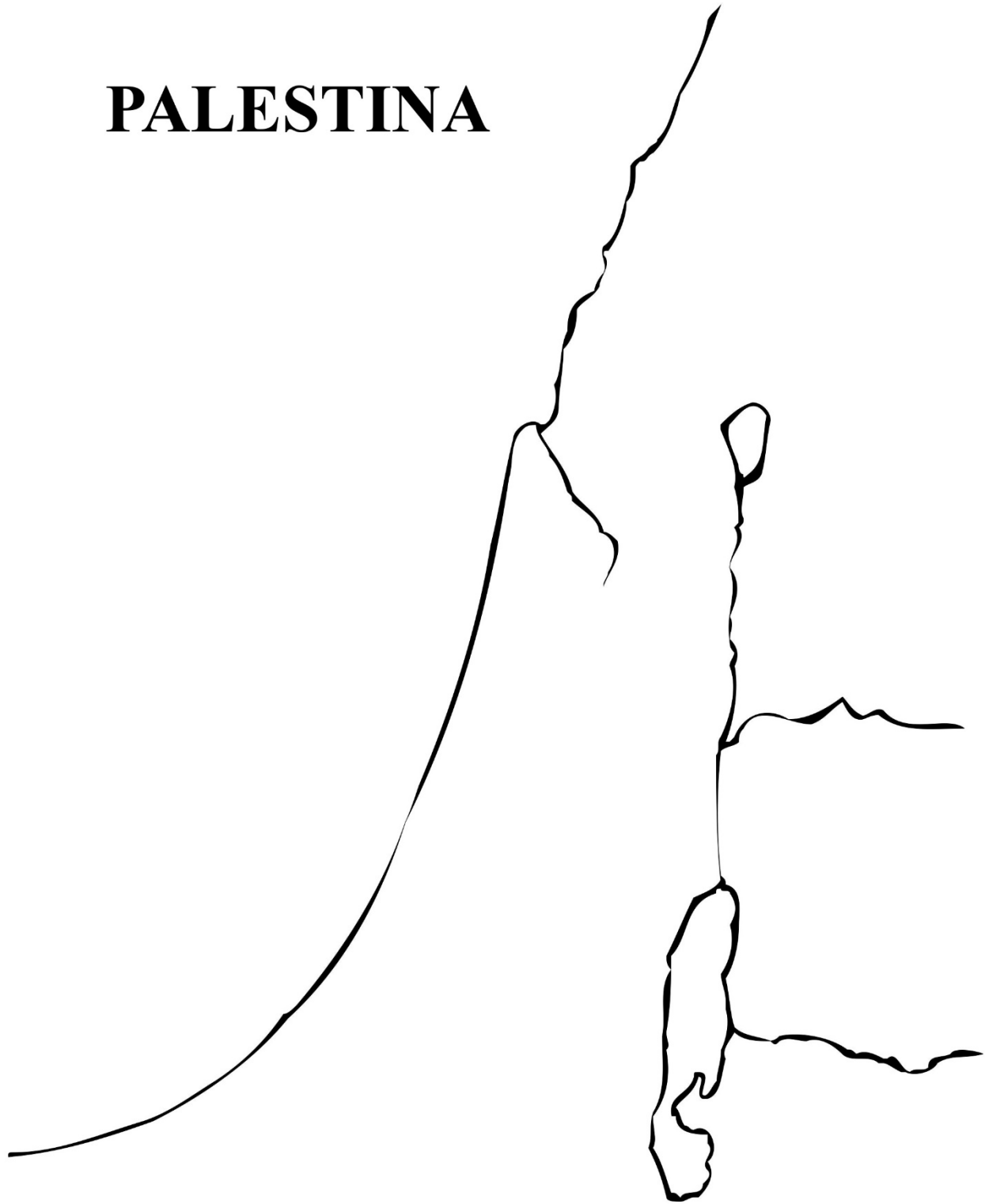
- 1. Kako je Knjiga proroka Malahije struktuirana?
- 2. Zašto se Isav spominje u 1:2?

3. Kako sveštenik i narod pokazuju svoje nepoštovanje Gospoda?
4. Gde u Pismu je poreklo kletve iz 2:2; 3:9?
Šta ona podrazumeva?
5. Zašto Bog kaže da On mrzi razvod (otpuštanje žena)? 2:16
6. Kako će Mesija iznenada doći u Hram?
7. Zašto je stih 3:6 toliko značajan?
8. Da li Bog obećava prosperitet za davanje desetka?
9. Da li je Ilija došao pre Isusa?

**DREVNI
BLISKI ISTOK**

PALESTINA

0 10 20 30 40
RAZMERE U MILJAMA